CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

DOĞU ROMA (BİZANS) İMPARATORLUĞU'NUN DIŞ POLİTİKASI (ERKEN BİZANS DÖNEMİ (330-718))

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa GÜLEM

Sivas
Kasım-2015

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

DOĞU ROMA (BİZANS) İMPARATORLUĞU'NUN DIŞ POLİTİKASI (ERKEN BİZANS DÖNEMİ (330-718))

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa GÜLEM

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Abdullah KAYA

Sivas
Kasım-2015

KABUL VE ONAY

Üniversite : **Cumhuriyet Üniversitesi**

Enstitü : **Sosyal Bilimler Enstitüsü**

Ana Bilim Dalı : **Tarih Ana Bilim Dalı**

Bilim Dalı : **Tarih**

Tezin Başlığı : **Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun Dış Politikası (Erken Bizans Dönemi (330-718))**

Savunma Tarihi : **03.11.2015**

Danışmanı :**Doç. Dr. Abdullah KAYA**

Unvanı - Adı Soyadı	**İmza**
Jüri Başkanı : Doç. Dr. Abdullah KAYA	
Üye : Prof. Dr. Galip EKEN	
Üye : Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK	

Oy Birliği ☒

Oy Çokluğu ☐

Mustafa GÜLEM tarafından hazırlanan Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun Dış Politikası(Erken Bizans Dönemi(330-718)) başlıklı tez, kabul edilmiştir.

..../..../.....

Prof. Dr. Metin BOZKUŞ
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

Mustafa GÜLEM

Sivas-2015

ÖN SÖZ

Roma İmparatorluğu M.Ö.753 yılında Roma'da bir şehir devleti olarak kurulmuş zamanla üç kıtaya yayılan dünyanın en büyük imparatorluklarından biri haline gelmişti. Ancak I. Konstantinos, Roma Şehri'nin, İmparatorluğun ihtiyaçlarına cevap veremediğini düşünüyordu. Roma imparatorları birçok defa başkenti Roma'dan doğuya taşımayı düşünmüşlerdi. Bu nedenle I. Konstantinos, Konstantinopolis'i kurarak devletin merkezini buraya taşıdı.

Tarihte ne kendisini "Bizans" olarak adlandıran bir devlet, ne de kendilerini "Bizanslılar" olarak gören bir halk vardır. Doğu Romalılar yaşadığı süre boyunca hiçbir zaman kendisine "Bizans" dememiştir. XIX. yüzyılın modern tarihçileri tarafından "Bizans" olarak adlandırılan Doğu Roma, çoğunluğun kabulüyle Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmasıyla ortaya çıkmıştır.

Balamir komutasında Orta Asya'daki sıkıntılar nedeniyle Avrupa'ya doğru göç eden Türkler, Kavimler Göçü adı verilen büyük göç hareketiyle tüm Avrupa halklarını yerlerinden oynatmışlardır. Hunların baskısıyla yurtlarından kaçan Gotlar önceleri Doğu Roma sınırlarından içerilere yerleşmeye başladılar. Sonrasında ise Batı Roma topraklarını ele geçirdiler ve Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasında etkili oldular. Hunlar, ilk olarak 378'de Tuna'yı geçtiler ve Romalılardan karşılık görmeden Trakya'ya kadar ilerlediler. Bazen dost bazen düşmanca ilişkiler devam etti. Attila zamanında Hunlar, Roma İmparatorluğu için büyük bir tehlike oluşturdular. Ancak Attila'nın ölümüyle Hunlar zayıflamış ve Bizans, Hun tehlikesinden kurtulmuştur. Hunlardan sonra Avarlar da Roma İmparatorluğu için tehlikeli bir komşu olmuşlar, İstanbul'u kuşatmışlar ancak alamamışlardır. Roma İmparatorluğu ile Bulgarlar, Hazarlar, Slavlar, Vandallar ve Lombardlar da çeşitli münasebetler kurmuşlardır.

Roma İmparatorluğu, doğu sınırında ise Sasani İmparatorluğu ile devamlı mücadele içerisinde olmuştur. Bu mücadele bazen Roma İmparatorluğu'nun, bazen da Sasani İmparatorluğu'nun üstünlüğüyle sonuçlanmıştır. İmparator Heraklios, Sasanilere ağır darbe vurarak, üstünlüğü ele geçirmiştir. Ancak bu zafer uzun

sürmemiş, kazandığı topraklar kısa sürede Müslümanların eline geçmiştir. Müslümanlar çok kısa bir sürede Bizans'ın elinden Suriye, Filistin, Mısır ve Trablus'u alarak Kuzey Afrika'nın fethini tamamladı. 711 yılında Sicilya feth edilmeye başlandı. İslam orduları ancak 733 yılında Fransa da durdurulabildi. Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) ise 1453 yılında Konstantinopolis'in Fatih Sultan Mehmet tarafından alınmasıyla sona ermiştir.

Yüksek Lisans tez çalışma sürecinde bana inanan, beni yüreklendiren ve güdüleyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Abdullah KAYA'ya, yüksek lisans öğrenimim boyunca yetişmemde emekleri geçen Prof. Dr. Galip EKEN'e, Prof. Dr. Ünal KILIÇ'a ve Doç. Dr. Mustafa KILIÇ'a sonsuz teşekkür ediyorum.

Mustafa GÜLEM
Ekim-2015

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ …….....v
İÇİNDEKİLER……vii
KISALTMALAR ……....xi
ÖZET ……...xiii
ABSTRACT …….xv

GİRİŞ

Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun Kurulması……..…….1

I. BÖLÜM
BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN KUZEY KOMŞULARI İLE İLİŞKİLERİ

1.1. Bizans İmparatorluğu'nun Gotlar İle İlişkileri…..……..5
1.1.1. Gotlar'ın Menşei ve Bizans İle İlk Temasları…...…….…….5
1.1.2. Konstantios Dönemi……..…….6
1.1.3.Valens Dönemi……..……..7
1.1.4. I. Teodosios Dönemi…...……..…… 9
1.1.5. Arkadios Dönemi.…….…....11
1.1.6. II. Teodosios Dönemi....……14
1.1.7. I. Leon Dönemi....…….……17
1.1.8. Zenon Dönemi.…….…….18
1.1.9. I. Iustinianos Dönemi....…….……...21

1.2. Bizans İmparatorluğu'nun Hunlar İle İlişkileri……..……..28
1.2.1. Hunlar'ın Menşei ve Bizans İle İlk Temasları…...…….……..28
1.2.2.Valens ve I. Teodosios Dönemi…...…….……..30
1.2.3. Arkadios Dönemi…….……31
1.2.4. II. Teodosios Dönemi...…….……32
1.2.5.Markianos Dönemi…….……37

1.2.6. I. Leon ve Zenon Dönemi.....38
1.2.7. I. Iustinianos Dönemi39

1.3. Bizans İmparatorluğu'nun Avarlar İle İlişkileri.....41
1.3.1. Avarlar'ın Menşei ve Bizans İle İlk Temasları.....41
1.3.2. I. Iustinianos Dönemi43
1.3.3. II. Iustinos Dönemi.....44
1.3.4. I. Tiberios Dönemi45
1.3.5. Mavrikios Dönemi.....46
1.3.6. Fokas Dönemi.....50
1.3.7. Heraklios Dönemi.....51
1.3.7.1. Avarlar'ın İstanbul Kuşatması.....53
1.4. Bizans İmparatorluğu'nun Bulgarlar İle İlişkileri.....57
1.4.1. Bulgarlar'ın Menşei ve Bizans İle İlk Temasları.....57
1.4.2. Anastasios Dönemi.....59
1.4.3. Heraklios ve II. Konstans Dönemi.....59
1.4.4. IV. Konstantinos Dönemi60
1.4.5. II. Iustinianos Dönemi.....62
1.4.6. III. Teodosios Dönemi.....65

1.5. Bizans İmparatorluğu'nun Hazarlar İle İlişkileri.....66
1.5.1. Hazarlar'ın Menşei ve Bizans İle İlk Temasları.....66
1.5.2. Heraklios Dönemi.....67
1.5.3. II. Konstans Dönemi.....69
1.5.4. II. Iustinianos Dönemi.....70

1.6. Bizans İmparatorluğu'nun Slavlar İle İlişkileri.....73
1.6.1. Slavlar'ın Menşei ve Bizans İle İlk Temasları.....73
1.6.2. I. Iustinos ve I. Iustinianos Dönemi74
1.6.3. II. Iustinos Dönemi.....75
1.6.4. I. Tiberios ve Heraklios Dönemi.....76
1.6.5. II. Konstans ve II. Iustinianos Dönemi.....78

II. BÖLÜM
BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN DOĞU KOMŞULARI İLE İLİŞKİLERİ

2.1. Bizans İmparatorluğu'nun Sasaniler İle İlişkileri……..……..83
2.1.1. Sasaniler'in Menşei ve Bizans İle İlk Temasları……..83
2.1.2. Konstantios Dönemi..……84
2.1.3. Iulianos Dönemi..……..85
2.1.4. Iovianos Dönemi.……..87
2.1.5. I. Teodosios ve II.Teodosios Dönemi..……...……....87
2.1.6. Anastasios Dönemi.……..89
2.1.7. I. Iustinianos Dönemi…….. 90
2.1.8. II .Iustinos Dönemi.……..95
2.1.9. Mavrikios Dönemi...…….97
2.1.10. Fokas Dönemi…...……..98
2.1.11. Heraklios Dönemi.……100

2.2. Bizans İmparatorluğu'nun Araplar İle İlişkileri…….111
2.2.1. İslamiyet Öncesi Bizans İmparatorluğu'nun Araplar İle Temasları..111
2.2.2. İslamiyet Sonrası Bizans İmparatorluğu'nun Araplar İle Temasları.112
2.2.2.1. Heraklios Dönemi…….....112
2.2.2.2. II. Konstans Dönemi……..……118
2.2.2.3. IV. Konstantinos Dönemi……..124
2.2.2.4. II. Iustinianos Dönemi…...…….126
2.2.2.5. Leontios Dönemi…...…….130
2.2.2.6. II. Tiberios ve III. Teodosios Dönemi…….……..131
2.2.2.7. III. Leon Devri…...……133

III. BÖLÜM
BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN BATI KOMŞULARI İLE İLİŞKİLERİ

3.1. Bizans İmparatorluğu'nun Vandallar İle İlişkileri……..…135
3.1.1. Vandallar'ın Menşei ve Bizans ile İlk Temasları…….....135
3.1.2. II. Teodosios ve Markianos Dönemi. ……..135
3.1.3. I. Leon Dönemi…..…...……...137
3.1.4. Zenon ve I. Iustinianos Dönemi.…...…..……139

3.2. Bizans İmparatorluğu'nun Lombardlar İle İlişkileri……..….143
3.2.1. Lombardlar'ın Menşei ve Bizans ile İlk Temasları.……143
3.2.2. II. Iustinos Dönemi…….……144
3.2.3. Mavrikios Dönemi…..…….....145
3.2.4. II. Konstans Dönemi…....……...146

SONUÇ……149
KAYNAKLAR…..……...151
ÖZGEÇMİŞ……157

SİMGELER VE KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser.

a.g.m. : Adı geçen makale.

a.g.t. : Adı geçen tez

b. : Arapça isimlerde "oğlu" manasını ifade eder.

bkz.: bakınız

C. : Kaynağın cilt numarası.

Çev. : Çeviren, Tercüme eden

Fak. : Fakülte

H. : Hicri sene.

Hz. : Hazreti

İ.Ü. : İstanbul Üniversitesi

KBY:Kültür Bakanlığı Yayınları

M. : Miladi sene

MEB:Milli Eğitim Bakanlığı

SBE:Sosyal Bilimler Enstitüsü

S:Sayı

s:sayfa

TDK:Türk Dil Kurumu

TTK. : Türk Tarih Kurumu

TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı

vb.:ve benzeri

vd. :ve diğerleri

Yay. : Yayınları

yy : yüzyıl

ÖZET

GÜLEM, Mustafa, Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun Dış Politikası (Erken Bizans Dönemi (330-718)), Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2015.

Roma İmparatorluğu'nun devamı olan Bizans İmparatorluğu bin yıldan fazla yaşamış, birçok millet gibi Türk Milletini de büyük oranda etkilemiştir. Bizans İmparatorluğu; Hun, Göktürk, Avar, Bulgar, Hazar, Peçenek, Oğuz, Kuman, Tatar, Selçuklu, Osmanlı ve Anadolu Beylikleri ile çeşitli ilişkiler kurmuştur. Bu nedenlerle Bizans tarihi, Türk tarihi açısından çok önemlidir.

Tarih araştırmalarımızda, tarihimizi ve kültürümüzü tanımamızda Bizans kaynaklarının incelenmesi bir zorunluluktur. Bizans İmparatorluğu kuruluşuyla birlikte Türklerle ilişkiler kurmaya başlamıştır. İşte bizim amacımız gerek dünya gerekse Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan Bizans'ın erken dönemdeki (330-718) ilişkilerini ele almak, ve dünya tarihini etkileyen politikalarını incelemektir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. I. Bölümde, kuzey komşuları olan Gotlar, Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Hazarlar, Slavlar ile ilişkilerini; II. Bölümde, doğu komşuları olan Sasaniler ve Araplar ile olan ilişkilerini; III. Bölümde ise, batı komşuları olan Vandallar ve Lombardlar ile olan ilişkilerini ele alacağız. Bizans'ın bu devletlerle olan ilişkilerinde yürüttüğü politikaları ve dünya tarihine etkilerini inceleyeceğiz

Kavimler göçüyle birlikte Bizans sınırlarına gelen Türkler, bu devleti hem etkilemiş hem de etkilenmişlerdir. Bizans'ın çeşitli devletlerle gerek siyasi ve askeri, gerek ekonomik ve ticari münasebetleri olmuştur. Dolayısıyla Bizans kaynaklarının Türk kavimleri hakkında da çok değerli bilgiler içerdiği görülmektedir. Bu bakımdan Türk tarihini yazarken Bizans kaynaklarına da yer vermekteyiz. Türk tarihi açısından Bizans kaynakları ayrı bir öneme sahiptir.

Türkler göçebe bir hayat yaşadıklarından dolayı tarihimizle ilgili yazılı kaynaklarımız oldukça azdır. Bundan dolayıdır ki tarihimiz için Bizans, Arap, Çin, İran kaynakları çok önemlidir. Ancak bu kaynaklar kavimleri yeterince tanımadıklarından veya birlikte yaşayan halkları birbirine karıştırdıklarından dolayı

bilgilerin incelenmesi zorlaşmaktadır. Örneğin, Hunların Menşei ile ilgili Bizans, Latin ve Ermeni tarihçiler Hunları ‘’İskit’’ olarak belirtirken, Suriye kaynakları Ostrogotlar olarak belirmektedirler. Ayrıca Grek ve Latinler kendileri dışındaki kavimlere ‘’barbar’’ demişler ve bunları da genel olarak ‘’İskit’’ adı altında toplamışlardır. Diğer bir sorun ise mücadele içerisinde oldukları Türkleri objektif olarak ele alamamalarıdır.

Bizans İmparatorluğu’nun erken dönem dış ilişkilerini incelediğimizde diğer devletlere karşı şu politikaları izlediğine şahit olmaktayız. Bizans, barışı kimi zaman vergi verip para ile satın alırken, kimi zaman da komşu ülkelerdeki iç çatışmaları ve taht kavgalarını destekleyerek sağlamıştır. Bazen düşmanlarını diğer düşmanlarına karşı müttefik olarak kullanmıştır. Bazen de düşmanlarını çeşitli hilelerle birbirine düşürerek kendisi rahat etmeye çalışmıştır.

Anahtar Sözcükler
Roma İmparatorluğu, Bizans, Kavimler Göçü, Türkler

ABSTRACT

GÜLEM, Mustafa, Foreign Policy of East Roman (Byzantine) Empire (Early Byzantine Period (330-718)), Graduate Thesis, Sivas, 2015.

The Byzantine Empire which was continuation of the Roman Empire existed for more than a thousand year and substantially affected Turkish people as well as all the people in the world. The Byzantine Empire entered into various realitions with Hun, Gokturk, Avar, Bulgarian, Khazar, Patzinak, Oghuz, Cuman, Tatar, Seljukian, Ottoman and Anatolia principalities. In consequence of these relations, there was a lot of interaction with Turks. For these reasons, the Byzantine Empire took a very important place in Turkish history.

It is a compulsion to view the Byzantine resources in order to know our own history and culture in historical surveys. The Byzantine Empire began to establish relationship with Turks with its foundation. Hence, our purpose is to handle the early Byzantine relations (330-718) which have an important place in both world and Turkish history and to view its politics impressing World history.

Our study consists of three sections. We'll study their relations with the northern neigbors, Goths, Huns, Avars, Bulgarians, Khazars and Slavs in section one, the eastern neighbors, Sasanians and Arabs in section two and the western neighbors, Vandals and Lombards in section three We'll analyze the policies which Byzantine conducted in relations with these states and the effects of these policies on World history.

Turks who came to the Byzantine boundaries with migration of tribes both impressed this country and were impressed by it. The Byzantine established both political-military and economic-commerical relationship with various states. Accordingly, it is also seen that Byzantine resources have lots of valuable information about Turkish people. In respect to this, we include Byzantine resources in writing Turkish history. Byzantine resources have a very important place with regard to Turkish history.

There are quite little written resources because Turks lived the nomadic life. For this reason Byzantine, Arabic, Chinese and Persian resources are very significant for our history. On the other hand the study of information is difficult because they didn't know the tribes enough in these resources or their people joined each other. For instance, while Byzantine, Latin and Armenian historians explain Huns as "Scythian", Syrian resources indicate as "Ostrogoths" about the origin of Huns,

Besides, Greeks and Latins called “barbarian” to the other people except themselves and generally categorized them as ‘’Scythian”. Another issue is That They couldn’t objectively deal Turks they struggled.

When we study Early Period relations of the Byzantine Empire, we witness that it pursued that policies against other countries. The Byzantine provided peace sometimes by purchasing with tax, sometimes by supporting infightings in neighbour countries and fights for the throne. It sometimes used its enemies as an ally against other enemies. Occasionally, it also tried to be at ease by setting their enemies against each other.

Key Words: Roman Empire, Byzantine, Migration of tribes, Turks

GİRİŞ

Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun Kuruluşu

Romus ve Romulus kardeşlerin M.Ö. 753 yılında kurdukları Roma Şehir devletinin ilk kralı Romulus oldu. Ancak M.Ö. 509 yılında cumhuriyet yönetiminin kurulmasıyla krallık dönemi sona erdi.[1] Bu dönemde Roma Cumhuriyeti'nin egemenliği İtalya Yarımadası'nın tümüne yayıldı.[2] Akdeniz'de etkin güç haline gelerek Batı Akdeniz çevresinin rakipsiz tek siyasal gücü haline geldi.[3] M.Ö. 133 yılında Asya Eyaleti'nin kurulmasıyla Mısır dışında, tüm Doğu Akdeniz'e egemen olan Roma Cumhuriyeti, bir dünya devleti haline geldi.[4]

İmparator Diokletianos, 286 yılında imparatorluğun tek bir hükümdarca layıkıyla yönetilemeyeceğini düşünerek tahtını eski bir silah arkadaşı olan Maximianus ile paylaştı. Kendisi, Doğu memleketlerini yönetmek için Nikomedia (İzmit)'i üs seçmişti. Maximianus, batı bölümünü yönetmek için merkez olarak Milano'yu seçti. Çok genişlemiş olan ülkede, imparatorun kontrolünü artırmak için devlet arazisi ve hâkimiyetinin bölünmesi yoluna gitti. İki agustus ve iki sezardan oluşan dört başlı bir hükümdarlık şurası oluşturdu.[5] Konstantinos, 306 yılında babası ölünce babasının yerine agustus ilan edildi. Konstantinos, Maxentius ile giriştiği mücadeleyi kazandı. Atlantik'ten Adriyatik'e; Hadrianus Duvarı'ndan Atlas Okyanusu'na kadar bütün Avrupa'nın mutlak efendisi oldu. Konstantinos, ülkeyi tek

---

[1] Halil Demircioğlu, Roma Tarihi, C. I., TTK, Ankara 1998, s. 36 ; Jona Lendering, Roma Mermer Şehir, Çev. Burak Sengir, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 10-25 ; Sımon Baker, Eski Roma Bir İmparatorluğun Yükselişi Ve Çöküşü, Çev. Ekin Duru, Say Yayınları, İstanbul 2012, s. 29-31.

[2] Bülent İplikçioğlu, Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007, s. 77 ; Jona Lendering, age., s. 25-52 ; Sımon Baker, age., s. 32.

[3] Halil Demircioğlu, age., s. 209 ; Sımon Baker, age., s. 40-43.

[4] Recep Yıldırım, İlkçağ Tarih ve Uygarlıkları, Meridyen Yayıncılık, İzmir 2002, s. 23 ; Sımon Baker, age., s. 47-71.

[5] Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1981, s. 31. ; Mıchael Grant, Roma'dan Bizans'a, Çev. Z.Zühre İlkgelen, Homer Kitabevi, İstanbul 2000, s. 15 ; Oğuz Tekin, Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 287 ; Bülent İplikçioğlu, age., s. 95 ; J.Julıus Norwıch, Bizans I, Çev. Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013, s. 32-33 ; Osman Akşit, Roma İmparatorluk Tarihi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakultesi Yayınları, İstanbul 1970, s. 212-214 ; Sımon Baker, age., s. 319-320 ; Radi Dikici, Bizans İmparatorluğu Tarihi (Şu Bizim Bizans-Byzantium 330-1453), Remzi Kitabevi, İstanbul 2013, s. 24-26.

başına yönetmek istediğinden Licinius ile girdiği taht mücadelesini de kazandı. Böylece Roma İmparatorluğu'nun tek lideri oldu.[6]

Konstantinopolis'in Kuruluşu: Bizans, Roma İmparatorluğu'nun devamı olarak 330-1453 yılları arasında Balkan Yarımadası, Anadolu, Suriye, Filistin ve Mısır'da hüküm süren ve Doğu Roma diye de anılan imparatorluktur.[7] Bizans Tarihi sadece Roma tarihinin yeni bir devresi ve Bizans Devleti eski İmperium Romanum'un sadece bir devamıdır.[8]

M.Ö. VII. yüzyılın ilk yarısında Boğaziçi'nin güney burnunda Kalhedon müstemlekesini kuranlar Megaralı muhacirlerdir. Birkaç sene sonra gelen ikinci bir Megara kafilesi Bizans müstemlekesini kurdu. Çoğunluk bu ismin Megaralı muhacir kafilesi reisi Bizans'ın isminden geldiğini kabul eder.[9] 73 yılında Vespasianus burayı Roma İmparatorluğu'na kattı.

Ülkenin yönetimini tek başına ele geçiren Konstantinos, Roma Şehri'nin, İmparatorluğun ihtiyaçlarına cevap veremediğini düşünüyordu. Bu durum imparatoru yeni bir başkent aramaya yöneltti. Roma İmparatorları pek çok defa başkenti Roma'dan doğuya taşımayı düşünmüşlerdi. Konstantinos, yeni kurduğu şehir olan Konstantinopolis'i devletin merkezi yaptı.[10]

Konstantinos'un, Konstantinopolis'i başkent yapmasına etki eden en önemli olay Roma'ya yaptığı ikinci ziyaret olmuştur. Yeni şehirde cumhuriyetçi ve pagan geleneklerine yer yoktu. Eski başkent entellektüel ve kültürel olarak kireç bağlamıştı. Helen dünyasının yeni ve ilerici düşüncesiyle bağı giderek zayıflıyordu. Roma akademisi ve kütüphaneleri İskenderiye, Antakya ve Bergama'dakilerle mukayese edilemezdi. Ekonomik alanda da durum aynıydı. Sadece Roma'da değil neredeyse tüm İtalya Yarımadası'nda sıtma salgını vardı ve nüfus azalıyordu. Stratejik olarak

---

[6] J.Julıus Norwıch, age., s. 35-46 ; Oğuz Tekin, age., s. 395-396 ; Sımon Baker, age., s. 324-362.

[7] Işın Demirkent,''Bizans'', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.6., İstanbul 1992, s. 230 ; Abdullah Kaya, ''Doğudaki Roma'nın Bizanslaştığı Devir: I. Justinianos Dönemi'' Cumhuriyet Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, C.37., S. 2., Aralık 2013, s. 19.

[8] Georg Ostrogorsky, age., s. 25 ; Prokopios, Bizans'ın Gizli Tarihi, Çev. Orhan Duru, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011. s. Xiii ; İzzet Çıvgın, age., s. 283; Abdullah Kaya, agm., s. 19.

[9] A.A.Vasılıev, Bizans İmparatorluğu Tarihi I, Çev. Arif Müfid Mansel, Ankara 1943, s. 69-70 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 31 ; İzzet Çıvgın, age., s. 283-284.

[10] A.A.Vasılıev, age., s. 70 ; Mıchael Grant, age., s. 15-17 ; Osman Akşit, age., s. 272-274 ; İzzet Çıvgın, age., s. 285.

da uzun süredir eski başkent önemini kaybetmişti. Yüzyıldır imparatorluğun güvenliğine yönelik tehlikeler Doğu sınırlarında toplanmıştı. İşin aslı, imparatorluğun odağı değişmez bir şekilde doğuya kaymış ve İtalya canlılığını kaybetmişti.[11]

İmparatorluğun ağırlık merkezinin doğuya kaymasında, doğunun nüfus bakımından daha zengin olması, daha büyük iktisadi güce sahip olması, diğer taraftan barbarların kuzeyden ilerleyerek Tuna bölgesinde, Sasanilerin ise Bizans'ın doğu sınırında oluşturduğu tehlikenin etkisi vardır. Konstantinos, Boğaziçi kenarındaki eski Grek kolonisi Bizans'ı (Byzantion) büyüterek, başşehir yaparak doğuda kuvvetli bir devlet merkezi oluşturmuştur.[12]

Konstantinos resmi açılış törenlerinin imparatorluğunun yirmi beşinci yıldönümünde yapılmasını istiyordu. Bu nedenle inşaat çok hızlı ilerliyordu. Saray kilise ve hipodromun çevresinde on binlerce işçi ve sanatçı gece gündüz çalıştı. Avrupa ile Asya şehirlerinin en incelikli heykelleri, ödülleri ve sanat eserleri getirilerek denilen tarihte özel bir törenle açılışı yapıldı.[13]

Bizans, Yeni Roma, İkinci Roma bilahare Konstantin şehri veya Konstantinopolis veya sadece polis ismiyle anılmaya başladı.[14] Yer dâhiyane bir keskin görüşle seçilmişti. İki kıtanın sınırında kıyıları doğuda Boğaziçi, kuzeyde Haliç, güneyde Marmara Denizi'nin sularıyla çevrili, sadece bir taraftan karaya bağlanmasıyla eşsiz bir stratejik öneme sahip bulunuyordu. Bundan başka Avrupa ile Asya arasındaki trafiğe ve Ege Denizi'nden Karadeniz'e giden deniz yoluna hakimdi. Böylece şehir kısa zamanda o zamanki dünyanın en önemli ticaret ve trafik merkezi haline geldi.[15] Şehir kara tarafından gelecek tehlikelere karşı surlarla çevrildi. Denizden bu şehre saldırılamazdı. 11 Mayıs 330 tarihinde resmi açılışı törenlerle kutlandı.[16] İmparatorun Konstantinopolis'i kurduğu gün Bizans İmparatorluğu

[11] J.Julıus Norwıch, age., s. 57-58.

[12] Georg Ostrogorsky, age., s. 41 ; Bülent İplikçioğlu, age., s. 96.

[13] J.Julıus Norwıch, age., s. 60 ; Mıchael Grant, age., s. 19 ; Sımon Baker, age., s. 367.

[14] A.A.Vasılıev, age., s. 70 ; Işın Demirkent, age., s. 230 ; Sımon Baker, age., s. 366.

[15] Georg Ostrogorsky, age., s. 41.

[16] A.A.Vasılıev, age., s. 70-71 ; Işın Demirkent, age., s. 230 ; Charles Diehl, Bizans İmparatorluğu Tarihi, Çev. A. Gökçe Bozkurt, İlgi Kültür Sanat Yay., İstanbul 2010, s. 9-10 ; Mıchael Grant, age., s. 22-23 ; Osman Akşit, age., s. 274 ; Sımon Baker, age., s. 367 ; Judıth Herrin, Bizans Bir Ortaçağ

kurulmuştur.[17] Roma'nın önemi ve nüfusu devamlı gerilerken Konstantinopolis kısa sürede Roma'dan daha fazla nüfusa sahip olmuştu. Eski Roma'ya bağlı bütün gelenekler Konstantinopolis'e getirildi. Roma'nın sahip olduğu ayrıcalıklar Konstantinopolis'e sağlandı. Büyük Konstantinos yeni başkentin parlaklığını ve zenginliğini artırmak için hiçbir şeyi esirgemedi. Şehri muhteşem binalar ve devletin her taraftan getirdiği sanat anıtları ile süsledi.[18]

İmparatorun kurduğu bu şehrin adı Osmanlılar fethedinceye kadar Konstantinople idi. Fetihten sonra Osmanlılar bu şehre Konstantiniye adını verdi. Bu isim Osmanlı paralarında, devletin son gününe kadar muhafaza edilmiştir.[19]

İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı, Çev. Uğur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 33-36.

[17] Charles Diehl, age., s. 11 ; Abdullah Kaya, agm., s. 19.

[18] Georg Ostrogorsky, age., s. 41-42 ; Mıchael Grant, age., s. 15-17.

[19] Charles Diehl, age., s. 9 ; Oğuz Tekin, age., s. 297.

I. BÖLÜM
BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN KUZEY KOMŞULARI İLE İLİŞKİLERİ

1.1. Bizans İmparatorluğu'nun Gotlar İle İlişkileri

1.1.1. Gotlar'ın Menşei ve Bizans ile İlk Temasları

Gotlar, Baltık Denizi'nin güney sahillerinde yaşamaktaydılar. II. asrın sonunda güney Rusya'ya göç ettiler. Karadeniz sahillerine kadar geldiler, Don ve aşağı Tuna arasındaki alanı işgal ettiler. Dinyester, Gotları iki gruba ayırmıştı: Doğu Gotları (Ostrogotlar) ve Batı Gotları (Vizigotlar). Gotlar, Karadeniz kıyılarına indiklerinde Kırım'da zengin ve medeni Bosfor Krallığı, Karadeniz kıyılarında Grek kolonileri bulunmaktaydı. Gotlar, bir taraftan bunlarla ilişki kurarken, Balkan Yarımadası üzerinden Roma imparatorluğu ile de ilişki kurmaya başlamışlardı.[20]

Gotlar, öncelikle Karadeniz'in kuzey sahillerine yerleştiler. III. asrın sonunda Kırım'ı ve burada bulunan Bosfor Krallığı'nı ele geçirdiler. Bosfor Krallığı'ndan elde ettikleri gemilerle yağma akınları yapmaya başladılar. Kafkas ve Anadolu sahillerini defalarca yağmalayarak Batı Karadeniz sahillerine yöneldiler. İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı'nı geçerek Akdeniz'e kadar geldiler. Bizans'ın Hrisopolis (Üsküdar), Kizikos, Nikomedia (İzmit) ve Ege Denizi adalarını tahrip ettiler. Efes ve Selanik'e saldırarak Argos, Korint ve Atina'yı, Rodos, Girit ve Kıbrıs Adaları'nı yağmaladılar. Gotların yaptığı bu seferler yağma amaçlıdır, yağmalamadan sonra yurtlarına geri dönmekteydiler. Karaya çıkmaya cesaret edemiyorlardı, çıkanlar da Roma ordusu tarafından imha ediliyordu.[21]

III. yüzyıldan başlayarak Germen kavimlerinin baskısı doğu da olduğu gibi batıda da Roma İmparatorluğu'nun bütün sınırları üzerinde kendini göstermişti. İstila barışçıl bir kılıkta başlamıştı. Bahis konusu olan çalışkan, dürüst, fakir halk yığınları için müreffeh ve iyi yönetilen topraklarda çalışma ve yaşama imkânı bulmaktı. Orduda ücretli asker, tarım işçisi, küçük toprak işletmecisi olan Germenler, Roma İmparatorluğu'na kıymetli bir el emeği yardımı getiriyorlardı. Roma İmparatorluğu

---

[20] A.A.Vasılıev, age., s. 104 ; İzzet Çıvgın, Orta Çağ Tarihi, Maya Akademi Yayınları, Ankara 2008, s. 79-97 ; Celalettin Basık, age., s. 113 ; Sımon Baker, age., s. 317.

[21] A.A.Vasılıev, age., s. 105 ; İzzet Çıvgın, age., s. 82-97 ; Celalettin Basık, age., s. 113.

kendi kaynaklarından bunu temin edemediği için dışardan geleni kabul etmek mecburiyetindeydi.[22]

Gotlar, III. yüzyılın sonunda Tuna'yı geçmeye ve Roma İmparatorluğu topraklarına akınlar yapmaya başladı. İmparator Gordion, Gotlara yıllık vergi vermek zorunda kaldı. Gotlar kısa bir süre sonra Makedonya ve Trakya'yı istila etti. İmparator Deçius, Gotlar üzerine sefere çıksa da başarılı olamayarak öldürüldü. 269 yılında İmparator Klavdius, Gotları, Naissus (Niş) civarında büyük bir mağlubiyete uğrattı. İmparator çok sayıda esir topladı. Bunların bir kısmını ordusuna alırken bir kısmını da imparatorluğun nüfussuz kalmış bölgelerine yerleştirdi. Gotlara karşı kazanmış olduğu zaferden dolayı Klavdius, "Goticus" ünvanını aldı. Ancak Avrelian döneminde Gotlar, Daçya'yı ele geçirmeyi başardılar.[23]

1.1.2. Konstantios Dönemi (337-361)

IV. yüzyılda Roma ordusunda Gotların sayısının oldukça arttığı görülmektedir. Tarihçi Yornades'e göre bir Got müfrezesi Galer'in ordusunda sadıkane hizmet etmiştir. Konstantin'in ordularında çalışan Gotlar bu imparatora, Licinius'a karşı savaştığı sırada yardım ettiler. Vizigotlar, Konstantin'le anlaşarak kendisine, yaptığı seferlerde 40.000 asker vermeyi taahhüt ettiler. Iulianos ordusunda bir Got müfrezesi bulunurdu.[24]

355 yılında Konstantios kız kardeşi Helen ile evlendirdiği Iulianos'ı Sezar ilan etti. Lejyonlara kumanda etmek üzere Galya'ya gönderdi. Burada Gotlar, memleketi yakıp yıkıyor, şehirleri tahrip ediyor ve halkı kılıçtan geçiriyorlardı. Iulianos'ın görevi bu düşmanlarla mücadele etmekti. Iulianos zor şartlar altında mücadele etse de kendisine verilen Galya'yı kurtarma görevini başardı ve Gotları, Strazburg civarında büyük bir yenilgiye uğrattı. Gotları Ren Nehri'nin öte tarafına atmayı başardı. Iulianos bu hususta şöyle yazıyor: "Daha henüz Sezar olduğum zamanlar üç defa Ren'i geçtim. Ren'in öte tarafında oturan barbarlardan 20.000 kişi

[22]Auguste Baılly, Bizans Tarihi, Çev. Haluk Şaman, C.I., Tercüman 1001 Temel Eser Kervan Kitapçılık, s. 36-37 ; Paul Lemerle, Bizans Tarihi, Çev., Galip Üstün, İletişim Yay., İstanbul 2013, s. 40.

[23] A.A.Vasılıev, age., s. 105 ; Celalettin Basık, age., s. 114.

[24] A.A.Vasılıev, age., s. 106.

rehin aldım… İlahların yardımıyla, miktarı kırkı bulan tekmil şehirlerini zapt ettim…’’[25]

Konstantios, Iulianos’un başarılarını kıskanmaya başladı. Sasani seferi sırasında Iulianos’dan, Galya’dan asker yardımında bulunmasını istedi. Askerler isyan ederek Iulianos’u augustus ilan ettiler. Konstantios bunu kabul etmedi. İkili arasında bir savaş kaçınılmazdı. Ancak 361 yılında Konstantios ölünce herhangi bir savaş yaşanmadan Iulianos imparator oldu.[26]

1.1.3. Valens Dönemi (364-378)

Procopius, Doğu Roma (Bizans) ’yı yönetmekle görevlendirilen Valens’e karşı isyan etti. Valens, Ankara’ya kaçarak ağabeyi Valentinianus’tan yardım istedi. Bu sırada Valentinianus elindeki tüm güçlerle Galya’daki barbarlara karşı mücadele ediyordu. Valentinianus kardeşinin yardım talebini geri çevirirken şunları söyledi: **“**Procopius, yalnızca kardeşimin ve benim hasmımdır; Alemanlar ise tüm Roma dünyasının düşmanıdır.’’Valens’e karşı isyan eden Procopius’a karşı imparator Valentinianus yardım edememişti. Çünkü Galya’da ki barbarlara karşı mücadele etmekteydi. Procopius isyanı kendiliğinden çözüldü. Yanındaki birçok kişi Valens tarafına geçince Procopius, Filibe’de yakalanarak öldürüldü. Böylece Valens büyük bir dertten kurtulmuş oldu. Bundan sonra yaklaşık on yıl Valens, Tuna boylarındaki Gotlarla uğraştı, nehir boyunca kaleler inşa etti, garnizonlar kurdu. [27]

Gotlar, III. yüzyılda bir taraftan Karadeniz sahillerine akınlar düzenlerken bir taraftan da batıda Romalıların Tuna sınırına kadar yaklaştılar ve onlarla ilişkiye geçtiler. IV. yüzyıl sonlarında Ostrogot Kralı Ermanarik, Gotlar arasında siyasi liderlik gücünü ele geçirdi. Kuzeydoğu Asya’da yaşayan Slav kabilelerinin ülkesini alarak krallığını imparatorluğa dönüştürdü. Vizigotlar ise, Athanarik tarafından idare edilmekteydi. Romalılar ile Gotlar arasında 366 yılında savaş çıktı. Yapılan savaşlar sonunda 370 yılında bir anlaşma ile Romalılar, Gotların bağımsızlığını kabul

[25] A.A.Vasılıev, age., s. 94-95 ; Gıles Morgan, Bizans'ın Kısa Tarihi, Çev. Eylem Çağdaş Babaoğlu, Kalkedon Yay., İstanbul 2010, s. 31 ; Osman Akşit, age., s. 310-311 ; Celalettin Basık, age., s. 108 ; Radi Dikici, age., s. 64.

[26] Gıles Morgan,age., s. 31-32 ; Osman Akşit, age., s. 311-313 ; Oğuz Tekin, age., s. 299 ; Celalettin Basık, age., s. 108 ; Radi Dikici, age., s. 65-66.

[27] J.Julıus Norwıch, age., s. 90 ; Osman Akşit, age. , s. 321-324 ; Radi Dikici, age., s. 75.

etmişlerdir. Aynı anlaşma ile bir taraftan Gotların Tuna'yı aşması yasaklanırken bir taraftan da Gotlar, Hun akınlarından önce Roma İmparatorluğu'na karşı saldırılarından vazgeçmiş oldular.[28]

Vizigotlar, IV. yüzyıl boyunca Bizans'ı tehdit eden en önemli güç oldu. Hunlar'ın Avrupa'ya gelmesiyle Roma İmparatorluğu ile Gotlar arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Çünki Ostrogotları yenen Hunlar, Vizigotlar ile mücadeleye başladı. 376 yılında Hunlara yenilerek kaçan ve sayıları 200.000'i bulan[29] Vizigotlar, Tuna'yı geçerek Bizans'dan yerleşebilmek için yer istediler. Gotlar, kendilerine yer verilmesi durumunda tarımsal üretim yapacaklarını, Bizans için savaşacaklarını ve imparatorluk kurallarına uyacaklarını belirttiler. Bazı Bizanslı yöneticiler Gotlar'ın Bizans topraklarına yerleşmesinin yararlı olacağını düşünmekteydiler. Bu sayede tarımsal üretim, gelirler ve askeri güç artacaktı. İmparator Valens, gelen Gotları da kullanarak büyük bir ordu oluşturmak istiyordu.[30]

İmparator Valens, Gotlara iyi davranılmasını ve ihtiyaçlarının karşılanmasını istedi. Ancak yerel yöneticiler bu emirleri önemsemedi. Gotlar ile ilişkiler olumlu başlasa da yavaş yavaş bunların arasında Romalı generaller ve memurlara karşı kızgınlık ve hoşnutsuzluk başladı. Çünki yerel yöneticiler, Gotları sömürmeye çalışıyorlar, onlara gönderilen paraların bir kısmını vermiyorlar ve kötü davranıyorlardı. Gotların ellerindeki her şeyi alıp açlığın eşiğine getirdiler.[31]

Gotlar, bu yaşananlar üzerine 377 yılında Markinapolis'e yürüyerek yerel yönetici Lupicinus ile görüşmek istediler. Ancak Lupicinus onları dinlemeyerek üzerlerine yürüdü ve yenildi. Birkaç gün içerisinde Trakya'daki tüm Gotlar ayaklandı. Vizigotlar ve Hunları da yanlarına alarak Roma İmparatorluğu'na karşı

---

[28] Georg Ostrogorsky, age., s. 48-51.

[29] Auguste Baılly, age., s. 37 ; Paul Lemerle, age., s. 50 ; Celalettin Basık, age., s. 115.

[30] Paul Lemerle, age., s. 50 ; Fatma Çapan, Balkanlarda Bizans Türk İlişkileri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 2013, s. 22 ; Edward N. Luttwak, Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi, Çev. M. Efe Tuzcu, Epsilon Yay., İstanbul 2012. s. 35 ; Osman Akşit, age. , s. 324 ; Celalettin Basık, age., s. 115 ; İzzet Çıvgın, age., s. 84-86 ; Sımon Baker, age., s. 374-376 ; Radi Dikici, age., s. 76.

[31] J.Julıus Norwıch, age., s. 90-91 ; A.A.Vasılıev, age., s. 107 ; Radi Dikici, age., s. 76.

büyük bir saldırıya geçtiler. Trakya'ya girdiler ve Konstantinopolis üzerine yürüdüler.[32]

Başlayan savaş kış boyunca devam etti ama tehlike önlenemedi. Sasani savaşından dönen Valens, 378 yılı baharında Gotlar üzerine sefere çıktı. Adrinapolis'in kuzeybatısındaki Meriç nehri üzerinde büyük bir Got birliğini yendi. Takviye güçler gelene kadar savaşmak istemiyordu. Valens'in generali Sebastianus, ani bir saldırıyla Gotları yok edebileceğini belirterek Valens'i saldırıya ikna etti. Ancak bu Valens'in en büyük hatası oldu. 9 Ağustos 378 de yapılan savaş tam bir hezimet oldu. İmparator ve generali ile birlikte Roma ordusunun üçte ikisi öldü. Konstantinopolis yolu Gotlara açılmıştı. Bunlar başkent surlarına kadar Balkan yarımadasını kapladılar.[33]

1.1.4. I.Teodosios Dönemi (379-395)

Valens'in ölümüyle artık tüm sorumluluk yeğeni olan Gratianus'taydı. Gratianus bir barbar kabilesi olan Lentienslere karşı büyük bir zafer kazanmış olsa da Batıdan henüz ayrılamazdı. General Teodosios 'un oğlu Teodosios'dan yardım istedi. Zosimos'un yazdığına göre Teodosios'un zaferinden sonra "Trakya sükûnete yeniden kavuştu; çünkü buradaki barbarlar imha edilmişlerdi." İşte bu suretle Gotların Edirne zaferi Gotların Trakya'ya yerleşmesini sağlayamadı. Gösterdiği başarılar üzerine 379 yılının Ocak ayında eş Agustus ilan edildi. Karargâhını Selanik'te kuran Teodosios, iki yıl Trakya'da düzeni sağlamak ve Gotların güvenini tekrar kazanmak için çalıştı. [34]

Roma İmparatorluğu topraklarına yerleşmiş olan Gotları silah zoruyla yenemeyeceğini anlayan Teodosios anlaşma yoluna gitti. Otsrogotlar, Ponnonia'da; Vizigotlar, Trakya dioecese'sinin kuzey kesiminde yerleştirildiler. Gotları Roma medeniyetine alıştırmak ve orduya katılmalarını sağlamak istiyordu. Yavaş yavaş

---

[32] J.Julıus Norwıch, age., s. 92 ; Gıles Morgan, age., s. 35-36 ; Celalettin Basık, age., s. 115 ; Sımon Baker, age., s. 376-377 ; Radi Dikici, age., s. 76-77 ; Judıth Herrin, age., s. 43.

[33] Georg Ostrogorsky, age., s. 25 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 92 ; Auguste Baılly, age., s. 37 ; Gıles Morgan, age., s. 36 ; Fernand Granard, Asyanın Yükselişi ve Düşüşü, Çev. Orhan Yüksel, MEB Yay., İstanbul 1992, s. 15 ; Bülent İplikçioğlu, age., s. 97 ; Celalettin Basık, age., s. 116 ; Sımon Baker, age., s. 378-379 ; Radi Dikici, age., s. 77 ; Judıth Herrin, age., s. 43.

[34] A.A.Vasılıev, age., s. 108 ; Radi Dikici, age., s. 78 ; Judıth Herrin, age., s. 44.

imparatorluğu koruyacak askeri kıtaların çoğunluğu Gotlardan oluşturulmaya başlandı. Bunların çoğunluğu lejyonlara alındı. Birçok defa Gotlar, diğer Gotlara karşı Roma İmparatorluğu'nu korudular.[35]

Teodosios'un uyguladığı siyasetle Gotlar, 380 yılında yeni yurtlarına yerleştiler ve Trakya'ya tekrar barış hakim oldu. Got lider Athanarich'i 11 Ocak 381'de başkente davet etti. Surların önünde karşılayıp kalacağı yere kadar eşlik etti. Ancak Athanarich iki hafta sonra öldü. Muhteşem bir cenaze töreni hazırlandı. İmparator cenazeye mezara kadar eşlik etti. Eski liderlerine bu kadar değer verilmesi Gotları çok memnun etti. Romalılar da yeni durumdan çok memnundu. "Savaş yaraları iyileşti, Roma'nın en yürekli düşmanları şimdi onun en has ve sadık dostları olacaktır'' ifadeleri kullanılıyordu. Gratianus'un olumsuz davranışları nedeniyle ordu tarafından General Magnus Clemens Maximus, agustus ilan edildi. Yapılan savaşı Gratianus kaybederek öldürüldü (25 Ağustos 383). Doğu imparatoru Teodosios da yaşananları mecburen kabul etti. Çünkü Pers ve Hun tehlikesi nedeniyle Batıya sefer yapacak durumu yoktu.[36]

III. Şapur ile yapılan barış anlaşmasından sonra fırsattan yararlanan Teodosios, Maximus üzerine sefere çıktı ve onu yenerek öldürdü. Ancak Valentinianus'un Gallia'ya gider gitmez öldü ve yerine Eugenius'un agustus seçildi. Teodosios, agustus seçmenin kendisinin hakkı olduğunu belirterek 393 yılında Eugenius üzerine sefere çıktı. Ordusunda yirmi bin Got bulunuyordu. Bunların çoğu kendi kabile reislerinin kumandası altındaydılar. İki ordu 5 Eylül 393'de karşılaştı. İlk çatışmada Gotların yarısı öldü, yarısı da geri çekildi. Ancak daha sonra Eugenius'un askerlerinin bir kısmının Teodosios tarafına geçmesi, kalanların da esen rüzgârla çok zor durumda kalmalarıyla Eugenius yenilerek öldürüldü. Teodosios, bizzat Got müfrezelerinin yardımı ile Gotları mağlup etmeyi başardı. Bu olay Gotlar'ın bir kısmının imparatorlukla savaştığı halde diğer kısmının Bizans ordularında çalışmaya devam ettiğini ve Gotlarla savaşmayı kabul ettiğini

[35] A.A.Vasılıev, age., s. 114 ; Gıles Morgan, age., s. 38-39 ; Osman Akşit, age. , s. 329-330 ; Oğuz Tekin, age., s. 303 ; Bülent İplikçioğlu, age., s. 97 ; Celalettin Basık, age., s. 116 ; Sımon Baker, age., s. 380 ; Radi Dikici, age., s. 79-80.

[36] J.Julıus Norwıch, age., s. 93 ; Celalettin Basık, age., s. 116 ; Radi Dikici, age., s. 80.

göstermektedir. Teodosios, Doğu Roma'nın yönetimini büyük oğlu Arkadios'a, Batı Roma'nın yönetimini Honorius'a verdi. Teodosios 17 Ocak 395'te öldü.[37]

1.1.5. Arkadios Dönemi (395-408)

Teodosios, birleşik Roma İmparatorluğu'na hükmeden son imparatordu. Ölümüyle Batı Roma İmparatorluğu'nun düşüşü başladı. Bizans İmparatoru Arkadios, 27 Nisan 395'de Eudoxia ile evlendikten kısa bir süre sonra imparatorluktaki Gotlar tekrar ayaklandılar. Teodosios'un son seferine de katılan Alarik'i[38] liderliğe getirmişlerdi. Dolayısıyla Bizans ordusunun çoğunun Milano'da olduğunu ve Bizans'ın savunmasız olduğunu biliyordu. Birkaç hafta içinde Moesia ve Trakya'yı yerle bir etti ve Konstantinopolis surları önlerine geldi. Buradan geri dönerek[39] batıya, Makedonya ve Taselya'ya doğru yöneldi, Yunanistan'ı istila etti. Konstantinopolis bu saldırıdan kurtulsa da tedirginlik devam ediyordu. Arkadios, Milano'daki Stilicho'dan hızlı bir şekilde Bizans ordularını başkente getirmesini istedi. Stilicho, Konstantinopolis'e gelirken Taselya'da Alarik ile savaşmak istedi. Ancak Gotların kazıklarla etrafını çevirerek korunduklarını görünce ve ikinci bir emirle ordu tekrar Konstantinopolis'e istenince savaş yapmadı ve orduyu Gainas adlı bir kumandanla Konstantinopolis'e göndererek kendisi Batı Roma'ya döndü.[40]

İmparatorluk ordusunun ayrılmasıyla Alarik hiçbir engelle karşılaşmadan yoluna devam etti. Kıyı boyunca ilerleyerek Elis'e geldiler. Ancak Stilicho, İtalya'dan deniz yoluyla getirdiği ordusuyla Alphios Irmağı üzerinde Pholoe'de (Olimpia yakınları) Gotları kuşattı. Stilicho tam zafer kazanmak ve Gotlar'a son darbeyi indirmek üzereyken kaçmalarına izin verdi. Gotlar, İmparatorlukla ertesi yıl

---

[37] J.Julıus Norwıch, age., s. 104 ; Gıles Morgan, age., s. 41; Oğuz Tekin, age., s. 303-304 ; Bülent İplikçioğlu,age., s. 97 ; Sımon Baker, age., s. 381-382 ; Radi Dikici, age., s. 80-87 ; Judıth Herrin, age., s. 45.

[38] Alarik, 370 yılında Tuna Nehri deltasındaki bir adada dünyaya gelmiştir. 395 yılında Vizigot kralı olmuş ve 401 yılında İtalya'yı işgal etmiştir. Krallığı öldüğü 410 yılına kadar sürmüştür. Roma'ya girip yağmalayan ilk Cermen asıllı komutandır. Başlarda amacı halkını Roma'ya yerleştirmek iken, sonunda şehri yağmalamış ve bu olay Batı Roma'nın sonunu hazırlamıştır. (https://tr.wikipedia.org/wiki/I._Alarik. 30.10.2015.)

[39] A.A.Vasılıev, Rufinus'un diplomatik müdahalesi sayesinde İstanbul'a saldırmaktan vazgeçtiğini belirtir. (A.A.Vasılıev, age., s. 113.) ; Rufinus'un rüşvet verdiğini belirtir. (Radi Dikici, age., s. 92.)

[40] J.Julıus Norwıch, age., s. 104 ; Gıles Morgan, age., s. 42 ; Sımon Baker, age., s. 383; Radi Dikici, age., s. 91-93 ; Judıth Herrin, age., s. 56.

barış anlaşması imzaladılar. Alarik'e en yüksek askeri mevkii "Magister Militum Per IIIyricum'' ünvanı verildi. Böylece Alarik, Bizans'ı tehdit etmekten vazgeçti ve yönünü İtalya'ya döndü.[41]

Got tehlikesi başkent Konstantinopolis'de de kendini gösterdi. Burada ordunun en yüksek mevkileri ve en yüksek memurluklar Gotlar'ın eline geçmişti. Arkadios tahta çıktığında Gotlar, Konstantinopolis'de en yüksek nüfuza sahip gruplardan biriydi. Bu grubun başında ordunun en kıymetli generallerinden olan Gainas vardı. Gainas'ın etrafında birçok Got asker ve Germen temsilciler toplanmışlardı. Birçok kimse Germen üstünlüğünün imparatorluk için büyük bir tehlike oluşturduğunu görüyordu. Yöneticiler de tehlikenin yaklaşmakta olduğunun farkındaydılar.[42]

Bizanslıların Germenler ve Gotlar hakkındaki düşüncelerini anlatan belge Sinesius tarafından yazılmış, imparatora takdim edilmiş ve hatta huzurunda okunmuş olan "imparatorun kudretine dair" veya "imparatorun vazifelerine dair" adlı beyanname idi. Bu vesikadan anlaşılacağı gibi Sinesius, Gotların imparatorluk için tehlike olduklarını belirtiyor. Gotların ordudan uzaklaştırılmasını, milli bir ordu oluşturulmasını, barbarların çiftçi hale getirilmesini, bunu kabul etmedikleri takdirde, barbarları Tuna'nın diğer tarafına yani gelmiş oldukları yerlere atmak suretiyle, Roma arazisinin temizlenmesini istemektedir.[43]

Bizans ordusunu Teselya'dan Konstantinopolis'e getiren Gainas, başkente geldiğinde magister militum per orientem'liğe atanmıştı. Bir süre sonra harekete geçmek için Gainas'ın eline bir fırsat geçti. 399 yılında Phrygia'daki Got göçmenlerin çıkardığı isyanı bastırmakla görevlendirildi. Teodosios tarafından Anadolu'da Frigya'da yerleştirilmiş olan Gotlar, şefleri Tribigild'in idaresi altında ayaklandılar ve memleketi yakıp yıktılar. İsyanı bastırmak için gönderilen Gainas, kendisi de Got olduğu için oraya gittiğinde taraf değiştirdi. Tribigild'e karşı

---

[41] A.A.Vasılıev, age., s. 113-114 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 50 ; J.Julıus Norwıch, age., s.105 ; Auguste Baılly, age., s. 38 ; Celalettin Basık, age., s. 122-123 ; Radi Dikici, age., s. 93-94. Auguste Baılly, Stilicon, Vizigotları sıkıştırdı ama ciddi şartlar kabul ettiremedi demektedir. (Auguste Baılly, age., s. 38.). Stilicho'nun güçlenerek taht için tehlike oluşturmaması için Vizigotları yenmesinin Eutropius tarafından engellendiğini belirtmektedir. (Radi Dikici, age., s. 93.)

[42] A.A.Vasılıev, age., s. 115 ; Paul Lemerle, age., s. 49.

[43] A.A.Vasılıev, age., s. 115-116.

gönderilen imparatorluk ordusunu yenilgiye uğratarak bölgeye hakim oldular. İmparatora sadık biriymiş gibi davranarak Arkadios'a haber göndererek isyanın bastırılamayacağını, anlaşma yapmak gerektiğini bildirdi. Nedim Eugenius (Eutropius)'un azledilmesini ve kendilerine teslim edilmesini istediler. İmparatoriçe ve Avrelian grubu nedim Eugenius'a zaten karşı idiler. Bu durum karşısında Arkadios mecburen Eugenius'u görevinden azlederek öldürttü. Bundan sonra Gainas, imparatordan Konstantinopolis'deki mabedlerden birini arianist[44] Gotların ayinlerine tahsis edilmek üzere istedi. Fakat bu isteğe karşı İstanbul piskoposu Jan Krisostom isyan etti. Jan Krisostom'un yalnız başkent halkına değil, halkın çoğuna nüfuz edebildiğini bilen Gainas istediğinde fazla ısrarcı olmadı. Gainas 400 yılında imparatorlukta önemli bir mevki kazanma umuduyla geri döndü ancak umduğunu bulamadı. Gainas'a karşı olan çeşitli gruplar buna engel oldu.[45]

Gotların bu davranışı Arkadios ve İstanbul halkının durumun ciddiyetini anlamalarını sağladı. Gainas elde ettiği yüksek mevkiyi koruyamadı. 400 yılının ortalarında huzursuzluk oldukça artmıştı. Gainas'ın ordudaki Gotların ayrılmak için hazırlanmasını istemesi, yeni bir isyan girişimi olarak algılandı. Halk sokaklarda toplandı ve ayrılmakta olan Got ordusu ile kavga başladı. Gotların birçoğu ayrılmıştı. Kalanların şehirden çıkması engellendi. Gotlara karşı beslenen kinin sonucu olarak yedi bin Got öldürüldü. Gainas, Konstantinopolis'e gelemedi. Arkadios, Gainas üzerine yine bir Got olan Fravitta'yı gönderdi. Fravitta, Gainas'ı mağlup etti. Gainas, Trakya'ya kaçtı, kalan ordusuyla Trakya'da dolaştı, Hun Kralı Uldin'e esir düşerek öldürüldü. Hun Kralı Uldin başını hediye olarak Arkadios'a gönderdi. İşte bu şekilde büyük Germen tehlikesi bir başka Germen (Got) olan Fravitta sayesinde çözümlenebildi. Fravitta bu büyük hizmetine karşılık "konsül" ünvanı ile ödüllendirildi. Böylece Roma imparatorluğu büyük bir beladan kurtulmuş oldu.[46]

---

[44] Bizans'da ilk inanç ayrılığı Mısır'da yaşayan Arios adında bir din adamından çıktı. Arios kabaca İsa'nın tanrılığını reddetti, ondaki insalcıl öğelerin daha çok olduğunu öne sürdü. Prokopios, age., s. xv.

[45] J.Julıus Norwıch, age., s. 104-106 ; A.A.Vasılıev, age., s. 117 ; Celalettin Basık, age., s. 124 ; Radi Dikici, age., s. 93-95.

[46] J.Julıus Norwıch, age., s. 108 ; A.A.Vasılıev, age., s. 117 ; Jean-Claude Cheynet, Bizans Tarihi, Çev. İsmail Yerguz, Kültür Kitaplığı 79, Ankara 2008, s. 20 ; Celalettin Basık, age., s. 124-125 ; Radi Dikici, age., s. 95.

Gotların en büyük liderlerinden olan Alarik, 401 yılında İtalya'ya saldırdı. Alarik, imparatorluğu yıkmak için değil kendi halkına kalıcı bir yurt kurmak için savaşmaktaydı. İmparatorlukta yüksek bir makam kazanırken halkı da yerel özerkliklerden yararlanabilecekti. Alarik büyük bir tehlike olduğunu göstermesine rağmen Batı lideri Honorius hiçbir hazırlık yapmamıştı. Got ordusu Isonzo Vadisi'nden aşağı indi, arkalarında aileleri de geliyordu. Batı'ya, Milano'ya doğru yöneldiler. İmparator şehirden kaçtığı için Gotları Stilicho karşıladı. Savaş 402 yılında Pollentia (Pollenzo) yakınlarında başladı. Gotlar başarısız oldu ve doğuya çekildiler. Stilicho birkez daha Gotlar'ın gitmesine izin verdi. Stilicho'nun hanedanlık hırsı vardı. 398 yılında kızı Mariya'yı Honorius'la evlendirerek imparatorun kayın pederi olmuş ve akrabalık bağlarını güçlendirmişti. ''Gerçek ne olursa olsun, Stilicho'nun Gotları Doğu imparatorluğuna karşı gelecekte yapılacak her eylemde yararlı müttefikler olarak gördüğü kesindir ve onları tamamen güçten düşürmek ya da iyi niyetlerini hepten kurban etmek gibi bir niyeti yoktu.[47]

1.1.6. II. Teodosios Dönemi (408-450)

408 yılında Mayıs ayında Arkadios öldü ve tahtı yedi yaşındaki oğlu Teodosios'a bıraktı. Stilicho'nun tahta geçme isteği ortaya çıktığından dolayı 23 Ağustos 408'de öldürüldü. Auguste Baılly, Stilicho'nun öldürülmesini olumlu olarak görmekte ve şunları yazmaktadır; "Bereket versin 408 Sitilicon'un ölümü Alarik'e kendisini savunacak yetenekte tek generalin kaybı ile ciddi zayıflayan batı üzerine atılma kararını verdirdi. Başka avların (Fransa ve İspanya) çekimine kapılan Vizigotlardan İstanbul kurtulmuş oldu''.[48] Stilicho'nun öldürülmesiyle Romalıların barbarlara karşı nefretleri de ortaya döküldü. Tüm imparatorluktaki garnizonlarda Romalı askerler, Got, Hun ve Vandal askerlerine saldırdılar, kendilerini ve ailelerini öldürdüler. Ölümden kaçan barbarlar çeteler kurdular, çapulculuk ve yağmacılık yaparak dolaştılar ve Alarik'in ordusuna katıldılar. Ölümdem kaçanlar Alarik'in ordusunu otuz bin kadar artırdılar. Kardeşlerinin, eşlerinin ve çocuklarının intikamını Bizans'tan almak istiyorlardı. Alarik'in istediği tazminatı vermek istemeyen Roma,

[47] J.Julıus Norwıch, age., s. 110 ; Celalettin Basık, age., s. 126-127 ; Sımon Baker, age., s. 382-388 ; Radi Dikici, age., s. 95-96.

[48] Auguste Baılly, age., s. 38.

bir kısmını vererek Alarik'i başından atmak istiyordu. Alarik, 408 yılının Eylül ayında saldırıya geçti. Alarik'in ordusunu hala küçük görüyorlar, tehlike oluşturmayacaklarını, Gotlar'ın kuşatma yapacak sabırdan yoksun olduklarını düşünüyorlardı.[49]

Alarik ise şehri kuşatma altına aldı. Şehre kesinlikle yardım girmesini engelledi. Kısa sürede şehirde vesika[50] sistemi uygulanmaya başladı. Günlük pay yarıya, daha sonra üçte bire düştü. Birkaç yamyamlık hareketi bile görüldü. Yetersiz beslenme ve kışın yaklaşmasıyla hastalıklar başladı. Ancak Romalılar yine de Revanna'dan gelecek imparatorluk ordusunun kendilerini kurtaracaklarını düşünüyorlardı. Ancak yardım gelmeyeceğini anladılar. Daha fazla dayanamayacakları için Alarik ile anlaşma yaptılar. İki bin beş yüz kilo altın, on beş bin ton gümüş, dört bin ipek tunik, üç bin al boyalı post ve bin beş yüz kile biber vereceklerdi. Bu ücret binlerce süs ve sanat eserinin eritilmesi anlamına geliyordu. Fakat kaçışı yoktu.[51]

Alarik, yine halkını yerleştirecek yurt bulamamıştı. Roma'dan dönüşte Rimini'ye geldi. Praefectus Praetorio Iovius ile buluşarak yeni teklifler sundu. Buna göre Venetia, Dalmatia ve Noricum eyaletleri imparatorluğun parçası olarak kalacak ancak Gotlara sürekli yurt olarak paylaştırılacaktı. Ayrıca yıllık para ve tahıl yardımı yapılacaktı. Karşılığında Alarik, İmparatorluğun her türlü düşmanına karşı koruyucu ve savunucu olacaktı. Honorius bu teklifi kabul etmedi. Ancak bu büyük bir hataydı. Ordusunun morali bozulmuştu ve güçlü bir komutanı yoktu. 7 yaşındaki Teodosios'un yönettiği karışıklık içindeki Doğu'ya da yardım için güvenilemezdi. Galya, Britanya ve İspanya'da isyan eden Konstantinos'dan yardım beklenemezdi.[52]

Honorius gücü olmadığı halde meydan okumaya devam ederken güçlü olan Alarik hala barış yapabilmek için çaba harcıyordu. Honorius'u razı etmek için hem isteklerini azalttı hem de bir piskopos heyeti gönderdi. Şimdi Venetia ve

---

[49] J.Julıus Norwıch, age., s. 114 ; Celalettin Basık, age., s. 130 ; Sımon Baker, age., s. 388-392 ; Radi Dikici, age., s. 96-97.

[50] Vesika; Dar ölçüde verilmesi gereken bir mal veya yiyeceğin halka müsavi (= eşit) şekilde dağıtılması için hükümetçe verilen izin kâğıdı. (Ferit Develioğlu, Osmanlıca –Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, Ankara, s. 1148.)

[51] J.Julıus Norwıch, age., s. 114 ; Celalettin Basık, age., s. 128-129 ; Radi Dikici, age., s. 97-98.

[52] J.Julıus Norwıch, age., s. 114-115 ; Celalettin Basık, age., s. 130-131.

Dalmatia'dan vazgeçiyor halkı için sadece Tuna üzerindeki Noricum'u ve adamlarını doyurmaya yetecek kadar yardım istiyordu.[53]

Honorius bu teklifi de kabul etmedi. Bunun üzerine Alarik tekrar Roma'ya yürüdü ve kuşatmaya aldı. Romalılara amacının şehri yakıp yıkmak olmadığını, barışı engelleyen Honorius'u tahttan indirmek olduğunu söyledi. Honorius tahttan indirilirse kuşatma hemen kaldırılacaktı. Roma senatosu toplanarak hemen karar aldı. Honorius'un kendilerini kurtarmayacağını, kendileriyle ilgilenmeyeceğini biliyorlardı. Böylece Roma kapıları açıldı ve Alarik barış içinde Roma'ya girdi. Georg Ostrogorsky; I.Teodosios zamanında orduya alınan Gotlar'ın kendi şefleri bünyesinde görev yapmasına rağmen sonradan Bizans ordularında görev yapan Gotlar'ın İmparatorluk subayları emrine alındığını; Batı Roma'da ise Gotlar'ın müstakil birlikler halinde kendi şefleri idaresinde bulunmaları şeklinin devam etmesinin Roma ve İtalya'nın alınmasında, Batı Roma'nın yıkılmasında etkisi olduğunu belitmektedir.[54]Honorius tahttan indirilerek şehir valisi Priscus Attalus, augustus seçildi. Alarik'i magister militum'luğa atadı ve Revanna'daki Honorius üzerine sefere çıkmak için hazırlıklara başladı.[55]

Roma İmparatorluğu'nun tahıl ihtiyacı Afrika Eyaletinden karşılanmaktadır. Yöneticisi Heraclianus, Honorius'dan yana tavır alırsa Roma, tahılsız kalabilir, çok sıkıntılar çekebilirdi. Alarik, başkent Kartaca'nın alınarak tahıl sevkiyatının güvenceye alınmasını istiyordu. Attalus ise Konstans'ı barışçı yollardan şehri almakla görevlendirdi. Attalus, Alarik'le birlikte Revanna üzerine yürüdü. Honorius, Attalus'a kendisinin Ravenna'da augustus kalması koşuluyla Attalus'un Roma'daki hakimiyetini kabul edeceğini bildirdi. Ayrıca Konstantinopolis'e kaçabilmek için gemiler hazırlattı. Tam gemilere binecekken Zosimos'a göre Honorius'a yardım amaçlı kırk bin/dört bin Bizans askeri geldi. Bunlar II. Teodosios tarafından amcası Honorius'a yardım amacıyla gönderilmişlerdi. Yeni askerlerle güçlenen Honorius en azından Afrika'dan haber gelene kadar Ravenna'da direneceğini duyurdu. Çünkü Afrika'daki Heraclianus'un başarılı olması Attanus ve ortağı Alarik'i zor durumda

[53] J.Julıus Norwıch, age., s. 114-115 ; Gıles Morgan, age., s. 43 ; Celalettin Basık, age., s. 131 ; Radi Dikici, age., s. 98.

[54] Georg Ostrogorsky, age., s. 50-51 ; Sımon Baker, age., s. 392-400.

[55] J.Julıus Norwıch, age., s. 116 ; Celalettin Basık, age., s. 131 ; Radi Dikici, age., s. 98.

bırakacak, mücadelenin seyrini değiştirebilecekti. Olaylar Honorius'un istediği gibi sonuçlandı. Heraclianus üzerine gönderilen Konstans'ı kolaylıkla yendi. Alarik ve ortağına vurulmuş büyük bir darbeydi. Honorius'u, Ravenna'dan atma umutlarını da azaltmıştı. Alarik'in ordu gönderme teklifini Attalus yine kabul etmedi. Ancak Heraclianus tahıl sevkiyatını kesti ve kıtlık tehdidi başladı. Anlatıldığına göre Attalus'nda arenada bulunduğu bir gün en üstteki sıralardan bir haykırış koptu. ''Pretium pone carni Humanael!-insan etine fiyat biç!''[56]

Yaşanan olayları değerlendiren Alarik 410 yılında Attalus'u Rimini'ye çağırarak imparatorluktan azletti ve üçüncü kez Roma üzerine yürüdü. Şehirde zaten kıtlık hakim olduğundan fazla dayanamadı. Ağustosun sonlarına doğru Gotlar, Pincius Tepesi'nin eteğinde kuzey duvarında bulunan Salaria Kapısı'ndan Roma'ya girdiler. Alarik, Roma'nın üç gün yağmalanmasına izin verdikten sonra deniz yoluyla Afrika'ya gitmek için hareket etti. Amacı Heraclianus'u bertaraf ederek İtalya'yı kıtlıktan kurtarmaktı. Ancak ömrü yetmedi. Cosenza'ya geldiğinde ateşlenerek öldü.[57]

1.1.7. I. Leon Dönemi (457-474)

II. Teodosios çocuksuz öldüğü için kız kardeşi Pulkeria, Markianos ile evlenmeye razı oldu ve Markianos imparator ilan edildi. Got meselesi Arkadios döneminde büyük oranda halledilmişti. Ancak yine de Bizans ordusunda ki Got unsuru daha küçük oranda da olsa etkisini devam ettirmekteydi. V. yüzyılın ortasında barbar Aspar, Gotların yardımıyla, Got üstünlüğünü yeniden ihya etmek için uğraştı. Aspar, imparator yaptığı I. Leon adına ülkeyi yönetebileceğini düşünüyordu. Fakat Bizans halkı Gotlara düşmandı ve daha öncede Gotların büyük bir kısmını öldürmüşlerdi. Bir süreliğine başarılı da oldu. Markianos ve I. Leon'un tahta çıkarılmasında etkili oldu.[58]

---

[56] J.Julıus Norwıch, age., s. 116 ; Celalettin Basık, age., s. 132 ; Sımon Baker, age., s. 400-405 ; Radi Dikici, age., s. 98-99.

[57] J.Julıus Norwıch, age., s.117 ; Mıchael Grant, age., s. 25 ; Sımon Baker, age., s. 405-406 ; Radi Dikici, age., s. 99.

[58] Georg Ostrogorsky, age., s. 56 ; Auguste Baılly, age., s. 35 ; Radi Dikici, age., s. 111.

Konstantinopolis halkı bir kez daha Aspar ailesi ve özellikle de orduda ki Got nüfuzuna karşı hoşnutsuzluğunu göstermeye başladı. Yaşanan iki olay bu hoşnutsuzluğu artırdı. Birincisi; Kuzay Afrika'da hakimiyet kuran Vandallara karşı I. Leon'un idaresinde büyük masraflarla, birçok zorlukla yapılan sefer başarısızlıkla sona erdi. Halk Aspar'ı vatana ihanetle suçladı. Çünkü Aspar, Got olduğundan dolayı, Germen ırkından olan Vandallara karşı böyle bir sefer düzenlemesine engel olmak istemişti. Ayrıca Aspar oğullarından birine sezar ünvanını yani imparatorluğun en yüksek rütbesini vermeye imparator I. Leon'u mecbur etmişti. Aspar'ın oğlu Patrikios, imparatorun ikinci kızıyla evlendirilerek yabancı soydan ve inanç bakımından aryaniliğe bağlı olmasına bakılmadan veliaht ilan edilerek sezar yapıldı. I. Leon yaptığı hatayı anladı ve kendisini Germen nüfuzundan kurtarmak istedi. Halkın desteği ile Aspar sorunundan kurtulmaya karar verdi. I. Leon emrinde kendisi ile beraber Toroslardan gelmiş sağlam bir ücretli asker topluluğu bulunduruyordu. İmparator onları Aspar'ı ve tüm ailesini öldürmekle görevlendirdi. Onlarda zalimce bu görevi yerine getirdiler. Bu idamlarla Bizans'taki Got nufüzu kırıldı. Got nüfuzu kırılmış olsa da bunu sağlayan İsaurialılar[59] da daha küstah ve arsızdılar.[60]

1.1.8. Zenon Dönemi (474-475/476-491)

I. Leon öldüğünde tahta altı yaşında bir çocuk olan torunu II. Leon çıktı. II. Leon kendisine babası Zenon'u naib tayin etti ve kısa bir süre sonrada öldü. Zenon, oğlunun ölümü üzerine tek başına Bizans tahtına oturdu.

Zenon başa geçtikten sonra Vandallarla barış imzalayarak sorunu çözümlemişti. Zenon'un tahta çıkmasıyla birlikte sarayda yok edilen Germen nüfuzu yerine vahşi bir ırk olan, Germen nüfuzunun kırılmasında da payları olan İsaurialıların (İzavriyalılar) nüfuzu etkili oldu. Çünkü imparator aynı ırktan olduğu için başkentte en güzel makamları ve en yüksek rütbeleri onlar ellerine geçirdiler. Fakat çok geçmeden Zenon kendi vatandaşları arasında kendisine suikast düzenlemek isteyenlerin olduğunu öğrendi Hükümdarın soyu olan İsaurialılar

[59] İsaurilalılar: Toros dağlarına yerleşmiş savaşçı bir kavim. (Prokopios, age., s. 32.)

[60] Auguste Baılly, age., s. 35 ; A.A.Vasılıev, age., s. 129-130 ; Celalettin Basık, age., s. 158 ; Radi Dikici, age., s. 112.

yaptıkları taşkınlıklar nedeniyle halkın nefretini kazanmışlardı. Bir bahaneyle Zenon'u tahttan uzaklaştırdılar (475). Basiliscus yirmi ay kadar imparator oldu. Ancak uygulamalarıyla herkesin tepkisini çekince Zenon tekrar tahta oturtuldu (477).[61]

V. yüzyılın ikinci yarısında bu sefer Ostrogotlar, Bizans'ı etki altına almayı denediler. Onlarda imparatorlukta feodarati sıfatıyla yerleşmişlerdi. Ve kendilerinde güçlü oldukları duygusunu yükselten önemli miktarda bir vergiden faydalanıyorlardı. Her zaman haraketli, hırslı, sert Ostrogotlar, Bizans'ın iç işlerine karışıyorlardı. Zenon'un tahta çıkışı büyük ölçüde şefleri Theodoric'in yardımı sayesinde olmuştu. O zaman sonu gelmez dram başladı. Bir kere daha imparatorun varlığını sağlamak için düşman şefinin şartlarına katlanmak zorunda kaldı.[62]

Germen şefi Odoaker (Odovakar, Odoakr),[63] Zenon'un tekrar başa geçtiğini duyunca Konstantinopolis'e elçiler gönderdi. Odoaker, kendine meşruluk kazandırmak için imparator olmak istemediğini sadece patrikos (Roma Patriği) ünvanı verilerek imparator adına İtalya'yı yönetmek istediğini belirtiyordu. Bu isteği kabul edildi. Odoaker, magister militum per Italiam sıfatıyla İtalya'nın meşru sahibi oldu. Devleti güya imparatorun verdiği yetkilerle yönetecekti. Bu görünüş korundu ama fiili olarak İtalya devletin elinden çıkmış olup, bütün batı gibi Germen hakimiyeti altında bulunuyordu. Odoaker, İtalya hükümdarı olduktan sonra bağımsız bir imparator gibi hareket etmeye başladı. Zenon bunun farkında olsa da Odoaker üzerine sefer yapacak durumda değildi. Odoaker'i, Ostrogotlar yardımıyla cezalandırmak istedi. Ostrogotlar, liderleri Theodorich'in komutasında, Balkan yarımadasında tahripkâr akınlar yapıyorlar, başkenti bile tehdit ediyorlardı. Zenon, Theoderich'in gözünü İtalya'nın zengin eyaletlerine çevirmesini sağladı. Böylece bir taşla iki kuş vurmuş oluyordu. Hem tehlikeli kuzey komşularından kurtulmuş hem de yabancı bir kuvvet sayesinde, istenilmeyen İtalya valisi sorunu çözülmüş olacaktı.

[61] J.Julıus Norwıch, age., s. 148 ; Celalettin Basık, age., s. 162 ; Radi Dikici, age., s. 112-113.

[62] Auguste Baılly, age., s. 39 ; Paul Lemerle, age., s. 52.

[63] Odoaker (Odoacer) (435 - 493), 5. yüzyılda yaşamış İtalya Kralı. Batı Roma İmparatorluğu'nun son imparatoru olan Romulus Augustus'u 476 yılında düşüren ve imparatorluğu çökerten kumandan olarak ün yapmıştır. Batı Roma İmparatorluğu'na son vererek Orta Çağ'ı başlatan kişi olarak bilinir. Tarihte Romalı olmayıp da tüm İtalya'yı yönetmiş olan tek kraldır. 470 yılında Odoacer, lider oldu. Lider olduğu toplulukta yaklaşık 30.000 insan vardı. Bu toplulukta sadece Cermenler değil, Ostrogotlar ve İtalyanlar da vardı. Kabilesi, Apenin Dağlarının etrafında kuruluydu. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Odoacer. 30.10.2015)

Her ne olursa olsun Theoderich, İtalya da Balkanlarda olduğundan daha az tehlikeli olacaktı.[64]

Illus siyasi çekişmelerden çekinerek Anadolu'ya çekilmişti. Suriye'de Leontios isyanı çıkınca ordunun başında isyanı bastırmakla görevlendirildi. Suriye'ye gittiğinde imparatorun kardeşiyle tartışarak hapse attırdı. Ancak Zenon kardeşinden yana tavır alarak Illus'u rakip tarafa itti. Verina, Illus ve Leontios birleşti ve Tarsus'ta Leontios'a taç giydirildi. Leontios Antakya'ya gelerek burada rakip bir saray kurdu(483).[65]

Zenon'un düşmanları bu şekilde birleşirken Zenon da Ostrogot prensi Theoderich'le ittifak kurdu. Theoderich halkından bir ordu ile isyancılarla savaşmayı kabul etti. İsyancıları Antakya'dan çıkardı ve isyancılar öldürüldü. Theoderich, Ostrogot reisi Theodemir'in oğluydu ve babasının ölümü üzerine 471'de Doğu Gotlarının reisi olmuştu. Theoderich'in tek amacı kendinden öncekiler gibi halkına bir yurt bulmaktı. Bunun için bazen imparatorun yanında bazen karşısında olmuştu. Önce patrikios sonra magister militum, 484 yılındada konsül oldu. A.Baılly şöyle devam eder: "Nihayet sarayın kapıları önünde bir heykeli dikilmek sureti ile şereflendirilen Theoderich imparatorun şahsını tehdit ediyor ve görünüşte onun tahtına konmak istiyordu. O zaman Zenon bir İtalya krallığının hatta belki de 476 istilacıların darbeleri altında çökmüş bulunan batı Roma İmparatorluğu'nun onun hesabına yeniden kurulması ihtimalini gözleri önüne serdi. Bu muhteşem umut Theoderich'in hırsını ateşledi."[66] 487-488 yılının başında, Theoderich'in tüm halkını İtalya'ya götürmesi ve Odoaker'i devirip ülkeyi imparatorluk egemenliği altında Ostrogot kralı olarak yönetmesi konusunda Zenon'la anlaştı.[67] Bu plan her iki taraf içinde faydalıydı. Theoderich hayatının düşünü gerçekleştirerek kendi ve halkı için zengin ve verimli bir ülke buldu. Zenon ise Gotlardan ilk ve son kez olarak kurtulmuş olacaktı. Böylece üçüncü hücum dalgası da yolundan çevrilmiş oldu. Ve neticede sınırları tehlikeye düşüren istilacılar Konstantinopolis surları dibinde

---

[64] A.A.Vasılıev, age., s. 132-133 ; Paul Lemerle, age., s. 52 ; Celalettin Basık, age., s. 162-163 ; Radi Dikici, age., s. 115.

[65] J.Julıus Norwıch, age., s. 148.

[66] Auguste Baılly, age., s. 39-40 ; İzzet Çıvgın, age., s. 98-99.

[67] J.Julıus Norwıch, age., s. 149 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 58 ; İzzet Çıvgın, age., s. 99 ; Radi Dikici, age., s. 115.

gördükten birçok defalar zapt edilmesine ve parçalanmasına ramak kaldıktan sonra Bizans İmparatorluğu bu uzun ve müthiş tehditten kurtuldu.[68]

1.1.9. I. Iustinianos Dönemi (527-565)

I. Iustinos imparator olduktan sonra yeğeni Iustinianos'u halef olarak seçti. Iustinianos imparator olduktan sonra Germenler, İran ve Slavlarla uzun süren savaşlar yaptı. Iustinianos askerlerinin büyük bir kısmını batıya sevketti. Bizans bu askeri hareketinde başarılı oldu. Vandalları, Ostrogotları ve bir dereceye kadar Vizigotları hâkimiyeti altına aldı. Akdeniz bir Bizans gölü haline geldi.[69]

Vandallları yenerek Afrika'yı tekrar Roma İmparatorluğu topraklarına katan Iustinianos'un daha amcasının yanında yönetimde olduğundan beri en önemli amacı İtalya Yarımadası'nı tekrar Roma İmparatorluğu topraklarına katmaktı. Roma'nın olmadığı Roma İmparatorluğu doğru değildi. Ariusçu bir Ostrogot krallığı, istediği kadar dost görünse de siyasi bir tehlike idi. Theoderich öldüğüne göre dostane ilişkiler halefleri tarafından devam ettirilip ettirilmeyeceği belli değildi. Diledikleri zamanlarda veya Bizans'ın zor zamanlarında Balkanlarda karışıklıklar çıkarabilir, Bizans topraklarına saldırabilirlerdi. Bu nedenle Ostrogot krallığı yok edilmeli ve İtalya geri alınmalıydı. Aslında Ostrogot kralı imparator adına onun naibi olarak ülkeyi yönetiyordu. Papanın ve önde gelen Romalıların dostluğunu ve desteğini kazanmak için büyük çaba harcıyordu. Bunun sonucunda da yönettiği imparatorluk halkı tarafından çok seviliyordu. Halk beklide Bizans yönetiminden memnun bile olmayacaktı.[70]

Iustinianos, Bizans İmparatorluğu'nun eski sınırlarına ulaştırmayı kutsal bir görev olarak görmekteydi. Bir Hristiyan imparatoru olan Bizans'ın ve halkının arianist Germenler tarafından tazyik edilmesi doğru değildi. Bizans imparatorlarının barbarların işgal ettiği batı Avrupa ülkelerinde hakları olduğunu düşünüyordu.

---

[68] Auguste Baılly, age., s. 39-40 ; Celalettin Basık, age., s. 163 ; İzzet Çıvgın, age., s. 99.

[69] A.A.Vasılıev, age., s. 169.

[70] J.Julıus Norwıch, age., s. 176 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 63-64 ; Paul Lemerle, age., s. 55 ; Celalettin Basık, age., s. 171 ; Radi Dikici, age., s. 137-140.

Iustinianos'un gerçekleşmesini sağlamak istediği büyük fakat gerçekleşmesi imkânsız bir hülya idi.[71]

Nika ayaklanmasının[72] yaşandığı yıl imparator I. Iustinianos, İranlılarla imparatorluğunun batıdaki topraklarını fethedebilmek için zorunlu olan barışı imzaladı.[73]

Ölümünden önce 526 yılında Theoderich, yerine sekiz yaşındaki torunu Athalarik'in geçirilmesini istedi. Tek kızı Amalasuntha'nın oğluydu. Amalasuntha, Latince ve Yunancasıyla, eğitimiyle tam bir entellektüeldi. Oğlu Athalarik'i de kendisi gibi eğitmek istiyordu. Ancak Got soyluları buna karşı çıkarak küçük kralı annesinden aldılar ve kral kısa sürede kötü alışkanlıklar edindi ve on yedi yaşında öldü. Kendisini tehlikede gören Amalasuntha, I. Iustinianos ile yazışmaya başladı ve dostane ilişkiler kurarak bir plan hazırladılar. Amalasuntha, Adriyatik üzerinden Dyrrakhion'un imparatorluk limanına kaçacak, imparatorluktan sığınma isteyecek ve hakkı olan iktidar kendisine verilecekti.[74]

Iustinianos ise Theoderich'in kızı kendi yanında olunca Gotların büyük çoğunluğunun desteğini alacağını biliyordu. 2 Ekim 534'de kötü alışkanları nedeniyle Athalarik Revanna'da ölünce tahta, Theoderich'in soyundan erkek olan yeğeni Theodahad geçti. Theodahad'ın krallıkta pek hevesi yoktu, Amalasuntha'nın ülkeyi birlikte yönetme fikrini kabul etti. Ancak kısa bir süre sonra kararından pişmanlık duyarak Amalasuntha'nın düşmanlarıyla anlaşarak 535'de hapse attırdı ve öldürttü. "Procopius'un anlattığına göre, Amalasuntha'nın hapsedildiğini duyan

---

[71] Auguste Baılly, age., s. 75 ; Celalettin Basık, age., s. 171 ; İzzet Çıvgın, age., s. 102 ; Abdullah Kaya, agm., s. 29.

[72] Nika Ayaklanması; 532 yılında Iustinianos'a karşı Romada çıkan ve katılma parolası olarak, ''Nika'' (zafer-zaferi kazan) kelimesinin kullanıldığı büyük bir ayaklanmadır.Çok kanlı bir şekilde bastırılmıştır.(Abdullah Kaya, ''Doğudaki Roma'nın Bizanslaştığı Devir: I. Justinianos Dönemi'', s. 26-28; Radi Dikici, Şu Bizim Bizans, s.113-118; Charles Diehl, Bizans İmparatorluğunun Tarihi, s. 36; Tımoth E. Gregory, Bizans Tarihi, s.127; M.V. Levtchenko, Bizans Tarihi, s. 68-80; Stefanos Yerasimos, "Aziz Polyeuktos'tan Ayasofya'ya Kubbeli Bazilikanın Doğuşu", (Çev.Işık Ergüden), Sanat Dünyamız-Bizans Özel Sayısı, S.69-70, İstanbul 2001, s.171; Reşat Ekrem, Bizans Tarihi, s. 30-32; Seza Sinanlar, Atmeydanı, s. 30-31; Cüneyt Akalın, "Roma Uygarlığı", Taş Devrinden Ortaçağ'a Uygarlık Tarihi, Desin Yay., İstanbul 2010, s.125; Annie Pralong, Bizans Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar, (Çev. Buket Kitapçı Bayrı), İstanbul 2011, s. 66-67; Judith Herrin, Bizans, s.19,60-61; Alexander Alexandrovich Vasılıev, Bizans İmparatorluğu, s.199;Auguste Bailly, Bizans, s.78; M.Orhan Bayrak, Resimli İstanbul Tarihi, 2003. s.13-14; Paul Lemerle, Bizans Tarihi, s.54; Harold Lamb, Bir İmparatorluğun Doğuşu Konstantinapol, (Çev. Güneş Ayas), İstanbul 2011, s.104-107.).

[73] Auguste Baılly, age., s. 79-80 ; Celalettin Basık, age., s. 171 ; Abdullah Kaya, agm., s. 25.

[74] J.Julıus Norwıch, age., s. 176-177.

Iustinianos, derhal elçisi Patrikios Petrus ile Theodahad'a bir haber yolladı. Kraliçeye tahtı hemen iade edilmediği takdirde kendisinin müdahaleye mecbur kalacağı uyarısında bulundu. Fakat Theodahad'a aynı sırada imparatoriçe'den gizli bir haber daha ulaştı. Kocasının asla böyle bir şey yapmayacağı yolunda onu temin ediyor ve esirine nasıl münasip görüyorsa öyle davranmasını söylüyordu."

İster anlatılanlar doğru olsun, isterse Iustinianos'un Amalasuntha'yı öldürtmek ve İtalya'ya saldırmak için bir oyunu olsun sonuçta öldürüldü. Iustinianos'a bir savaş bahanesi ortaya çıktı. Haber duyulur duyulmaz Iustinianos sefer emri verdi. Ostrogotlar üzerine yapılan seferler 535'te başlayarak 554 yılına kadar devam etti. Iustinianos önce Ostrogotların içişlerine karışmaya başladı ve ardından ordu Ostrogotların elindeki Dalmaçya'ya saldırdı. Belisarios komutasındaki ordu ise Sicilya'ya saldırdı [75]

Gotlar ile savaşa karar veren Iustinianos şöyle söyler: "İtalyamızı cebren zaptetmiş olan Gotlar bu memleketi bize geri vermekten imtina etmişlerdir.'' İşgal edilen bölgelerdeki halk Iustinianos'u kendilerinin koruyucusu olarak görüyorlardı. Kuzey Afrika'yı işgal etmiş olan Vandallar, Ortodoks halka kötü davranıyorlardı. Birçok vatandaş ve din adamını hapse atmışlar, mal ve mülklerine el koymuşlardı. Vandalların zulmünden İstanbul'a kaçan birçok Ortodoks Piskopos ve Afrikalı muhacir halk imparatora, Vandallara karşı savaşması için yalvarıyor ve yerli halkında destek olacağını belirtiyorlardı. İtalya'da Theodorich'in dini serbestliğine rağmen aynı düşünce hâkimdi ve birgün Konstantinopolis'in kendilerini kurtaracağını düşünüyorlardı. Barbar kralları bile imparatorun bu düşüncelerini destekliyorlardı.[76]

İki seferde iyi başlasa da kısa sürede sıkıntılar başladı. Dalmatia'daki Got direnci beklenilenden fazla çıktı ve komutan Mundus öldürüldü. Belisarios ise Sicilya'yı fethetti. Ancak Afrika'daki isyanlar için çağrıldı. Ordusunun başına, İtalya'ya 536 yılında döndü. Theodahad başlangıçta Bizans ile anlaşmasına rağmen anlaşmaya uymayarak kendi adına sikkeler bastırdı. Bunun üzerine Belisarios bir

---

[75] J.Julıus Norwıch, age., s. 177 ; A.A.Vasılıev, age., s. 173 ; Celalettin Basık, age., s. 174-175 ; Radi Dikici, age., s. 140-141.

[76] A.A.Vasılıev, age., s.170-171 ; Harold Lamb, Bir İmparatorluğun Doğuşu Konstantinapol, Çev. İbrahim Şener-Nesrin Conker, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 92.

gece Messina Boğazı'nı geçip ordusunu Reggio'da karaya çıkardı ve yarımadanın içlerine doğru ilerledi. Kısa süre sonra Napoli alındı. Napoli'nin Bizans'ın eline geçmesi Gotların moralini bozmuştu ve yenilginin suçlusu olarak Theodahad'ı görüyorlardı. Theodahad'ı tahttan indirerek genaral Vitiges'i kral ilan ettiler. Bunlar yaşanırken Belisarios Roma'ya yaklaştı. Yeni Kral Vitiges Roma'yı savunmayacağını belirtti ve halkı kendi haline bıraktı. Napoli'nin başına gelenler de halkı çok korkutmuştu. Belisarios, 5 Aralık 536'da şehre girdi. Gotların tekrar saldıracağını düşünerek hazırlıklar yaptı. Gotlar kısa bir süre sonra saldırdı. Vitiges 537 yılı Mart ayında başlayarak şehri yaklaşık bir yıl kuşattı.[77]

Belisarios kuzeye doğru ilerleyerek yolu üzerindeki şehirleri ve Ancona'yı aldı. Gotların kuşattığı Rimini üzerine hareket ederek Gotları kaçırdı ve Rimini'yi kurtardı. Bizans ordusu ilerleyerek İtalya'nın birçok şehrini aldı. Roma'dan bile kalabalık Milano şehri gönüllü teslim oldu. Ancak Vitiges şehri geri almayı başardı (539). Belisarios, Gotların merkezi Ravenna'yı almak için hazırlıklara başlamıştı. Iustinianos, batıdaki komutanlarını doğuda kullanabilmek ve Sasani tehlikesini çözümlemek için Gotlarla anlaşmak istedi. Iustinianos, Gotlarla anlaşma kararını alırken Belisarios, Gotların Merkezi Ravenna'yı dört yandan kuşatmıştı, teslim olmak üzereydiler(539). Gotlar, Belisarios'un kendisini Batı İmparatoru ilan etmesi durumunda destekleyeceklerini belirttiler. Belisarios, bunu kabul etmiş gibi davrandı. Böylece Ravenna'nın kapıları açıldı. Kapıların açılmasıyla Bizans ordusu şehre girdi ve şehri ele geçirdi. Kraliyet hazinesi ele geçirildi. Vitiges, Matasuntha ve soylu reisler esir alındı. 540 yılında Ostrogot Kralı ile birlikte Konstantinopolis'e geldi. İtalya kesin olarak Bizans tarafından fethedilmiş oldu.[78]

Belisarios 540 yılında İtalya'dan ayrıldığında bölgedeki sorunları büyük oranda halletmiş, asileri yenerek bölgeyi tekrar Bizans'a bağlamayı başarmıştı. I. Iustinianos, Belisarios'u İran sınırında çıkan olaylar nedeniyle İtalya'dan çağırdı. En önemli nedeni İran sınırında çıkan olaylar olsa da diğer neden Gotların Belisarios'a krallık teklif etmeleridir. Yerine birini atamamasının en önemli nedeni bu teklifin

[77] J.Julıus Norwıch, age., s. 178-184 ; İzzet Çıvgın, age., s. 102 ; Harold Lamb, age., s. 146-147 ; Radi Dikici, age., s. 140-141.

[78] A.A.Vasılıev, age., s. 173 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 184-187 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 65 ; Paul Lemerle, age., s. 56 ; Celalettin Basık, age., s. 176 ; İzzet Çıvgın, age., s. 102-103 ; Harold Lamb, age., s. 136-197 ; Abdullah Kaya, agm., s. 31 ; Radi Dikici, age., s. 141.

kabul edilme korkusudur. Güçlü birinin kendisine isyan edebileceği korkusuyla iki yıl kimseyi atamadı ve yönetimi de beş generale bıraktı. İki yıl sonra İtalya'da durumun kötüye gitmesi üzerine kendisine karşı ayaklanmaktan aciz olan birini Batı komutanı olarak atamak zorunda kaldı. Hildebad ve yerine geçen Erarich'in öldürülmesi üzerine Gotların başına en büyük kralları olan, sikkelerinde Baduila olarak geçen, halkı tarafından Totila denilen kişi geçti. Tahta geçer geçmez Bizans generallerine savaş açtı.[79]

Ostrogotların bağımsızlığının son savunucusu Totila olmuştur. Totila Gotların durumunu kısa zamanda düzeltti. Totila'nın askeri başarıları üzerine Belisarios İran'dan geri çağırılarak, İtalya'yı geri almak için başkomutan olarak İtalya'ya gönderildi. Belisarios'un büyük takviye kuvvetler olmadan Bizans hâkimiyetini sağlaması mümküm değildi. Bizans'ın İtalya ve Adalardaki toprakları birer birer Ostrogotların eline geçti.[80]

Totila, Verona da on iki bin kişilik Bizans ordusunu yendi. 542 baharında yapılan savaşı da kazandı. Aynı yıl Ravenna, Roma, Floransa ve birkaç kıyı şehri dışında İtalya'nın tamamını fethetti. Napoli'yi kuşattı. Totila, gönderilen donanmayı yendi. Napoliler Mayıs ayında açlık nedeniyle teslim oldular. Totila, Bizans askerlerine bütün mallarıyla rahatça ayrılma izni verdi. Hatta gemiler, atlar, katırlar ve refakatçiler verdi. Açlık çeken halka yiyecek dağıttırdı.[81]

Totila, 543 yılının Mayıs ayında Napoli'yi aldıktan sonra direnişleri kırmayı ve konumunu güçlendirmeyi sürdürdü. 544 yılının Ocak ayında generaller artık çarelerinin kalmadığını gördüler ve Iustinianos'a bir mektup yazarak İtalya'da imparatorluğu savunamadıklarını bildirdiler. Belisarios'un İtalya'ya gönderilmesinin en önemli nedeni bu mektup olmuştur. Totila, Roma üzerine yürüdü. Bu sırada Belisarios, İtalya'ya gelmek için yola çıkmıştı. Belisarios'un elindeki imkanlarla zafer kazanması zordu. Belisarios elinden geleni yaptı. 544 yılında İtalya'ya geldikten sonra Otranto ve Osimo'yı kurtardı. Fakat uzun bir süre ödeme

[79] J.Julıus Norwıch, age., s. 194-195 ; İzzet Çıvgın, age., s. 103 ; Radi Dikici, age., s. 142.

[80] A.A.Vasılıev, age., s.174 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 65 ; Auguste Baılly, age., s. 81.

[81] J.Julıus Norwıch, age., s. 197-198 ; Radi Dikici, age., s. 144.

yapılmayan Bizans askerleri isyan etti. Artık sadece Gotlar değil tüm nüfus imparatorluğa düşman olmuştu.[82]

İtalya'daki çatışmalar birkaç ay daha devam ettikten sonra kilitlendi. Gotlar ve Bizanslılar birbirlerine üstünlük sağlayamıyordu. Belisarios, yardım istemek için karısı Antonina'yı gönderdi. Belisarios'un karşılaştığı zorlukları gözleriyle gördüğü için en iyi şekilde anlatabilecekti. İmparatoriçenin arkadaşı olduğu için imparatora kolaylıkla ulaşabilecek, durumu anlatabilecek, gerekli yardımı sağlayabilecekti. İmparotoriçe öldüğü için Antonina'nın tek alabildiği kocasını geri çağırttırmak oldu. Eğer İtalya'da başarısızlık kaçınılmaz ise, en azından suçlu kocası olmamalıydı. 549 yılının başında Belisarios, Konstantinopolis'e geldi. İtalya seferi hayal kırıklığı bırakmıştı.[83]

545 sonbaharında Totila'nın ordusu Roma kapılarındaydı. Iustinianos, daima Gotları küçümsüyor; Roma, Gotların eline geçse bile geri alınacağını, Gotların yenileceğini düşünüyordu. Ancak 16 Ocak 550 de Roma askerleri arasındaki Suriyeli bir grup kapıları Totila'nın adamlarına açtı. Gotlar, Roma'ya kalıcı olarak yerleşmeye başladılar.[84]

Totila'nın İtalya ve Sicilya'yı yağmalamaya devam etmesi üzerine Iustinianos harekete geçti. Seçilen yeni komutan Narses'ti.[85]Narses herkesin bildiği bir yaşlıydı fakat ne enerjisinden ne de kabiliyetinden bir şey kaybetmemişti. İtalya'da Bizans kontrolünde dört şehir kalmıştı. Bunlar; Ravenna, Acona, Otranto ve Crotone idi. Narses, Iustinianos'u büyük bir ordu hazırlaması için ikna etti. Bunların içinde Lombardlar, Gepidler[86], Heruller, Hunlar ve savaşlarda esir alınan Persler vardı. 551 yılı baharında İstanbul'dan ayrıldı. Trakya ve Illyriya'da dolaşarak asker topladı. 552 yaz başında İtalya'ya hareket etti. Karadan, Adriyatik'in başından dolanıp

---

[82] J.Julıus Norwıch, age., s. 197-200 ; İzzet Çıvgın, age., s. 103 ; Harold Lamb, age., s. 247-249 ; Radi Dikici, age., s. 144.

[83] J.Julıus Norwıch, age., s. 200 ; İzzet Çıvgın, age., s. 102 ; Radi Dikici, age., s. 144 ; Harold Lamb, age., s. 249-250. Prokopios, Belisarios düşmanın elindeki araziyi kurtarmak için hiç uğraşmadı. Roma şehrini ve herşeyi düşmana kaptırdı. Kendini servet toplamaya, kanunsuz sınırsız para edinmeye adadı demektedir. (Prokopios, age., s. 26.)

[84] J.Julıus Norwıch, age., s. 206-207.

[85] Auguste Baılly, age., s. 82 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 65.

[86] Gepidler: Slavya'da Alman ırkından bir kabile. (Prokopios, age. ,s. 93.)

Ravenna'ya vardılar. Narses, yerel birliklerin kalan paralarını ödedi ve takviyeler sağladıktan sonra iki ordu Taginae'de karşı karşıya geldiler.[87]

Totila'nın ordusu 552 yılında Umbriyada, Busta-Gallorum muharebesinde Bizanslılara yenildi. Roma ordusu kısa sürede Gotları yendi. Kaçışan Got ordusunun peşine düştü. Totila bizzat kaçtı ama yakalanarak öldürüldü. Narses güneye ilerlemeyi sürdürdü. Şehirleri bir bir alarak ilerledi. Roma'yı kısa bir kuşatmadan sonra aldı. Totila'nın hazinesini sakladığı Kyme'ye yürüdü. Hazine kaybolmadan ele geçirmek istiyordu. Teja'da hazineyi korumak için uğraşıyordu. 552 Ekiminin sonunda Romalılar ve Gotlar tekrar karşılaştı. Teja'nın öldürülmesine rağmen mücadeleyi sürsürdüler. Ancak ertesi gün kalanlar anlaşmayı kabul etti. Anlaşmaya göre Gotlar İtalya'yı terk edecekler ve imparatorluğa karşı bir savaşta yer almayacaklardı. Bunun karşılığında eşyalarını yanlarına alabileceklerdi. Bizans ordusuna katılmak için zorlanmayacaklardı. Birkaç şehirde direnişe devam edildi. Narses, Verona'yı ancak dokuz yıl sonra alabildi. Gotların Vesuvius eteklerinde yapılan savaşı kaybetmesiyle nihayet Iustinianos'un en büyük tutkusu gerçekleşti. Sınırlar Karadeniz' den Atlantik Okyanus'una kadar uzanabiliyordu. Yirmi yıllık bir savaştan sonra 554'de İtalya, Dalmaçya ve Sicilya imparatorluk idaresi altında yeniden birleştirildi.[88]

Eski Imperium yeniden doğmuş görünüyordu. Aslında bir zamanki Roma İmparatorluğu topraklarından şimdiki devlete alınamamış az arazi yoktu, amma İtalya, Kuzey Afrika'nın en büyük kısmı, İspanya'nın bir parçası, Bütün Akdeniz adaları Germenlerin elinden koparılmış ve İstanbul'daki Bizans İmparatoru'nun tacına bağlanmıştı. Akdeniz yeniden devletin iç denizi olmuştu.[89]

---

[87] J.Julıus Norwıch, age., s. 207 ; İzzet Çıvgın, age., s. 102 ; Harold Lamb, age., s. 268 ; Radi Dikici, age., s. 144.

[88] A.A.Vasılıev, age., s. 174-175 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 207 ; Auguste Baılly, age., s. 82 ; Harold Lamb, age., s. 268-274 ; Radi Dikici, age., s. 144.

[89] Georg Ostrogorsky, age., s. 65.

1.2. Bizans İmparatorluğu'nun Hunlar İle İlişkileri

1.2.1. Hunlar'ın Menşei ve Bizans ile İlk Temasları

Hun adı ilk olarak M.Ö. IV. yüzyılda Çin kaynaklarında ''Hiung-nu (Hsi-ungnu)''[90] şeklinde kuzey barbar kavimlerini belirtmek için geçmiştir. Ancak Hunlar bu tarihten öncede yaşamlarını sürdürmektedirler.[91]

IV. yüzyılda Doğu Avrupa'ya gelen Hunların Menşei ile ilgili çeşitli görüşler vardır. Bizans, Latin ve Ermeni tarihçiler Hunları ''İskit'' olarak belirtirken, Suriye kaynakları Ostrogotlar olarak belirmektedirler. Grek ve Latinler kendileri dışındaki kavimlere barbar demişler ve bunları da genel olarak ''İskit'' adı altında toplamışlardır[92]

Çin kaynaklarında M.Ö. IV. yüzyıldan itibaren Türklerle birlikte Moğol, Tunguz soyundan bazı grupların başındaki "Kuzey Barbarları Hanedanı'nı'' belirlemek üzere Hiung-nu diye anılan kütlenin hangi soydan oldukları hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Ancak son araştırmalar ve çoğunluğun görüşüne göre Hiung-nu'lar Türktür. Nihayet Hiung-nu devletinde idareci zümre ve hanedanın dili Türkçe idi. Çin kaynaklarında geçen Hiung-nu dilinden alınan Tann, Kut, Börü, İl, Ordu, Tug, Kılıç vb. kelimeleri Türkçedir. Devletin sahipleri kendilerine Türkçe'de ''kavim, halk'' manasına gelen "Hun'' diyorlardı. Ağırlık merkezinin Karakum ile Ordos bölgesi arasında bulunduğu anlaşılan Hun siyasi birliğini M.Ö. IV. yüzyıldan itibaren takip etmek mümkündür. Hunlarla ilgili en eski belge M.Ö. 318 yılında yapılan bir anlaşmadır. M.Ö. 218'de Çinliler, Hun baskısından korunmak için meşhur Çin Seddini yaptılar. Hun hükümdarı Mete döneminde Asya kıtasında yaşayan Türk soyundan hemen bütün toplulukları kendi idaresinde tek bayrak altında toplamıştı. Mete tarafından Çin'e gönderilen M.Ö. 176 tarihli mektuptan anlaşıldığına göre bağlı kavim ve devletlerin sayısı 26 idi ve Tanhu'nun ifadesine göre '' yay gerenlerle tekbir aile'' halinde birleşmişlerdi.[93]

---

[90] Ali Ahmetbeyoğlu, ''Avrupa Hunları'', Doğu Avrupa Türk Tarihi, Kitabevi, İstanbul 2013, s. 107-109 ; Fatma Çapan, agt., s. 12 ; Celalettin Basık, age., s. 145 ; Nazım Tektaş, Tanrının askerleri -1- (Hunlar-Tabgaçlar- Siyenpiler), Burak Yayınları, İstanbul 2006, s. 29.

[91] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yayınları,10. Baskı, İstanbul 1993, s. 56-57.

[92] Ali Ahmetbeyoğlu, ''Avrupa …'', s. 107-108 ; Fatma Çapan, agt., s. 12.

[93] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli…, s. 64 ; Ali Ahmetbeyoğlu, ''Avrupa …'', s. 111-114.

Mete, M.Ö. 174'de öldüğü zaman sivil ve askeri teşkilatıyla, siyasetiyle, ordusuyla, sanatıyla zirve noktadaydı. Diğer bütün Türk Devletlerine de örnek olmuştur. Tarihi kesin olarak bilinen, ilk Türk devleti, Büyük Hun Devleti'dir.[94]

Mete'nin oğlu Kivok,166 yılında Çin'e sefer düzenleyerek, başkent sarayını yaktı. Ancak dostane ilişkiler kurularak Çinli bir prensesle evlendi. Bu tarihten sonrada Çin hilesi çalışmaya başladı. Çin prensesin mahiyetindeki Çinli ajanlar Hun sarayında ve topraklarında serbestçe gezerek, Türkler arasına nifak sokarak, Türkleri güçten düşürmeye, bölmeye, ipek yoluna sahip olmaya çalışıyorlardı. Ayrıca ticaret ürünü olan Çin İpeği, Hun ileri gelenleri arasında önem kazandı. Lüks hayat isteği ve rehavetin artmasına neden oldu. Çinlilerin faaliyetleri Türkler arasında huzuru bozarken Çinliler de boş durmuyorlardı. Hem ipek yolunu ele geçirmek için Hunlara karşı ittifaklar kurarken; ordularını Türk ordusu gibi yetiştirdiler ve Hun silahlarıyla silahlandırdılar. Çinlilere karşı yapılan mücadeleleri kaybeden Hunlar hem zengin gelir getiren topraklarını kaybederken, hem de Çin'den elde ettikleri vergileri kaybetmişlerdi. Çin planı tutmuştu. Hem halk arasında hem de Hun prensleri arasında huzursuzluk artmıştı. Öyle ki maddi yardım beklentisiyle Tanhu Ho-hen-yen (M.Ö. 58-31) Çin himayesini istemesi Hunları ikiye böldü (M.Ö. 55). Böylece Çin üzerindeki Hun tehdidi ortadan kalktı.[95]

Çin'in çabalarıyla Hunlar M.Ö. 48'de kesin olarak ikiye bölündü. Ancak yine de Çinliler Hunları rahat bırakmayarak hakimiyeti altındaki ulusları devamlı kışkırttılar. Yapılan mücadelelerle Çin'e karşı direnen Kuzey Hunları dağıldı. Kalanlar bölgelerini terk ederek Kazakistan'daki Hunlara katıldılar. 216 yılında Güney Hunları da tamamen dağıldı. Buna rağmen Çin'de sayıları artan Hunlar varlıklarını devam ettiriyorlardı. Çin iktidarının zayıflamasıyla Güney Hun liderleri öncülüğünde tekrar toparlandılar (220).[96] Bu hakimiyet 460'a kadar devam etmiştir.

Kuzey Hunları, Çin tarafından yıkılmasıyla etrafa dağılan; Kafkasların kuzeyinde Dinyeper Nehri civarında, Baykal Gölü'nün doğu bozkırlarında yaşamlarını devam ettiren Türk kütleleri; oradaki Türkler ve doğudan gelen Hun

---

[94] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli…, s. 64 ; Bahaeddin Ögel, Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi, C.I., Ankara. 1981, s. 246-252.

[95] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli…, s. 64-65 ; Ali Ahmetbeyoğlu, ''Avrupa …'', s. 113 ; Umay Türkeş Günay, Türklerin Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 86 ; Nazım Tektaş, age., s. 29-155.

[96] Kafesoğlu, Türk Milli…, s. 69 ; Ali Ahmetbeyoğlu, ''Avrupa …'', s. 114.

grupları ile çoğalmışlar ve güçlerini artırmışlardı. Bunlar iklim değişikliği veya 350 yıllarında Uar-Hun baskısı karşısında batıya yönelmişler ve Avrupa Hun Devleti'ni kurmuşlardır. Farklı iddialar olsa da Atilla zamanında bütün Avrupa'ya Türk hakimiyetini gerçekleştirenlerin bu Asya Hunlarının neslinden oldukları belgelenmektedir.[97]

Balamir komutasındaki Hunlar 370'li yıllarda Alan ülkesini (Hazar-Aral arası) ele geçirdikten sonra, 374'de İtil (Volga) kıyılarında göründüler. Bu sırada Karadeniz'in kuzeyindeki düzlüklere bir Germen Kavmi olan Gotlar hakimdi. Bölgenin batısında Gepidler, Vandallar, başka küçük Germen grupları, Slav ve İran grupları yaşamaktaydı. Artık Hunlara İtil boyu yetmiyordu ve yeni otlaklara ihtiyaç duyuyorlardı. Bu nedenle hareket eden ve Alanları yerinden oynatan Balamir komutasındaki Hunlar, Karadeniz'in kuzeyinde Ostrogotların yaşadığı yerlere girdiler ve Ostrogotları yıktılar (374). Batı Gotları da yenilerek batıya kaçtı (375). Böylece tarihte ''Büyük Halk Göçleri'' ya da ''Kavimler Göçü'' diye anılan süreci başlatmışlardır[98]

1.2.2. Valens (364-378) ve I.Teodosios (379-395) Dönemi

Hunlar 363-373 yıllarında Kafkasya'dan Ermenistan'a ve oradan da Urfa'ya kadar ilerlemişler ve böylelikle Bizans topraklarına girmişlerdir. O sırada Urfa'da bulunan Süryani rahip Efraim, batıda Hunlar hakkında ilk görgü tanığı oldu. Haykırmalarının aslanların kükremelerine benzediğini, küheylanlar üzerinde bir fırtına gibi uçtuklarını ve dünya üzerinde dehşet saçtıklarını bunların silahlarına karşı koyacak kimsenin olmadığını söylemiştir.[99]

Hunlar İtil nehrini geçtikleri zaman, İtil ve Don Nehirleri arasında Alanlar bulunuyordu. Alanların batı sınırını Don Nehri oluşturuyordu. Alanlar, göçebe olarak yaşıyorlar ve devamlı Kreç Boğazına, Ermenistan'a ve Media'ya saldırıyorlardı.

---

[97] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli…, s. 69-70 ; Laszlo Rasonyi, Tuna Köprüleri, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1984, s. 1 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 99 ; Nazım Tektaş, age., s. 264.

[98] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli…, s. 72 ; Fatma Çapan, agt., s. 17 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 99 ; Nazım Tektaş, age., s. 265.

[99] Şerif Baştav, ''Avrupa Hunları'' Türkler Ansiklopedisi, C. I., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 853-855 ; Laszlo Rasonyi, age., s. 1 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 99 ; Nazım Tektaş, age., s. 265.

Karadeniz'in kuzeyinde ise Germen Kavmi olan Gotlar; Ostrogotlar ve Vizigotlar olarak yaşıyorlardı. Daha batıda Transilvanya ve Galiçya'da Gepidler, bugünkü Macaristan'da Tisza nehri dolaylarında Vandallar vardı. Ayrıca bu bölgede İran'lı ve Slav kütleler ile daha başka küçük Germen toplulukları yaşıyordu.[100]

Hunlar İtil nehrini geçtikleri zaman ilk olarak alanları hakimiyet altına aldı. Alanlardan sonra Gotlar üzerine yürüdüler. Valentinianus'un ölümünden sadece bir yıl sonra, imparatorluk yeni bir istilacı dalgasıyla karşı karşıya kalmıştı. Bunlar Hunlardı ve şimdiye kadar karşısına çıkanlardan çok daha ürkütücü idi.[101]

I. Teodosios, 379 yılında Roma İmparatoru oldu ve imparatorluğunun ilk yıllarında Hunların, Alanların ve Gotların bazı kollarını yenerek önemli başarılar elde etmişti. Ancak Hunlar, kısa zamanda Pannonia topraklarını hakimiyetleri altına almıştır.[102]

Hunların, Bizans İmparatorluğu'na karşı ilk kuşatma seferi 395 yılında yapılmıştır. Bu yıllarda Doğu ve Batı Roma İmparatorlukları birbirleri ile savaş yapıyorlardı. Bizans İmparatoru I.Teodosios doğu birliklerini ve Tuna'nın güney kıyılarında oturan Vizigotları da yanına alarak imparator karşıtı Eugenius'a (394) karşı savaşmak üzere harekete geçti.[103]Bu nedenle Bizans sınırları korumasız kaldı. Hunlar bir fırsat yakalamışlardı. Hunlar, 395 yılı kışında Tuna nehrinin donmasını fırsat bilerek, Bizans İmparatorluğu eyaletlerine saldırdılar. Trakya'yı talan edip bir sürü ganimet aldıktan sonra yurtlarına geri döndüler. Bu arada İmparator I. Teodosios'un ölümü üzerine Arkadios tahta çıktı.[104]

1.2.3. Arkadios Dönemi (395-408)

Hunlar, 396 yılında Kafkas Dağlarını geçip Ermenistan'ı aşarak Anadolu ve Suriye'ye saldırdılar. Doğu kanadı başbuğları Basık ve Kursık tarafından düzenlenen

---

[100] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli…, s. 69 ; Nazım Tektaş, age., s. 274.

[101] J.Julıus Norwıch, age., s. 91 ; Nazım Tektaş, age., s. 274.

[102] Elizabeth A.Thompson, Hunlar, Çev. M. Sibel Dinçel, Phoenix Yayınları, Ankara 2008, s. 43 ; Fatma Çapan, agt., s. 23 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 100.

[103] Elizabeth A.Thompson, age., s. 43 ; Fatma Çapan, agt., s. 24 ; Nazım Tektaş, age., s. 275.

[104] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli…, s. 73 ; Elizabeth A.Thompson, age., s. 43; Fatma Çapan, agt., s. 24; Nazım Tektaş, age., s. 275.

Anadolu akını, Bizans kadar Sasanileri de telaşlandırdı. Bu Anadolu akını sırasında Hunlar, Erzurum, Karasu ile Fırat'ı geçerek Malatya ve Çukurova bölgesine kadar ilerlemişler, Urfa ve Antakya'yı kuşatıp Suriye'ye gelerek Kudüs civarına kadar varmışlardır. İç Anadolu'ya, Kayseri ve Ankara civarına, kadar gittikten sonra Azerbaycan ve Bakü yoluyla merkezlerine geri dönmüşlerdir. İmparatorluk ordularının Batıda olması nedeniyle Doğuda Hunları karşılayacak düzenli bir ordusu olmayan Roma İmparatorluğu'nun Hunlar ile anlaşmaktan başka çaresi olmadığı için 398 yılında barış sağlanmıştır.[105]

390-400 yıları arasında Hun tahtına batı kanadı kralı olduğu tahmin edilen Uldiz (Uldin) geçti ve Uldiz döneminde baskılar arttı. Uldiz, Atilla'nın son zamanlarına kadar uygulanan Hun dış siyasetinin esaslarını tespit etti. Buna göre Bizans İmparatorluğu daima baskı altında tutulacak, Batı Roma İmparatorluğu ile iyi ilişkiler devam ettirilecekti. Bu nedenle Bizans Eyaletleri tahrip ve yağma edilip, İstanbul tehditler yoluyla ağır vergilere bağlanırken, Batı Roma İmparatorluğu ile dostluk yılları yaşanmıştır.[106]

Hunlar, uzun bir sessizlikten sonra teşkilatlarını tamamlayıp güçlerini artırdılar. Birçok kavmi yerinden oynatarak Avrupa içlerinde yeniden harekete geçtiler. 399 yılında Bizans'daki paralı Got askerleri, Gainas önderliğinde harekete geçerek, İstanbul'un çevresini yakıp yıktı. Bu saldırılar karşısında aciz kalan Bizans, Hunlardan yardım istedi. İsteği kabul eden Hunlar, Gainas'ı yenerek 401 yılında kesik başını hediye olarak İstanbul'a gönderdiler. Uldiz bu yardım karşılığında Bizans'tan hediyeler istemiş ve bu istekleri karşılanmıştır. Böylece Uldiz ve Bizans arasında bir ittifak gerçekleşti. Ayrıca Bizans, Hunlara haraç ödeyecekti.[107]

1.2.4. II. Teodosios Dönemi (408-450)

II. Teodosios tahta oturduğunda henüz yedi yaşındaydı. 414 yılına kadar imparatorun koruyuculuğunu ve doğu naipliğini praefectus praeitorio Anthemius

[105] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli…, s. 73 ; E. A.Thompson, age., s. 45 ; Fatma Çapan, agt., s. 25 ; Celalettin Basık, age., s. 123 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 100 ; Nazım Tektaş, age., s. 275.

[106] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli…, s. 74 ; Nazım Tektaş, age., s. 280.

[107] Elizabeth A.Thompson, age., s. 49-50 ; Fatma Çapan, agt., s. 25 ; Nazım Tektaş, age., s. 277-278.

yapmıştır. Ondan sonra yönetimde II. Teodosios'un ablası Pulcheria etkili olmuştur.[108]

Bizansdaki yönetim zafiyetinden yararlanmak isteyen Uldiz, Bizans'a saldırdı. Trakya'ya doğru ilerledi. Anlaşma teklifini getiren Bizans elçisine yükselen güneşi göstererek ''eğer isteseydim güneşe kadar olan bütün yerleri hakimiyetim altına alabilirdim'' diyerek teklifi kabul etmedi. Ancak Bizans'ın karşı saldırısıyla yenildi. Birçok adamını kaybetti ve kendi bile Tuna'nın ötesine zor kaçabildi.[109]

Bizans, Hunlar'a karşı tedbirler almaya başladı. Şehir surları onarıldı, şehre giriş ve çıkış noktaları koruma altına alındı. Tuna donanması güçlendirilmeye çalışıldı. Alınan tedbirlerden en önemlisi de Konstantinopolis kıyılarına yapımı 413 yılına kadar süren Teodosios Duvarı'nı inşa ettirmekti. Bu surlar Bizans'ın savunulmasında çok önemli katkılar sağlamıştır.[110]

420 yılında Bizans İmparatorluğu, Sasaniler ile savaşa girmişti. Fırsatı değerlendirmek isteyen Hunlar yeniden Makedonya ve Trakya'ya bir yağma akını başlAtillar. Hunların, Trakya'ya saldırısı üzerine buralardaki ordular hemen geri dönmeye başladılar. Rua, 422 yılında Bizans'a karşı bir sefer düzenlemiş ve Bizans İmparatorluğu orduları yenilgiye uğratılmıştır. Bu sefer sonucunda imzalanan anlaşma ile Bizans İmparatorluğu, Hunlar tarafından 350 libre altın vergiye bağlandı.[111]

II. Teodosios, Rua ile barış yapmasına rağmen Hun idaresinde yaşayan yabancıları gizlice kışkırtmaya devam etmiştir. Bu nedenle Rua, Bizans İmparatorluğu'nun Hun İmparatorluğu'ndaki yabancılardan ücretli asker toplama faaliyetlerini ve Bizanslı tüccarların Hun topraklarında ticaret yapmalarını yasakladı. Bizanslılar Hun topraklarında serbest dolaşamayacak ve ticaret belirli sınır kasabalarında yapılacaktı. Rua, böylece Bizans İmparatorluğu'nun Hun topraklarındaki yabancıları kışkırtmasına engel olmuştur.[112]

---

[108] J.Julıus Norwıch, age., s. 118-119.

[109] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli… , s. 71 ; Fatma Çapan, agt., s. 28.

[110] A.A.Vasılıev, age., s .124-128 ; E. A.Thompson, age., s. 48 ; Ali Ahmetbeyoğlu, Avrupa Hun İmparatorluğu, TTK Yay., Ankara 2001, s. 49-50 ; Celalettin Basık, age., s. 145.

[111] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli… , s. 72 ; Ali Ahmetbeyoğlu, Grek Seyyahı… , s. 54-55.

[112] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli… , s. 72 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 102 ; Nazım Tektaş, age., s. 290.

Rua'nın baş diplomatı Esla, 434 yılında Konstantinopolis'e gelerek bir süre önce Hun topraklarından kaçarak Bizans'a sığınmış olan Hun kaçaklarının geri verilmesini istedi.[113] Eğer bu insanlar geri verilmezse savaş olacağını belirtti. Bizans'ın asıl niyeti ise Hunlar'a karşı bu kabilelerle ittifak yapmaktı.[114] Bizans İmparatorluğu, Afrika'daki toprakların Vandallar tarafından alınması nedeniyle Batı Roma'ya yardım amacıyla askerlerini bölgeye göndermişti. Bu nedenle Rua ile anlaşmaya karar verdi. 434 yılında Hun liderin aniden ölümü[115] Bizanslılar için büyük bir rahatlama anlamına geliyordu. Piskopos Proculos vaazlarında "Tanrı'nın, dindar imparator Teodosios'un dualarını kabul ederek Bizans üzerinden bir tehlikeyi kaldırdığını" söylemiştir.[116]

Rua'nın ölümü üzerine Hun tahtına Muncuk'un oğulları Atilla ve Bleda geçmiştir(434).[117]Ordu ve dış ilişkilerin düzenlenmesi Atilla'nın elindeydi. Amcaları Aybars doğu kanadında, Oktar, batı kanadında, Rua zamanındaki yerlerini muhafaza etmişlerdir.[118]

Rua'nın ölümünden sonra Bizans yine de elçilerini göndermiştir. Bizans elçileri Margus (Dobruca) şehri civarında kabul edildi. Sonunda anlaşma sağlanabildi. Margus Barışı olarak bilinen anlaşmaya göre bundan sonra Bizanslılar, Hun idaresindeki bölgelerden gelen hiçbir kaçağı kabul etmeyecek ve ellerinde bulunan kaçakları da iade edeceklerdi. Ayrıca kaçmış olan Roma İmparatorluğu vatandaşı esirleri de ya iade edecekler ya da her biri için 8 solidus ödeyeceklerdi. Yine Bizanslılar, Hunların savaştığı hiçbir halka müttefik olmayacaktı. Hunlar, Bizanslı tüccarlarla eşit şartlar altında ve güvenli bir biçimde ticaret yapacaklardı.[119]Bu anlaşma Atilla'nın ilk başarısıydı. II. Teodosios bu anlaşma

---

[113] Ali Ahmetbeyoğlu, Grek Seyyahı… , s. 23 ; Celalettin Basık, age., s. 145 ; Nazım Tektaş, age., s. 290.

[114] Ali Ahmetbeyoğlu, Avrupa Hun... , s. 58.

[115] Ahmetbeyoğlu, Grek Seyyahı… , s. 23.

[116] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli… , s. 72 ; E. A.Thompson, age., s. 95-98 ; Ali Ahmetbeyoğlu, Avrupa Hun… , s. 58-59 ; Nazım Tektaş, age., s. 290.

[117] Georg Ostrogorsky, age., s. 53 ; J.Julıus Norwıch, age., s.129 ; Ali Ahmetbeyoğlu Ali, "Büyük Hun Hükümdarı Atilla" Türkler Ansiklopedisi, C.I., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 902 ; Celalettin Basık, age., s. 145 ; Radi Dikici, age., s. 107.

[118] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli… , s. 72-73 ; Nazım Tektaş, age., s. 292.

[119] Ali Ahmetbeyoğlu, Grek Seyyahı… , s. 24 ; Ali Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Atilla…'' , s. 902 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 102-103 ; Nazım Tektaş, age., s. 293.

sonucunda Mama ve Atakam'ın oğullarını Hunlar'a iade etti. Bunlar teslim alınır alınmaz Trakya'da Karsur Kalesinde Atilla tarafından astırıldı.[120]

Bizans İmparatoru Teodosios, 435 yılında yapılan barış anlaşmasını önceleri kabul ederken sonradan bundan vazgeçmiş ve Hunlara verilmesi gereken 700 librelik altını göndermemiştir. Kendisine sığınan kaçak kabileleri geri göndermektense asker olarak kendi ordusunda kullanmayı da tercih etmiştir.[121]

Bu nedenle Atilla fırsat beklemekteydi. Bizans'ın, Afrika'da Vandallar ile İran'da Persler ile savaş halinde olması nedeniyle Hunlar, Tuna'nın kuzeyinde bir kaleyi ani saldırıyla ele geçirdiler.[122] Bizans, Margus anlaşmasının ihlalini protesto etti. Atilla ise saldırının niçin yapıldığını belirtmiştir. Yani aslında bu bir savaş değil, uyarı idi. Margus piskoposunun Tuna'yı geçerek Hun topraklarına girdiğini ve karşı kıyıda yer alan zengin Hun mezarlarını soyduğunu, gömülen hazineleri çaldığını ve bunların bir an önce iade edilmesi gerektiğini söyledi. Bizanslıların Margus antlaşmasının tersine Hun İmparatorluğu'ndan kaçan önemli sayıda Hun'u geri vermediğini belirtti. Dolayısıyla haklı konumda olan Hunlar, derhal Margus piskoposunun ve kaçakların kendilerine teslim edilmesini istediler. Bizanslı elçiler her iki suçlamayı da inkar ettiler. Bunun üzerine Hunlar saldırılarına devam ettiler. Tuna'nın güney kıyısında yer alan önemli sayıda şehir ve kaleyi tahrip ettiler.[123]

Bizans'ın kendisinden vazgeçeceğini anlayan ve Hunlar ile anlaşan Margus Piskoposunun kapıları açması üzerine, Margus Şehri, Atilla'nın eline geçmiştir. Böylece Hunlar'a, Trakya ve İstanbul yolu açılmıştı. Atilla Balkanlar'a doğru ilerlemeye başladı. Hunlar, Margus'u aldıkları sırada Constantia kalesini de ele geçirdiler. Aynı yıl Singidinum (Belgrad) ve hayati bir önem taşıyan bütün Tuna boyundaki sınırın korunmasında kilit noktası olan Sirmium ve Niş gibi şehirleri de ele geçirdiler.[124] Hunlar, Philippolis (Filipe)'i ele geçirdiklerinde Roma

---

[120] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli… , s. 73 ; Ali Ahmetbeyoğlu, Grek Seyyahı… , s. 24 ; Ali Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Atilla…'' , s. 902 ; Nazım Tektaş, age., s. 294.

[121] Fatma Çapan, agt., s. 39 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 103 ; Nazım Tektaş, age., s. 301-302.

[122] Fatma Çapan, agt., s. 41; Celalettin Basık, age., s. 145-146 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 103 ; Nazım Tektaş, age., s. 302.

[123] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli… , s. 75 ; Ali Ahmetbeyoğlu, Grek Seyyahı… , s. 24-25 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 103 ; Nazım Tektaş, age., s. 302.

[124] Ahmetbeyoğlu, Grek Seyyahı… , s. 13-25 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 104 ; Nazım Tektaş, age., s. 303-306 ; Radi Dikici, age., s. 107.

İmparatorluğu için artık Avrupa eyaletlerini savunmak imkansız hale gelmişti. Ayrıca Hunlar, Arcadiopolis (Lüleburgaz)'i de ele geçirmiş çok büyük ganimetler ve çok sayıda esir almışlardı.[125]

Teodosios, Hun istilası karşısında Vandallar'a karşı gönderdiği orduyu geri çağırmış, başka yerlerden de asker toplayarak Hunlar'a karşı göndermiştir. Hunlar sonunda Teodosios'un ordusu ile karşılaştılar. Hunlar, Bizanslılar'ı mağlup ettikten sonra İstanbul dışındaki araziye sahip oldular. Bütün Trakya ve Makedonya, Hunların eline geçti, yetmişe yakın şehir Hun askerleri tarafından yağma edildi. Hunlara yenilen Teodosios antlaşma yapmak için Doğu Kumandanı Anatolius'u görevlendirdi.[126]

Atilla, çok katı şartlar ileri sürdü. Öncelikle kaçakların derhal teslim edilmesini istedi. Geciken vergi borcunu 6 bin libre olarak hesapladı ve hemen ödenmesini istedi. Ayrıca Hunlar'a ödenen vergi üç katına çıkartılacak yani her yıl 2100 libre altın ödemesi yapılacaktı. Hunlardan kaçan her Romalı tutsak başına, daha önce şart koşulan 8 solidi yerine 12 solidi kurtulma bedeli ödenecekti. Bundan sonra Hun İmparatorluğu'ndan kaçan hiç kimse Romalılar tarafından kabul edilmeyecekti.[127]

Atilla, 447 yılında Teodosios'u korkutmayı başardı. Atilla'nın ordusu iki yönde güneyde Taselya'ya ve doğuda İstanbul'a kadar ilerledi. İstanbul'un alınmasını surlar engelledi. Çünkü Hunlar uzatmalı kuşatma savaşının gerektirdiği, sabır, hüner ve disiplinden yoksundular, çok geçmeden daha kolay olan yağmaya başladılar. Bizans ordusunu Gelibolu'da bozguna uğrAtillar.[128]

Anatolius, kuzey sınırında 448 yılında tekrar barışı sağlanmıştı. Atilla, Tuna'nın güneyinde yer alan geniş bir bölgenin tamamen Romalılardan arındırılmasını şart koşmuştu. Dacia, Ripensis ve başka üç eyaletin bazı bölümleri

---

[125] Fatma Çapan, agt., s. 44 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 104 ; Nazım Tektaş, age., s. 306-307.

[126] Fatma Çapan agt., s. 45 ; Celalettin Basık, age., s. 146.

[127] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli… , s. 75 ; Ali Ahmetbeyoğlu, Grek Seyyahı… , s. 26 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 104.

[128] J.Julıus Norwıch, age., s. 129-130 ; Celalettin Basık, age., s. 146 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 104 ; Nazım Tektaş, age., s. 310-311 ; Radi Dikici, age., s. 108.

terk edilecek yeni sınır Niş içerisinden geçecekti.[129] I. Anatolius anlaşmasında belirtilen vergi miktarları aynen devam edecekti ve bir an önce Hunlar'a ödenecekti. Bu şartlarla anlaşma sağlandı ve Hunlar geri çekildi.[130]

Edeko, Romalıların yine ikinci Anatolius anlaşmasının şartlarını yerine getirmekte geciktiklerine işaret eden bir mektup iletti. Şartlar yerine getirilmezse yeniden savaş yapılacağını belirtti. Ayrıca bu tür anlaşmazlıkları görüşmek üzere Bizanslılardan önemsiz subayları değil, en yüksek düzeyli konsülleri elçi olarak göndermesini talep etti. Aksi durumda Tuna'yı geçip Sardica (Sofya)'ya kadar ilerleyecekti.[131]

Bizans, 448 yılında Atilla'nın Edeko adlı elçisini Hun hakanına düzenlenecek bir suikast yapmaya ikna etti. Ancak girişim başarısız oldu. 26 Temmuz 450 yılında başkente yakın Lycus nehri yakınlarında avlanan İmparator Teodosios, atından düşerek yaralandı ve iki gün sonra hayatını kaybetti. Mirasçısı yoktu. Kız kardeşi Pulcheria, Trakyalı bir senatör ve eski bir asker olan Markianos ile evlendi, augustus ünvanı verilerek imparator ilan edildi.[132]

1.2.5. Markianos Dönemi(450-457)

Atilla, 450 yılında III. Anatolius anlaşmasını imzalarken Tuna sınırında bir sukunet bekliyor bu fırsattan faydalanarak Batı Roma İmparatorluğu üzerine sefer yapmayı hedefliyordu. Ancak 451 yılında Tuna sınırında umulan barış ortamı yoktu. Bizans tahtına çıkan Markianos, Bizans İmparatorluğu'nun dış politikasını değiştirmişti. Markianos, özellikle Teodosios'un taviz politikaları ve Atilla'ya vergi ödenmesinden sorumlu olan bakan Khrysaphios'u idam ettirdi. Markianos, Atilla'nın gönderdiği elçilik heyetine, Teodosios'un vergilerini ödemeyeceğini belirtmiş. Atilla'nın savaş tehdidine karşılık olarak ona Apollonius'u elçi olarak göndermişti.[133]

---

[129] İbrahim Kafesoğlu, XII. Asra Kadar İstanbul'un Türkler Tarafından Muhasaraları, İstanbul Enstitüsü Dergisi, C.III. , İstanbul, 1957, s. 5-6 ; Celalettin Basık, age., s. 146 ; Nazım Tektaş, age., s. 311.

[130] J.Julıus Norwıch, age., s. 129- 130 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 104 ; Nazım Tektaş, age., s. 311.

[131] Ali Ahmetbeyoğlu, Grek Seyyahı… , s. 29 ; Nazım Tektaş, age., s. 314-315.

[132] J.Julıus Norwıch, age., s. 129-130 ; Nazım Tektaş, age., s. 316-329.

[133] Charles Dıehl, age., s. 23 ; Nazım Tektaş, age., s. 330 ; Radi Dikici, age., s. 108.

Yeni imparatorun ilk işi Hunlara ödenen yıllık vergiyi reddederek ödememek oldu. Bu cesaret isteyen bir işti. Gerçek şu idi Markianos, Atilla'nın o sırada Batı imparatorluğuna bir sefer hazırlığında olduğunu ve bu durumda Doğuya sefere çıkamayacağını düşünüyordu. Hun ordusu İtalya ve Galya'ya sefere çıktığı zaman İstanbul'da eğlenceler yapılmıştır.[134]

451 yılı eylül ayında Atilla, Doğu İllyricum'da küçük bir grup Hun'u yağma akınına göndererek, Markianos'a gözdağı verdi. Atilla 452 yılında bir kez daha Bizans İmparatorluğu topraklarına saldırıyı erteledi. Atilla'nın Tuna sınırından uzakta olmasından yararlanmak isteyen Markianos, Aetius komutasında oluşturulan bir birliği Hunlar üzerine gönderdi. Aetius, topraklarını korumak için geride kalan Hun birliklerini bozguna uğrattı.[135]

Atilla'nın ölüm haberi duyulduğunda imparator Markianos ve halk çok sevinmişti. Aynı sevinci daha önce Rua'nın ölüm haberi üzerine de yaşamışlardı. Duyduklarına inanamıyorlardı. Çünkü her Bizanslı Atilla'nın adını bilir, Atilla ile şahsi davası olmayanlar bile onun adından ürkerek bahsederdi. Dolayısıyla bu beklenmedik ölüm geniş bir kitle için büyük bir umut olmuştur.[136]Atilla'nın ölümüyle Avrupa bir nefes aldı, çok önemli bir düşmandan ve tehlikeden kurtulmuş oldu.[137]

1.2.6. I. Leon (457-474) ve Zenon (474-491) Dönemi

Atilla'nın oğlu Dengizek, Panonia'nın bir eyaleti olan Basiana'ya gelerek köyleri yakıp yıkmaya başladı. Ancak Ostrogotlar onları yenilgiye uğrattılar. Dengizek 460 yılının sonlarına doğru yeniden ortaya çıkmış, durumu yeniden düzeltmeye ve Tuna'nın aşağısındaki kuzey bölgelerinde tutunmaya çalışmıştır. 468-469 yılında Konstantinopolis'e bir elçilik heyeti gönderdi. Bu heyetin amacı, Bizans ile aralarındaki anlaşmazlıkları çözmekti. Bizans sınırındaki ticaret merkezi olan şehirlerin Hunlara yeniden açılmasını istiyorlardı. Ama elçiler başarı sağlayamadılar.

---

[134] J.Julıus Norwıch, age., s. 131 ; Celalettin Basık, age., s. 149 ; Nazım Tektaş, age., s. 330.

[135] E. A.Thompson, age., s. 185-186 ; Fatma Çapan, agt., s. 70-74 ; Laszlo Rasonyi, age., s. 3.

[136] Georg Ostrogorsky, age., s. 53.

[137] J.Julıus Norwıch, age., s. 134.

İmparator I. Leon, Bizans ticaretini, bir zamanlar imparatorluğa büyük zararlar vermiş olan insanlara vermek ve tekrar güçlenmelerini sağlamak istemiyordu.[138]

İrnek sefer yapılmasını istemediği için Dengizek tek başına sefere çıktı. İmparator Leon'a bir elçilik heyeti göndererek, kendisine ve adamlarına toprak ve para vermesini istedi. Aksi takdirde savaş olacağını bildirdi. Ancak bir anlaşma sağlanamayınca Dengizek, Bizans eyaletlerini kuşattı. 469 yılında Anagast onları yenilgiye uğratarak Dengizek'i de öldürdü. Kesik başı başkente getirilerek Mese adı verilen caddede, geçit töreni boyunca taşınmış ve Xylokerkos kapısında bir direğe oturtulmuştu. Bütün şehir sevinçle bu kesik başı izlemeye gelmişti.[139]

V. yüzyılda Hunların Tuna'nın güney eyaletlerine yaptıkları son saldırı imparator Zenon'un tahta çıktığı sıralarda başlatılmıştı. Ancak Zenon'un generalleri bu baskını bastırmışlardır. Dolayısıyla Leon ve Zenon dönemlerinde Hunların asıl kuvvetleri Tuna boyunda yerleşmişti. Bunların bir kısmı Bizans topraklarına yağma akınları yaparken bir kısmı da imparatorluk ordusunda görev yapıyorlardı.[140]

Nedao meydan savaşından sonra çıkarılan bir kanunla Markianos, her türlü silahın ve silah yapmaya yarayan bütün malzemelerin Hunlara satılmasını yasaklamıştı. Bu kanun daha sonraları diğer başka milletler için de uygulandı. Ancak ilk olarak Hunlar için uygulandı. Bizans, Hunların kötü durumunu görerek ekonomik olarakta onları zor duruma düşürmek için pazar kurulan kasabaları onlara kapatmıştır. Böylece Hunların silahlanmasını da engellemiştir.[141]

1.2.7. I.Iustinianos Dönemi(527-565)

I. Iustinianos'un son on yılında Bizans İmparatorluğu'nun maliyesi oldukça bozulmuştu. İmparator eskisi kadar devlet işleriyle de meşgul olamıyordu. Sınırların savunulmasına önem veriyordu. Bu amaçla yüzlerce duvar, sur, kale ve istihkâm

[138] Ali Ahmetbeyoğlu, Avrupa Hun… , s. 119 ; Nazım Tektaş, age., s. 353-356.

[139] E. A.Thompson, age., s. 196-197 ; Ali Ahmetbeyoğlu, Avrupa Hun... , s. 120-121 ; Nazım Tektaş, age., s. 356-360.

[140] E. A.Thompson, age., s. 197-199 ; Fatma Çapan, agt., s. 88.

[141] E. A.Thompson, age., s. 224 ; Fatma Çapan, agt., s. 90.

yaptırmıştı. Fakat 555 yılına kadar 645 bin kişiden oluşan Bizans ordusunun 150 bine düşmesine izin vermişti.[142]

Sınır kaleleri harap oldu. Iustinianos, savaş, para, savunma, fetih gibi konularla ilgilenmiyor sadece dinle ilgileniyordu. Saldırgan komşularla savaşmıyor, paralar vererek barış sağlıyordu. 556 yılında Sasanilere otuz bin altın solidi vererek elli yıllık bir barış anlaşması imzalamıştı. Böylece Sasaniler, Lazika hakkındaki emellerinden vazgeçeceklerdi ve doğudaki ordu geri çekilebilecekti. Ancak hazine de bu harcamaları karşılayacak para yoktu. Ayrıca harcanan paraların barışı sağlayacağı da kesin değildi.

I. Iustinianos zamanında Hun ırkında Kutugurlar, Balkan Yarımadası'nın kuzey kısımlarını istila ettiler. 558 ve 559 yılında Hunlar, Zabergan'ın idaresinde Tuna kalelerini geçerek Trakya'ya girdiler. Hunlar, Bizans topraklarında ilerlediler. Ordunun bir kısmı Yunanistan'ı yağmalamak için yürüdü. Bir kısmı Gelibolu Yarımadası'nı istila ederken, üçüncü ordu bizzat Zabergan idaresinde İstanbul üzerine yürüdü. İstilaya uğrayan şehirler yakılıp yıkılırken İstanbul'da büyük bir korku yaşandı. İstila edilen şehirlerdeki kiliselerin bütün kıymetli eşyaları İstanbul'a gönderildi veya denizden boğazın Anadolu yakasına geçirildi. İstanbul'a otuz kilometre kadar yaklaşmaları halkı korkuttu. Çoğu aile ve mallarını alarak Bosphoros'tan kaçtı. Hunların bu kadar kolay ilerlemesinde deprem nedeniyle Silivri'nin batısında uzanan Anastasios duvarlarının hasar görmesinin etkisi vardır. Iustinianos, Hunları geri püskürtmek için Belisarios'u görevlendirdi. Belisarios, Hunları mağlup etmeyi başardı. Hunlar yenilerek Arkadiopolis'e (Lüleburgaz) kadar çekildiler. Ancak bu istilalar yüzünden Trakya, Makedonya ve Teselya ekonomik olarak büyük zararlara uğradı.[143]

I. Iustinianos, yabancı ulusları birbirine düşürdü. Hunlara adam göndererek dostluk örneği olarak haraçlar ödedi. Onlar ise bu haraçları almak veya artırmak için imparatorluk arazisine beklenmedik baskınlar yapmaya başladılar. Başbuğlar bir anda Bizans İmparatorluğu'nu işgale başladı. Aynı zamanda imparatordan da haraçlarını alıyorlardı. Bu örnek hemen başkaları tarafından da izlendi. Onlarda

[142] J.Julıus Norwıch, age., s. 212.

[143] A.A.Vasılıev, age., s. 179 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 213 ; Laszlo Rasonyi, age., s. 5.

Bizanslıları soyma işine katıldılar. Yağmada elde ettiklerinden başka saldırıları karşılığında imparatorun eli açıklığından da yararlanıyorlardı. Sonuçta yıllarca hepsi ellerinin ulaştığı yerleri yağma edip soydular. I.Iustinianos'un cömertliğinin sonucu olarak savaş bir topluluktan öbür topluluğa sırayla geçiyor, bir türlü bitmek bilmiyor, aydan aya, yıldan yıla dolanıp duruyordu. Sonuç olarak bu dönemde Bizans toprağında yağma edilmedik bir tek dağ, arazi parçası, mağara kalmadı. Bazı yerler beş defa ya da daha çok saldırıya uğradı.[144]

Hunlar, Balkan Yarımadası dışında Karadenizlin kuzey sahilindeki Kırım'a da saldırdılar. Buradaki Herson ve Bosfor şehirleri hem Grek medeniyetini temsil etmekte hem de Rusya ile yapılan ticarette önemli bir konuma sahiptiler. V. yüzyıl sonlarına doğru Hunlar yarımadanın büyük bir kısmını işgal ettiler. Ve buradan Bizans'ı tehdit etmeye başladılar. Hunlar, Bizans'ın himayesindeki Got kolonisi olan Doru şehrini de aldılar. I. Iustinianos, bu saldırılar karşısında kaleler ve uzun surlar yaptırdı ve eskileri de tamir ettirdi. Böylece bir savunma hattı oluşturuldu. Bu hat sayesinde Kırım'da Hun tehlikesi önlenmiş oldu.[145]

1.3. Bizans İmparatorluğu'nun Avarlar İle İlişkileri

1.3.1. Avarlar'ın Menşei ve Bizans ile İlk Temasları

Avarlar, Çin kaynaklarında ''Juan-Juan'' diye geçmektedirler. Orta Asya'da bir süre Altay çevresindeki Türk boylarını hakimiyetleri altına alarak büyük bir devlet kurmuşlardı. Kurdukları bu devletin sınırları 400 yıllarında İrtiş nehrinden Korea'ya kadar uzanıyordu.[146]

Gök Türk Devleti'nin kurulmasından sonra bir kısmı Çin'e göç ederken bir kısmı da Batı'ya doğru göç ettiler. Batı'ya göç edenler Orta Avrupa'da Bizans ile Frank Krallığı arasında, eski Hun, Sabir kalıntıları ve Ogur (Bulgar) gibi Türk kitlelerini birleştirerek güçlü bir devlet kurdular. Yaklaşık üç yüzyıl (558-805)

---

[144] Prokopios, age., s. 58.

[145] A.A.Vasılıev, age., s. 179.

[146] Akdes Nimet Kurat, IV. Ve XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Murat Kitabevi Yay. 2. Baskı, Ankara 1992, s. 24 ; Ahmet Taşağıl, Gök-Türkler, TTK Yay., Ankara 1998, s. 18.

Avrupada etkili oldular.[147] Avarlar ile ilgili ilk bilgileri Roma tarihçileri Priskos ve Theophylact Sımocatta vermektedir. Sımocatta eserinde "Gerçek Avarlar'' ve "Sahte Avarlar'' olmak üzere iki ayrı topluluktan bahsetmiştir. Ona göre İdil boylarına gelen Avarlar, ''Sahte Avarlar''dır. Ancak 552 yılında Gök Türklerin baskısıyla Talas boylarından kalkarak İdil boylarına, oradan da Kuzey Kafkas Don boylarına gelenler "Gerçek Avarlar''dır.[148]

Yapılan çalışmalar sonucunda Avrupa'ya gelen Avarlarının Türk olduğu kabul edilmiştir.[149] Avar ismi Orhun kitabelerinde de geçmektedir. Thomsen ve Nemeth'e göre kitabelerde adı geçen "Apar'' adlı kavim Avarlardır. Nemeth, bu kavmin ismini "Abamak'' fiilinden geldiğini belirtmektedir. Abamak, muhalefet etmek, karşı koymak, isyan etmek anlamına gelmektedir. Kaçmak fiilinden "Kaçar'' adlı kabile ismi yapılmış ve bu fiilden kavim ismi oluşturulmuştur.[150]Ayrıca Avar Hakanlığında kullanılan bazı Türk idari makamlar Türkçe deyimlerle anlatılmıştır. Avar tarihine damga vuran devlet adamları Türk kökenliydiler. Ünlü Avar Hanı Bayan'ın adı da Türkçe bir kelimedir. Bayan kelimesi Türkçe Bay (zengin) kökünden türemiş bir şahıs adıdır. Yalnız Avarlar tarafından değil, Bulgar Türkleri arasında da çok yaygın kullanılmış bir isimdir.[151]

Avarların kurucuları ve yöneticileri, Ogur boyları ile birlikte, aralarında Gök Türklerin baskısı altında kalarak batıya çekilen bazı Moğol ve Alan gibi yabancı unsurların da bulunduğu Türk grupları idi.[152] Avarlar, Bizans İmparatoru Iustinianos'un son zamanlarında önlerine Ogur ve Sabir ve diğer Hun topluluklarını katarak Avrupa'ya göç etmişlerdi. Avarlar çeşitli kavimleri ve hiçbir sosyo-ekonomik ve kültürel bilgi ve deneyime sahip olmayan Slavları yanlarına alarak,

---

[147] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli… , s. 151-152 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 114

[148] İbrahim Kafesoğlu,Türk Milli… , s. 152 ; Akdes Nimet Kurat, age., s. 24 ; Ahmet Taşağıl, age., s. 33 ; Laszlo Rasonyi, age., s. 7.

[149] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli… , s.153.

[150] Sevda A. Süleymanova, ''Kafkasya ve Avarlar'', Türkler Ansiklopedisi, C. II., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 152.

[151] İbrahim Kafesoğlu,Türk Milli… , s. 153 ; Emıl Hersak, ''Avarlar:Etnik Yaradılış Tarihlerine Bir Bakış'', Türkler Ansiklopedisi, C. II., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 644.

[152] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli… , s. 153 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 114.

parçalanan grupları birleştirerek hakimiyetleri altına aldılar ve büyük bir devlet kurdular.[153]

1.3.2. I. Iustinianos Dönemi (527-565)

Gök Türk hakimiyetine girmek istemeyen Avarlar, iki yüz bin kişilik bir ordu ile batıya doğru hareket etmişlerdi. 558 yılında Bayan Han, Kuzey Kafkasya da öncelikle Zaros (Sarasios) adlı Alan Kralına başvurarak kendisini Bizans İmparatoru ile tanıştırmasını istedi. Bizans ile dostane ilişkiler kurmak istiyordu. Iustinianos, Avarların elçilik heyetini kabul etti. Bunun üzerine Avarların elçisi Kandik heyetiyle beraber İstanbul'a gelmiştir[154]

Avar elçisi Kandik, eğer kendilerine arazi verilirse, yıllık ödeme yapılırsa ve değerli hediyeler verilirse Bizans ile dostça yaşayacaklarını söylemişti.[155] İmparator ise elçiye Avar Hanı'na kısa bir süre içinde cevap vereceğini bildirmişti. İmparatorun asıl niyeti Avarları, Bulgarlar'a ve Slavlar'a karşı kullanmaktı.[156] Bizans elçisi Valentin, Avar Hanı'na gönderildi. İmparatorun yıllık vergi ödeyeceğini ancak Avarların da Bizans'ın düşmanlarına karşı savaşlar yapmasını istediğini bildirdi. Böylece Avarlar ve Bizanslılar arasında dostça bir münasebet başladı.[157]

558 yılında Avarların başına çok yetenekli biri olan Bayan Han geçti. Bu dönemde Avarlar, en parlak devirlerini yaşadılar. Avarlar, Bayan Han liderliğinde bir süre Bizans'ın düşmanı kavimlerle mücadele etti. Sonrasında zaten kendi ırklarından olan bu kavimleri hakimiyetleri altına alarak oldukça güçlendi. Avarlar 562 yıllarında Tuna boylarına gelerek Bizans'a yeniden elçiler gönderdiler. Yaptıkları anlaşmaya göre kendi görevlerini yerine getirdiklerini belirterek, İmparatorun vaadettiği arazinin verilmesini istediler.[158] Bizans İmparatoru,

---

[153] Yusuf Hamzaoğlu, ''Slovenya'da Avar İzleri'' Türkler Ansiklopedisi, C. II., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 688 ; Granard Fernand, age., s. 19.

[154] Fatma Çapan, agt., s. 93,95 ; Laszlo Rasonyi, age., s. 8.

[155] İsmail Mangaltepe, Bizans Kaynaklarında Türkler, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2009, s. 41.

[156] Prokopios, age., s. 127.

[157] Akdes Nimet Kurat, age., s. 60 ; İsmail Mangaltepe, ''VI.Yüzyılın İkinci Yarısında Avar- Bizans Münasebetleri'', (Prof.Dr. Işın Demirkent Anısına), Dünya Yay., İstanbul 2008, s. 3.

[158]Ali Ahmetbeyoğlu, ''Hun Akınları Çağında Balkanlar'', Der. Osman Karatay - Bilgehan A. Gökdağ, Balkanlar El Kitabı, C. I., KaraM Vadi Yay., Ankara 2006, s. 87 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 115.

Avarların, Heruller ve Lombardların yoğunlukta yaşadığı Pannonia'ya yerleşmelerini söyledi.[159] Ancak bunun için Lombardlar ve Gepidler ile mücadele etmek gerekiyordu. Bizans İmparatoru'nun asıl amacı düşmanlarını birbiriyle savaştırmaktı. Bu yüzden Bayan Han bunu kabul etmedi.[160]

1.3.3. II. Iustinos Dönemi (565-578)

İmparator Iustinos tahta çıkınca Avarlar, Targit başkanlığında bir heyet gönderdi. Önceki anlaşmayı yenilemek ve yıllık vergi almak istediler. İmparator, elçi Targit'e yıllık vergiyi ancak bir hizmet karşılığında vereceğini Avarların tehditlerinin işe yaramayacağını, hediye olarak elçilerin canlarını bağışladığını söyleyerek onları geri göndermiştir.[161]

Lombardlar, Avarlar'a, Bizans'a karşı ittifak teklif etti. Bayan Han, bu anlaşmadan daha fazla kar elde etmek için elçileri biraz oyaladıktan sonra teklifi reddetti. Uzun çabalardan sonra Avar Hanı, Lombardların hayvanlarının onda birini, galip gelince de ganimetlerin yarısını ve Gepidlerin işgal ettiği arazinin tamamının Avarlara verilmesi şart ile ittifakı kabul etmişti.[162]

Bizans İmparatoru Iustinianos, ittifak sistemiyle komşu devletlerin gücünü eşitlemeyi, Tuna sınırını güvence altında tutmayı amaçlıyordu. Sonuçta Bizans birlikleri Macaristan'da kimi zaman Lombardlar ile kimi zaman Gepidler ile ittifak yapmışlar ve bu toplulukları birbirine karşı kullanma politikasını gayet başarılı bir şekilde yürütmüştü. Ancak II. Iustinos tahta çıkar çıkmaz Iustinianos'un sistemini terk etti ve sınırlarını kendi güçleriyle korumak istedi. Dolayısıyla Avarlar, Gepidlerin yardımına gitmedi ve onları Lombardlara karşı yalnız bıraktı.[163]

Tek başına savaşa giren Gepidler yenildi. Kral Cunimund öldürüldü. Bunun üzerine Gepidler, Sirmium'u Bizanslı kumandan Bonus'a teslim ettiler.[164] Bu

---

[159] İsmail Mangaltepe, Bizans Kaynaklarında… , s. 43 ; Laszlo Rasonyi, age., s. 8 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 115.

[160] Akdes Nimet Kurat, age., s. 28 ; İsmail Mangaltepe, ''VI.Yüzyılın… , s. 3.

[161] İsmail Mangaltepe, Bizans Kaynaklarında… , s. 45-47 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 115

[162] İsmail Mangaltepe, Bizans Kaynaklarında… , s. 63-64 ; İsmail Mangaltepe, ''VI.Yüzyılın… , s. 4.

[163] İsmail Mangaltepe, Bizans Kaynaklarında… , s. 64 ; İsmail Mangaltepe, ''VI.Yüzyılın…'', s. 4-5 ; Emıl Hersak, agm., s. 645 ; Laszlo Rasonyi, age., s. 8 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 115.

[164] Emıl Hersak, agm., s. 645.

olaydan sonra Gepidler tarih sahnesinden silindiler. Bunların bir kısmı Longbardlar'a katılırken bir kısmı da Sava nehrini geçerek Bizanslılara teslim oldular. Lombardlar ise Avarlar ile komşuluk yapmaya cesaret edemediklerinden Macar Ovası'nı terk ederek Kuzey İtalya'ya girdiler. Po Ovası'na yerleştiler (568). Lombardlar bu hareketleriyle Avarlardan kurtulmuş oldular. Böylece hem Gepidlerin hem de Lombarların toprakları Avarlara kaldı.[165]

Bayan Han, Bizanslılara verilen Sirmium şehrini almak istiyordu. Şehre ani bir saldırı yaptı fakat alamadı. Daha sonra Bayan Han şehre elçiler göndererek şehir kumandanı Bonus'tan bir takım isteklerde bulundu. Bizans, Göktürk baskısından dolayı Avarlar ile anlaşamıyor, Avarlar ise istekleri karşılanmadığı için Balkan eyaletlerine akınlar düzenliyorlardı.[166] Bu nedenle Bayan Han'ın isteğiyle on bin Kutrigur ve Utigur, Sava nehrini geçerek Dalmaçya'ya girmiş, etrafı yağmalamış ve tahrip ederek birçok yeri işgal etmişlerdi.[167] Avarlar, İstanbul'a birkaç defa daha elçi göndermişler ancak savaş hazırlıklarına da başlamışlardı. Yapılan savaşta Bizans ordusu Avarlara yenildi. Tiberios ancak üç yıl dayanabildi. Bunun üzerine İmparator 571 yılında Avarlar ile anlaşma imzaladı. Yıllık vergi ödemeyi kabul etmişti.[168] Bizans'ın seksen bin gümüş vermesi karşılığında Avarlarla anlaşma yapıldı. Bu para Bizans'ın önceki ödediği vergiden çok daha fazlaydı.[169]

1.3.4.Tiberios Dönemi (578-582)

Bayan Han, 578 yılında Slavlardan yıllık vergi istemiş fakat Slavlar bunu kabul etmedikleri gibi elçileri de öldürmüşlerdi.[170] Bu sırada İran kralı Hüsrev, Anadolu ve Suriye'yi tahrip etmiş, Lombardlar İtalya'yı istila etmişti. Bunun üzerine Tiberios topladığı ordu ile Hüsrev'i yenmişti. Bu sırada Slavlar, Balkanlar'da büyük bir tahribatta bulunmuşlardı. Bizans İmparatorluğu, İran ile savaş halinde olduğu için onlara karşı koyamamıştı. Bu nedenle Bizanslılar, Slavlardan intikam almak için

[165] Ali Ahmetbeyoğlu, ''Hun Akın...'', s. 88 ; İsmail Mangaltepe, ''VI.Yüzyılın…'', s. 5 ; Yusuf Hamzaoğlu, agm., s. 688 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 219-220 ; Laszlo Rasonyi, age., s. 8.

[166] Ali Ahmetbeyoğlu, ''Hun Akın…'', s. 89.

[167] İsmail Mangaltepe, Bizans Kaynaklarında… , s. 68-69.

[168] İsmail Mangaltepe, ''VI. Yüzyılın…'', s. 6 ; Radi Dikici, age., s. 148.

[169] J.Julıus Norwıch, age., s. 220-221.

[170] İsmail Mangaltepe, Bizans Kaynaklarında… , s. 84-85.

Avarlardan yardım istediler. Bayan Han, zaten öldürülen elçilerin intikamını Slavlardan almak istediği için bu isteği kabul etti. 60.000 kişilik bir orduyla Pannonia'dan İllyricum'a geçti. Oradan da Tuna nehrini geçerek Slavlar'a saldırdı. Slavlar karşı koyamayarak kaçtılar. Avarlar ise Slavların topraklarını tahrip ve yağma ederek birçok ganimet elde ettiler.[171]

Balkanlardaki durum gittikçe kritikleşti. Slav akınlarının başlamasından sonra ortaya çıkan kargaşalık Avarların Orta Avrupa'ya girmeleriyle daha da artmıştı. Ponnonia Ovası'nda güçlü bir milletler konfederasyonu oluşmuştu. Bizans şimdi Avarlar ile onlara tabi olan Orta Tuna bölgesi Slav kabilelerinin artan baskıları altında idi. Kısa zamanda Save ve Tuna geçitlerini koruyan Bizans sınır birlikleri ile şiddetli bir mücadele başladı. Uzun ve şiddetli bir kuşatmadan sonra Avar Kağanı Boyan, 582 yılında Sirmium'a girdi.[172]

582 yılında Sirmium'un alınmasından sonra Avarların gücü oldukça artmıştı. Çünkü Sirmium, Avarlar'ın Bizans üzerine yapacakları akınlarda üs olarak kullanabilecekleri bir merkezdi. Bayan Han artık burada ikamet etmeye başlamıştı. Böylece Avarlar ve Bizans arasında Orta Tuna kesin olarak sınır olmuş, Balkanlar'ın ele geçirilmesi için bir kapı açılmış, büyük ve önemli bir imparatorluk kurulmuştu.[173]

1.3.5. Mavrikios Dönemi (582-602)

Bizans İmparatoru Tiberios, 582 yılında vefat etti, yerine damadı Mavrikios geçti. Bunun üzerine Bayan Han elçiler göndererek, İmparator ile iki yıl süren ve 80.000 altın yıllık vergi karşılığında bir anlaşma yaptı.[174] Avarlar daha sonra tekrar yeni imparatora elçi göndererek yıllık verginin 80.000 altından 100.000 altına çıkarılmasını istediler. Ancak imparator kabul etmedi.[175]

Bayan Han'ın 583 yılında ölümü üzerine büyük oğlu tahta geçmiştir. Yeni Avar Han'ı tahta geçtiği yıl aniden Singidinum şehrini ele geçirdi. Böylece, Avarlara

---

[171] Ali Ahmetbeyoğlu, ''Hun Akın…'', s. 89.

[172] Georg Ostrogorsky, age., s. 75 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 115

[173] İsmail Mangaltepe, Bizans Kaynaklarında…, s. 94-95 ; İsmail Mangaltepe, ''VI.Yüzyılın…'', s. 6.

[174] İsmail Mangaltepe, ''VI. Yüzyılın…'', s. 7.

[175] Fatma Çapan, agt., s. 109.

Balkan yolu tamamen açılmıştır.[176] Bizans müdafaa sistemi delinmiş ve Avar-Slav dalgası bütün Balkan yarımadasına yayılmıştı. Avarlara tabi olmayan aşağı Tuna bölgesi Slav kabileleri de gittikçe daha içerideki Bizans şehirlerine hakim olmaktaydılar. 584-586 yıllarında Selanik'e ilk Slav-Avar saldırıları da bu zamanda yapıldı. Slavlar, Balkan Yarımadası'nda yerleşmeye başlamıştır. Slav kabileleri artık yağmacılıkla yetinmiyor, Bizans arazisine yerleşiyorlardı.[177]

Avar Han'ı, Viminacium, Augusta ve Anchial şehirlerini ele geçirmişti. Avar Han'ı burada kamp kurarak Bizans elçilerini kabul etmiştir. Elçilerin neden yaptığı sorusuna şu cevabı vermiştir: ''Bilmek istiyor musunuz maksadım nedir? Arkasına saklandığınız uzun taş duvarları yıkmak…''[178]

Bizans İmparatorluğu, 584 yılında Elpidius'u tekrar elçi olarak gönderdi. Elpidius, anlaşmanın tekrar görüşülebileceğini ve daha önceki anlaşmada belirlenen miktarın üzerine 20.000 altın daha eklenebileceğini ancak bu şekilde İmparatoru ikna edebileceğini söyledi. Avar Han'ı bunu kabul ederek Avarlar içinde çok büyük bir saygınlığı olan Targit'i gönderdi. Targit'in İmparator ile görüşmesi sonucunda anlaşma sağlandı. Bizans, böylece 100 000 altın vermeyi kabul etmiş ve barış yapılmıştı.[179]

Daha sonra Bizans ile arası açılan Avarlar, Bizans ile mücadeleye başladı. Bizans ordusunun karışık durumundan faydalanan Avar Hanı, Bizans ordularını sıkıştırarak onlara önemli kayıplar verdirdi. Bu zaferden cesaretlenen Avarlar, Trakya içlerine kadar girerek buraları yağmaladılar. İmparator, Avarların üzerine yeni bir ordu gönderdi. Bizans ordusu Edirne'ye geldiğinde Avarların kuşatmalarıyla karşılaştılar. İkinci komutan Dracton, sahte bir kaçış planı hazırlayarak, geri çekildi. Ancak sonradan geri dönerek ve Avarlara birçok kayıp verdirdi. Bunun üzerine Avar Hanı, imparatordan beş yıllık anlaşma istedi ve barış yapıldı.[180]

---

[176] Fatma Çapan, agt., s. 110 ; Celalettin Basık, age., s. 202.

[177] Georg Ostrogorsky, age., s. 75 ; Celalettin Basık, age., s. 202 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 115 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 115

[178] Fatma Çapan, agt., s. 110-111.

[179] J.Julıus Norwıch, age., s. 224 ; Fatma Çapan, agt., s. 113.

[180] Fatma Çapan, agt., s. 118-119.

İran'la yapılan savaşlar Bizans'ı, Balkan Yarımadası'nda savunmaya çekilmeye zorlamıştı. Devlet her iki cephede savaşmak zorunda kalmamak için biriyle savaşırken diğeriyle anlaşma yapmayı tercih etmiştir. İran'la yapılan savaşın zaferle bitmesi Tuna bölgesindeki Slavlara saldırma fırsatı verdi. Devletin kuzey sınırını düşman akınlarından koruyabilmek ve Balkan Yarımadası üzerinde imparatorluk hakimiyetini sağlamak için Tuna ötesindeki Slavların ülkesine sefer yapılması gerekiyordu.[181]

Mavrikios, Perslerle savaştan dönünce batıya büyük bir sefer düzenlenmesi hakkında bir coşku oluştu. Coşkuya kapılan Mavrikios'da ordunun başında savaşa gitmeye karar verdi. Hayatını tehlikeye atmaması için yalvaranları dinlemedi. İmparator Ankhial'a geldiğinde, Pers elçilerinin gelmesi nedeniyle başkente çağrıldı. Ondan sonra da savaşa katılma isteği kalmadı ve geri sefere katılmadı.[182]

592 yılında Balkan Yarımadası'nın kaderini kesin olarak belirleyecek mücadele başladı. Başta Bizanslılar üstün gelerek birçok defa Tuna'yı geçerek Slav ve Avarlar üzerinde zaferler kazandılar. Ancak bu küçük başarılar Slavlar üzerinde etkili olmadı. Mücadele uzadı, merkezden çok uzak bir bölgede savaşmak zordu ve ordunun mücadele azmi de düşmekteydi. Batı ordularına yeni desteklere rağmen üstünlük sağlanamadı. Hem Avarlarla hem de Slavlarla mücadele devam etti.[183]

Priskos, İmparatora Tuna'da güçlü bir hakimiyet kurulmadığı sürece sınırların korunamayacağını söyledi. Bu nedenle Priskos, Tuna'ya gönderildi. 593 yılı ilk baharında Bizans orduları karargahını Dorostolon (Silistre)'da kurmuştu. Bunun üzerine Avar Hanı bir elçi göndererek barışı bozduğunu söyleyerek Bizanslıları tehdit etti.[184] Priskos, 594 ve 595'te Slavlar üzerine yürüyerek Slav kabilelerini mağlup etmiştir. Slavların, Moesia, Dalmaçya ve Trakya'dan aldıkları ganimetleri ellerinden almıştır. Slavlardan o kadar çok esir alınmıştı ki bu esirlerin ne yapılacağı bilinmemiş ancak bunları döverek kanlar içinde bırakmışlardı.[185]

---

[181] Georg Ostrogorsky, age., s. 75-76.

[182] J.Julıus Norwıch, age., s. 226.

[183] Georg Ostrogorsky, age., s. 75-76 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 116

[184] İsmail Mangaltepe, Bizans Kaynaklarında… , s. 143.

[185] Fatma Çapan, agt., s. 122.

Avar Han'ı, Priskos'a isteklerini bildirdi. Priskos, Bizanslılara ganimetlerin yarısını paylaşma konusunda tavsiyelerde bulundu. Bunu kabul etmek istemeyen Bizanslıları ikna etti. Avar Han'ının öfkesini yatıştırmak için Bizanslılar ellerindeki esirleri de serbest bıraktılar. Böylece Priskos İstanbul'a döndü. Ancak imparator Mavrikios, Priskos'u bu davranışından dolayı eleştirdi. Ayrıca bu sırada Bizans'da başlayan entrikalar nedeniyle 593 yılı son baharında Priskos görevinden alınarak bir alt rütbeye indirilmiş yerine de imparatorun kardeşi Peter, getirilmiştir. 594 yılı ilkbaharında ise İmparator Mavrikios, Peter'e kampa gitmesini emretmiştir.[186]

Avar Hanı'nın davet ettiği Bulgar süvari müfrezesi ile Bizans muhafız kuvveti karşılaşmıştı. Bulgarlar, Avarlarla Bizanslıların barış yaptıklarını söylediler. Buna rağmen savaş yapılmış ve Bizanslılar mağlup olmuştur. Avar Hanı, kendisine ait bölgede olan bu savaştan dolayı Bizanslılara elçiler göndererek şikayette bulunmuştur. Peter, elçileri kandırarak, yaşanan olaylardan haberi olmadığını belirtmiş ve elçilere hediyeler vererek göndermiştir. Ancak savaşa devam eden Peter, yenilmiştir. Bununu üzerine Bizans İmparatoru, Priskos'u yeniden görevine getirmiştir.[187]

Priskos, 595 yılı ilkbaharında ordularını Trakya ovasında toplamıştır. Bunun üzerine Avar Hanı, hemen hareket ederek Singidunum Şehri'ni almıştır. Şehir duvarlarını yıkarak, halkını da Pannonia'ya göndermiştir. Bunun üzerine Priskos ordusunu hemen bir Tuna adası olan Singan'a çıkarmıştır.[188] Bizanslılar bu şehri ele geçirmeyi başardılar. Bunun üzerine Avarlar yönlerini Adriyatik Denizi'ne çevirdiler.[189]

Bizanslılar, Avar Hanı'nın Dalmaçya'da yağma ve tahribat yaptığını öğrenmesi üzerine Priskos, Godwin'i iki bin kişilik bir orduyla Avarlar üzerine gönderdi. Avarları gizli bir şekilde takip eden bu ordu bir gece yarısı baskın düzenleyerek ganimetleri korumakla görevli bir Avar ordusunu yenilgiye uğrattılar ve ganimetleri ele geçirdiler. Bu olaylar üzerine 597 yılı sonbaharında Avar Hanı, Trakya'da Moesia'ya doğru hareket etti. Tomi (Köstence) önlerine geldi. Bunu

[186] İsmail Mangaltepe, Bizans Kaynaklarında… , s. 145-146.

[187] Mangaltepe, Bizans Kaynaklarında… , s. 149-152.

[188] Mangaltepe, Bizans Kaynaklarında… , s. 158-159.

[189] Fatma Çapan, agt., s. 126.

öğrenen Priskos da bu bölgeye yaklaştı. Ancak kış mevsimi yaklaştığı için harekete geçmediler.[190]

Avarlar, Bizanslıların karargahları çevresindeki güçlü geçiş noktalarını ele geçirdiler. Daha sonra Drizipera'ya yaklaşan Avarlar bu şehri de tahrip ettiler. Ancak Avar ordusunda güçlü bir veba salgını başladı. Bir gece içerisinde Avar Hanı yedi oğlunu kaybetmişti. Bu sırada içeride karışıklıklar yaşayan Bizans'da ise Avar Hanı'na elçi gönderilmesi kararlaştırıldı. 598 yılında yapılan anlaşma gereğince Bizanslılar, Avarlara daha önce ödemeyi kabul ettikleri 100.000 solidi yıllık verginin üzerine 20.000 solidi daha vermeyi kabul ettiler. Tuna nehri Avarlar ve Bizanslılar arasında sınır olarak kabul edildi.[191]

Mavrikios, selefi Tiberios'un savurganlığı ve ödenen vergiler nedeniyle para sorunu yaşamaktaydı. Askeri payların dörtte bire düşürülmesi nedeniyle 588'de Doğu ordusunda isyan yaşanmıştı. 599 da Avarlarca esir alınmış on iki bin esiri kurtarmayı ekonomik nedenlerden dolayı reddetmiş ve hepsi öldürülmüştür.[192]

601 yılında İmparator Mavrikios kardeşi Peter'i ikinci kez Avrupa ordularının başına geçirmiştir. Peter, Tuna'ya doğru hareket etti. Avarların, Cataracts denilen bölgeye geldiklerini öğrendi. Burada yapılan görüşme sonucunda Avar Hanı birlikleriyle Constantiola'ya giderken Bizanslılar da Trakya'daki karargahlarına geri döndüler. İmparator Mavrikios, Avar Hanı'nın Bizanslılara saldırı için hazırlıklar yaptığını öğrendi. Bu nedenle Peter'e Edirne'den ayrılmasını ve Tuna nehrini geçmesini emretti. Bundan sonra Peter, Godwin'i de ikinci komutan olarak atadı. Godwin, Tuna'yı geçti ve çok sayıda savaş esiri alarak büyük bir zafer kazandı (602).[193]

1.3.6. Fokas Dönemi (602-610)

Devleti sarmış olan derin huzursuzluk, yorulmuş ve sonuçtan ümidini kesmiş olan orduya da yayıldı. 602 yılı sonbaharında İmparator Mavrikios, Peter'e

[190] İsmail Mangaltepe, Bizans Kaynaklarında… , s. 161-163.

[191] Mangaltepe, Bizans Kaynaklarında… , s. 166-169.

[192] J.Julıus Norwıch, age., s. 226 ; Radi Dikici, age., s. 151.

[193] İsmail Mangaltepe, Bizans Kaynaklarında… , s. 175-176.

ordularıyla beraber kış mevsimini Slavların bölgelerinde geçirmesi emrini vermişti. Parasızlıktan ordunun kışın üssüne dönmemesine, Tuna boylarında kışlamasına karar vermişti. Bu karar hiç hoş karşılanmadı. Çünkü askerler kışın aileleriyle görüşmeye alışkındılar. Uzun süren savaş meydanlarında yorgun, bitkin düşen askerler Tuna boylarında kışın soğukta, yağmacı barbarlar arasında, çadırlarda kalacaklardı. Askerler isyan ederek generalleri Peter'i dinlemediler. Bu emre itaat etmeyenlerin bazıları dalga dalga ilerlemelerine devam ettiler. Bunlar Tuna Nehri'ni geçerek Palastolun'a geldiler.[194]

Komutanlarından biri olan Fokas'ı lider ilan ettiler. Bunun üzerine Fokas isyan etti. İstanbul'da da bazı isyanların çıkması üzerine Mavrikios İzmit'e (Nikomedia) kaçtı. İstanbul'a gelen Fokas, Mavrikios'u yakalatarak öldürttü ve yerine geçti. Fokas tahta çıkar çıkmaz Dacia'dan orduyu geri çağırarak Avarlara barış teklif etmişti. Çünkü o sırada Bizans hem İran ile savaşa başlamış hem de bu sırada Avarlar yıllık vergi istemişlerdi. Avarlar ile Bizanslılar arasında böylece barış sağlanmıştı. Dolayısıyla 590'lı yıllarda başlayan Balkanlardaki mücadelelerde, Bizans siyasi istikrarsızlıklar sebebiyle başarılı olamadı. Böylece de Avar-Slav topluluklarının bölgeye yerleşmesine engel olamamıştır. Tuna seferinin kesintiye uğraması Balkan Yarımadası'nın bir daha alınmayacak şekilde Slavların eline geçmesine sebep olmuştur.[195]

1.3.7. Heraklios Dönemi (610-640)

Heraklios, Kartaca'dan İstanbul'a gelerek Fokas'ı tahttan indirmiş ve kral olmuştu (610). Heraklios, Anadolu'ya themalar kurarak askeri sorunu çözdükten sonra, çeşitli kaynaklar bularak özellikle de Ortadoks kilisesinin yardımlarıyla ekonomik kaynak sorununu da çözmeyi başardı. Kilise özellikle İran'la yapılan savaşı bir din savaşı olarak görüyordu. Bu nedenle ellerindeki tüm kaynakları Heraklios'a verdiler. Böylece mali sıkıntı çözüldü. Heraklios, başa geçtiğinde Balkan Yarımadası'nda Avarlar ve Slavlar istedikleri gibi hareket ediyorlardı.

---

[194] J.Julıus Norwıch, age., s. 226 ; İsmail Mangaltepe, Bizans Kaynaklarında… , s. 176-177 ; Radi Dikici, age., s. 151.

[195] J.Julıus Norwıch, age., s. 226 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 77 ; İsmail Mangaltepe, ''VI.Yüzyılın…'', s. 8.

İranlılar da Anadolu içlerine kadar girmişlerdi. Düşmanlar tarafından çevrilen ve elinden bir şey gelmeyen Heraklios saldırıyı organize etmek için başkenti Kartaca'ya nakletmeyi düşündü. İstanbul halkının ve patrik Sergios'un itirazı imparatoru bu planından vaz geçirdi.[196]

VII. yüzyılın ilk yıllarından itibaren ve imparator Mavrikios'un Tuna seferinin başarısız olmasından beri Slavlar çok büyük çapta araziye sahip olmuşlardı. Slavlarla ortak hareket eden Avar kitleleri bütün Balkan Yarımadası'na, batıda Adriyatik kıyılarına, güneyde ve doğuda Ege sahillerine kadar gelmekteydiler. Avarlar ağır yağma ve tahribattan sonra tekrar Tuna gerisine çekiliyorlardı. Fakat Slavlar, Balkan Yarımadası'na yerleşiyor ve araziyi işgal ediyorlardı. Balkanlardaki Bizans hakimiyeti yıkılmıştı. Sadece Tuna eyaletleri değil, bütün Makedonya da Slav kitleleri tarafından alınmıştı ve Trakya, İstanbul surlarına kadar tahrip edilmişti.[197]

Bizans'daki iktidar değişikliğini de fırsat bilerek Balkanlardan güneye inen Avar-Slav birlikleri önlerine gelen bütün şehirleri özellikle Teselya, Epire, Trakya ve Thessalonike(Selanik)'e saldırmışlardı. Böylece Teselya üzerinden Avar-Slav dalgası orta Yunanistan ve Pelepones'e ulaşmıştı. 614 yılı civarında Dalmaçya' daki Roma – Bizans idaresinin merkezi olan Salona tahrip edildi ve bununla Balkan Yarımadası'nın batı kısmında da Roma-Bizans egemenlik kültürü sona erdi. İyi bir denizci olan Slavlar, Girit'e bile çıkartma yapmışlardı. Balkan Yarımadası'nda Bizans'ın en önemli üsleri olan Viminacium, Niş, Sofya, Singidinum gibi şehirler harap edilmişti. İstanbul'u almalarını surlar önledi. Avar Hanı birçok esir ve ganimeti alarak geri döndü.[198] Heraklios, elçiler göndererek Avarlardan barış istemek zorunda kalmıştır. Bu elçiler Avarlar tarafından son derece dostane karşılanmıştır. Yeni Avar Kağanı, Bizanslıların dostu olduğuna dair yemin etmiş, onu yanlış anladıklarını, kendisinin Bizanslılara dost kalmak istediğini hatta şahsen İmparatoru ziyaret etmek niyetinde olduğunu söyleyerek İmparator ile Heraklea'da buluşmayı teklif etmiştir.[199]

---

[196] Georg Ostrogorsky, age., s. 86-87 ; Celalettin Basık, age., s. 208.

[197] Georg Ostrogorsky, age., s. 86-87 ; Celalettin Basık, age., s. 208.

[198] Georg Ostrogorsky, age., s. 87 ; A.A.Vasılıev, age., s. 250 ; Şerif Baştav, ''Avar İmparatorluğu'' Makaleler I, Berkan Yay., Ankara 2005, s. 500 ; İsmail Mangaltepe, ''Avar Tarihinin En Önemli Savaşı: 626 İstanbul Muhasarası'', Karadeniz Araştırmaları Dergisi, S.10, 2006, s. 2.

[199] Fatma Çapan, agt., s. 133 ; Celalettin Basık, age., s. 208.

Avar Hanı'nın asıl amacı İmparatoru yakalamaktı ve bunun içinde bir pusu hazırlamıştı. Avar Hanı, yanına en değerli ve yetenekli adamlarını almıştı. Avar askerlerini de buluşmanın yapılacağı yerin etrafındaki ormanlara yerleştirmişti. Önden giden kuvvetler de İmparatorun arkasını keserek geri kaçmasını engelleyecekti. İmparator Heraklios, Avar Hanı'nın yaklaştığını haber alınca Avar Hanı'nı karşılamak üzere yola çıktı. Ancak bazı Avar kuvvetlerinin hareketi köylülerin dikkatini çekmiş, durumu Bizans askerlerine anlatmışlardı. Tehlikeyi anlayan İmparator hemen atından inerek tacını çıkarmış, bir köylü elbisesi giyerek kaçmıştı. Avarlar saldırıya geçerek, Bizanslıları esir almışlar fakat İmparatoru yakalayamamışlardı. Planın başarısız olduğunu gören Avar Hanı hemen İstanbul surları önüne gelerek kapıları ele geçirmek istedi. Fakat surların müdafaa edildiğini, kapıların kapalı olduğunu, İstanbul'un savunmaya hazır bir halde olduğunu gördü (619). İmparator, Avarlardan önce gelmiş ve şehrin savunmasını hazırlamıştı. Yapacağı bir şey kalmayan Avar Hanı geri dönerek, İstanbul civarındaki Kiliseleri yağmalamış, Trakya'dan itibaren de yolu üzerindeki yerleri yağmalayarak geri dönmüştü.[200]

Avarların bu davranışı savaş sebebi olsa da Bizans'ın her iki cephede birden savaşması doğru değildi. Bu sebeple İran'ın daha büyük tehlike olduğuna inanan Heraklios, Avarlarla anlaşmaya karar verdi. Bu nedenle Avar Hanı'na elçiler göndererek saldırılarının durdurulmasını istedi. Bunun üzerine yine görüşmeler başladı. Avarların, Bizans elçileri Athanasius ve Kozma ile görüşmeleri sonucunda barış yapıldı. Bizans, Avarlar'a verilen paranın miktarını artırarak barışı sağladı.[201]

1.3.7.1. Avarlar'ın İstanbul Kuşatması

Heraklios'un Avarlar ile barış yaparken amacı İran'a sefer düzenlemekti. Kuzey sınırında barış yapan Heraklios, Avrupa'daki ordularını, Asya'ya kaydıracaktı. İstanbul'da oğulları ile Patrik Sergios ve komutan Bonus'u bırakmıştır.[202] İmparator ayrıca, bu savaş sırasında Avarların bir tehlike

[200] Georg Ostrogorsky, age., s. 88-89 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 239 ; İsmail Mangaltepe, ''Avar Tarihinin…'' , s. 2 ; Celalettin Basık, age., s. 208.

[201] İsmail Mangaltepe, ''Avar Tarihinin… , s. 2 ; Celalettin Basık, age., s. 209.

[202] Georg Ostrogorsky, age., s. 93 ; Judıth Herrin, age., s. 46.

oluşturmamaları için Han'a bir mektup yazarak, oğlu Herakleus'un koruyucusu olmasını, gerektiğinde ona nasihat vermesini söyleyerek iki yüz bin altınla beraber Avar Hanı'na rehin olarak en asil Bizanslı adamları ve kendi çocuklarından birini gönderdi.[203]

İran Şahı, 625 yılında başlayacak bu savaşta Bizans'a karşı tek başına kalmamak için ittifak yapmaya çalıştı ve Avarları bunun için uygun görmüştü.[204] Avarlar, İranlılar ile birlikte İstanbul'a saldıracaklar ve buna karşılık elde edilen ganimetler Avarların olacaktı. Bu anlaşma gereği Şahrbaraz kumandasındaki bir İran ordusu 626 yılı Haziran ayında Khalkedon (Kadıköy)'a gelmek için yola çıkınca, Avar Hanı da yaptığı anlaşmayı bozduğunu ilan etti. Avar-Slav-Bulgar ve diğer kavimlerden topladığı ordusuyla İstanbul üzerine yürüdü.[205]

Heraklios, İran savaşıyla uğraşırken Avar Kağanı, Vistula'dan Urallara neredeyse tüm kavimleri bir araya getirmiş ve büyük kuşatma düzeneklerini İstanbul surlarına doğru harekete geçirmişti. Heraklios bir karar vermek zorundaydı. Eğer Anadolu'da kalırsa başkent düşebilirdi. Eğer İstanbul'u savunmaya gitderse Sasani mücadelesindeki stratejik üstünlüğünü kaybedebilirdi. Bu nedenle ordusunu üçe ayırdı. Birinci kısmı deniz yoluyla İstanbul'a; ikinci kısmı kardeşi Theodoros komutasında, Mezopotamya'daki İran komutanı Şahin'le karşılaşmak üzere gönderdi. Üçüncü kısmı ise kendi komuta ederek Ermenistan ve Kafkasyadaki Sasani topraklarına saldıracaktı.[206]

29 Haziran 626 tarihinde 30.000 kişilik Avar öncü birlikleri Trakya'dan Edirne'ye oradan da surlara kadar gelmişlerdi. Uzun bir aradan sonra ilk defa bu kadar büyük bir korkuyla karşı karşıya kalan Bizanslılar diplomatik yollarla anlaşabilmek üzere Athanasius'u elçi olarak Avarlara göndermişlerdi.[207]

Avarların hazırladığı seksen bin kişilik ordu, Marmara'dan Haliç'e on iki kilometre kadar uzanan Teodosios Surları boyunca yayılmışlardı. Küçük

---

[203] Fatma Çapan, agt., s. 135.

[204] İbrahim Kafesoğlu, XII. Asra.. , s. 7 ; Judıth Herrin, age., s. 46 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 116

[205] İbrahim Kafesoğlu,Türk Milli… ,s. 154 ; A.A.Vasılıev, age., s. 276 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 116.

[206] J.Julıus Norwıch, age., s. 239.

[207] İsmail Mangaltepe, ''Avar Tarihinin…'' , s. 9-10.

kayıklardan oluşan Slav erkek ve kadınlarla dolu filo kuşatmacılara yardım etmek için bekliyordu. Bizans'ı, halkın tamamının desteklediği on iki bin Bizans süvarisi koruyordu. Mancınıklar koca koca kayalar fırlatıyordu. Ancak duvarlar dayandı, savunmacılar yerlerinden ayrılmadı. Şaşırtıcı şekilde Boğazdaki Perslerden herhangi bir saldırı olmadı.[208] 447 yılındaki depremde ağır hasar gören Marmara Denizindeki surlar, tamir edilse de yeterli olmamıştı. Ancak bütün şehir halkı surların güçlendirilmesine yardım ediyordu. İstanbul önünde çabuk bir zafer elde etmeyi hedefleyen Avar Hanı çok sınırlı miktarda erzak getirmişti. Bu ihmali nedeniyle Avar Hanı operasyonlarını hızlı bir şekilde yapmaya çalışmış, zamanı gelmeden kesin saldırıyı yapmaya kalkıştığı için başarıya ulaşamamıştır.[209]

Avar Hanı, merkeze kendi idaresindeki Avarları, sol tarafa da Slavları almıştı. Ayrıca şehrin surları ile aynı yükseklikte on iki büyük kule yaptırmıştı. Kulelerin ve hücum makinelerinin ateşe karşı korunması için de üzerleri derilerle kaplanmıştı. Avarlar ilk hücumlarını Altınkapı taraflarına yaptılar. 31 Temmuz'da başlayan kuşatma beş gün sürdü. On iki tekerlekli kule, duvar delmeye yarayan aletler ve birçok makine çok zarar vermişti. Duvarlar delinince Avarlar da bu deliklerden ok yağmuruna başlıyorlardı. Bizanslılar sık sık kaleden çıkarak hücum ediyorlar, Avarların aletlerini tahrip ederek, kulelerini yıkmaya çalışıyorlardı. Bizans kumandanı Bonus, Avar Hanı'na defalarca yıllık vergiyi alarak geri çekilmesini söylemesine rağmen Han bunu kabul etmeyerek şehrin teslim edilmesini istemişti.[210]

Avar Hanı, 2 Ağustos 626 yılında müzakere için Bizans'dan elçi göndermesini istemişti. Bu görüşme sırasında Avar Hanı, yanına gelen üç İranlı, elçiyi yanına oturtarak Bizanslı elçilere,[211] İranlıların, Asya taraflarına hakim olduklarını dolayısıyla İmparatorun şehre giremeyeceğini, bunun için bir an önce şehri teslim ederlerse canlarına dokunulmayacağını söyledi. Bizanslılar ise bunu kabul etmediler.

---

[208] J.Julıus Norwıch, age., s. 240-241 ; Judıth Herrin, age., s. 46 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 116.

[209] İsmail Mangaltepe, ''Avar Tarihinin…'' , s. 11-12 ; Judıth Herrin, age., s. 46.

[210] Mangaltepe, ''Avar Tarihinin…'' , s. 12-13 ; Judıth Herrin, age., s. 46.

[211] Bizans heyeti kağanın çadırına geldiğinde Şahrbaraz'ın üç elçisinin de çadırda olduğunu gördü. Persli elçiler oturtulurken, Bizans elçilerinin ayakta bekletilmesi çok kızdırdı. Bizans elçileri asla teslim olmayacaklarını belirterek geri döndüler. O gece intikamlarını aldılar Khalkedon'a dönen üç Persli elçiyi kayıkla karşıya geçerken yakaladılar. Birincisini öldürdüler, ikincisini ellerini keserek Avar Kağanı'na gönderdiler, üçüncüsü ise Pers karargahının önüne getirilerek gözlerinin önünde öldürüldü. Kesilen başı, iliştirilen bir mesajla birlikte kıyıya fırlattı. " Biz kağanla aramızda anlaştık. İki elçinizle ilgilendi. Üçüncüsüne gelince, işte burada" yazıyordu. (J.Julıus Norwıch, age., s. 241.)

Bunun üzerine Avar Hanı "Balık gibi yüzerek veya kuş gibi uçarak kaçsanız da sizleri yakalayacağım'' tehdidinde bulundu. Bizanslılar, Avar Hanı'nın bu sözleri karşısında ona tek verebilecekleri şeyin para olduğunu söylediler ve geri döndüler.[212]

Avarlar, Blacherna ve iskele tarafına düşen kısmına Barbyss nehrinden gemilerle saldırmayı düşünmüştür. Fakat Bizanslılar bu durumdan şüphelenmiş. Bizanslıların ateş işaretini kendi işaretleri sanan Avarlar, gemileriyle hareket etmişler fakat müthiş bir ok yağmuru altında kalmışlardı. Bu sırada Bizans gemileri de saldırarak Avar gemileri batırmış, karanlıkta suda yüzmeye çalışan Avarları öldürmeye başlamışlardı. Dolayısıyla Avarlar oldukça fazla kayıp vermişlerdi. Böylece kuşatma başarısızlıkla sonuçlandı. 8 Ağustos 626 yılı Cuma günü sabaha karşı Avar askerileri geri çekildi. Ama İstanbul alevler ve dumanlar içinde kalmıştı. Savaşın kaybedilmesinin asıl sebebi Bizans'ın Rum ateşi ve üstün donanması karşısında Avarların donanma ve erzak yetersizliğidir. Avar Hanı erzak yetersizliği nedeniyle geri çekildiğini, en kısa zamanda geri döneceğini bildirdi.[213]

Avarların yenildiğini ve geri çekildiğini gören İran ordusu da Kadıköy'den ayrılarak Suriye'ye doğru hareket etmiştir. Bu kuşatma her ne kadar İran ile birlikte yapılsa da İran ordularının herhangibir katkısı olmamıştır. Avar Hanı'nın geri çekilme nedenleri Bizanslıların hem Pers filosunu hem de Slav filosunu ortadan kaldırmasıdır. Ayrıca Heraklios'un Hazarlarla ittifak yaptığını öğrenmesi, imparatorun kardeşi Theodoros'un İranlılara karşı büyük bir zafer kazandığını haber almasıdır.[214]

Bizans, İran'a karşı galip gelse de Müslümanlara mağlup olmuştu. Bütün bu başarısızlıklardan sonra imparatorluğun başına bir de Avar sorunu açmak istemeyen İmparator meseleyi diplomatik yollardan çözmeye karar verdi. Dolayısıyla Avarlara tabi olan ve olmayan kavimleri Avarlara karşı kışkırtıp Avarları zayıflatmaya çalıştı ve bu politikasında da başarılı olmuştur. Avarlara karşı öncelikle bir Slav kabilesi

---

[212] İsmail Mangaltepe, ''Avar Tarihinin…'', s. 15-16.

[213] Fatma Çapan, agt., s. 140 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 116 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 116.

[214] J.Julıus Norwıch, age., s. 241 ; İsmail Mangaltepe, ''Avar Tarihinin…'', s. 16-21 ; İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü…, s. 154 ; A.A.Vasılıev, age., s. 276 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 116.

sonra da Vendler, Karinthia vadilerinde isyan ederek Avarlardan ayrılmışlardı. Heraklios bu fırsatı kaçırmayarak Slavlarla ittifak yaptı.[215]

Avarlara bağlı olarak yaşayan Slav, Bulgar ve diğer kavimler arasında başlayan huzursuzluklar ve iç ayaklanmalar nedeniyle Avarlar zor durumda kaldılar. Balkanlarda Avar hakimiyeti gerilemeye başlamıştır.[216] Slav kabileleri bağımsızlıklarını ilan etmişler, Tuna havzasında da Bulgar imparatorluğu güçleninceye kadar düzensizlik ve otorite boşluğu başlamıştır. Avarlar, Tuna ve Sava nehri arasındaki bölgeleri Slavlara; Eflak ve Bulgar bölgelerini Bulgarlara bırakmak zorunda kalmıştır. VIII. yüzyıla kadar Macaristan topraklarında varlıklarını devam ettirmeye çalışan Avarlar zaman içinde bölgedeki halklar içinde eridiler.[217]

1.4. Bizans İmparatorluğu'nun Bulgarlar İle İlişkileri

1.4.1. Bulgarlar'ın Menşei ve Bizans ile İlk Temasları

Bulgarların menşei ile ilgili olarak onların Tatar, Slav, Fin, Fin-Ogur gibi kavimlerden oldukları iddia edilmiştir.[218]İlk olarak 1882 yılında A. Vambery tarafından Bulgarlar'ın Türk olduğu belirtildi. Bu görüş Bulgaristan'da arkeolojik kazılar ve sanat tarihi araştırmaları yapan G.Feher, Türk filolojisi uzmanı Gyula Nemeth ve Laszlo Rasonyı'nin dil çalışmaları sonucunda kesinlik kazanmıştır. Birçok tanınmış dilci ve epigrafist tarafından da onaylanmıştır.[219] Bulgar adından ilk defa, 482 yılında Bizans İmparatoru Zenon'un Ostrogotlara karşı Karadeniz'in kuzeybatı kıyılarında oturan Bulgar bir topluluktan askeri yardım istemesiyle bahsedilmiştir.[220]

---

[215] Fatma Çapan, agt., s. 140 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 116.

[216] Fatma Çapan, agt., s. 142 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 116.

[217] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli… , s. 155 ; İsmail Mangaltepe, ''Avar Tarihinin…'', s. 22 ; Emıl Hersak, agm., s. 654 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 117.

[218] V. Beşevliev, Proto-Bulgarlar'ın Dini, Çev. T Acaroğlu, Belleten, S. 34, 1945, s. 213 ; İbrahim Kafesoğlu, ''Türk Bulgarlar'ın Tarih ve Kültürüne Kısa Bir Bakış'', Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, S. 10-11, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1983, s. 91 ; Ayşe Kayapınar, ''Tuna Bulgar Devleti (679-1018), ''Türkler Ansiklopedisi, C. II., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 630.

[219] İbrahim Kafesoğlu, Bulgarların Kökeni, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1985, s. 1 ; Ayşe Kayapınar, ''Tuna …'', s. 632.

[220] İbrahim Kafesoğlu, Bulgarların…, s. 1-2 ; Geza Feher, Bulgar Türkleri Tarihi, TTK, Ankara 1999, s. 27 ; Ayşe Kayapınar, ''Tuna …'', s. 632 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 119.

Bulgarların Balkan Yarımadası'na girişleri Bizans Devleti'ne yeni sorunlar çıkardı. Heraklios'un dostça yaşadığı Bulgarlar veya Onogur-Bulgar Büyük Devleti, VII. yüzyıl ortalarında batıya doğru ilerleyen Hazarların baskısıyla dağılmıştı. Bulgarların bir kısmı Hazarların hakimiyetini kabul ederken, birçoğu da topraklarından ayrılmıştır. Asparuh idaresindeki büyük bir kısmı batıya doğru göç ederek 670-680 yılları arasında Tuna çevresine geldiler. IV. Konstantinos, Bulgarların kuzey sınırlarına gelmesinin oluşturduğu tehlikeyi görmüştür.[221]

Atilla'nın en küçük oğlu İrnek ise Orta Avrupa'da yurt edinme mücadelesini kaybetti. Bunun üzerine etrafına toplanan Hun kabileleri ile birlikte doğuya doğru çekilerek Karadeniz'in kuzey-batı sahillerindeki diğer Türk kütlelerini de biraraya toplamayı başardı. Bunun sonucunda daha önce Doğu Avrupa'ya göç etmiş olan Ogur Türkleriyle karışarak kuzey-batı Karadeniz kıyılarında Bulgar Türk devletinin köklerini oluşturmuşlardır. Bulgarların oluşumu Priskos'un anlattığı gibi Ogur Türklerinin Doğu Avrupa'ya göçleriyle başlamıştır.[222]

Kubrat Han'ın üçüncü oğlu Asparuh ise Dinyeper ile Dinyester'i geçerek Tuna'nın denize dökülen kısmına yerleşerek Bizans İmparatorluğu'na komşu olan Tuna Bulgar Devleti'ni kurmuştur.[223] Bizans İmparatorluğu tarihçisi Theophanes, Asparuh'un önderliğindeki Bulgarların Tuna yakınlarına gelişini şöyle anlatmıştır: "….Asparuh, Tuna'nın daha kuzeyinde bulunan Dinyeper ve Dinyester nehirlerini geçerek ve Onglos bölgesini ele geçirerek Tuna ile diğer iki nehir arasındaki alana yerleşmiş. Çünkü bölgenin her taraftan korunaklı ve alınması güç olduğunu görmüştür; ön taraftan bataklık oluşu, diğer yönlerden de nehirlerden oluşan taçla sarılmış olması, düşmana karşı büyük bir güvenlik sağlamaktaydı…"[224]

---

[221] Georg Ostrogorsky, age., s. 117.

[222] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli… , s. 79 ; Ali Ahmetbeyoğlu, Avrupa Hun… , s. 124-125 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 119 ; Umut Üren, ''Büyük Bulgar Devleti'', Doğu Avrupa Türk Tarihi, Kitabevi, İstanbul 2013, s. 256.

[223] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli… , s. 190-191 ; Geza Feher, age., s. 31-32 ; Z. Miftakov, ''İlk Bulgar Devlet Oluşumları'', Türkler Ansiklopedisi, C. II., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 623 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 120 ; Osman Karatay, ''Tuna Bulgarları'', Doğu Avrupa Türk Tarihi, Kitabevi, İstanbul 2013, s. 274 ; Ayşe Kayapınar, ''Tuna …'', s. 630.

[224] Ayşe Kayapınar, ''Tuna …'', s. 630-631 ; Fatma Çapan, agt., s. 154 ; Osman Karatay, agm., s. 274.

1.4.2. I. Anastasios Dönemi (491-518)

Zenon'un ölümünden sonra dul karısı Adriadne, Anastasios ile evlendi. Anastasios, sarayda mütevazi bir silentiarius vazifesini yapmakta olan yaşlı bir kişiydi.[225]

Ostrogotların, İtalya'ya göç etmesinden sonra Anastasios zamanında kuzey sınırı olan Tuna boylarına Bulgarlar, Getler ve İskitler tahripkâr akınlar yapmaya başladılar. Get ve İskitler gibi o zamana kadar bilinmeyen bu isimlerse o zaman ki tarihçilerin kuzey kavimlerini iyi tanımadıkları için bir takım insan kütlelerine verdikleri isimler olabilir. Bazı tarihçiler çeşitli Slav kabilelerinin bu isim altında zikredilmiş olduğunu zannetmektedirler. Bizans tarihçisi Teofilaktus, Getleri, Slavlarla aynı soydan göstermektedir. Anastasios zamanında Bulgar ve Slav istilaları önem kazanmıştır. Bu gruplar Bizans halkını soyduktan sonra tekrar eski yurtlarına dönüyorlardı. Anastasios başkenti kuzey barbarlarının akınlarına karşı koruyabilmek için Trakya'da, İstanbul'dan 40 km mesafede Marmara'dan Karadeniz'e kadar uzanan bir "Uzun Sur'' yaptırdı. Bir kaynağın yazdığı gibi " şehri bir yarımadadan adaya tahvil etti.'' Fakat bu surlar kendisinden beklenen faydayı sağlamadı. Deprem yüzünden zarar gören surlar düşmanların ilerlemesine engel olamadı.[226]

1.4.3. Heraklios (610-640) ve II. Konstans (641-668) Dönemi

Kubrat Han, Büyük Bulgar Devleti'ni kurduktan sonra Bizans İmparatoru Heraklios ile bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşma Bulgarların tanınması açısından oldukça önemlidir. İmparator Heraklios ise Avarlarla İran arasındaki ittifaka karşı yeni müttefik bulmak ve gücünü artırmak istediğinden Büyük Bulgar Devleti'nin kurulmasını kabul etmiş ve Kubrat Han'a hediyeler göndererek ona patrik ünvanı vermiştir.[227] Böylece VII. yüzyılın ikinci yarısında Bizans İmparatorluğu'nun kuzey sınırında aşağı Tuna sahillerinde yeni Bulgar Devleti kurulmuştur. Bu devletin

[225] A.A.Vasılıev, age., s. 136.

[226] A.A.Vasılıev, age., s. 136-137.

[227] Georg Ostrogorsky, age., s. 97 ; Ayşe Kayapınar, ''Tuna …'', s. 630.

kurulması Bizans İmparatorluğu'nun geleceği açısından son derece önemli olmuştur. Bu ilk devre için Hun (Türk) neslinden olan eski Bulgarlar söz konusudur.[228]

II. Konstans zamanında Asparuh'un (İsperih) idaresindeki bir Bulgar kafilesi Hazarlar tarafından Azak denizi kenarındaki steplerin batısına çekilmek zorunda bırakıldılar ve Tuna bölgesine yerleştiler. Sonraları biraz daha güneye ilerleyerek Bizans İmparatorluğu'nun bugün Dobruca denilen kısmını ele geçirdiler. Bu Bulgarlar V.N Zlahtarski'nin gösterdiğine göre önce Bizans ile bir anlaşma yapmışlar ve Tuna sınırını diğer barbarların saldırılarına karşı korumayı taahhüt etmişlerdir. Bu iddianın doğru olup olmadığını tespit etmemiz zordur. Çünkü Bulgarlar'ın başlangıç tarihine ait bilgimiz azdır. Ne olursa olsun böyle bir anlaşma yapılmış olsa bile uzun zaman yürürlükte kalmamıştır.[229]

Bulgarlar siyasi güçlerini kuvvetlendirdikten sonra devamlı olarak sınırlarını genişlettiler ve komşu şehirlerdeki yoğun Slav nüfusu ile ihtilafa düştüler. Bulgarlar, Slavlara askeri teşkilat ve disiplini öğrettiler. O zamana kadar çeşitli gruplar halinde yaşamış olan Balkan Yarımadası Slav kabileleri arasında bileştirici bir rol oynayan Bulgarlar yavaş yavaş Bizans için istenmeyen kuvvetli bir devlet kurdular. İleriki dönemlerde Bizans İmparatorları, Slav ve Bulgarlara karşı bir takım askeri seferler yapmak zorunda kaldılar.[230]

1.4.4. IV. Konstantinos Dönemi (668-685)

Türk asıllı Bulgarların Balkan Yarımadası'na girişleri Bizans'ı yeni ve büyük güçlükler karşısında bırakmıştı. Heraklios'un dostça yaşadığı Bulgar veya Onogur-Bulgar Büyük Devleti VII. yüzyılın ortalarında Hazarların baskısıyla dağılmıştı. Birçoğu Asparuh (İsperik) idaresinde göç ederek Tuna'nın Kuzey kıyısına yerleşmişlerdi. Ancak giderek Bizans topraklarına geçmekteydiler.[231] IV. Konstantinos, İstanbul'u kuşatan Araplarla savaştığı için gelen Bulgarlara karşı koyacak, iki cephede savaşacak güçte olmadığından onların Kuzey Dobruca

[228] A.A.Vasılıev, age., s. 277 ; Ayşe Kayapınar, ''Tuna …'', s. 630.

[229] A.A. Vasılıev, s. 277 ; Ayşe Kayapınar, ''Tuna …'', s. 631.

[230] A.A.Vasılıev, age., s. 278 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 120.

[231] Georg Ostrogorsky, age., s. 117 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 265 ; Celalettin Basık, age., s. 226 ; Ayşe Kayapınar, ''Tuna …'', s. 630-63.

bölgesine yerleşmesine izin verdi. Buraya yerleşen Bulgarlar'ın sayılarının 10-25 bin arasında olduğu tahmin edilmiştir.[232]

IV. Konstantinos, bu savaşçı kavmin kuzey sınırlarında görünmesinin Bizans için oluşturduğu tehlikeyi anladı. Bulgar kütlesi imparatorun son derece endişelenmesine sebep oluyordu. Müslüman Arap donanması başarısız olmuş ve İstanbul'u alamamıştı. Arapların 678 yılında geri çekilmesiyle barış anlaşması yapılmıştı. Araplarla anlaşan IV. Konstantinos, gözünü bir başka düşman Bulgarlar üzerine çevirmişti. Bulgarlar üzerine 679 yılında Bulgarları topraklarından çıkartmak üzere büyük bir deniz ve kara kuvveti ile harekete geçti. Bir taraftan Anadolu'dan gelip Trakya üzerinden sevk edilen Bizans süvari birlikleri Tuna'yı geçerken diğer taraftan büyükçe bir Bizans filosu imparatorun idaresi altında Karadeniz'i geçerek Tuna'nın kuzeyinden karaya çıkartma yaptı. Asparuh, kuvvetleriyle IV. Konstantinos'un hem deniz hem de karadan ilerleyen üstün ordusunu durdurmak amacıyla Beserabya'daki sağlamlaştırılmış mevkilerine çekildi. Bataklık olan arazi Bizanslılar için harekatı engelliyordu. Bizans kralı IV. Konstantinos'un gut hastalığına yakalanması nedeniyle Mesembria'ya çekilmesi ordu da kralın kaçtığı söylentisine neden oldu. Arazi yapısı Bulgarlara, üstün olan düşmanların her türlü saldırısından kaçmak, korunmak imkanı veriyordu. Bizans ordusu bir başarı kazanamadı. İmparator'da hastalanıp dönünce, ordu geri dönmeye başladı. Çıkan panikle askerler kaçmaya başladı. Tuna geçilirken ordu Bulgarların saldırısına uğradı ve bu fırsatı değerlendiren Bulgarlar, Bizans askerlerinin peşlerine düşerek yakaladıklarını öldürdüler, ağır kayıplar verdirdiler. Bulgarlar, geri çekilen Bizans ordusunu izleyerek Tuna'yı geçtiler ve Varna bölgesine girdiler. Dolaysıyla önlenmek istenen felaket bizzat davet edilmiş oldu.[233]

Bu savaş Bizans ordusunun tam bir hezimeti ile sonuçlandı ve gelişmelere engel olamayan Bizans İmparatoru IV. Konstantinos, 681 yılında Asparuh ile barış imzalamak zorunda kaldı. Buna göre Bulgarlara senelik bir vergi vermeyi ve Bulgarlara, Tuna ile Balkanlar arasındaki bölgeleri yani eski Mesya ve küçük Skitya

---

[232] Fatma Çapan, age., s. 156-157.

[233] Georg Ostrogorsky, age., s. 117 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 265 ; Fatma Çapan, age., s.157 ; Celalettin Basık, age., s. 226 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 120 ; Radi Dikici, age., s. 180-181 ; Ayşe Kayapınar, ''Tuna …'', s. 631.

(Dobruca) şehirlerini terk etmeyi taahhüt ediyordu. Tuna mansabı ve Karadeniz sahil kesiminin bir kısmı Bulgarların elinde kaldı. Böylece Bulgar Devleti'nin sınırları Karadeniz'den İsker Irmağına ve güneyde Balkan dağlarına kadar uzanmıştır. Bizans İmparatorluğu tarafından tanınmış olan yeni krallık imparatorluk için tehlikeli bir komşu oldu.[234] IV. Konstantinos 685 yılında öldü.

1.4.5. II. Iustinianos Dönemi (685-695/705-711)

Bizans İmparatoru IV. Konstantinos'un ölümünden sonra yerine oğlu II. Iustinianos geçti. IV. Konstantinos döneminde Araplarla anlaşma yapılmıştı. Dolayısıyla Bizans'ın doğu sınırında sükunet vardı. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen İmparator II. Iustinianos, IV. Konstantinos ile Asparuh arasında yapılan barışı bozmuştur.[235]

II. Iustinianos, Bizans için tehdit oluşturan Bulgarlara daha fazla haraç ödemek istemiyordu. Batıdaki savaşlardan vazgeçerek 688-689 yıllarında Bulgarlar üzerine saldırdı. II. Iustinianos'un niyetini anlayan Bulgarlar, Trakya'ya doğru ilerlediler. Ancak İmparator onları yenerek batıya doğru yönelmiş ve Selanik'e gelmiştir. Çok sayıda Slavı itaat altına aldı. İstanbul'dan Selanik'e ulaşabilmek için imparator güçlü ve özellikle bu amaçla ülkenin başka bölgelerinden getirilmiş kuvvetlerle Slavlar tarafından işgal edilmiş bir arazisinden çarpışarak geçmek zorunda kalmıştı. Onun bu bölgeyi yararak Selanik'e ulaşması, büyük bir başarı olarak görülmüştür. İmparator kazandığı zaferi şehre törenle girmek ve Aziz Demetrios kilisesinde bağışlarda bulunmak suretiyle kutlamıştır. Ege bölgesinde yaşayan birçok Slav esir alınarak Anadolu'ya yerleştirilmiştir. Böylece hem düşman akınlarıyla tahrip edilmiş bölgeler kalkınıyordu hem de bu Slavlar İmparatorluğun doğu sınırına stratiotis (asker) olarak muhtemel Arap saldırılarını durdurmak üzere yerleştirildiler.[236] 689 yılında II. Iustinianos'un yolu Selanik seferi dönüşünde

---

[234] A.A.Vasılıev, age., s. 277 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 117-124 ; İbrahim Kafesoğlu, ''Türk Bulgarlar'ın…'', s. 102 ; Fatma Çapan, agt., s. 158 ; Celalettin Basık, age., s. 226 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 120 ; Ayşe Kayapınar, ''Tuna …'', s. 631 ; Radi Dikici, age., s. 181

[235] Georg Ostrogorsky, age., s. 120-121.

[236] Georg Ostrogorsky, age., s. 121-122 ; Geza Feher, age., s. 48 ; Ayşe Kayapınar, ''Tuna …'', s. 631 ; Celalettin Basık, age., s. 227 ; Radi Dikici, age., s. 181-182.

Bulgarlar tarafından Güney Rodop geçitlerinde kesildi. İmparator, kuvvetlerinin büyük bir bölümünü kaybederken kendisi de güçlükle kurtulabildi.[237]

II. Iustinianos, tahttan indirilince burnu kesilerek Khersones'e sürülmüştü. Ancak II. Iustinianos başına gelene razı olmayarak geri dönüp intikam almak istiyordu. 698 yılındaki İmparator değişikliği de onu cesaretlendirdi. Davranışlarında şüphe duyulması üzerine Khersones yönetimi onu İstanbul'a teslim etmek istedi. Bunu önceden öğrenen II. Iustinianos, kaçarak Hazar Kağanı Ibuzir'e sığındı. Hazar Kağan onu iyi karşıladı. Hrıstiyanlığı kabul ederek, II. Iustinianos'u kız kardeşi Theodora ile evlendirdi.[238]

II. Iustinianos'un faaliyetleri ve Hazar Kağanı'ı ile ilişkileri imparator için oluşturduğu tehlike nedeniyle Bizans tarafından takip ediliyordu. Bizans İmparatoru II. Tiberios bir elçisini Hazar Kağanı'na yolladı. Elçi, II. Iustinianos'un teslimi halinde pek çok hediyenin verileceğini belirtti. Bu istek üzerine Bizans ile ilişkileri bozmak istemeyen ve Bizans'ın tehditlerinden çekinen Hazar Kağanı isteği kabul etti. II. Iustinianos'u, Bizans İmparatoruna teslim etmeye karar verdi.[239]

Ancak yapılan anlaşmadan eşi aracılığı ile haberdar olan II. Iustinianos, oradan kaçmayı başararak Bulgar hükümdarı Tervel'in yanına sığınmıştır.[240] Burada Bulgar Hanı Tervel ile ilişki kurarak yardımını sağladı. Bulgar Kralı Tervel'de II. Iustinianos'u, Hazar Kağanı Ibuzir gibi çok sıcak karşıladı ve teklifini kabul etti. II. Iustinianos'un tahtını yeniden ele geçirmesi için askeri yardım sağlayacak, karşılığında da sezar ünvanıyla birlikte İmparatorun kızıyla evlenecekti. Anlaşma gereğince 705 yılında II. Iustinianos, Slav ve Bulgarlardan oluşan ordusuyla İstanbul üzerine yürüdü. Bizans surlarına gelerek üç gün kapıların açılmasını bekledi ancak isteği kabul edilmedi. Taht iddiaları alay edilerek karşılandı. Bu sırada uzun zamandır kullanılmayan bir su kanalı bulundu. Bu su kanalından geçerek Blakhernae Sarayı'na geldi ve muhafızları öldürerek sarayı ele geçirdi. Şaşkına dönen şehirde panik çıktı. II. Iustinianos'un döndüğü ve sarayını ele geçirdiği haberi yayılınca

---

[237] Ayşe Kayapınar, ''Tuna…'', s. 632 ; Geza Feher, age., s. 48 ; Osman Karatay, agm., s. 277.

[238] Georg Ostrogorsky, age., s. 132 ; Auguste Baılly, age., s. 146-147 ; Celalettin Basık, age., s. 232 ; Radi Dikici, age., s. 185.

[239] Georg Ostrogorsky, age., s. 132 ; Auguste Baılly, age., s. 146-147 ; Fatma Çapan, agt., s. 161.

[240] Georg Ostrogorsky, age., s. 132 ; Radi Dikici, age., s. 186 ; Osman Karatay, agm., s. 278 ; Ayşe Kayapınar, ''Tuna …'', s. 632.

Tiberios, Bithynia'ya kaçtı. İstanbul halkı da şehirlerinin yağmalanmasından korkarak teslim oldular. Tiberios kısa sürede yakalandı. Leontios manastırından zorla çıkarıldı. 706 yılında ikisi de hipodroma götürüldüler ve türlü şekilde aşağılanarak öldürüldüler. Hazar ülkesindeki eşi Theodora ve oğlu Tiberios İstanbul'a getirildi. Tiberios eş imparator ilan edildi.[241]

İstanbul surları içinde bunlar yaşanırken Bulgar ordusu da surların önünde beklemekteydi ve İstanbul'u yağmalayabilmek için sabırsızlanıyorlardı. Bulgar Kralı Tervel yaptığı anlaşma gereğince ödülünü almayı bekliyordu. Yapılan büyük bir törenle Bulgar Kralı Tervel, sezar ilan edildi. IV. Konstantinos zamanında ödenen haraç da ödenmeye devam edilecekti. Bu ünvan eski önemini kaybetse de imparator ünvanından sonra Bizans'ın en yüksek şeref ünvanı idi. Halk bu duruma çok şaşırmıştı. İmparatordan sonra gelen en yüksek makama ilk defa imparator ailesi dışından biri oturmuştu. Bizans vatandaşı bile değildi. Bu ünvan bir yabancı hükümdara ilk defa veriliyordu. Tervel, imparatorun yanında oturarak Bizans halkının saygı gösterilerini kabul etti. Sezar ünvanının alınması Bulgar Han'ı için önemliydi. Çünkü bu ünvanı ona vermekle Bizans bir kez daha Bulgar Devleti'nin varlığını resmen onaylamış oluyordu. Ayrıca Balkan sıra dağlarının güneyindeki şimdi Zağra/Zagora olarak bilinen bölge de Bulgarlara bırakılmıştır. Böylece Tervel Han, Bizans'daki karışıklıklardan yararlanarak İstanbul üzerinde hakimiyet kurmayı başarmıştır. Bulgarlar, Tervel Han zamanında genişlemeye ve dış politikada gücünü hissettirmeye başlamış oldu.[242]

II. Iustinianos, Tiberios ve Leontios dışında kendisine karşı gelenlerden birçok kişiyi öldürdü. Leontinos ve Tiberios'a taç giydiren Patrik Kallinikos gözleri kör edilerek Roma'ya sürgün edildi.[243] II. Iustinianos üç yıl boyunca kendisine muhalif olanları imha ettikten sonra ülkesine hakim olduğunu düşünerek,

---

[241] Georg Ostrogorsky, age., s. 132 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 274 ; Fatma Çapan, agt., s. 162 ; Gıles Morgan, age., s. 70 ; Celalettin Basık, age., s. 232-233 ; Radi Dikici, age., s. 186 ; Ayşe Kayapınar, ''Tuna …'', s. 632.

[242] Georg Ostrogorsky, age., s. 133 ; Geza Feher, age., s. 48-49 ; Radi Dikici, age., s. 187; Osman Karatay, agm., s. 278 ; Ayşe Kayapınar, ''Tuna …'', s. 632.

[243] Georg Ostrogorsky, age., s. 133.; A.A.Vasılıev, age., s. 278 ; Radi Dikici, age., s. 187. Bu toptan temizlik sırasında birçok değerli komutanda öldürüldü. Bunu fark eden hem doğudaki hem batıda ki komşular bu fırsattan yararlanmak istedi. 708 yılında Tuna ağzı yakınlarındaki Ankhialos'ta Bizanslılar bazı Bulgar kabileleri karşısında ağır bir yenilgiye uğradı. Bunlar muhtemelen Tervel tebaasından değillerdi. (A.A.Vasılıev, age., s. 278.)

İmparatorluk tahta çıkmasını sağlayan Bulgarlara verdiklerinden pişmanlık duyarak Bulgarlar üzerine yürümeye karar verdi.[244]

Tervel Han'ın, imparatorluk üzerindeki nüfuzunu kaldırmak ve iç karışıklıklara son vermek istiyordu. II. Iustinianos, Tervel Han'ın daha fazla vergi talep etmesini de bahane ederek, Bulgarlar üzerine saldırdı. Ordusunu, donanmanın demirlediği ve oldukça güvenli bir nokta olan Karadeniz kıyısındaki Anchialios'a yerleştirdi. Bulgarlara saldırmak için son hazırlıklarını yaptığı sırada hızlı davranan Bulgarlar tarafından Anchialios kentinde kıstırıldı. Ordusu yenilen ve dağılan II. Iustinianos, kaçarak bir kaleye sığındı. Bir gece gemi ile kaçarak canını zor kurtardı.[245]

Bulgar başkenti Pliska yakınlarında bulunan Madara heykeli denilen dev kabartma bu zaferin anısına yapılmıştır. Tervel Han burada at üstünde muzaffer bir hükümdar olarak gösterilmiştir. Ayrıca bu zaferin anısına mühürler bastırılmıştır. Madara kabartmasındaki gibi uzun saçlı ve miğferlidir. Kabartmanın yanındaki yazıtlardan biri buradaki ilk Bulgar yazıtıdır."[246]

1.4.6. III. Teodosios Dönemi (715-717)

Bizans İmparatoru III. Teodosios ile Tervel Han arasında 716 yılında sınırlarını belirleyen bir barış anlaşması yapıldı. Bu anlaşmaya göre iki devlet arasındaki sınır, Burgaz Körfezi'nden başlayarak Edirne-Filibe yolunun Meriç nehri ile kesiştiği hat olmuştur. Böylece Bulgar Krallığı, Trakya Ovası'na doğru genişlemiştir. Ayrıca Bizans İmparatorluğu yıllık vergi ödemeyi kabul etmiştir. Siyasi mültecilerini birbirine teslim etmeyi de kabul etmişlerdir. Ayrıca iki ülke tüccarlarının serbest ticaret yapmaları, bu tüccarların pasaport taşımaları, sattıkları malların damgalı olması, aksi takdirde bu mallara el konulması kabul edildi. Bu anlaşma hem sınırların kabulü hemde ticari ilişkiler açısından çok önemlidir.[247]

---

[244] Ali Ahmetbeyoğlu, ''Tervel Han (702-718)'', Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul 1991, s. 565-566 ; Geza Feher, age., s. 49.

[245] Ali Ahmetbeyoğlu, ''Tervel Han…'', s. 566 ; Osman Karatay, agm., s. 278 ; Ayşe Kayapınar, ''Tuna …'', s. 632.

[246] Fatma Çapan, agt., s. 163-164 ; Osman Karatay, agm., s. 278.

[247] Ayşe Kayapınar, ''Tuna…'', s. 632 ; Geza Feher, age., s. 49.

Araplar 717-718 yıllarında İstanbul'u kuşatmışlardı. Bulgarlar bu kuşatma sırasında Araplara karşı Bizans'ın yanında yer almıştır. Araplara karşı 20 bin kişilik ordu gönderen Tervel Han, Arap ordusunun yenilmesine katkı sağlamıştır. Bunun sonucunda Araplar kuşatmayı bırakarak geri çekilmişlerdir. Dolayısıyla bu barış anlaşması Bizans için çok faydalı olmuştur.[248]

Sayıca Slavlardan az olan Asparuh'un Bulgarları kısa bir süre sonra Slavların kuvvetli tesiri altında kaldılar. Bulgarlar arasında özellikle ırk bakımından büyük değişiklikler meydana geldi. Bunlar menşei Türk olan milliyetlerini zamanla kaybettiler. IX. asrın ortalarına doğru hemen hemen tamamen Slavlaştılar. Buna rağmen bunlar bugün dahi eski isimleri olan Bulgar adını taşımaktadırlar.[249]

1.5. Bizans İmparatorluğu'nun Hazarlar İle İlişkileri

1.5.1. Hazarlar'ın Menşei ve Bizans İle İlk Temasları

VI. ve X. yüzyıllar arasında İdil ile Dinyeper; Özi (Kama) ile Kiyev arasındaki alanda güçlü bir devlet kuran Hazarlar'ın menşei ile ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Hazar Devleti, güçlü askeri ve siyasi teşkilatı, menşei ve devletin çeşitli dinleri kabul etmesi nedeniyle bilim dünyasının ilgisini çekmektedir.[250]

Hazar Devleti'nin, Batı Göktürk Devleti'nin bir devamı olarak ortaya çıkan bir Türk Devleti olduğu sonucuna varılmıştır.[251] Avarlar, 576 yılında Batı Göktürk ordularının Kafkasya'ya yaklaşmaları üzerine daha batıya ilerleyerek Don Irmağı'nı geçtiler. Dolayısıyla Don-Volga ve Kafkasya Dağları arasındaki bölge Göktürklerin hakimiyeti altına girdi. Hazarlar, bundan sonra Göktürk Devleti'nin batıdaki en uç kanadını meydana getirdiler.[252] Hazarlar, Hazar Denizi ile Karadeniz arasında dağınık halde yaşayan ve aslen Sabir olan Semender ve Belencer adlı iki Hazar boyu

---

[248] İbrahim Kafesoğlu, ''Türk Bulgarlar'ın…'', s. 103 ; Geza Feher, age., s. 49 ; Radi Dikici, age., s. 196.

[249] A.A.Vasılıev, age., s. 278.

[250] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli…, s. 157 ; Mualla Uydu Yücel, "Hazar Hakanlığı'', Türkler Ansiklopedisi, C. II., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 445

[251] İ.M. Artamanov, Hazar Tarihi (Türkler, Yahudiler, Ruslar), Çev. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul 2004, s. 230 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 173.

[252] Şerif Baştav, "Hazar Hanlığı Tarihi'' Makaleler 1, Berikan Yay., Ankara 2005, s. 434-435 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 173 ; Yakov Kuzmin Yumanadi- Pavel V. Kulesbov, ''Hazarlar'', Türkler Ansiklopedisi, C. II., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 466.

ile Sarogur ve Onogur gibi bütün Türk kavimlerini hakimiyetleri altına alarak güçlü bir devlet haline geldiler.[253]

1.5.2. Heraklios Dönemi (610-641)

Bizans İmparatoru Heraklios ile Hazarlar 627 yılında ittifak yaptılar. Bu sıralarda Göktürklerin Kafkasya'daki kuvvetlerinin temelini Hazarlar oluşturuyordu. Hazarların bölgesel bir güç olarak ortaya çıkışı Göktürk Kağanlığı çerçevesinde olmuştur. Batı Göktürklerin 657 veya 659 yıllarında Çin tarafından yenilmesine kadar Hazarlar üzerindeki hakimiyetleri devam etmiştir.[254]

Hazarlar, Bizans ile kurdukları ittifak sayesinde Azak Denizi sahillerini ele geçirerek Bulgarları yendiler ve Tuna Havzası'na kadar olan toprakları aldılar. Ayrıca 670 yılına doğru Karadeniz'in kuzey kıyılarını ve Kırım yarımadasını çevresindeki araziyi ele geçirdiler. Bizans ile sınır komşusu olan Hazar Devleti, Bizans'da meydana gelen olaylara da müdahale etmiştir. Bu nedenle Bizans'ın özellikle Balkan ve Sasani politikalarında etkili olmuştur. [255]

Kuzeyden İran ile birlikte hareket eden Avarların saldırması ve İstanbul'u kuşatması, doğuda ise İran'ın saldırısı ile zor durumda kalan Heraklios daha önce Kafkas müttefikleri ile yaptığı gibi Hazar Türkleriyle ilişki kurmak istedi. Böylece Bizans İmparatorluğu'nun doğu politikasında önemli rol oynayan Bizans – Hazar ilişkileri başlamıştır.[256] Bizans kaynaklarının ilk defa Hazarlardan bahsetmeye başlaması da bu olay nedeniyle olmuştur. Bizans tarihçisi Theopones eserinde İmparator Heraklios'un "Hazarlar dedikleri Doğu Türkleriyle" ittifak yaptığını kaydetmiştir.[257]

---

[253]İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli…, s. 157-158 ; Zeki Velidi Togan, "Hazarlar'', İslam Ansiklopedisi M.E.B.Yay., İstanbul 1964, s. 398 ; Yakov Kuzmin Yumanadi- Pavel V. Kulesbov, agm., s. 467.

[254] İ.M. Artamanov, age., s. 230 ; Şerif Baştav, "Hazar Hanlığı…'', s. 435 ; Zeki Velidi Togan, agm., s. 398 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 173.

[255] İ.M. Artamanov, age., s. 234 ; Şerif Baştav, "Hazar Hanlığı…'', s. 437-438 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 173 ; Yakov Kuzmin Yumanadi- Pavel V. Kulesbov, agm., s. 467.

[256] Mualla Uydu Yücel, agm., s. 446 ; Yakov Kuzmin Yumanadi- Pavel V. Kulesbov, agm., s. 466 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 173. Mualla Uydu Yücel, 363 yılında Hazarların, Ermenistan için yapılan savaşta Sasanilere karşı Bizans'a yardım ettiğini belirtmektedir. Ayrıca 457 yılından sonra da Sasanilere saldırılar yaptıklarını belirtmektedir. (Mualla Uydu Yücel, agm., s. 446.)

[257] İ.M. Artamanov, age., s. 195 ;

Heraklios, 625 yılında Sasani savaşından dönerken üçe böldüğü ordusunun üçüncü kısmını alarak Kafkaslar üzerine hareket etti. Dikkatini Hazarlara yöneltti. Azerbaycan'dan yağma seferinden dönerken görüştüğü Hazar kağanı Ziebil, Heraklios'un sefer sırasındaki sarayının ihtişamıyla gözleri kamaşmıştı. Heraklios, Kağanla yaptığı sohbette kızı ile evlendirme sözü verdi. Gördüğü davranışla hem de imparatorluk ailesine katılma ihtimaliyle iyice heveslenen kağan, Heraklios'a karşılık olarak en iyi adamlarından kırk bin tanesini önerdi.[258]

Hazarlar bu esnada bir Göktürk Yabgusu olan Yabgu Kağan tarafından yönetilmekteydiler.[259]Yabgu Kağan'a gelen Bizans elçilik heyeti Yabgu Kağan'a yüklü miktarda altın karşılığında Heraklios'a yardım etmesini istemişler. Yabgu Kağan da Heraklios'un bu isteği karşısında Bizans'ın düşmanları ile savaşacağına söz vermiştir. Hazar Kağanı, 626 yılı sonunda İran'a karşı yeğeni Şad komutasında Hazar kuvvetlerini göndermiştir. Bu Hazar ordusu bölgeye girip Kafkaslarda bulunan Atrpatakan'ın bir kısmını yakıp yıktı ve pek çok kişiyi esir aldı veya öldürdü. Sasani hükümdarı Hüsrev, Şad'a bir elçi gönderdi. Hazar kuvvetlerinin geri çekilmesi ya da kendi saflarına katılmasını, bunun karşılığında da Şad'a verilen kıymetli eşyaların iki katını vereceğini taahhüt etti. Şad'ın elçisi ise Hüsrev'e Şad'ın, Bizans İmparatorluğu ile müttefik olduğunu, Sasanilerin işgal ettikleri Bizans kentlerini boşaltmalarını, Bizanslı esirlerin iadesi ve Bizanslılarca kutsal sayılan Kutsal Haç'ın geri verilmesini istedi. Hüsrev ise bu istekleri yerine getirmeyeceğini bildirdi.[260]

627 yılında Yabgu Kağan, İranlıların üzerine yürüdü. Bu olay, Hazarların bölgeye gerçekleştirdikleri ilk ciddi saldırıdır. Türklerin bu şekilde Kafkas ötesine düzenledikleri seferin amacı, İran'ın Bizans üzerindeki baskısını azaltmak, böylece de müttefikleri Heraklios'a yardım etmekti. İran ordusu iki düşmanla savaşmak zorunda kalmıştır. Zira Hazarlar bu amaçlarına ulaşmışlar ve İmparator Heraklios, İran'a karşı güçlü bir ordu oluşturabilmiştir. [261]

---

[258] J.Julıus Norwıch, age., s. 240 ; Mualla Yücel, agm., s. 446-447 ; Kevın Alan Brook, ''Hazar - Bizans İlişkileri'' Türkler Ansiklopedisi, C. II. ,Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 473-478 ; Umay Türkeş Günay, age., s. 174 ; Yakov Kuzmin Yumanadi- Pavel V. Kulesbov, agm., s. 466.

[259] İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli… age., s. 158.

[260] Fatma Çapan, agt., s. 209-210 ; Kevın Alan Brook, agm., s. 473 ; Yakov Kuzmin Yumanadi-Pavel V. Kulesbov, agm., s. 466.

[261] İ.M. Artamanov, age., s. 196-197 ; Zeki Velidi Togan, age., s. 398 ; Yakov Kuzmin Yumanadi-Pavel V. Kulesbov, agm., s. 466 ; Kevın Alan Brook, agm., s. 474.

Hazar ordusunun saldırılarına dayanamayan Derbent Şehri, Hazar askerleri tarafından yağmalandı. Yabgu Kağan ve ordusu 627 yılında Tiflis önlerine geldiler. Bir süre sonra da, Heraklios önderliğindeki Bizans ordusu geldi. Bizans ve Hazar kuvvetleri Tiflis Kalesi'ni kuşattılar ama Tiflis'i alamadılar. Bunun üzerine Yabgu Kağan ertesi yıl İran'a karşı ortak kuşatmayı devam ettirmek için yeni bir ordu toplayarak tekrar geleceği söyleyerek buradan ayrıldı.[262]

Yabgu Kağan, Heraklios'a 40.000 askerini bırakmış kendisi de kalan askerleriyle ülkesine dönmüştür.[263]Yabgu Kağan'ın ülkesine dönmesinin ardından Heraklios Tiflis Kalesi'nin önünde beklemedi ve yanındaki Hazar askerleri sayesinde düşmanı hiç beklemediği bir anda yakalamak için Sasani içlerine doğru ilerledi. 1 Aralık 627 tarihinde Ninive önlerine gelen İmparator, burada yapılan meydan savaşında İranlıları yenerek büyük bir zafer kazandı.[264]

1.5.3. II. Konstans Dönemi (641-668)

Sasaniler ve Hazarlar arasında devamlı el değiştiren Albanya Kralı Cavanşir, Araplara karşı koyamayacağını anlayınca Bizans kralı II. Konstans ile ilişki kurdu. Bizans'ın vasalı olmak istediğini belirtti.[265] II. Konstans buraya bir ziyaret gerçekleştirdi. II. Konstans'ın ziyaretinden iki sene sonrasında Hazarlar, Derbent üzerinden Albanya'ya saldırdılar. Hazar askerleri Albanya'ya girerek etrafı yakıp yıkmaya başladılar.[266] Bu gelişme Heraklios zamanında başlatılan iyi ilişkilerin bitmesi anlamına gelmekteydi. Zira Hazarlar, şimdi Bizans İmparatorluğu'nun vasal devleti durumunda olan bir devlete saldırmaktaydılar. Yapılan savaşı Cavanşir kazandı.[267]

---

[262] Kevın Alan Brook, agm., s. 473 ; Fatma Çapan, agt., s. 211-212 ; Yakov Kuzmin Yumanadi- Pavel V. Kulesbov, agm., s. 466 ; Kevın Alan Brook, agm., s. 474.

[263] İ.M. Artamanov, age., s. 199 ; İbrahim Kafesoğlu,Türk Milli… age., s. 158.

[264] İ.M. Artamanov, age., s. 200 ; Yakov Kuzmin Yumanadi- Pavel V. Kulesbov, agm., s. 466 ; Kevın Alan Brook, agm., s. 474.

[265] İ.M. Artamanov, age., s. 244.

[266] Fatma Çapan, agt., s. 217 ; Kevın Alan Brook, agm., s. 474.

[267] İ.M. Artamanov, age., s. 243-245 ; Kevın Alan Brook, agm., s. 474.

1.5.4. II. Iustinianos Dönemi (685-695;705-711)

Emeviler, 680-685 yılları arasında iç karışıklıklarla uğraşırken Albanya tekrar Hazarların vasalı haline geldi. II. Iustinianos, Hazarların bu saldırısından sonra 687 yılında Kafkaslara, Strategos Leontios'u gönderdi. Strategos Leontios, Armenya'dan hareket ederek bölgeyi Bizans hakimiyeti altına aldı.[268]

Huzusuzlukların artması ile çıkan isyanla tahttan indirilen II. Iustinianos'un dili ve burnu kesilmiş ve Khersones'e kentine sürgüne gönderilmiştir.[269] II. Iustinianos, sürgüne gönderilince taht isteğinden vazgeçmemiş ve çalışmalarına devam etmiştir. Kırım halkı, Bizans'dan korktukları için II. Iustinianus'u öldürmeyi veya İmparator Tiberios'a teslim etmeye karar verdiler. Fakat II. Iustinianus kendisi ile ilgili düşünceleri önceden haber almış ve Hazarların elindeki Doros kentine kaçmayı başarmıştır. Burada bir süre kalan II. Iustinianos, Hazar Kağanı'ndan yardım istedi. Hazar Kağanı yardım etmeyi kabul etti. Ayrıca kendi kız kardeşi olan Hazar Hatun'u da II. Iustinianus ile evlendirdi.[270]

Ancak Bizans İmparatoru Tiberios, II. Iustinianos'un nereye kaçtığını belirledi ve Hazar Hakanı'na elçi göndererek II. Iustinianos'un teslim edilmesini istedi. Hazar Kağanı Ibuzir başlangıçta çok önemsemese de elçinin tehditkâr konuşmasıyla teklifi kabul etti. II. Iustinianos'un yaşadığı Phanagoria'ya küçük bir askeri birlik gönderdi. Görünürde muhafaza birliğiydi. Ancak II. Iustinianos bunlardan iki subayın kendisini öldürmekle görevlendirildiğini anladı. Bu görevlileri öldürerek eşi Theodora'yı erkek kardeşi olan Hazar Kağanı'nın yanına göndererek Phanagoria kentinden kaçtı. Hazar yardımını kaybetmiş olması onun işlerini daha da zorlaştırıyordu.[271]

II. Iustinianos ikinci defa Bizans İmparatoru olduktan sonra Hazarlar üzerine güçlü bir filo gönderdi. Karısı ve oğlunu almak istediğini belirtmişti. Ancak bu filo

---

[268] Fatma Çapan, agt., s. 217-218.

[269] Georg Ostrogorsky, age., s. 131 ; Celalettin Basık, age., s. 232 ; Radi Dikici, age., s. 183 ; Kevın Alan Brook, agm., s. 474.

[270] İbrahim Kafesoğlu,Türk Milli… age., s.159 : Zeki Velidi Togan, age., s. 474 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 273 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 132 ; Auguste Baılly, age., s. 146-147 ; Celalettin Basık, age., s. 232 ; Radi Dikici, age., s. 185 ; Kevın Alan Brook, agm., s. 474.

[271] J.Julıus Norwıch, age., s. 273 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 132 ; Auguste Baılly, age., s. 146-147 ; İ.M. Artamanov, age., s. 261 ; Celalettin Basık, age., s. 232 ; Radi Dikici, age., s. 185 ; Kevın Alan Brook, agm., s. 474.

fırtına nedeniyle Karadeniz'de battı. Bunun üzerine Hazar Hakanı, İstanbul'a bir elçi ile mektup gönderdi. Kağan, Theodora'nın birkaç gemi ile alınabilecek olduğu halde neden bir filo gönderdiğini ve bu kadar insanın ölümüne neden olduğunu sormuştur. Hazar Kağanı daha sonra Theodora'nın bir erkek çocuğu olduğunu ve onları bir elçi göndererek almasını söylemiştir.[272] Bu mektuptan sonra II. Iustinianos bir elçisini buraya gönderdikten sonra onları İstanbul'a getirtmiş ve oğluna Tiberios ismini verdikten sonra onu müşterek imparator ilan ederek kendine halef olarak belirtmiştir.[273]

II. Iustinianos, sürgün hayatı sırasında Kırım halkı ve Hazarlar tarafından öldürülmeye çalışılmıştı. Bunun dışında Kırım'daki bazı topraklar elden çıkmış ve Hazarların eline geçmişti. II. Iustinianos, hem burada başına gelenlerin intikamını almak hem de Kırım'da elden çıkan toprakları yeniden ele geçirmek için 711 yılında Karadeniz'e güçlü bir filo gönderdi. Kırım'ın yanında Phanagoria gibi bazı Hazar kentlerinin alınması amaçlanıyordu. Bizans donanması Kırım'a gelerek direnişle karşılaşmadan Kırım'ı işgal etti. Hazarların Kırım'a atadığı Tudun ünvanlı vali ve kentin seçkinlerinden Zailos, aileleri ile beraber II. Iustinianos'a gönderildiler. Kırım'da emirleri yerine getiren donanma Phanagoria'yı almak üzerine yola çıktı. Ancak Bizans donanması yolda battı ve içindeki 75.000 kişi öldü.[274]

Kırım'daki kentlerin halkı, zor durumları nedeniyle Hazar Kağanı'na bir elçi göndererek kendilerini korumasını istediler. Bu olaydan sonra bir süre önce Elias'ın yönetimi altında tekrar Bizans'a bağlanan Kırım kenti ve Elias, başlatılan isyan hareketini desteklediler. Başlarında burada sürgün hayatı yaşayan Bardanes isimli bir Ermeni bulunmaktaydı. Bu gelişmeler üzerine Kırım'daki Bizans topraklarında kontrolü kaybettiğini anlayan II. Iustinianos, bir donanmayla Kırım'ın daha önce esir alınan Tudun ünvanlı Hazar yöneticisi ve kentin asilzadesi Zailos'u geri gönderdi. II. Iustinianos, Tudun ve Zailos'u makamlarına iade ediyordu. II. Iustinianos, böylelikle Kırım'daki Hazar hakimiyetini tanımış oluyordu. Ayrıca Hazar Kağanı'na bir elçilik heyeti göndererek Hazar Kağanı'ndan özür dilemiştir. Elias ve Bardanes'in kendisine

[272] İ.M. Artamanov, age., s. 262.

[273] İ.M. Artamanov, age., s. 262 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 133.

[274] İ.M. Artamanov,age., s. 262-263 ; Radi Dikici, age., s. 188 ; Kevın Alan Brook, agm., s. 474-275.

teslim edilmesini rica etmiştir. Hazar Kağanı gelişen siyasi olaylar sonucunda isyanı destekleme kararı almıştır.[275]

Donanmanın Kırım önlerine gelmesinden sonra isyancılar Bizans donanmasının en büyük görevlisi George ile görüşmeyi kabul ettiler ancak hemen sonra bazı gruplar tarafından öldürüldü. Sonrasında Tudun, Zailos ve onlara refaket eden 300 Bizans askerini ve Turmach ünvanlı Bizans görevlisini kentin yakınlarında bulunan Hazar askerlerine vererek Kağan'a yolladılar. Kısa bir esaret hayatından sonra ülkesine doğru yola çıkan Tudun bilinmeyen bir nedenle yolda öldü. Bizanslı görevli Turmach ve yanında bulunan 300 Bizanslı asker Tudun'un ruhu için öldürüldüler.[276]

Kırım kenti ve Bizans'ın hakimiyetinde olan diğer şehirler Bardanes'i imparator seçtiler ve Philippikos adını verdiler. Bu gelişmeleri dikkatle takip eden II. Iustinianos, Mauros komutasında bir donanmayı Kırım'a gönderdi. Donanma Kırım'ı kuşattı. Bu sırada Bardanes, Hazar Kağanı'nın yanına kaçmıştı. Saldırıda kentin bazı kuleleri yıkıldı. Kenti bu zor durumdan Hazar kuvvetleri kurtardı. Hazarların saldırısına uğrayan Bizans ordusu kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. İki taraf arasında yapılan anlaşmaya göre Mauros, II. Iustinianos'un tarafından ayrıldığına ve Philippikos'u imparator olarak tanıdığına yemin etti. Mauros'un Hazar ordusu tarafından önlenmesinden sonra Kırım halkı Hazar Kağanı'ndan imparator olarak tanıdıkları Philippikos'u Kırım'a göndermesini istediler. Hazar Kaganı bu isteği yerine getirdi.[277]

Philippikos, İstanbul'a geldi ve bir direnişle karşılaşmadan imparator oldu. Araplar, Bizans'ı tehdit ederek birçok eyaletini almışlardı. Hazar topraklarını da tehdit etmeye başlamışlardı. Dolayısıyla ortak düşmana karşı tekrar Hazar- Bizans ittifakının oluşması her iki taraf içinde faydalıydı. Bu nedenle iki taraf da Kırım konusunda mevcut durumu değiştirmemeyi kararlaştırdı. Kırım'ın Khersones bölgesi Bizanslılara, diğer şehirleri ise Hazarlara bırakılmıştır.[278] II. Iustinianos'un

[275] Fatma Çapan, agt., s. 224 ; Radi Dikici, age., s. 188 ; Kevın Alan Brook, agm., s. 475.

[276] İ.M. Artamanov, age., s. 264 ; Kevın Alan Brook, agm., s. 475.

[277] Fatma Çapan, agt., s. 225-226 ; Radi Dikici, age., s. 188-189 ; Kevın Alan Brook, agm., s. 475.

[278] İ.M. Artamanov, age., s. 266-267.

öldürülmesinden sonra yaklaşık yirmi yıl kadar Bizans ile Hazarlar arasında bir ilişkiden bahsedilmemiştir.

1.6. Bizans İmparatorluğu'nun Slavlar İle İlişkileri

1.6.1. Slavlar'ın Menşei ve Bizans İle İlk Temasları

Slavların, Hint–Avrupa (Arî) kökenli oldukları antropolojik ve dil araştırmalarıyla tespit edilmiştir. Dil, arkeoloji ve bitki adlarının araştırmasından çıkan sonuçlara göre "ilk Slav Vatanı"nın Vistul Nehri'nden başlayarak Pripet Havza'sını ve Dinyeper sahasına kadar yayıldığı anlaşılıyor. Slav (Slovene) adına ilk defa, eserini VI. yüzyılın başlarında yazan, Bizanslı Pseuda Cesarios'un kitabında rastlanıyor. "Slav" kelimesinin anlamı ve menşei hakkında şunlar belirtilmiştir. 330-800 yılları arasında doğuda Hıristiyan hattı Bizans güçlerince tutulmuştur. Ama Müslüman varlığı Slav hinterlandının derinliklerinde hissedilmektedir. Yahudi tacirler ve Vikingler komisyonculuk ve özellikle Kırım üzerinden (Hazarya), daha sonra ise Baltık Denizi ve Orta Avrupa'da nakliyecilik yapmaktadırlar. Slavların köle ticaretiyle iç içeliği, yaygın bir şekilde "Slav" ve "Slave" (köle) sözcüklerinin eşanlamlı oldukları düşüncesine yol açmıştır. Hadım harem ağası karşılığında kullanılan Arapça sakaliba'nın da "Slav"dan türediği kabul edilir. Slav ülkeleri hakkında günümüze kalan ilk görgü tanığı raporunun, Tortosalı bir tüccar olan bir Kuzey Afrika Yahudi'si tarafından yazılmış olması rastlantı değildir.

Avarlar'ın bir kısmı, Göktürk Kağanlığı'nın 552'de kurulmasından sonra İdil Irmağını aşarak Avrupa'ya geldiler ve 568'de Pannoya merkez olmak üzere Avar İmparatorluğu'nu kurdular. Böylece Slavlar, Avar İmparatorluğu'na tabi oldular. Slavlar uzun süre Avar hakimiyetinde kaldılar. Slavların aktif olarak tarih sahnesine çıkmaları, Balkanlarda ve Bahemya'da yerleşmeleri, ilk siyasi teşkilatlarını kurmaları ve etnik yapılarının değişmesi hep Avarların hakimiyeti altında iken olmuştur. Avarların zayıflayarak Slav topraklarından çekilmeleri üzerine, Doğu Slavları, Hazarlar'ın hakimiyetine girdiler. Hazarlar, VII. yüzyılın sonuna kadar Doğu Avrupa'nın en güçlü devletiydi. Ticaretle uğraşan Hazarlar Don Irmağının aşağı kısmında ve Kerç Boğazı civarında Sarkel ve Tamatarhan gibi şehirler

kurdular. Hazarlar ticaret sayesinde çok zenginleştiler. Doğu Slavları Hazarlara bağlıydılar ve Hazarlara vergi veriyorlardı.[279]

1.6.2. I. Iustinos (518-527) ve I. Iustinianos (527-565) Dönemi

Anastasios zamanından itibaren Bulgarlar, Slavlar, Balkan Yarımadası'ndaki şehirleri yağmalamışlar ve yakıp yıkmışlardır. Slavlar ilk defa I. Iustinos zamanında bu isimle ortaya çıktılar. Prokop'un Hun dediği büyük Slav ve Bulgar güçleri her sene Tuna Nehri'ni geçtiler. Bizans arazisi içinde ilerleyerek önlerine çıkan her şeyi yakıp yıktılar. Bunlar bir taraftan başkent İstanbul yakınlarına kadar geldiler ve Marmara havzasına nüfuz ettiler. Diğer taraftan Yunanistan'a girerek Korint Boğazı'na ve batıda Adriyatik sahillerine kadar yayıldılar. Ege Denizi'ne inmek için uğraştılar ve bu amaçla Selanik ve çevresini aldılar. Slavlarla büyük bir mücadeleye giren Bizans orduları birçok defa Slavları yenerek Tuna'nın ötesine atmayı başardı. Fakat Bizans topraklarına giren bütün Slavlar temizlenemedi. Bizans, Slavların her sene yaptığı akınları bir türlü engelleyemedi ve Slavların bir kısmı Bizans topraklarına yerleştiler.[280]

Kavimlar Göçü sonunda Bizans'ın sınırlarına yeni milletler geldiler. I. Iustinianos'un ilk yıllarından itibaren Slav kabileleri, Bulgarlarla birlikte durmadan Balkan bölgesine girmekteydiler. Aslında I. Iustinianos Asya da olduğu gibi Avrupa sınırlarında da önemli korunaklı mevkiler sistemi geliştirmişti. Fakat yeterli asker olmayınca müstahkem mevkilerin fazla yapacağı bir şey yoktu. Ordu, Afrika ve İtalya'da seferde olduğundan bunlara engel olunamıyordu. Slavlar, Adriyatik Denizi, Korinthos Körfezi ve Ege Denizi kıyılarına kadar bütün Balkan Yarımadası üzerine dalgalar halinde yayıldılar. Bizans orduları Afrika'da ve İtalya'da zaferler kazanırken Slavlar devletin çekirdek arazisini tahrip ediyordu. Bunlarla beraber saldırgan barbar kitleleri önceleri ülkenin yağmalanmasıyla yetiniyor ve aldıkları ganimetlerle tekrar Tuna'nın gerisine çekiliyorlardı. Fakat Slav istilacılar Bizans arazisi üzerinde

[279] http://tr.wikipedia.org/wiki/ Slavlar, 27.04.2015.

[280] A.A.Vasılıev, age., s. 178-179 ; Paul Lemerle, age., s. 59.

yayılmaya başlamıştı. Slavlar zamanla Balkan Yarımadası'na kuvvetle yerleşmeye başlamışlardır.[281]

1.6.3. II. Iustinos Dönemi (565-578)

I. Iustinianos zamanında Slavlar, Balkan Yarımadasına sık sık akınlar düzenleyerek yağmalama yapıyorlardı. I. Iustinianos'un ölümünden sonra da bu akınlar devam etti. Fakat bu akınlar sırasında birçok Slav, Bizans şehirlerinde kaldılar ve zamanla Balkan Yarımadası'nı işgal ettiler. Bu istilaları sırasında Avarlar tarafından büyük yardım aldılar. Slavlar ve Avarlar, başkenti, Marmara ve Ege Denizi sahillerini tehdit ettiler. Yunanistan'a girdiler ve Mora Yarımadası'na kadar işgal ettiler. Bu istilaların yankısı Mısır'a kadar yayıldı. Burada Nikiu piskoposu Jan, VII. yüzyılda İmparator Fokas zamanında şu satırları yazar; ''Roma İmparatorluğu hakkında o zamanki kralların, barbarlar, yabancı kavimler, İlliryalılarla birlikte Hristiyan şehirlerini tahrip ve ahaliyi esir ettikleri rivayet olunmaktadır. Yalnız Selanik şehri bu tahripten masum kalmıştır. Çünkü surları muhkemdi ve Allah'ın himayesi sayesinde yabancı kavimler bu şehri zapt etmeye muvaffak olamadılar. Fakat bütün vilayet nüfussuz kaldı.'' Slavlar ve Bulgarların saldırıları konusunda Selanik piskoposu Jan önemli bir kaynaktır. Bu kaynağa göre Selanik, VI. yüzyıl sonunda iki defa Avarlar ve Slavlar tarafından muhasara edilmiştir.[282]

VI. yüzyıl sonunda VII. yüzyıl başında Bizans ordusunun durduramadığı akınlar Balkan Yarımadası'nda bir takım ırk değişiklikleri oluşturmuştur. Balkanların büyük bir kısmı yeni gelen Slavlar tarafından işgal edilmiştir. Bu devir için bazı kaynaklar Avarlardan bunlar Slavlarmış gibi bahsetmektedirler. Bunun nedeni devir kaynakları kuzey kabileleri yeterince tanımadıkları için birlikte akın yapan Avarlar ile Slavları karıştırmış olmalarındandır.[283]

---

[281] Georg Ostrogorsky, age., s. 66 ; Celalettin Basık, age., s. 178-193.

[282] A.A.Vasılıev, age., s. 214-215 ; İzzet Çıvgın, age., s. 134.

[283] A.A.Vasılıev, age., s. 215 ; İzzet Çıvgın, age., s. 256.

1.6.4. I.Tiberios (578-582) ve Heraklios (610-641) Dönemi

Bizans, İtalya'yı kaybederken aynı zamanda Balkan Yarımadası'nın büyük bölümünü de kaybetti. Pannonia (Alpler ile Karpatlar arasındaki ovalık arazi) de yerleşmiş Asyalı bir ulus olan Avarlar ve aşağı Tuna boylarında oturan Slavlar, 580 yılına doğru İllirya ve Trakya üzerinden saldırarak buraları tahrip ederek ele geçirdiler. Bizans'ın bölgedeki birkaç küçük garnizonu bunu engelleyecek güçte değildi.[284] Tarihçi Efesli Ioannis, Diehl tarafından anlatılan bir metinde bunların egemenliklerinin dehşetini şöyle tasvir eder:

> " İmparator Tiberius'un saltanatının üçüncü yılında mel'un Slavlar ulusu imparatorluğu istila etti. Bütün Yunanistan, Teselya ve Trakya eyaletleri üzerinden geçti; birçok şehir ve şatoyu aldı; memleketi yaktı, tahrip ve yağma etti ve oralarda sanki kendi topraklarındaymış gibi korkusuzca yerleşti ve bu memleket içinde serbestçe yerleşip yayılmaları dört yıl boyunca sürdü. Uzun Sur'a kadar her bir şeyi harap ettiler, ateşe verdiler, imparatora ve özel kişilere ait bütün sürüleri, binlerce hayvanı zapt ettiler ve şuana kadar, korkusuz ve kuşkusuz, Roma eyaletlerinde rahatça yerleşmiş bulunuyorlar, talan ediyorlar, yakıyorlar, öldürüyorlar. Zengin oldular; gümüşleri, altınları, sürüleri, atları, sayısız orduları var. Ve savaşmayı Romalılardan daha iyi öğrendiler. "[285]

Heraklios, başa geçtiğinde Balkan Yarımadası'nda Avarlar ve Slavlar istedikleri gibi hareket ediyorlardı. İranlılar da Anadolu içlerine kadar girmişlerdi. Düşmanlar tarafından çevrilen ve elinden bir şey gelmeyen Heraklios, saldırıyı organize etmek için başkenti Kartaca'ya nakletmeyi düşündü. Bu düşüncenin İstanbul halkında uyandırdığı derin ümitsizlik ve patrik Sergios'un itirazı imparatoru bu planından vaz geçirdi. VII. yüzyılın ilk yıllarından itibaren ve imparator Mavrikios'un Tuna seferinden beri Slavlar büyük çapta araziye sahip çıkmaya başlamıştı. Slavlarla ortak hareket eden Avar kitleleri bütün Balkan Yarımadası'na, batıda Adriyatik kıyılarına, güneyde ve doğuda Ege sahillerine kadar akmakta idi. Avarlar ağır yağma ve tahribattan sonra büyük kısımlarıyla tekrar Tuna gerisine çekiliyorlardı. Fakat Slavlar Balkan Yarımadası'na kuvvetle yerleşiyor ve araziyi işgalleri altına alıyorlardı. Balkanlardaki Bizans hakimiyeti yıkılmıştı. Sadece Tuna eyaletleri değil, bütün Makedonya da Slav kitleleri tarafından alınmıştı ve Trakya, İstanbul surlarına kadar tahrip edilmişti. Sayısız Avar ve Slav grupları tarafından

---

[284] Auguste Baılly, age., s. 109-110 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 260 ; İzzet Çıvgın, age., s. 134.

[285] Auguste Baılly, age., s. 109-110.

saldırıya uğrayan Selanik üzerine yapılan saldırılar çok şiddetliydi. Şehir bunlara karşı koyuyordu, fakat bütün çevresi Slavların eline geçti ve Tesalya üzerinden Slav-Avar dalgası orta Yunanistan ve Pelopones üzerine dökülmekteydi. İyi denizci olan Slavlar, Pelopones'den Yunan adalarına geçmiş ve hatta Girit adasına bile çıkartma yapmışlardı. Dalmaçya üzerine yapılan saldırılar da çok şiddetliydi. 614 yılı civarında Dalmaçya'daki Roma –Bizans idaresinin merkezi olan Salona tahrip edildi. Böylece Balkan Yarımadası'nın batı kısmında da Roma-Bizans egemenlik kültürü sona erdi. Salona ve Dalmaçya daki diğer birçok şehir gibi, Balkan Yarımadası içindeki şehirlerin en önemlileri Belgrad, Kostolac, Niş ve Sofya harap oldular. Bizans'ın Balkan Yarımadası'nda arta kalan üsleri, bir taraftan ve en önemli olarak Selanik, diğer taraftan Adriyatik sahilinde kuzeyde Zadar (Zara) ve Trogir; güneyde Budva, İşkodra ve Lyeş gibi birkaç şehirden ibaretti.[286]

Bizans, İran'la yaptığı savaşlarda Suriye, Filistin ve Mısır'ı kaybederken kuzeyden ikinci bir tehlike ortaya çıktı. Balkan Yarımadası'ndaki Avarlar ve Slavlar, Avar Hanı'nın kumandasında güneye doğru inerek Bizans'ın kuzey vilayetlerini yağmaladılar. İstanbul önlerine kadar geldiler. İstanbul'u almalarını surlar önledi. Avar Hanı birçok esir ve ganimeti alarak geri döndü. Avar Hanı'nın Bizans'ın kuzey şehirlerinde oluşturduğu tehlike Avarlara büyük miktarda para verilerek ve meşhur rehinler gösterilerek önlendi.[287]

Hereklios sülalesi devrinde Slavlar, Balkan Yarımadası'nda ilerlemeye devam ettiler ve burasını kesin olarak iskân etmeye başladılar. Selanik kısa bir süre içinde Slav kabileleri tarafından çevrildi ve bu şehrin halkı kuvvetli surların içinde yaşamalarına rağmen kendilerini Slav saldırılarından zor korudular.[288]

Bütün Balkan sahasında Slav akını devam edip gitmesi nedeniyle etnik değişiklik oluştu. Bütün yarımada, en güneyde bulunan ucuna kadar Slavlarla doldu. Bu Grek arazisinin tamamıyla ve kesin olarak Slavlaşmış olması anlamına gelmez. Hatta Pelopones bile iki yüzyıldan fazla Slavların hakimiyetinde kalmıştır. Fakat yavaş yavaş Bizans idaresi Yunanistan'da ve diğer sahil bölgelerinde yeniden yerleşmeyi başardı ve doğu kıyı bölgesinde Grek, batı sahil kısmında Romalı

[286] Georg Ostrogorsky, age., s. 86-87 ; Jean-Claude Cheynet, age., s. 46-47.

[287] A.A.Vasılıev, age., s. 250

[288] Vasılıev, s. 276.

unsurun kuvvetlenmesine ve Slavlar üzerine zamanla üstünlük sağlamasına sebep oldu. Buna rağmen hatta bu adı geçen bölgelere bile Slavlar sızmışlardı. Balkan Yarımadası'nın asıl büyük kısmı, tamamıyla Slav memleketi halini almış olup çeşitli Slav kabilelerinin elindeydi. Bizans egemenliğinin fiilen artık mevcut olmadığı ve Slavların eline düşmüş bölgeler Bizans kaynaklarında artık Sklavinia olarak geçmektedirler.[289]

1.6.5. II. Konstans (641-668) ve II. Iustinianos (685-695/705-711) Dönemi

659 yılında Muaviye'nin iç çekişmeler nedeniyle anlaşma yapmasıyla doğudaki tehlikeden kurtulan II. Konstans, Avrupa eyaletlerindeki sorunlarla uğraşma fırsatı buldu. Slavlar gemilerine binerek ege denizine kadar iniyorlar, Bizans donanmasını taciz ediyorlar ve sık sık başkentin iaşesini sekteye uğratıyorlardı. İmparator II. Konstans, Sklavinia'ya karşı bir sefer yapmak mecburiyetinde kaldı. Bu andan itibaren Anadolu ve Suriye'ye doğru birçok Slav'ın göç ettiğini kaynaklardan öğreniyoruz. II. Konstans, Slavlar tarafından işgal edilmiş olan Balkanlara bir sefer yaptı. Birçok esir alıp Sklavinia'yı itaat altına soktu.[290]

Bu sefer sonucunda II. Konstans bir kısım Slavlara Bizans'ın hakimiyetini zorla kabul ettirmiştir. Bu sefer Mavrikios devrinden beri Bizans'ın Slavlara karşı yapabildiği ilk saldırıdır. II. Konstans'ın bu seferinden sonra büyükçe Slav kitleleri Anadolu'ya göç ettirilmiştir.[291] Bu devirden itibaren Anadolu'daki ve İmparatorluk hizmetindeki Slavlar hakkında bilgilere sahibiz. 665 yılında 5000 kişilik bir Slav askeri birliği Araplara iltica etmiş ve bunlar tarafından Suriye'ye yerleştirilmişlerdi.[292]

II. Iustinianos doğuda Araplarla anlaşma imzalaması, batı da rahat hareket etmesini sağladı. 687/688 yılında imparator, Theopanes'in ifadesine göre "Bulgarları ve Sklavinia'yı'' itaate almak üzere Anadolu'dan Trakya'ya süvari kuvvetleri

---

[289] Georg Ostrogorsky, age., s. 87-88.

[290] Georg Ostrogorsky, age., s. 109 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 260 ; A.A.Vasılıev, age., s. 276 ; Celalettin Basık, age., s. 221.

[291] Georg Ostrogorsky, age., s. 109 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 260 ; Jean-Claude Cheynet, age., s. 48 ; Celalettin Basık, age., s. 221.

[292] Georg Ostrogorsky, age., s. 110 ; Celalettin Basık, age., s. 221.

geçirdi. Bu kuvvetlerin başında 688/689 yılında öncelikle Slavlara karşı bir sefere girmişti. Bulgarlarla yapılan bir çarpışmadan sonra İmparator Selanik'e doğru ilerleyerek çok sayıda Slavı itaat altına aldı. İstanbul'dan Selanik'e ulaşabilmek için imparator güçlü ve özellikle bu amaçla ülkenin başka bölgelerinden getirilmiş kuvvetlerle Slavlar tarafından işgal edilmiş bir arazisinden çarpışarak geçmek zorunda kalmıştı. Onun bu bölgeyi yararak Selanik'e ulaşması, büyük bir başarı olarak görülmüştür. İmparator kazandığı zaferi şehre törenle girmek ve Selanik'in patronu Aziz Demetrios kilisesinde bağışlarda bulunmak suretiyle kutlamıştır.[293]

II. Iustinianos hakimiyet altına alınan Slavları, Anadolu'ya naklederek Opisikion thema'sında asker olarak yerleştirdi. Böylece II. Konstans zamanında başlıyan Slavların Anadolu'ya yerleştirilmesine daha büyük oranda devam edilmiş oluyordu. II. Iustinianos zamanında asgari 80.000 kişiden oluşan bir Slav kafilesi (V.I Lamanski'nin hesaplarına göre) Anadolu'da Opsikion themasına nakledildi. Opsikion'a yerleştirilen Slav kabileleri 30.000 kişilik bir ordu çıkaracak kuvvette idiler. Bunlar bilahare Araplara karşı yapılan seferlere katıldılar. Fakat firar ederek Araplar tarafına geçtiler. Yeni güçlerin bu şekilde akıp gelişi sadece Bizans ordusunun önemli oranda çoğalması anlamına gelmekle kalmaz, aynı zamanda düşman akınlarıyla tahrip edilmiş olan bölgenin iktisadi bakımdan kalkınmasına da katkıda bulunmuştur.[294]

Amanos bölgesinde oturan Merdailer, Bizans'a davet edilerek Antalya, Peleponnes, Kephalenia Adası ve Epiros liman şehri Nikopolis'e yerleştirildiler. Kıbrıs halkının bir kısmı da İstanbul kuşatması sırasında çok sıkıntı çekmiş olup, tecrübeli deniz adamlarına özellikle çok ihtiyaç duyan Kapıdağ (Kyzikos) bölgesine yerleştirildi.[295]Kıbrıs halkının göç ettirilmesi Arapların aleyhine olduğu için halifenin bundan vazgeçmesi teklifini II. Iustinianos reddetti. Bu nedenle 691/692 yılında iki devlet arasında savaş başladı. Bu sırada yeni Slav birlikleri düşman tarafına geçtiler ve bu da Bizanslıların Sulusaray (Sebastapolis) civarında yapılan savaşta ağır bir şekilde yenilmesine ve Armenia'nın Bizans'ta kalmış olan kısmının yeniden Arapların hakimiyetine geçmesine yol açtı. Araplar da bu Slavları, Bizans'ı örnek

[293] Georg Ostrogorsky, age., s. 121 ; Celalettin Basık, age., s. 227 ; Radi Dikici, age., s. 181.

[294] Georg Ostrogorsky, age., s. 122 ; A.A.Vasılıev, age., s. 276 ; Radi Dikici, age., s. 181-182.

[295] Georg Ostrogorsky, age., s. 123 ; Celalettin Basık, age., s. 227.

olarak, Suriye'ye yerleştirdiler. Onları Bizans'a karşı daha sonraki mücadelelerinde savaşçı olarak kullandılar. Dolayısıyla Theophanesin, II. Iustinionos'un intikamını almak üzere Bithynia'da bulunan bütün Slavları öldürtmüş olduğu hakkındaki rivayetine inanmamak gerekir. Merdailerin göç ettirilmesinin Bizans'ın doğu sınırının anlamsız bir şekilde boş bırakılması demek olduğu, Kıbrıslıların göç ettirilmesinin ise tamamıyla suya düştüğü ve göç edenlerin büyük bir kısmının yollarda öldüğü hakkındaki iddiayı da ciddiye almak doğru değildir. Kıbrıslılar her ne kadar sonraları yurtlarına dönmüş görünüyorlarsa da biz X. yüzyılda hala Opisikon themasında Slavlara, Kibyraioton theması ile Yunanistan'da da Merdailere rastlamaktayız. Bu Merdailerin kumandanları Kibyraioton strategosu yanında önemi bir mevkiye sahip olduğu gibi, bunlar Yunanistan'da 5087 veya 4087 kişilik bir güce sahip bulunuyorlardı. Şu halde II. Iustinianos'un göç ve iskan politikası pekala önemini isbat etmiş ve buna tabi tutulanlar için oldukça sıkıntılı ve acı şartlar doğurmuş olmasına rağmen bu tedbirler Bizans Devleti'nin hayati bir ihtiyacına cevap vermiştir. Heraklios devrinde themalara stratioteslerin iskanı ile devletin gençleşmesi, canlanması başlamıştı. Heraklios'un halefleri onun eserini devam ettirdiler ve bu gençleştirme oluşumuna, kansız kalmış devlet arazisine dışarıdan muhacirler getirmek ve bunları asker veya köylü olarak buralara yerleştirmek suretiyle yeni ve kuvvetli bir hız verdiler.[296]

Slavların bu ihanetinin intikamı Opsikion themasındaki Slavların öldürülmesi ile alındı. VII. yüzyıldan itibaren Anadolu'daki Slav kolonileri meselesi önem kazanmaya başladı.[297] Bulgarlar siyasi güçlerini kuvvetlendirdikten sonra devamlı olarak sınırlarını genişlettiler. Bulgarlar, Slavlara askeri teşkilat ve disiplini öğrettiler. O zamana kadar çeşitli gruplar halinde yaşamış olan Balkan Yarımadası'ndaki Slav kabileleri arasında birleştirici bir rol oynayan Bulgarlar, Bizans istemese de yavaş yavaş kuvvetli bir devlet kurdular. İleriki dönemlerde Bizans İmparatorları, Slavlar ve Bulgarlara karşı bir takım askeri seferler yapmak zorunda kaldılar. Sayıca Slavlardan az olan Asparuh'un Bulgarları kısa bir süre sonra Slavların kuvvetli tesiri altında kaldılar. Bunlar menşei Türk olan milliyetlerini zamanla kaybettiler. IX. yüzyılın ortalarına doğru hemen hemen tamamen

[296] Georg Ostrogorsky, age., s. 123 ; Radi Dikici, age., s. 182.

[297] A.A.Vasılıev age., s. 276.

Slavlaştılar. Buna rağmen bunlar bugün dahi eski isimleri olan Bulgar adını taşımaktadırlar.[298]

Alman ırkından olan Gotlar, Kavimler göçünü başlatan Hunların baskısıyla yurtlarından kaçarak Bizans topraklarında yerleşmek için izin istediler. Başlangıçta çiftçi ve asker olarak yerleştirilen Gotlar gittikçe önemli mevkileri ele geçirmeye ve bu mevkileri Bizans'ın aleyhine kullanmaya başladılar. Ordu komutanlığına yükselmiş bir Got olan Gainas, 399 yılında Phrygia'daki Got göçmenlerin çıkardığı isyanı bastırmakla görevlendirildi. Gainas, kendisi de Got olduğu için oraya gittiğinde taraf değiştirerek isyancılarla birlik oldu. Gotlar, zamanla bu gibi olumsuz davranışları nedeniyle halkın tepkisiyle karşılaştılar ve toplu kıyım yapılarak önemli mevkilerden uzaklaştırılmışlardır.

II. Konstans 658 yılında Slavların işgal ettiği Balkanlara sefer yaparak esir aldığı çok sayıda Slavı Anadolu'ya yerleştirdi. II. Iustinianos zamanında asgari 80.000 kişiden oluşan bir Slav kafilesi Anadolu'da yerleştirildi. Opsikion'a yerleştirilen Slav kabileleri 30.000 kişilik bir ordu çıkaracak kuvvette idiler. Bunlar Araplara karşı yapılan seferlerde asker olarak kullanıldılar. 691/692 yılında iki devlet arasında yapılan savaşta Slav birlikleri Araplar tarafına geçtiler ve Bizanslıların Sulusaray civarında yapılan savaşta ağır bir şekilde yenilmesine ve Armenia'nın Bizans'ta kalmış olan kısmının yeniden Arapların hakimiyetine geçmesine yol açtılar. Dolayısıyla milli güç unsurlarından olan ordunun da milli olması gerekmektedir. Milli güç unsurları ne kadar güçlü ise devlet de o kadar güçlü olur.

Devletler arasında dostluklar yoktur çıkar ilişkileri vardır. Dost gibi görünen devletler fırsat düşer düşmez birbirlerini yıkmaya çalışmaktadırlar. Sasaniler ile Bizans arasında 532 yılında imzalanan ebedi barış 540 yılında bozulmuş ve savaş başlamıştır. Heraklios, Sasani seferine çıkmadan önce kuzey sınırını güvenceye almak için yüklü miktarda ödeme yaparak Avarlarla barış yapmasına rağmen Sasanilerle anlaşan Avarlar kısa bir süre sonra barışı bozarak İstanbul'u kuşatmışlardır.

Türkler göçebe bir hayat yaşadıklarından dolayı tarihimizle ilgili yazılı kaynaklarımız oldukça azdır. Bundan dolayıdır ki tarihimiz için Bizans, Arap, Çin,

[298] Vasılıev, s. 277-278.

İran kaynakları çok önemlidir. Ancak bu kaynaklar kavimleri yeterince tanımadıklarından veya birlikte yaşayan veya hakimiyet altında yaşayan halkları birbirine karıştırdıklarından dolayı bilgilerin incelenmesi zorlaşmaktadır. Örneğin, Hunların Menşei ile ilgili Bizans, Latin ve Ermeni tarihçiler Hunları ‘’İskit’’ olarak belirtirken, Suriye kaynakları Ostrogotlar olarak belirmektedirler. Ayrıca Grek ve Latinler kendileri dışındaki kavimlere ‘’barbar’’ demişler ve bunları da genel olarak ‘’İskit’’ adı altında toplamışlardır. Diğer bir sorun ise mücadele içerinde oldukları Türkleri objektif olarak ele alamamışlardır. Bu durum doğru bilgilerin toparlanmasını oldukça zorlaştırmaktadır. Buradan tarihçilerin objektif olmalarının ne kadar önemli olduğunu anlamaktayız.

Bizans İmparatorluğu’nun erken dönem dış ilişkilerini incelediğimizde diğer devletlere karşı şu politikaları izlediğine şahit olmaktayız. Bizans, barışı kimi zaman vergi verip para ile satın alırken, kimi zaman da komşu ülkelerdeki iç çatışmaları ve taht kavgalarını destekleyerek sağlamıştır. Bazen düşmanlarını diğer düşmanlarına karşı müttefik olarak kullanmıştır. Bazen de düşmanlarını çeşitli hilelerle birbirine düşürerek kendisi rahat etmeye çalışmıştır.

II. BÖLÜM

BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN DOĞU KOMŞULARI İLE İLİŞKİLERİ

2.1.Bizans İmparatorluğu'nun Sasaniler İle İlişkileri

2.1.1 Sasaniler'in Menşei ve Bizans İle İlk Temasları

İran tarihinin en önemli dönemlerinden biri Sasani dönemidir. Sasani ismi I. Ardaşir'in baba tarafından dedesi olan Sasan (Zazan)'dan gelir. Ardaşir, en büyük kardeşi olan Şapur'un vefaatından sonra Part hükümdarı oldu. İran'da Sasaniler adını taşıyan hanedanlık 224 yılında Sasani Devleti'ni yönetmeye başladı ve bu hanedanlık 416 yıl hüküm sürdü. Müslüman Araplar, bu hanedanlığa 640 yılında son verdiler. Anadolu'daki Roma-Sasani mücadelesi Anadolu tarihinin önemli dönemlerinden biridir. Bu dönem Sasani Devleti'nin kurulmasıyla başladı. I. Ardaşir, Sasani Devleti'ni kurduğunda; Sasaniler, İran'daki eski kralların soyundan geldikleri düşüncesiyle Anadolu'da Part İmparatorluğu'nun sahip olduğu toprakları geri almak için karekete geçti. Sasani Hükümdarı I. Ardaşir komutasında büyük bir İran ordusu 231 yılında Anadolu'ya girdiğinde Roma İmparatoru Severus Alexander, Sasanilere karşı büyük Roma ordusuyla Antakya'ya geldi. Böylece III. yüzyılın ortalarında Anadolu'da Roma- Sasani mücadelesi başlamış oldu.[299] 260 yılında Sasani Kralı I. Şapur ile Roma İmparatoru Valerian'ın Edessa (Urfa) yakınlarında yaptıkları savaşta Roma İmparatoru'nun Sasanilere esir düşmesiyle Anadolu'da Roma-Sasani mücadelesi zirveye ulaştı. I. Şapur'un oğlu Narses, 293 yılında Sasani kralı olduğunda Roma-Sasani mücadelesini devam ettirdi. Sasani Kralı Narses, 297 yılında Sezar Galerius'u yenerek Anadolu'nun doğusunu hâkimiyeti altına aldı. Bunun üzerine Roma İmparatoru Diokletian, 298 yılının kış ayında Anadolu'nun doğusunda Sasani ordusuna saldırdı ve bozguna uğrattı. Sasani Kralı Narses, aldığı bu ağır mağlubiyetten sonra barış yapmak istedi ve Nisibis (Nusaybin) antlaşması yapıldı. Bu antlaşmayla Roma istediklerini aldı ve Roma-Sasani sınırının güvenliği

[299] Gürhan Bahadır, Anadolu'da Bizans- Sasani Etkileşimi(IV.-VII. Yüzyıllar), Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011, p. 685-703, TURKEY, s. 687.

sağlandı. Roma-Sasani Devletleri arasındaki barış dönemi II. Şapur'un IV. yüzyıl ortalarında Bizans İmparatoru Konstantios'a yazdığı bir mektupla sona erdi.[300]

2.1.2. Konstantios Dönemi (337-361)

337 yılında Sasaniler barışı tehdit etmeye başladı. Konstantinos savaş hazırlıkları yaparken öldü. Bizans ile Sasaniler arasındaki mücadele sınır mücadelesi şeklinde geçti. Sasaniler üçüncü defa saldırdılar fakat kendi sınırları tehlikeye düştüğü için bir süre barış hakim oldu.[301]

Konstantios'un Roma ziyaretinden sonra ilişkiler tamamen bozuldu. 359 yılında Pers hükümdarı bir mektup gönderdi.'' Şahlar Şahı, Güneş ve Ay'ın kardeşi Şapur selam eder… Kendi müelliflerin şahittir ki, Strymon (Struma) Nehri'yle Makedonya sınırları arasında kalan tüm topraklar bir zamanlar benim atalarıma aitti, tüm bunları senden geri istesem kolayca alırdım… Fakat ben itidalden hazzettiğimden, dedemden hileyle gasp edilmiş Mezopotamya ve Ermenistan'ı almakla iktifa edeceğim… Seni ikaz ederim elçim eli boş dönecek olursa, kış geçer geçmez bütün ordumla karşında olurum''[302]

Konstantios, Kral Şapur'a toprak vermek istemiyordu. Ancak tehlikenin de büyüklüğünü biliyordu. 360 yılının Ocak ayında Paris'den, Sasanilere karşı askeri destek sağlamalarını istedi. Galya ve Franklardan oluşan dört birlik doğuya gönderilecek, diğer birliklerde üçer yüz adam hazırlayacaklardı. Bu istek Iulianos ve askerleri açısından hiç hoş karşılanmadı. Çünkü bir anda ordusunun büyük kısmını kaybedebilirdi. Ayrıca Galya birliklerine, asla doğuya göndermeyeceğine dair söz vermişti. Hem ordu gittiğinde savunmasız kalan topraklara barbar saldırısı olabilirdi. Ancak yine de imparatorun emrine uymak gerekiyordu. Bütün birlikleri Paris'de topladı. Ailelerinin de devlet tarafından doğuya nakledileceği sözünü verse de eşsiz fırsatlar ve zengin ödüllerden bahsetse de ordu kabul etmedi ve isyan etti. Iulianos askerler tarafından augustus ilan edildi. İki lider savaşmanın eşiğine geldiler. Konstantios bu durumu Kayseri'de öğrendi ve çok kızdı ama yapabileceği fazla bir

[300] Gürhan Bahadır, agm., s. 687-688 ; Sımon Baker, age., s. 317.

[301] Osman Akşit, age., s. 278-307 ; Celalettin Basık, Hiç Bizans Olmadı Romulus'tan Fatih'e Roma Devleti, C.1., Türkmen Kitabevi, İstanbul 2013, s. 106.

[302] J.Julıus Norwıch, age., s.75-76.

şey yoktu. Sadece Ren boyundaki barbarları saldırıya geçirdi ve Iulianos'un bunlarla uğraşarak doğuya saldırmasına engel oldu.[303] Konstantios 3 Kasım 361 de öldü.

2.1.3. Iulianos Dönemi (361-363)

Konstantios'un 361 de ölümüyle zaten imparator ilan edilmiş olan Iulianos başkente gelerek imparator oldu. Iulianos, Putperestliği yeniden canlandırmak istiyordu. Putperesliği, Hristiyanlıkla mücadele edebilmesi için yeniden teşkilatlandırdı. 362 yılında Sasani seferine çıkmak istediği için başkenti Antakya'ya taşıdı.[304]

363 yılında doksan bin kadar askerin başında doğuya doğru yola çıktı. Sasanilerle uzun süredir savaş yapılıyordu, fakat fazla değişen bir şey yoktu. İki imparatorluk birbirlerinin topraklarına girip baskınlar düzenliyorlardı. 298 Galerius'un, Hükümdar Narses'i yenmesi kırk yıllık bir barış sağlamıştı. Fakat 363 yılında Narses'in ikinci halefi II. Şapur öç almaya karar verdi.[305] Bizans, 350'li yıllarda Sasani hükümdarı başka şeylerle meşgul olduğu için kısa bir süre Sasanilerden emin olmuş, onun dışında Bizans için devamlı bir tehlike olmuştur. 359 yılında Şapur, Dicle'nin kaynağını, hem de doğudan Küçük Asya'ya geçişleri kontrol eden Diyarbakır'ın kilit konumundaki kalesini ele geçirince güçlü konuma çıkmış ve büyük tehlike oluşturmaya başlamıştı.[306]

Sasanilerin üstünlüğüne son vermek isteyen Iulianos, Büyük İskender gibi bir ihtişama erişmek için sabırsızlanıyordu. Halep'i ve Harran'ı geçti. Ordunun karşıya geçebileceği noktaya kadar Fırat Nehri boyunca ilerledi. Böylece ciddi bir çatışma yapmadan Sasanilerin başkenti Ktesiphona ulaştı. Dicle'nin karşı kıyısında kale duvarları ile Dicle arasında Sasani ordusu savaş düzeni almıştı. Romalı komutanlar Sasani ordusundaki filleri görünce endişeye kapıldılar. Çünki fillerden yalnız adamlarının korkmasından değil, yaydığı kokularla atları korkutmaları, dehşete düşürmeleri nedeniyle korkuyorlardı. Dolayısıyla filler önemli bir silahtı. Yine de

---

[303] J.Julıus Norwıch, age., s. 77-78 ; Gıles Morgan, age., s. 30-31 ; Osman Akşit, age., s. 311-313 ; Radi Dikici, age., s. 64-65.

[304] A.A.Vasılıev, age., s. 88-93 ; Oğuz Tekin, age., s. 300 ; Radi Dikici, age., s. 68.

[305] J.Julıus Norwıch, age., s. 84 ; Gıles Morgan, age., s. 33-34.

[306] J.Julıus Norwıch, age., s. 84.

Iulianos saldırı emrini verdi. İlk girişimde Roma ordusu yenilse de ikinci girişiminde başarılı oldu. Roma ordusunun başarısı herkesi şaşırttı. Savaşa katılmış olan Ammianus'a göre sadece yetmiş Romalıya karşılık, iki bin beş yüz Sasanili öldürülmüştü.[307]

Ancak Bizans'ın zaferi uzun sürmedi, ertesi gün Bizans ordusunu korku sardı. Bir hafta içinde de Ktesiphon kuşatması kaldırılarak ordu geri çekilmeyi düşünmeye başladı. Ammianus bunun nedenini şöyle açıklar:

> ''Ktesiphon'un zapt edilmesi imkansızdı ve Şapur'un bozguna uğratılandan katbekat büyük ana ordusu hızla yaklaşmaktaydı ve bir sorun daha vardı. En son zafere rağmen Roma ordusunun maneviyatı tehlikeli derece de düşmüştü. Yiyecek kıttı, Sasaniler onları mahrum bırakmak adına, kilometrelercelik bir alanda ürünü mahvetme politikası izlemişlerdi. Nehirlerin hepsi taşmıştı, bu nedenle askerler bir bataktan çıkıp diğerine düşüyorlardı. Sıcaklık öldürücüydü ve sinekler öyle kesif bir tabaka oluşturuyorlardı ki güneş ışığını kapatıyorlardı.''[308]

Iulianos, Sasani topraklarında ilerlemek istese de asker ve komutanlar farklı düşünmekteydi. Bu nedenle Bizans ordusu 16 Haziran'da geri çekilmeye başladı. Tabiki bu da çok kolay değildi. Sasani süvarileri devamlı taciz ediyordu. Bizans ordusu Dicle Nehri'nin sol kenarından kuzey batıya doğru geri çekiliyordu. 26 Haziran'da Samarra'yı geçtikten sonra ani ve büyük bir saldırıya uğradılar. Sasani ordusuna üstünlük sağlayan filler yine vardı. Iulianos zırhını bile giymeye fırsat bulamadı. Adamlarını cesaretlendirmeye çalışıyordu. Ancak bir mızrak darbesiyle yaralandı. Gece yarısına kalmadan 26 Haziran 363'te öldü. Vasılıev, Iulianos'un kesin olarak kim tarafından öldürüldüğünün bilinmediğini bu nedenle de çeşitli efsanelerin ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu efsanelerden birine göre Iulianos, dini uygulamalarına muhalif Hristiyanlar tarafından öldürülmüştür. Hıristiyan yazarlar imparatorun elini yarasına götürdüğünü, avucunun içini kan ile doldurduktan sonra bu kanı havaya savurduğunu ve "Beni mağlup ettin, Galileli.'' sözlerini söylemiş olduğu efsanesini nakletmekdedirler.[309]

---

[307] J.Julıus Norwıch, age., s. 84-85 ; Osman Akşit, age. , s. 316-317 ; Oğuz Tekin, age., s. 300 ; Radi Dikici, age., s. 69-70.

[308] J.Julıus Norwıch, age., s. 85 ; Radi Dikici, age., s. 70.

[309] A.A.Vasılıev, age., s. 94 ; Gıles Morgan,age., s. 34 ; Osman Akşit, age. , s. 316-317 ; Celalettin Basık, age., s. 110 ; Radi Dikici, age., s. 69-70.

2.1.4. Iovianos Devri (363-364)

Iulianos'un savaş alanında ölümüyle birlikte Bizans ordusu çok zor durumda iken aynı zamanda imparatorsuz kalmıştı. Ertesi gün küçük bir muhafız alayı komutanı olan Iovianos imparator seçildi. Bizans ordusu yeni lider öncülüğünde Dicle'nin doğu kıyısı boyunca perişan bir halde çekilmeye devam etti. Iulianos'un öldüğünü öğrenen ve bu durumdan yararlanmak isteyen Sasani ordusu saldırılarına devam ediyordu. Ancak tüm uğraşlarına rağmen Bizans ordusunun nehri geçmesine engel olamadı. Avantajlı durumunu kaybeden Şapur şartları çok ağır olan bir anlaşma teklif etti. Iovianos, bu anlaşmayı kabul etti. Anlaşmanın hükümleri şunlardı: Diocletianus'un ele geçirdiği beş sınır eyaleti ve on sekiz tane önemli kale Sasanilere verilecekti. Bizans, Sasani saldırılarında Ermenistan'a yardım etmeyecekti. Bu, Ermenistan'ın da Sasanilere terk edilmesi demekti. Georg Ostrogorsky; "Iovianos, İranlılarla devlete Armenia'daki imtiyazlarından vazgeçen ve Mezopotamya'da büyük bir toprak kaybına yol açan bir anlaşma imzaladı.'' demektedir.[310]

Iovianos'un anlaşma şartlarını kabul etmesiyle Bizans ordusu, geri çekilmesine devam ederek Dicle'den batıya, Nisibis'e doğru ilerledi. Iovianos, Nisibis'e ulaşarak buraya kamp kurdu. Ertesi gün Şapur'un bir temsilcisi Sasani sancağını asmak için gelince tüm halkın şehirden çıkarılmasını istedi. Halkın şehirde kalarak savunma isteğine izin vermedi ve sözünden dönmedi. Iovianos, Nisibis'den Antakya'ya geçti ve Ekim ortasında buradan ayrıldı. Ankara'yı geçtikten sonra, İstanbul'a ulaşamadan öldü. (16 Şubat 364).[311]

2.1.5. I.Teodosios (379-395) ve II. Teodosios (408-450) Dönemi

I. Teodosios zamanında Sasani Kralı II. Şapur ölmüş kardeşi II. Ardeşir başa geçmişti. Ancak dört yıl sonra tahttan indirilecek yeğeni III. Şapur imparator ilan edildi. Bu dönemde de Bizans ile sıkıntılar devam ediyordu. Yeni hükümdar muhteşem hediyelerle tahta çıkışını resmen bildirdi. 387'de Ermenistan'ın paylaşımı

[310] Georg Ostrogorsky, age., s. 47 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 87 ; Gıles Morgan,age., s. 34-35 ; Osman Akşit, age. , s.317 ; Oğuz Tekin, age., s. 301 ; Celalettin Basık, age., s. 111 ; Radi Dikici, age., s. 73.

[311] J.Julıus Norwıch, age., s. 88 ; Radi Dikici, age., s. 73-74.

tamamlandı. Bizans, Ermenistan'ın ancak beşte birini alabildi, dördü Sasaniler de kaldı. Böylece barış sağlandı.[312] Bu barış ortamından yararlanan I. Teodosios, Maximus üzerine sefere çıktı ve onu yenerek öldürdü.

Bazı kaynakların bildirdiğine göre Arkadios vasiyetnamesinde, İran Kralı I. Yezdigirt'i genç Teodosios'a vasi tayin etmiş. Bunu İstanbul nedimlerinin Teodosios'un elinden tahtı almamaları için yapmış. İran Kralı bu görevi yerine getirmiş ve ajanlarından biri vasıtasıyla Teodosios'u etrafındakilerinin entrikalarına karşı korumuş. Birçok âlimler bu hikâyenin güvenirliğini reddetmektedirler. Bazıları ise bunda inanılmayacak bir şey olmadığı fikrindedirler. Bu tarz olaylara tarihin diğer zamanlarında rastlamak mümkündür. Bu haberi reddetmek için hiçbir sebep de yoktur.[313]

İran ile Bizans arasındaki dostane ilişkilerin ne derece iyi olduğunu I. Yezdigirt zamanında, Hristiyanlığa İran'da verilen önem anlatmaktadır. İran an'anesi Yezdigirt'i apostat, fena, Roma'nın ve Hristiyanların dostu ve rahiplerin itisafçısı olarak göstermektedirler. Hristiyan kaynakları Yezdigirt'in iyiliğini, halâvetini ve cömertliğini ayuka çıkarmakta ve hatta bazen Hristiyan olmasına ramak kalmış olduğunu beyan etmektedirler. Gerçekte ise Yezdigirt'in siyasi hedefleri vardı ve imparatorluğu dâhilindeki Hristiyan unsurunun, planları için ne kadar önemli olduğunu biliyordu. 409'da Hristiyanlara, Tanrılarına alenen ibadet ve mabedlerini tamir etmeleri için resmen izin verildi. Bazı yazarlar bu emri Hristiyan Asuri kilisesinin "Milan Emirnamesi" tesmiye etmektedirler.[314]

I. Teodosios zamanından beri Armenia ülkesinin bir kısmı Bizans'ın büyük bir kısmı da İran'ın hakimiyeti altındaydı. Bizans, İran'da takibata uğrayan Hristiyanlar için müdahalede bulunduğu gibi, komşu Hristiyan Ermeni milletinde de milli-dini bilincin güçlenmesine destek oluyordu. Bu olay iki devletin savaşmasına neden oldu. Savaş herhangi bir sınır değişikliği getirmedi. 422 yılında, yüz sene sürmek üzere, aslında yirmi yıl bile devam etmeyen bir barış anlaşması yapıldı.[315]

---

[312] J.Julıus Norwıch, age., s. 94 ; Radi Dikici, age., s. 81.

[313] A.A.Vasılıev, age., s. 119-120 ; Celalettin Basık, age., s. 129.

[314] A.A.Vasılıev, age., s. 120 ; Celalettin Basık, age., s. 129.

[315] Georg Ostrogorsky, age., s. 52.

2.1.6. Anastasios Dönemi (491-518)

Zenon 491 yılında öldü. Oğlu Zenon daha önce ölmüştü. Halk dul imparotiçe Ariadne'den Ortadoks ve Romalı bir imparator istiyordu. Ariadne, Dyrrakhionlu (Arnavutluk) Flavius Anastasios'u eş olarak seçti. Zenon'un kardeşi Longinus imparatorluğun kendi hakkı olduğunu düşündüğü için Anastasios'u affetmiyordu. Bu nedenle etrafına topladığı çapulcularla İstanbul'da karışıklıklar çıkardı. 492 yılında tutuklansa da 493 yılında daha büyük karışıklıklar çıktı. İmparatorun heykelleri devrilerek sokaklarda sürüklendi. Düzen büyük güçlüklerle sağlandı. Olaylardan sorumlu tutuldukları için bütün Isaurialılar İstanbul'dan sürüldü, mallarına el konuldu.

VI. yüzyılda Sasaniler ile ilişkilerin bozulmasında birkaç faktör etkilidir. Bunlardan ilki Sâsâni kralı Kavad'ın, 498/99 yıllarında Eftalit Hunları'nın yardımı ile tahtına yeniden kavuşması ve onlara bu yardımları için vaat ettiği parayı denkleştirememesidir. Bir diğer faktör ise Aşağı Mezopotamya'da Dicle sularının akışındaki değişme ile buna bağlı olarak gelen seller ve açlıktır. Bu nedenle Sâsâniler, bereketli Yukarı Mezopotamya topraklarına göz dikmişlerdi. Kavad, 501/502 yılında İmparator Anastasios'dan borç istemiş, Anastasios'un bu borç karşılığında bir takım anlaşma maddeleri öne sürmesinden ise rahatsız olarak Bizans'a savaş açmıştır. İlk olarak 502 yılının yaz aylarında kuzey sınırında çoğunluk olarak Ermenilerin yaşadığı Erzurum'u (Theodosiopolis) ele geçirmiştir. Erzurum'un ardından güneye inen Sasaniler, Amida karşısına gelmiş ve şehri muhasara etmişti. İmparator Anastasios bunu duyunca Rufinus'u bir miktar parayla Kavad'a göndermiştir. Kavad, imparatorun savaşmaya cesaret edemediğini gördü. Bizans elçisi Rufinus'un getirdiği miktarı yeterli bulmayarak onu esir aldı ve Amida kuşatmasına devam etti ve Amida'yı aldı. [316]

Doğudaki en büyük garnizon şehirlerinden birinin Sasanilerin eline geçmesinin ardından 503 yılı Mayıs ayında Bizans komutanlarından Aerobindus, Nisibis şehrine doğru hareket etti. Daha sonra inşa edilecek olan Dara yakınlarına geldi ve kamp kurdu. Bu esnada Patricius ve Hypatius ise Mar Yeşua'nın belirttiğine göre 40.000 kadar askerle Amida surlarının önüne dayandılar. Ağustos ayında kral

[316] Süha Konuk, VI. Yüzyıl Bizans-Sasani Mücadelesinde Yukarı Dicle Havzası, Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2012, s. 29.

Kavad, yeni derlediği bir ordu ile Nisibis yönünden akınlarına başladı. Sâsâni kralı Kavad, ilerleyişini sürdürerek Constantia'ya(Tella) geldi ve şehri kuşattıysa da daha sonra orduda erzak sıkıntısı belirince kuşatmayı kaldırdı. Tella'nın ardından batıya doğru yürüyüşüne devam etti ve Eylül ayında Urfa önlerine geldi. Hiçbir sonuç alınamayan birkaç görüşmeden sonra Kavad, geri çekilme kararı aldı. Çünkü ordusunda yine yiyecek sorunu başlamış ve kendine doğru yaklaşan takviye Bizans kuvvetlerinin haberini almıştı. Ateşkes görüşmeleri sonucunda 506 yılının Kasım ayında barış anlaşması yapıldı. Anastasios, Sâsânilere Dara şehrinin yapımına engel olmamaları için bir miktar para vermeyi kabul etti.[317]Anastasios 9 Haziran 518 yılında öldü.

2.1.7. I. Iustinianos Dönemi (527-565)

Anastasios'un ölümüyle tahta Iustinos geçti. Ancak yönetimde etkili olan yeğeni Iustinianos'tur. Iustinos, 4 Nisan 527 de Iustinianos'u eş imparator ilan etti. 1 Ağustos 527'de ölünce Iustinianos imparator oldu. İmparator olduktan birkaç ay sonra Sasanilerle savaş başladı. Belisarios 529'da Sasani ordusunu Nisibis'in otuz km kadar kuzeyindeki Dara'da büyük bir bozguna uğrattı. Mücadele Kavad'ın 531'de ölümüne kadar devam etti. Kavad'dan sonra başa geçen Hüsrev ile Eylül 532 yılında "Sonsuz Barış" denen anlaşma imzalandı.[318]Anlaşmaya göre Bizans yıllık beşbin kilo altın vergi verecekti.[319]

Sasani hükümdarı [Anuşirvan(Ebedi ruh)] I. Hüsrev 531 yılında Sasani tahtına oturmuştu. Devletin her kademesini ve mali sistemi yeniden düzenledi. Hükümdara bağlı ilk sürekli orduyu kurdu ve sınırlarını Karadeniz'den Yemen'e, Amu Derya Nehri'nden Akdeniz kıyılarına kadar genişletti. Iustinianos'un 529'da Atina Okulu'nu kapatmasıyla İran'a gelen Yunan bilgin ve felsefecilerini ülkesine getirdi. Ülkesinin en büyük tıp akademisini Gondaşapur'da kurdu. Zerdüştlüğün kutsal kitabı Avesta'yı bir sisteme bağladı. Halkının efsanelerini ilk olarak bir araya getirdi. Hindistan'dan satranç oyunu getirip halkına tanıttı. I. Hüsrev, Iustinianos'un

[317] Süha Konuk, agt., s. 30-33.

[318] A.A.Vasılıev, age., s. 177 ; Celalettin Basık, age., s. 171 ; Radi Dikici, age., s. 125-130.

[319] J.Julıus Norwıch, age., s. 170.

kaybedilen batı topraklarını geri alma mücadelesi nedeniyle Bizans'a saldırmaya karar verdi. Bizans'ın İran sınırındaki vilayetlerinin ne kadar değerli olduğunu biliyordu. Ayrıca Ostrogotlardan bir heyet gelerek Bizans'a karşı birlikte hareket etmek istemişti. Bizans, batıda Ostrogotlarla, doğu da İran ile mücadele etmek zorunda kalacak, her iki cephede savaşmak zorunda olduğundan başarılı olamayacaktı. Bu düşüncelerle Hüsrev, Ebedi Sulh'u bozarak Bizans ile savaşa başladı. İranlıların başarısı üzerine İtalya'dan getirilen Belisarios da başarı sağlayamadı. [320]

I. Hüsrev ebedi barışı bozdu, 540 yılının Mart ayında Bizans sınırını geçti ve Fırat Nehri'nin yukarısındaki Sura şehrini aldı. Oradan Halep'i alarak Haziran ayında Antakya[321] önlerine geldi. Antakya'yı alarak Akdeniz sahillerine ulaştı. Şehre yeni gelmiş ve paniğe kapılmış altı bin kişilik garnizon askerleri kaçtı. Halkın direnmesi ise fayda etmedi. Antakya'yı ve kiliselerdeki değerli eşyaları yağmalattı. I. Hüsrev, Iustinianos'a peşin iki bin beş yüz kilo, her yıl beş yüz kilo altın vermesi şartıyla barış teklif etti. Iustinianos çaresiz kabul etti. Belisarios komutasındaki ordusu uzun yıllar Gotlarla mücadeleye devam etmekteydi ve Ravenna kuşatılmıştı. Her iki cephede savaşarak başarılı olması zordu. I. Hüsrev, seferinden memnun bir şekilde İran'a döndü.[322]

I. Hüsrev, 541 yılında anlaşma şartlarını önemsemeyerek tekrar harekete geçti. Karadeniz'in güneydoğu ucunda Lazika Krallığı bulunmaktaydı. Kralı Gobazes, Bizans İmparatorluğu'nun vasalı olmaktan memnundu. Şimdiye kadar da herhangi bir sorun çıkarmamıştı. Ancak Iustinianos'un gönderdiği temsilci halkı kızdırınca, Gobazes, Bizans'ın düşmanı Sasani hükümdarı I. Hüsrev'den yardım istedi. Lazika yoksul bir ülke olduğu için I. Hüsrev'i cezbetmiyordu ama Karadeniz üzerine bir köprü olabilirdi. Sasaniler, kuzeyden Karadeniz'e bir yol açmak istiyordu. Buradan Bizans'a yelken açabilir, özellikle Hunlarla ilişkiler kurabilirdi. Bu nedenlerle 541 yılında Lazika'ya giderek Bizans'a bir kez daha saldırdı. I. Hüsrev

---

[320] J.Julıus Norwıch, age., s. 188 ; Radi Dikici, age., s. 141.

[321] A.A.Vasılıev; ''Hem eski hem de çok ehemmiyetli olan ve zenginlik ve büyüklüğü, nüfusu ve güzelliği ve her sahada göstermiş olduğu inkışaftan dolayı Romalıların şarkta sahip oldukları bütün şehirlerin birincisi'' demektedir. (A.A.Vasılıev, age., s. 176.)

[322] J.Julıus Norwıch, age., s. 189 ; Harold Lamb, age., s. 193-198 ; Radi Dikici, age., s. 141-142.

zorlanarak da olsa ülkenin başlıca limanı olan Petra[323] şehrini ele geçirdi.[324]Ama Sasani ordusu hem savaşlar hem de arazinin güçlükleri nedeniyle ağır kayıplar verdi. Lazika ülkesinde hemen hemen hiç yol yoktu ve her yer uçurumlarla kaplıydı. Kyros, bir Hun birliğini Bizans'a bağlı olan Armenialıların üstüne yollamıştı. Böylece Bizanslıların buradaki tehditle uğraşırken Lazika da olan bitenleri öğrenemeyeceklerini düşünüyordu. Sasaniler, Lazika'da görülmemiş güçlüklerle karşılaşmışlardı. Geri çekilirken dar geçitlerde ve sık ormanlarda düşman kuvvetleriyle karşılaşabileceklerini, bozguna uğrayıp öldürüleceklerini düşünüyorlardı. Gönderdikleri Hunların Bizans'a yenildiklerini duydukları zaman geride bıraktıkları çocukların ve ailelerin başına bir şey gelebileceği kuşkusuna kapıldılar. Kyros'u barışı bozmakla suçladılar. Kyros telaşa kapıldı ve ordusundaki hoşnutsuzluğu gidermek için şu çareyi buldu. Bir süre önce İmparatoriçe Theodora'nın Sasani elçisi Zaberganes'e yazdığı bir mektubu adamlarına yüksek sesle okudu. Mektupta şunlar yazılıydı: "Zaberganes, bir süre önce elçi olarak sarayımıza geldiğin zaman bizim çıkarlarımıza gösterdiğin dikkatle beni etkiledin. Devletlerimize karşı Kyros'un barışçı politika izlemesini temin edersen hakkındaki düşüncelerimi teyit etmiş olacaksın. Bu takdirde kocamdan zengin bir ödül almanı temin ederim. Kocam benim onayımı almadan hiçbir işe girişmez.'' Kyros bunu yüksek sesle okuduktan sonra hiçbir Sasaninin bir kadın tarafından yönetilen bir devlete önem vermeyeceğini söyledi. Böylece adamlarının kendine karşı düşmanlığını yumuşatmayı başardı. Ama geriye dönüş yolunda Bizanslıların karşılarına çıkabileceğini düşünerek korkuyordu ama karşısına kimse çıkmadı.[325]

Sasani ordusunun geri çekilmesi üzerine Belisarios komutasındaki Bizans ordusu Nisibis yakınlarındaki İran bölgesinden geçerek Mezopotamya'ya yöneldi. Orayı alamayacağını görerek Sisaurani'yi aldı. Ancak Mezopotamya sıcaklıkları ve dizanteri salgını onu geri çekilmek zorunda bıraktı.[326] Karısının gelmekte olduğu haberini aldı. Hemen kafasında başka ne varsa unuttu ve kuvvetlerini geri çekti.[327]

---

[323] Kolkhis=Gürcistan'da bir şehir.(Prokopios, age., s. 13.)

[324] J.Julıus Norwıch, age., s. 190 ; Harold Lamb, age., s. 204.

[325] Prokopios, age., s. 13-15.

[326] J.Julıus Norwıch, age., s. 190.

[327] Prokopios, age., s. 12.

Belisarios'un da eski enerjisi, kurnazlığı ve becerikliliği kalmamıştı. 542 yılında tekrar doğuya döndü. 542 yılında yapılan seferden bir sonuç çıkmadı. Çünkü her iki devletin askerleri arasında hıyarcıklı veba salgını başladı. Bizans tarihinde yaşanan salgınların en kötülerinden biridir. Mısır'da başlayarak Doğu Akdeniz ülkelerine yayılmış ve İstanbul'a ulaşmıştı. Burayı dört ay kasıp kavurmuş günlük ölü sayıları on bini aşmıştı. Ölüler o kadar çoktu ki usulünce gömülemedi. Şehirde gündelik hayat durdu, tarım yapılamadı, pazarlar kapandı, değirmenler, fırınlar çalışamadı. Veba hastalığının ardından açlık geldi. Salgın sona erdiğinde yaklaşık üç yüz bin kişi ölmüştü. İmparator Iustinianos bile hastalığa yakalanmış ölümle burun buruna gelmişti. Bu sırada ülkeyi imparatoriçe Theodora idare etti. Komutanlar acil bir toplantı yaparak kendileri olmadan İstanbul'da seçilen bir imparatoru kabul etmeyeceklerini kararlaştırdılar ve raporları İstanbul'a gönderdiler. Iustinianos'un iyileşmesiyle eski nüfuzuna ulaşan Theodora bu raporun hazırlanmasında etkisi olduğunu düşündüğü iki generalden Buzes'i zindana attırdı. Bir diğeri Belisarios, İmparatora teslim etmesi gereken Vandal ve Got hazineleriyle haksız yere zengin olmakla suçlandı. 542 yılı seferinden geri döndüğünde Belisarios, Doğu kumandanlığından alındı, görkemli ev ahalisi dağıtıldı, hazinesine Theodora tarafından el konuldu. Iustinianos 543 yılında iyileşerek yönetimi tekrar ele alınca Belisarios'u bağışladı, eski mevkisini ve hazinesini geri verdi. Çocuğu Ioannina, imparatoriçenin torunu Anastasios'la nişanlanmasıyla uzlaşma sağlanmış oldu.[328]

Theodora, Belisarios'u karısıyla arkadaşlığı nedeniyle bağışladığını belirtse de Belisarios'un bağışlanmasının asıl nedeni ülkenin içinde bulunduğu kötü durumdur. Akdeniz de Mağribi kabilelerince başlatılan ayaklanma hızla Afrika'ya yayılmaktaydı. İtalya'da Totila önderliğindeki Gotlar tekrar saldırıp Napoli'yi almışlardı. Hüsrev'in saldırısı ise veba salgını ve oğlunun kışkırttığı isyan nedeniyle boşa çıkmıştı ama Sasanilerin elindeki Ermenistan'ı almak için gönderilen otuz bin kişilik Bizans ordusu yok edilmişti. Bu şartlar altında Belisarios'u İstanbul'da tutmasının zamanı değildi. Savaş meydanlarında ona büyük ihtiyaç vardı. Kendisi

[328] J.Julıus Norwıch, age., s. 192-193; Harold Lamb, age., s. 205-210 ; Radi Dikici, age., s. 142.

İran sınırına gitmek istese de karısı ve imparatoriçe Theodora'nın isteğiyle Batı ordusu başkomutanlığını üstlendi ve 544 Mayıs'ında İtalya'ya gitti.[329]

562 yılında Bizans ile İran arasında 50 yıllık bir barışı garanti eden bir barış anlaşması imzalandı. Menandros sayesinde şartlarını biliyoruz. Bizans, İran'a yıllık büyük bir vergi verecek, İran Kralı ise İran'daki Hristiyanlara dini serbestlik verecekti. Romalı ve İranlı tacirler, ticaretleri her ne şekilde olursa olsun, yalnız önceden tespit edilmiş olan ve gümrük teşkilatına sahip yerlerden geçebileceklerdi. Lazika vilayeti İranlılar tarafından boşaltılacaktı. Bu maddeye göre İran, Karadeniz kıyısında tutunamadı.[330]

Akdeniz ticareti tamamıyla Grek ve Suriye' li tüccarların elindeydi. Bizans için ise zengin doğu ülkeleri Çin ve Hindistan ile ticaret önemliydi. Bizans'ın doğu ticareti çok aktif değildi. Bizans'ın doğuya ihracatı azdı ama Bizanslıların doğunun lüks eşyasına, özellikle ipeğe karşı duyduğu gereksinim nedeniyle ithalatı fazlaydı. Diğer önemli nokta ise Çin ile ticaretin İran aracılığıyla yapılmasıydı. Bu durum barış zamanlarında bile gereksiz masraflara sebep oluyor ve devletten dışarıya para akmasına yol açıyordu. Ayrıca Sasanilerle sık sık yapılan savaşlar ipek ithalatının durmasına sebep oluyordu. Çin'e giden kara yolu İran arazisinden geçtiği gibi Hint Okyanusundaki deniz ticaretine de, İranlı tüccarlar hakim durumdaydılar. I. Iustinianos, Çin ile bağlantıyı zor bir yoldan, Kırımdaki üstleri Khersones, Bosporos ve Kafkaslardaki Lazika üzerinden sağlamaya çalıştı. Bizans'ın Kırım ve Kafkas bölgesinde nüfuzunu kuvvetlendirmeye çalışması bu sebeptendir. İpek ticareti nedeniyle hakimiyetini kuzey Kafkasya' ya kadar uzatmış ve aynen Bizanslılar gibi ipek ticareti yüzünden İranlılarla kavgalı olan Türklerle, Bizanslılar arasında ilk defa olarak ilişkiler kurulmuştur.[331]

Iustinianos, İran tehdidine karşı Habeşliler ve Arabistan'daki Himyariler ile müzakereler yapmıştır. I. Iustinianos, Hint Okyanusu yolunu Kızıldeniz üzerinden emniyete almak istiyordu. Doğu ile deniz yolundan ticareti kuvvetlendirmeye çalışarak Habeş Krallığının başkenti Aksum'a ve şimdi Habeş Kralının hâkimiyeti altında bulunan Himyarilere bu uzak devletlerden, askeri ve ticari planları için,

[329] J.Julıus Norwıch, age., s. 193-194 ; Radi Dikici, age., s. 143-144.

[330] A.A.Vasılıev, age., s. 177.

[331] Georg Ostrogorsky, age., s. 68 ; Harold Lamb, age., s. 204.

istifade etmek ve bilhassa İranlılara karşı bunların yardımını temin etmek amacıyla bir heyet gönderdi. Habeşlerden beklenen hizmet, ipeği Serendip adasından alarak Kızıldeniz limanlarına kadar getirmek, İranlıların elinde bulunan ipek ticaretine son vermekti. Bu hizmet kendilerine de büyük fayda sağlayacaktı. Habeş Kralı bunu yapacağına söz verse de ne kendisi ne de Yemende ki yöneticileri verilen bu sözü yerine getirememiştir.[332] Georg Ostrogorsky bunlara ilave olarak şunları söyler: "Ne Bizans ne de Habeş tacirleri Hint Okyanusunda İran hakimiyetine engel olamadı. Karadeniz kıyılarından giden yol ise aşılması güç ve tehlikeli idi. Casuslar ipek üretim yöntemlerini öğrenerek ipek böceğini gizlice Bizans'a getirdi. Bizans ipek üretiminde kısa sürede gelişti ve Bizans'ın önemli gelir kaynaklarından oldu.''[333] Birinci heyetten sonra Iustinianos, Habeşistan ve Yemen'e Nonnosus adında başka birini daha göndermiştir. Ancak faaliyetleri hakkında bilgimiz bulunmamaktadır.[334]

Bizans'ın doğu ticareti, özellikle de ipek ticaretiyle ilgilenmesinin en önemli nedeni İran'la arasındaki düşmanlıktır. Çünkü İran ipek ticaretinden büyük paralar kazanmakta ve bu paraları Bizans'a karşı kullanmaktaydı. Bizans ipek ticaretinin hakimiyetini İran'ın elinden alarak hem İran'ı zayıflatmak, hem de ipek ticaretine ödediği parayı azaltmak istiyordu. İran'ın özellikle savaş dönemlerinde koz olarak kullandığı ipek ticaretini elinden almak istiyordu.[335]

2.1.8. II. Iustinos Dönemi (565-578)

İran ile 562 yılında 50 yıllık barış anlaşması yapılmıştı. Ancak II. Iustinos yapılan anlaşmayı bozarak yıllık ödemeleri kesti. Anlaşma bozuldu ve kaçınılmaz olarak savaş başladı. Türkler (Göktürkler) ile Bizans'ın ortak düşman İran'a karşı birlikte savaşmaları Türkler ile Bizans'ın iyi ilişkiler kurmasına yol açmıştır. Türkler batı Asya'da Hazar Denizi civarında görünmeye başlamıştı. Türkler, Çin ile İran arasındaki topraklara yerleştiklerinden İran'ın en önemli düşmanlarından biri olmuşlardı. Bir Türk heyeti Kafkasları aşarak İstanbul'a geldi ve burada da çok hoş karşılandı. İran'a karşı Türk-Bizans ittifakı başladı. Türk heyeti ipek ticaretinde Çin

[332] A.A.Vasılıev, age., s. 177-178 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 69 ; Harold Lamb, age., s. 204.

[333] Georg Ostrogorsky, age., s. 69.

[334] A.A.Vasılıev, age., s. 177-178.

[335] Georg Ostrogorsky, age., s. 73.

ile Bizans arasında aracılık edecek, İran ipek ticaretinde saf dışı bırakılacaktı. İran'a böylelikle büyük bir ekonomik darbe indirilecek ve savaşlarda üstünlük sağlanacaktı. Ayrıca İran'a iki koldan saldırılarak zor durumda bırakılacaktı. I. Iustinianos aynı şeyi Habeş kralından istemiş ve İran'ı ipek ticaretinden mahrum etmek istemiştir. Aynısının II. Iustinos tarafından Türklerle yapılmak istendiğini görmekteyiz. Bizans ile Türkler arasındaki bu ilişkiler tam bir ittifaka ve İran'ı zora sokacak bir sefere dönüşememiştir. Bizans'ın Türkler ile yaptığı bu anlaşmaya karşı İran da 570 yıllarına doğru İtalya'yı işgal etmiş olan Lombardlarla ilişki kurmaya başladı. Bizans ile Türkler arasındaki yakın ilişki Bizans ile İran arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine sebep olmuştur. Bu da çok doğal bir olaydır. Çünkü İran, Türklerle Bizans arasındaki ittifakın kendisine ne kadar büyük bir zarar vereceğini bildiğinden bu beraberliğe engel olmak istemiştir.[336]

Ermenistan toprakları, Bizans ve Sasaniler tarafından paylaşılmıştı. Ermeniler Bizans'a olduğu kadar Sasani Hükümdarı Hüsrev'e de sorunlar çıkarıyorlardı. Bağımsızlıklarını ve siyasi birliklerini kaybeden Ermeniler, Bizans ile İran arasında bölünme nedeniyle sorunlar çıkarıyorlardı. Hristiyan olan Ermeniler kendi krallıkları olmadığına göre en azından Hristiyan bir kral hakimiyetinde yaşamak istiyorlardı. Sasani hakimiyetinden kurtulup, Bizans topraklarında yaşamak için isyan çıkardılar. II. Iustinos'dan destek istediler. Kral Hüsrev, ödenen vergileri kestiği için II. Iustinos'a çok kızgındı. 572 yılında Bizans-Sasani savaşı başladı ve aralıklarla yirmi yıl sürdü.[337]

II. Iustinos döneminde İran ile yapılan savaş (572-574) Bizans'ın yenilgisi ile sonuçlandı. Nusaybin kuşatması baskıya dayananılamayarak kaldırıldı. 573 Kasım'ında Sasaniler, Dicle üzerindeki, doğunun en önemli Hristiyan piskoposluklarından biri ve istilalara karşı bir engel olan Dara'yı alarak Suriye'ye saldırdılar. Vasılıev; Bizans doğu cephesinde yenilirken kuzeyden de Avarlar, Bizans topraklarına saldırmaya başladı diye yazmaktadır. Dara'nın kaybedilmesine üzülen II. Iustinos delirdi. Eski bir kaynağı anlatan bir XII. yüzyıl Suriye kronikçisi bu hususta şunları yazıyor: ''İmparator Dara'nın alınmış olduğunu duyduğunda meyus

[336] J.Julıus Norwıch, age., s. 221 ; Celalettin Basık, age., s. 200.

[337] J.Julıus Norwıch, age., s. 221 ; Radi Dikici, age., s. 147.

oldu. Dükkânları kapattı ve ticareti durdurttu.''[338] Auguste Baılly de akıl dengesizliği açık deliliğe döndü demektedir[339] II. Iustinos'un akıl sağlığı bozulduğu için imparatorluğun idaresini eline alan imparatoriçe Sophia, 574'de Hüsrev'i 45 bin nomismata yıllık vergi karşılığında ateşkese ikna etti.[340] Tek başına ülkeyi idare edemeyeceğini anlayınca, komutan Tiberios'u sezar rütbesine yükselttirdi. O andan itibaren ikisi ortak naip olarak ülkeyi yönettiler. II. Iustinos 4 Ekim 578'de ölünce Tiberios tahta oturdu.[341]

2.1.9. Mavrikios Dönemi (582-602)

Tiberios 13 Ağustos 582 yılında ölmeden önce Kapadokyalı Mavrikios'u halefi olarak seçti ve ikinci kızı Konstantina ile evlendirdi. Tiberios'un ölümüyle birlikte Mavrikios tahta geçti. Çok geçmeden de İran ile savaş tekrar başlamıştı. Mavrikios dönemlerinde İran ile yapılan savaşlar İran'daki taht kavgaları nedeniyle Bizans'ın lehine sonuçlanmıştır. 579 da Hüsrev'in ölümüyle başa geçen oğlu Hürmüz de savaş yanlısıydı. 581'de Mavrikios, Hürmüz'ü ağır bir yenilgiye uğrattı. Ancak 582 yılında Hürmüz tekrar saldırdı. Bizans ordusu iki yıl direndi. Bu sırada İran'da çıkan bir isyanla Hürmüz öldürüldü. Oğlu II. Hüsrev Bizans topraklarına kaçarak Mavrikios'dan yardım istedi. Mavrikios, II. Hüsrev'e barış yapılması şartıyla yardım etme sözü verdi. Ayrıca Sasaniler'in elindeki Ermenistan, Dicle üzerindeki iki büyük şehir olan Dara ve Martyrpolis dahil, doğu Mezopotamya Bizans'a verilecekti. Auguste Baılly ve A.A. Vasılıev bunlara ilaveten İran'a ödenen yıllık vergi kaldırıldı demektedir. 591 yılında II. Hüsrev, Mavrikios'un yardımıyla muhaliflerini yenerek tahta oturdu. Anlaşmanın gereği olarak da söz verdiği toprakları Bizans'a verdi. Böylece Sasani savaşı sona erdi. Bizans hiç beklemediği şekilde kazançlı çıkmıştı. Hiç olmazsa geçici bir zaman için Bizans büyük bir tehditten kurtulmuştu. Bizans doğuda kendini savunmakla uğraşırken batıda İtalya

[338] A.A.Vasılıev, age., s. 214.

[339] Auguste Baılly, age., s. 107.

[340] J.Julıus Norwıch, age., s. 222 ; A.A.Vasılıev, age., s. 214 ; Auguste Baılly, age., s. 107 ; Celalettin Basık, age., s. 200.

[341] J.Julıus Norwıch, age., s. 222 ; Celalettin Basık, age., s. 200 ; Radi Dikici, age., s. 148.

elden çıkıyordu. İran meselesini halleden imparator kuzeyden gelen isyancı Avar ve Slavlara karşı mücadele imkânı buldu.[342]

2.1.10. Fokas Dönemi (602-610)

Fokas, kral olunca Mavrikios ve ailesini öldürdü. Öldürülen Mavrikios'un intikamını almak isteyen İran hükümdarı II. Hüsrev, Bizans'a karşı büyük bir saldırıya geçti. İmparatorluğun savunma güç ve iradesi gittikçe zayıflıyordu.[343] Sasani hükümdarı II. Hüsrev, 603 yılında Bizans'a karşı büyük bir ordu gönderdi. Bizans'ın doğuda tek birinci sınıf generali Narses'ti ve önceki savaşlarda sivrilmişti. Anlatıldığına göre ismini duyan her İranlı çocuk dehşetle sinerdi.[344] Anarşi fazlaydı, askeri yeteneklerine güvenebilecek tek genaral Narses, Fokas'a hizmet etmeyi reddetti.[345] Narses, Sasanilerin zaferine mal olsa dahi Fokas'ı indirmeye kararlıydı. Adamlarıyla isyan ederek Edessa'yı (Urfa) kuşatarak II. Hüsrev'den yardım istedi. Bizans ordusu hem Narses ile hem de Hüsrev ile savaşmak zorunda kaldı ve kısa sürede de kaçtı. Narses ve Hüsrev, Urfa'da buluştular. Fokas'a karşı saldırı planları yapmaya başladılar.[346] Şiddetli mücadeleler sonucunda (604-609) sınır bölgesindeki Bizans mukavemeti kırılarak Dara'nın 605 yılında düşmesiyle İran orduları Ön Asya topraklarında hızla ilerleyerek Anadolu'ya girdiler ve Kayseri'yi aldılar. Bir İran birliği Kadıköy'e kadar ilerledi.[347] Fokas'ın iktidarda kalabildiği sekiz yıl, Bizans için bir yas ve üzüntü devresi oldu. İhtiyar olay yazarı; "İranlılar dışardan İmparatorluğa saldırırken, içerden de Fokas'ın ona saldırdığını" söylüyor.[348]

Fokas çok sayıda askere ihtiyacı olduğu için Avarlarla anlaşma yaparak ordunun ağırlığını Sasanilere vermek istedi. Balkanlarda Slav- Avar dalgası yayıldı. Fokas'ın 604 yılında Avar Kağanına verdiği haracın miktarını yükseltmesi de işe yaramadı. Kısa bir süre içinde bütün Balkan Yarımadası Slav kitleleri tarafından

---

[342] A.A.Vasılıev, age., s. 214 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 224 ; Auguste Baılly, age., s. 107 ; Celalettin Basık, age., s. 201-202 ; Radi Dikici, age., s. 150-151.

[343] Georg Ostrogorsky, age., s. 78 ; Celalettin Basık, age., s. 205 ; Radi Dikici, age., s. 157.

[344] J.Julıus Norwıch, age., s. 229.

[345] Auguste Baılly, age., s. 113 ; Celalettin Basık, age., s. 205

[346] J.Julıus Norwıch, age., s. 229 ; Celalettin Basık, age., s. 205.

[347] Georg Ostrogorsky, age., s. 78 ; Auguste Baılly, age., s. 113 ; Radi Dikici, age., s. 158.

[348] Auguste Baılly, age., s. 113

kaplandı.[349] Sasanilerin ilerleyişi durdurulamadı. Bunun üzerine Narses, barış koşullarını görüşmek bahanesiyle, himaye belgesiyle İstanbul'a çağrıldı. Ancak İstanbul'a gelir gelmez yakalanarak öldürüldü. Bizans ordusunun başkumandanlığına imparatorun yeğeni Domentziolos getirildi. Acemi, deneyimsiz bir asker olan yeni komutanın Sasanilerle mücadele edemeyeceği aşikârdı. Dört yıllık bir sürede Sasaniler Batı Mezopotamya'nın büyük kısmını, Suriye, Ermenistan ve Kapadokya'yı, Paphlagonia ve Galatia'yı aldılar. Sasani öncü birlikleri 608 yılında Khalkedon'da başkente karşı bir ordugâh bile kurdular. Bu sırada Avarlar ve Slavlar da Balkan Yarımadası'na akınlar düzenliyorlardı. İmparatorluk büyük sıkıntılar içindeyken Fokas halkı bütünleştireceği yerde Yahudilere zulmetmek ve dinlerinden zorla döndürmek amacıyla büyük bir seferberlik başlattı. Yahudilerin çoğu doğu eyaletlerinde yani Sasani mücadelesinin yaşandığı bölgede yaşıyordu. Onları bu şekilde dışlamak çok yanlış bir davranıştı. Bunun sonucunda Antakya Yahudileri ayaklandılar ve sıra kendilerine gelince yerli Hristiyanları katletmeye başladılar. Dehşete kapılmış binlerce Hristiyan ve Yahudi vatandaş katliamdan kaçarak, Sasani topraklarına sığındılar. Fokas, imparatorlukta sıkıntıların, dedikoduların arttığını gördükçe infazların sayısı arttı. Başkentte yeşiller ayaklandı. Hristiyan ve Yahudiler artık her yerde bir mücadele içerisindeydi. Yahudiler Sasanilerle açıkça ittifak kurmuşlardı. Bu durum Sasanilerin işine geldiği için ittifak kurmakta hiç de zorlanmamışlardı. Yeşiller ve Maviler arasındaki mücadele iç savaşa dönüşmüştü.[350]

Bu büyük bozgunun, en zengin eyaletlerin istila edilişinin, İstanbul da ki korkunç bir yankısı oldu ve karışıklıklar çıktı. 605'te ve 607'de imparatorluk polisi hükümdara karşı planlanmış suikastler meydana çıkardı. Cezalandırmalar sert oldu. Constantina, kızları, Germanus ve ölen imparatorla bir dostluk ya da uzak da olsa bir akrabalık bağı bulunan herkes acele öldürüldü. Fakat elebaşların idamı, halkı sindirmiyordu, kızgınlığı daha da artırıyordu. Fokas hipodromda yuhalanıyor, hakaret ediliyordu. Eyaletlerde de ayaklanmalar oluyor, oralarda da komplolar kuruluyordu. İstanbul'da olduğu gibi Antalya'da kitle halinde idamlar yapıldı. Bunlar asla dehşet vermedi ve halkın öfkesini taşırmaktan başka sonuçları olmadı. Mavrikios ailesi ortadan kaldırılmıştı ve sarayın ileri gelen büyüklerinden hiçbiri

[349] Georg Ostrogorsky, age., s. 78.

[350] J.Julıus Norwıch, age., s. 230.

vatandaşların gözünde, imparator olmaya layık bulunmuyordu. Bu durum, hırslıların amaçlarına uygun görünüyorsa da bir taraftan da onları kuşkulandırıyor ve uzakta tutuyordu.[351] Bu karışıklıklara karşı isyan eden Heraklios, 610 yılında İstanbul'a gelerek kral oldu ve Fokas öldürüldü.

2.1.11. Heraklios Dönemi(610-641)

Kuzey Afrika Eksark'ı Heraklios, sonunda Fokas'a karşı yapılacak olan ihtilâli yönetmeye razı oldu. Uzun zamandır devletin çeşitli kuruluşları, senato, eyalet meclisleri ve hükümdarın damadı Priseus'a kadar herkes işe el koyması için Heraklios'a yalvarıyorlardı. Heraklios donanmayı oğluna verdi. Aynı zamanda yeğeni Niketas'ı Mısır'a gönderdi. Mısır'ı alarak İskenderiye'ye yerleşti. Donanma İstanbul önlerine demirlendiğinde şehir bütünüyle onun tarafında olduğunu ilan etti. Fokas yakalanarak idam edildi. Heraklios imparator ilan edildi.[352]

Heraklios, 5 Ekim 610 yılında Bizans İmparatoru olduğunda Avarlar ve Slavlar Balkanları istila etmişlerdi. Sasaniler, Boğazın karşısında ordugâh kurmuşlardı. Heraklios yine de şimdilik İstanbul'un güvende olduğunu biliyordu. Batıda Teodosios Surları iyi durumdaydı, Slav ve Avarların geçmesi zordu. Sasanilerin ise Boğazı geçecek gemileri yoktu. Bizans donanması iyi durumdaydı ve devriye geziyordu. İstanbul'un yerinin önemi bir kez daha anlaşılmıştı.

Heraklios tahta çıktıktan sonra Balkan Yarımadası'nda Avar-Slav dalgası yayılırken Ön Asya'ya da İran istilası yayıldı. Her ne kadar Kayseri kurtarılsa da (611) Armenia bölgesinde ve Suriye'de bir Bizans saldırısı yapılamadı. 611 yılında İranlılar (Sasani Generali Şahrbaraz) Suriye'yi fethetmeye başladılar. 613 yılında Antakya yakınında Bizans ordusu büyük bir yenilgiye uğradı ve İranlılar her yerde ilerlemeye başladı. Bizans'ın en önemli şehirlerinden Antakya'yı kısa bir süre sonrada Dimaşk ve Şam'ı aldılar. Kuzeyde, Klikya yolunu aşarak önemli bir merkez olan Tarsus'u aldılar. Bizans aynı zamanda Armenia topraklarını da kaybetti. Filistin üzerine yürüyerek 614 yılında üç haftalık bir kuşatmadan sonra kutsal Kudüs şehrini aldılar. Küdüs halkı kendilerine sunulan koşulları kabul etti, yaklaşık bir ay her şey

[351] Auguste Baılly, age., s. 113-114.

[352] Auguste Baılly, age., s. 114-115 ; Celalettin Basık, age., s. 205 ; Radi Dikici, age., s. 158-160.

yolunda gitti. Ondan sonra Hristiyanlar birdenbire ayaklanarak, ellerine geçirdikleri tüm İranlıları ve Yahudileri öldürdüler. Kudüs Yahudileri, İranlılar tarafına geçtiler. Kaçabilenler Şahrbaraz'a sığındı. Şahrbaraz geri dönerek Küdüs'ü geri aldı. Şehir yağmalandı. Kutsal mezar kilisesi yakıldı. Mabetler tahrip edildi ve Hristiyan halka zulmedildi. Gerçek Haç ele geçirilip çarmıha gerilmenin diğer kutsal kalıntılarıyla birlikte, Kutsal Mızrak ve Sünger de dahil Medain'e[353] götürüldü. Yapılan yağmalamalarda isyan eden Hristiyanların yağmalama ve öldürmesinden kurtularak Sasani askerleri arasına savaşçı olarak katılan Yahudilerin de payları büyüktür. Olanları duyan komşu köylerdeki Yahudiler bile öç almak için koşmuşlardır.[354] Bazı kaynaklara göre bu katliam esnasında 60.000 Hristiyan öldürülmüştür. Birçok hazine Hristiyanların en mukaddes eşyalarından olan mukaddes haç İran'a götürüldü.[355]

İranlıların Suriye ve Filistin'ni kolayca ele geçirmelerinde bölgedeki dini inancın etkisi bulunmaktadır. Halkın çoğunluğunda, özellikle Suriye'de, imparatorluğun merkezi tarafından savunulan Ortodoks mezhebi kabul görmüyordu. Bu nedenle de bu şehirlerde yaşayan Nasturiler ve Monofisitler, Bizans İmparatorluğu'nun ağır baskısı altındaydılar. Bir yandan bu doğu mezheplerinin Kadıköy Konsülü tarafından tespit edilen doktrine karşı düşmanlıkları, öbür yandan Yahudilerin Hıristiyanların kuyusunu kazmak istemeleri, Sasanilere kuvvetli bir yardım sağladı. Bu nedenle bunlar doğal olarak büyük bir din serbestliği veren Sasani hâkimiyetini tercih etmişlerdir ve çok fazla direnç göstermemişlerdir.[356]

Sasani ordusu Suriye ve Filistin'i fethettikten sonra 615 yılında Anadolu'ya yeni akınlar başlattı. Bir Sasani birliği tekrar Boğaziçi kıyılarına kadar ilerledi. Bizans'ın düşmanları bu kez İstanbul'a iki koldan saldırmışlardı. Doğudan Sasani, kuzeyden Avar ve Slavlar. Bizans İmparatoru, 617 yılı Haziran'ında Avar Kağanı ile Marmara Ereğlisi'nde (Herakleia) yaptığı bir görüşmede az kalsın suikasta kurban gidecekti.[357] Sasani birliği Marmara sahillerindeki Kadıköy'ü fethederek Üsküdar'da

---

[353] Georg Ostrogorsky, Kutsal Haç İranlıların eline geçti ve Ktesiphon'a götürüldü demektedir.(Georg Ostrogorsky, age., s. 88.)

[354] J.Julıus Norwıch, age., s. 233 ; A.A.Vasılıev, age., s. 249 ; Auguste Baılly, age., s. 122-123 ; Celalettin Basık, age., s.207.

[355] A.A.Vasılıev, age., s. 249 ; Auguste Baılly, age., s. 124 ; Celalettin Basık, age., s. 207 ; Radi Dikici, age., s. 160-161.

[356] A.A.Vasılıev, age., s. 249 ; Auguste Baılly, age., s. 124-125.

[357] Georg Ostrogorsky, age., s. 88.

konakladı. Diğer bir ordu ise Mısır'ı fethe hazırlanıyordu. 619 yılı ilkbaharında Mısır, İranlılar tarafından işgal edildi.[358]

Suriye ve Filistin'de olduğu gibi Mısırdaki Monofisit halk Bizans İmparatorluğu'na yeterince bağlılık göstermediklerinden İran'a karşı fazla bir direnç göstermemişlerdir.[359] Mısır, Bizans İmparatorluğu için büyük bir öneme sahipti. Mısır'ın kaybedilmesi Bizans için bir felaket olmuştur. Çünkü Mısır, Bizans'ın en önemli tahıl kaynaklarından birisi, İstanbul'un buğday ambarı idi. Hububat sevkiyatında yaşanacak bir sorun başkent İstanbul'un ekonomik ve sosyal yapısını derinden etkileyecekti. Tüm Yunan Yarımadası'nı Slavlar, Trakya'nın Buğday tarlalarını da Avarlar alınca Bizans açlık tehlikesiyle karşı karşıya kaldı.[360]

Heraklios, düzeni kurarken büyük zorluklar yaşadı. İmparatorluğu bırakıp gitmeye karar verdi. 618 yılında Heraklios, başkenti terk edip Kartaca'ya çekilerek düşmanlarına karşı hazırlanmak istiyordu. Etrafı sarılmış İstanbul'da, devamlı engel çıkaran aristokrasi ve senato varken hazırlık yapmak mümkün değildi. Afrika'ya çekilmeyi düşünerek hazinenin büyük bir kısmını gemilere yükledi. Kendisi binmeye hazırlandığı sırada Patrik Sergius gelerek bu fikrinden vazgeçmesi için yalvardı. İmparator giderse halk ölüme terk edilmiş olacaktı. Patrik Sergius, Heraklios'un yapacağı işlere yardım etmek üzere kilisenin bütün hazinelerini emrine verdi.[361] Ancak halkın yalvarması ve her şeyi yapacaklarına söz vermeleri nedeniyle İstanbul'da kalarak ülkeyi düzene koymak için hazırlıklara başladı. Bu hazırlıklar yapılmadan savaşa girilmesi savaşın baştan kaybedilmesi demekti. İstanbul bile kaybedilebilirdi. Şimdilik İstanbul güvence altındaydı. Hazırlıklar yapılırsa kazanılacak bir savaşla kaybedilen her yer kısa süre de geri alınabilirdi. Sasaniler Boğaz'a ileri bir karakol kurmuş olsalar da Anadolu'nun tamamına hakim olamamışlardı. Heraklios, Mavrikios'un kurduğu iki büyük askeri valilikten biri olan Kartaca'dan geldiği için bu yöntem tarzının faydalarını biliyordu. Buradan hareketle Sasanilerin eline geçmemiş Asya topraklarını örgütlemeye başladı. Bu yıllarda, Bizans ordu ve idare düzeninin temelden değiştiğini ve themalar teşkilatının

[358] J.Julıus Norwıch, age., s. 235 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 89 ; Celalettin Basık, age., s. 208.

[359] A.A.Vasılıev, age., s. 250.

[360] J.Julıus Norwıch, age., s. 235 ; A.A.Vasılıev, age., s. 250 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 89 ; Celalettin Basık, age., s. 208.

[361] Auguste Baılly, age., s. 122 ; Celalettin Basık, age., s. 208 ; Radi Dikici, age., s. 161-162.

kurulduğunu görüyoruz. Düşmanın eline geçmeyen Anadolu toprakları askeri bölgelere, dört themaya (askeri birlik) ayrıldı. Böylece Orta Çağ Bizans Devleti'nin eyalet idaresine yıllar boyunca damgasını vuracak yeni bir sistemin temelleri atılmış oldu.[362]

Thema kelimesi kolordu manasına gelmektedir ve sonradan askeri bölgelere ad olarak da kullanılmıştır. Askeri birliklerin Anadolu'daki bölgelere yerleştirilmesiyle oluşmuştur. Askeri birliklerin yerleştirildikleri bölgelere de thema denilmiştir. Bunlar sadece idari birlikler değil aynı zamanda askeri birliklerin iskan bölgeleridir. Themalar düzeni Diokletionus-Konstantinos düzenine son vererek eksarklıkların organize edilmesiyle başlayan gelişmenin devamı olmuştur. Ravenna ve Kartaca eksarklıkları gibi Anadolu themaları da askeri mahiyette idare birlikleridir. Themaların başında bölgelerinde en yüksek askeri ve sivil kudretleri uygulayan Strategos'lar bulunurdu. Eski eyaletler uzunca bir süre themalar için de varlıklarını sürdürdü. Thema birçok eyaleti kapsadığı için daha üstündü.[363]

Her thema bir strategos'un yani bir askeri yöneticinin idaresi altındaydı ve çok sayıda asker, babadan oğula geçen askerlik hizmeti ve bağışlanan topraklarla bu bölgelere yerleştirildiler. Bu düzenleme Bizans'ın savunmasına büyük katkı sağladı. Eğitimli, güvenilir, yerel bir ordunun temelleri atıldı. Güvenilmez paralı askerlerden kurtuldu. VII. yüzyıl sonlarına doğru, tüm batı Anadolu'da yeni bir asker-çiftçi sınıfı doğdu. Geçimlerini kendi topraklarından sağlıyorlar, çağırıldıklarında donanımlı olarak savaşa katılıyorlardı.[364] Büyük Selçuklu Devleti'nin uyguladığı İkta sistemiyle ve Osmanlı Devleti'nin uyguladığı Tımar sistemiyle benzer özelliklerde olduğu görülmektedir.

Heraklios, Anadolu'da yeni bir ordu toplamayı ve onu eğitmeyi tamamladıktan sonra İranlılara karşı bu ordunun başında gitmeye karar verdi. Bu kutsal bir savaştı. Bu başarıların kazanmasın da kilisenin büyük katkısı oldu. Kilise yapılacak savaşlar için hazinelerini devletin emrine verdi. Savaş daha önceki zamanlarda hiç bilinmeyen dini bir heyecanla başladı. Söz konusu sadece kaybedilen

---

[362] Georg Ostrogorsky, age., s. 89 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 235 ; Celalettin Basık, age., s. 208 ; Radi Dikici, age., s. 162.

[363] Georg Ostrogorsky, age., s. 89-90 ; Celalettin Basık, age., s. 208.

[364] J.Julıus Norwıch, age., s. 235 ; Celalettin Basık, age., s. 208.

şehirleri geri almak değildi. İsa'nın askerleri imparatorluğun koruyucusu Kutsal Haç'ı ellerinden almış olan ateşe tapan İranlıları cezalandırmaya hazırlanıyordu. Henüz pek zayıf olan milli duygunun yerine dini duygu daha fazla coşkunluk uyandırıyordu. Taassupları bilenmiş Hıristiyan birlikleri, haçlıları harekete geçiren kutsal şevk ile harekete geçtiler. İmparator bizzat ordunun başına geçti. I.Teodosios zamanından beri hiçbir imparator sefere çıkmamıştı. Bu nedenle Heraklios sefere çıkmasına müşavirleri itiraz etmişlerdir.[365]

Heraklios, İran'a karşı savaş açmaya karar verince önce büyük miktarda ödeme yaparak Avar Kağanı ile barış anlaşması yaptı (619). Böylelikle batıdaki askerler Anadolu'ya geçirilebildi. Avar meselesini hallettikten sonra 5 Nisan 622'de dini bir törenle İstanbul'dan ayrıldı. Heraklios tüm hazırlıklarını yapmıştı. Sasani tehdidine karşı ilk ve son darbeyi vurmak istiyordu. Askerlerini gemilere yükleyerek önce Rodos'a sonra Issos Koyu'na gelerek ordusunu karaya çıkardı. Yaklaşık bir yıl ordusunu burada eğitti. Askerlerini manevi olarak da hazırladı. Bunun sadece bir savaş olmadığını, Hristiyan olmayanları yok etmek için Tanrı'nın kendilerini görevlendirdiğini söyledi. Yeterli hazırlığı yaptıktan sonra Kuzey'e, Karadeniz'e doğru ilerlemeye başladı. Asıl sefer sonbaharda başladı. İmparator ilk olarak Armenia üzerine yürüdü. Anadolu'daki dağ geçitlerini tutmuş olan İranlıların planı bozuldu. Armenia arazisinde Kapadokya civarında yapılan savaşı Bizans, İran kumandanı Şahrbaraz'ı yenerek kazandı. İlk hedefe ulaşılmış, Anadolu düşmanlardan temizlenmişti.[366] Heraklios, kışlaması için ordusunu Pontus'da bıraktı. Avar Kağanı'nın tehditkâr tavrı nedeniyle Trabzon'dan deniz yoluyla İstanbul'a döndü. Heraklios kışı İstanbul'da geçirdi. Avarlara verilen haracın miktarı artırıldı[367] ve imparatorun yakın akrabasından bazıları kağanın yanına rehin olarak gönderildi. Avar sorununu çözerek ertesi yıl Trabzon üzerinden ordusunun başına geri döndü.[368]

Heraklios 623 Mart ayında tekrar Sasani savaşına başladı. II. Hüsrev, İmparatora son derece aşağılayıcı bir ifade ve Hristiyan inancı ile alay eden bir

---

[365] Georg Ostrogorsky, age., s. 93 ; Auguste Baılly, age., s. 126.

[366] Georg Ostrogorsky, age., s. 94-95 ; Radi Dikici, age., s. 162-163.

[367] Avarlar anlaşma imzalayarak karşılığında iki yüz bin altın, aralarında imparatorun gayrı meşru oğlu Atalarik'in yeğenlerinden birinin ve başka bir takım yüksek kişilerin bulunduğu rehineler almışlardı. (Auguste Baılly, age., s. 127-128.)

[368] Georg Ostrogorsky, age., s. 96 ; Celalettin Basık, age., s. 210 ; Radi Dikici, age., s. 164.

mektup gönderdi. Heraklios, Kapadokya üzerinden Armenia'ya geldi. Birçok şehir alarak tahrip edildi. Heraklios güneye doğru ilerledi. İlk olarak Sasani hükümdarı Ardaşir'in merkezi ve İran'ın önemli kutsal şehri olan Ganzak'a yürüdü. Hüsrev'in ve Gerçek Haç ile birlikte Küdüs'ten getirilen kalıntıların Ganzak'daki (Gence) sarayında olduğunu duyduğu için bu şehir üzerine yürüdü. Hüsrev, Bizans ordusuna karşı çıkmadı ve Ninive'ye kaçtı. Gence, Bizans'ın eline geçti ve buranın en kutsal varlığı olan Zerdüşt'ün ateşgedesi, Kudüs'ün yağmalanmasına karşılık olarak tahrip edildi. Bizans ordusu Hüsrev'in sarayını ve ateş tapınağını, komşu şehir olan Thebarmes'i yakıp yıktı. Böylelikle Küdüs'ün yağmalanmasının öcünü almışlardı.[369]

Bizans ordusu, Sasani başkenti Ktesiphon üzerine yürüdü. Yollarına çıkan her şeyi yakıp yıkarak ilerliyordu. Albana'da kışı geçirmek için mola verdiler. İmparator kış aylarını geçirmek için çok sayıda esirle Aras Nehri'nin gerisine çekildi. Bu bölgede çoğu Hun[370] kökenli, barbar kavimler kalıyorlardı ve Sasanilerden nefret ediyorlardı. Sasanilerin düşmanı olduğundan Bizanslılara çok iyi davrandılar ve birçoğu Bizans ordusunda gönüllü asker oldular. Böylece Bizans ordusu bir anda oldukça çoğaldı. Aras ve Kura nehirleri arasında, Albana bölgesinde yapılan savaşta Bizans ordusu öncekinden de büyük zafer kazandı. İran'la çetin mücadeleler yapılsa da İran'a girilemedi.[371]

625 yılında Heraklios, İran'a Klikya üzerinden dolanarak girmeyi denedi. Bizans ordusu güneye doğru ilerleyerek Martyropolis ve Diyarbakır'ı aldı. Şahrbaraz daha önce hareket ederek Murat Irmağı'ndaki köprüyü tahrip etti ve Bizans ordusunun geçişini zorlaştırdı. Bizans ordusu Adana yönünde hareket ederek Seyhan Irmağı'na geldiğinde Sasani ordusu karşı kıyıda bekliyordu. Şahrbaraz geri çekiliyormuş gibi yaparak Bizans ordusunu pusuya düşürdü. Bizans ordusunun öncü kolu kısa bir süre içerisinde yok edildi.[372]

Sasaniler bu öncü kuvvetlerle uğraşırken köprünün güvenliğini bıraktılar. Bunu gören Heraklios harekete geçti. Büyük kayıplar verse de gösterdiği

---

[369] J.Julıus Norwıch, age., s. 238 ; Celalettin Basık, age., s. 210 ; Radi Dikici, age., s. 164.

[370] Burada Hristiyan Kafkas kabileleri ile temasa geçerek kuvvetlerini Laz, Abaza ve Gürcülerle (İberialılar) takviye etti. (Georg Ostrogorsky, age., s. 96.)

[371] J.Julıus Norwıch, age., s. 238 ; Radi Dikici, age., s. 164.

[372] J.Julıus Norwıch, age., s. 238.

kahramanlıkla durumunu kurtardı. Fakat bunda da kesin başarı sağlanamadı. İmparator kışı geçirmek üzere Karadeniz bölgesine çekildi. Ancak savaş bitmemişti. Hüsrev savaşı sona erdirmek için komutanı Şahin'e takviye kuvvetler vererek Bizans ordusunu takip etmesini istedi. Şahrbaraz'da Khalkedon'a doğru ilerliyordu.[373]

626 yılında İranlılar, Avarlarla anlaşarak iki koldan saldırıya geçtiler. Şahrbaraz büyük bir orduyla Anadolu'yu geçerek Kadıköy'ü (Khalkedon) işgal ederek Boğaziçi sahillerinde karargah kurdu. Temmuz ayında da anlaşma gereğince Avar Kağanı, Avar, Slav, Bulgar ve Gepidlerden oluşan ordusunun başında, karadan ve denizden İstanbul'u kuşattı. Anlaşmayı bozan Avarlar surların dibine kadar ilerlediler ve savaş düzenlerini aldılar. Şehirde büyük bir korku hakimdi. Ancak Patrik onları cesaretlendiriyordu. Avarlar sonuç alamadan on beş gün süre ile surları dövdüler. Bu sırada sayıları az fakat iyi siperlenmiş olan garnizon askerleri, saldıranları okla öldürüyor, taşlarla eziyorlardı. Bu süre içinde Sergius bazen Büyük Kilise bazen de hipodromda halka konuşmalar yapıyor, onları coşturuyor, zafer vaadediyordu. Senatörler ve patriçilerden kurulu bir alayın başında her gün siperleri dolaşıyordu. Kağan, halka sık sık vaadler ve tehditlerle dolu mesajlar göndererek direnişlerini kırmak istiyordu. Eğer şehir teslim olmazsa taş üstünde taş bırakmayacağına ve bütün halkı öldüreceğine yeminler ettiyse de Sergius, kutsal tasvirleriyle zafere olan inancı korumayı başardı.[374]

Bir deniz savaşı ile başarı kesinleşti. Kağan 10 Temmuz'da karadan ve denizden hücuma geçilmesi emrini vermiş; bu hücuma bütün birliklerini, bütün gemilerini sokmuştu. Bizans'ın denizdeki üstünlüğü sayesinde Slavların 10 Ağustostaki kesin sonuç almak için yaptıkları saldırı sırasında Slav kayıkları Bizans donanmasınca yok edildi. Askerlerinin cesetleri siperler önünde yığın oldu ve Bizans donanması Avarların donanmasını ezdi. Nicephorus:"Bizimkiler o karar düşman boğazladılar ki deniz kanlarının rengine boyandı. Ölüler arasında birçok kadın bulundu." diyor. Deniz güçlerinin yenilmesinden sonra karada da saldırganlar yenildi ve büyük kargaşa içinde geri çekilmeye başladılar. Batıl inançlı barbarlar, tabiatüstü bir kuvvet tarafından yenildiklerine inandılar. Panik halinde bir korkuya kapılarak

[373] Georg Ostrogorsky, age., s. 96.

[374] Auguste Baılly, age., s. 127-128 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 96 ; Celalettin Basık, age., s. 210 ; Radi Dikici, age., s. 165.

kuşatmayı kaldırdılar ve apar topar çekildiler. Sergius çabalarıyla şehri kurtarmıştı. Avar Kağanı'nın yenilmesi, Sasani saldırı planlarının da değişmesine neden oldu. Şahrbaraz, Kadıköy'ü boşaltarak askerleriyle birlikte Suriye'ye doğru geri çekildi.[375]

İstanbul düşmanlar tarafından; bir taraftan İran ordusu, bir taraftan Avar-Slav orduları tarafından kuşatıldığı sırada Heraklios, Lazika'da bulunmaktaydı. Önceki seferinde Kafkas kabileleriyle ittifak kurduğu gibi bu sefer Hazarlarla ittifak kurdu. Bizans ordusu Hazarlarla ittifak kurarak, Kafkas ve Armenia bölgelerinde İranlılara karşı mücadele ettiler. Heraklios, Hazar destekli ordusuyla Azerbaycan'ı yakıp yıkarken, ordusunun Theodoros komutasındaki ikinci kısmı ise Sasani komutan Şahin'i yendi. [376]

Theodoros tarafından Sasani komutan Şahin yenilmişti. Fakat kalıcı bir antlaşma yapılamamıştı. Bu nedenle 627 yılı sonbaharda İmparatorun güneye, İran içlerine seferi başladı. Burada sadece kendi kuvvetleriyle savaşmaktaydı. Çünkü Hazarlar, seferin zorluklarına dayanamayarak ülkelerine dönmüşlerdi.[377]Heraklios, 627 yılında Hüsrev'in Ktesiphon'un otuz kilometre kuzeyindeki Dastagerd'deki sarayını almak için yola çıktı. Sasani ordusundan çekindiği için de acele etmiyor ve ihtiyatlı davranıyordu.[378]

Yeni komutan Razates komutasındaki Sasani ordusu uygun fırsatı beklemekteydi. Razates yeterli hazırlıkları yapmadan savaşıp yenilmek istemiyordu. İki ordu 627 yılı sonunda Ninive (Ninova) harabeleri civarında (bugünki Musul civarında–Dicle kenarında) karşılaştı. 12 Aralık 627 sabahı savaş başladı. Savaş doruğa çıktığında Razates, Heraklios'a teke tek çarpışma teklifinde bulundu. İmparator kabul etti ve yapılan mücadelede Razates öldü. İki Sasani generalini daha öldürdü. Heraklios'da pek çok yara almıştı. Güneş batana kadar Sasani ordusu yok edildi. Sasani ordusunun ganimetleri paylaşıldı. Heraklios, Hüsrev'i bularak tahttan indirmek ve Sasani sorununa son noktayı koymak istiyordu. Bu amaçla güneye yürüyüşüne devam etti. Dicle kıyısı boyunca Dastagerd'e doğru ilerledi. Hüsrev'in Şahrbaraz'ı başkente çağıran mektubunu taşıyan haberci yakalandı. Ve Sasanilerin

[375] Georg Ostrogorsky, age., s. 96 ; Auguste Baılly, age., s. 128 ; Radi Dikici, age., s. 165.

[376] J.Julıus Norwıch, age., s. 242 ; Celalettin Basık, age., s. 210 ; Radi Dikici, age., s. 165.

[377] Georg Ostrogorsky, age., s. 96 ; Radi Dikici, age., s. 165.

[378] J.Julıus Norwıch, age., s. 242 ; Celalettin Basık, age., s. 210.

galip geldiğini ve yerinden ayrılmamasını bildiren bir mektup yazıldı. Böylece Şahrbaraz tehlikesi önlenmiş oldu.[379]

Hüsrev kimseye haber vermeden karısı ve çocuklarını alarak Kuzistan'a doğru kaçarken Heraklios, Dastagerd'e ulaştığında sarayın boşaldığını gördü. İran Şahı'nın bırakıp kaçtığı, ikamet yeri olan Dastagerd'i işgal etti. 628 Ocak ayında ihtişamlı saray yakıldı. Kuzistan'a kaçan ve kendini güvende hisseden Hüsrev, Romalıların barış teklifini kabul etmedi. Savaş için asker toplamaya çalışsa da kimse dinlemedi ve halkı Hüsrev'e karşı isyan başlattı (628). Bunun üzerine Heraklios ordusuna dön emrini verdi. Kendisini üslerinden daha fazla uzaklaştıracak, İran içlerine doğru yapılacak bir hareketi güvenli bulmadı ve memleketi tahrip ederek geri döndü.[380]

Heraklios, İstanbul'a bir zafername göndererek İranlılara karşı kazandığı başarıları anlattı ve savaşın parlak zaferler ile sona erdiğini belirtti. Bu mektup Ayasofya kürsüsünden halka okundu. 628 ilkbaharında ise İran'da Hüsrev, öz oğlu Şiruye tarafından idare edilen bir aristokratlar komplosu ile tahttan indirildi. Şah yeteneksizliğinden dolayı kınanmakta, Heraklios'un dünyaya gösterdiği kahramanlık örneği yüzüne vurulmaktaydı. Halk tarafından yakalanarak sarayın bir salonunda tutuklandı. Kendisine ne yiyecek ne de içecek verilmeyen, hazineleri arasında hapsedilen hükümdar yavaş yavaş öldü.[381] İran tahtına Hüsrev'in oğlu Kavad-Şiruye (Şeroe) çıktı. Yeni kral Kavad-Şiruye, Heraklios ile barış görüşmelerine başladı. Heraklios, Kutsal Haç, geri verilmek şartıyla İran topraklarının bütünlüğüne dokunmayacağını belirtti. Zaferinin sonuçları kutlanırken seferinin başlangıcından beri verdiği kutsal savaş niteliğini sürdürüyordu.[382]Yapılan anlaşmanın hükümlerine göre Sasaniler fethetmiş oldukları şehirleri, önceden Bizans'a ait olan bütün araziyi yani Armenia, Roma Mezopotamyası, Suriye, Filistin ve Mısır'ı ve daha önce İranlılar tarafından götürülen Kutsal Haç'ı geri vereceklerdi. Bundan birkaç ay sonra Şiruye (Kavad) ölüm yatağında, Bizans İmparatorunu oğluna vasi tayin etti.[383]

---

[379] J.Julıus Norwıch, age., s. 243-244 ; Celalettin Basık, age., s. 211 ; Radi Dikici, age., s. 165.

[380] Auguste Baılly, age., s. 129-130 ; Celalettin Basık, age., s. 211 ; Radi Dikici, age., s. 166-167.

[381] Auguste Baılly, age., s .129-130 ; Celalettin Basık, age., s. 211.

[382] Auguste Baılly, age., s. 130 ; Celalettin Basık, age., s. 211.

[383] Georg Ostrogorsky, age., s. 96 ; Celalettin Basık, age., s. 211 ; Radi Dikici, age., s. 166.

Heraklios muzaffer bir şekilde İstanbul'a döndü. 630 yılında karısı ile birlikte Kudüs'e gitti. İran'dan getirilen Kutsal Haç eski yerine konuldu. Bu olay bütün Hristiyan âlemince sevinçle karışılandı. Heraklios'un Sasani zaferinin, Bizans tarihi açısından önemli sonuçları olmuştur. O dönemde hakim olan iki devletten biri olan Sasani önemini kaybederek zayıflamaya başladı ve kısa bir süre sonrada Müslümanlar tarafından yıkılmıştır. Bizans ise tarihi düşmanına son darbeyi indirmiş, kaybettiği toprakları ve Hristiyanlarca büyük önem verilen Kutsal Haçı geri aldı. İstanbul'u kuşatan Avar ve Slav güçlerini de geri püskürtmeyi başardı. Bir İtalyan yazar (A.Pernice) bu hususta şöyle yazıyor; "629 yılında Heraklios'un şan ve şerefi en yüksek haddini bulmuştur. Dehasının nuru, imparatorluk üzerine çökmüş olan zulmeti dağıtmıştır. Herkes sulh ve büyüklük ile dolu şanlı bir devrin başladığına sahip oluyordu. Öteden beri kendinden korkulan düşman yani İran ebediyen yere serilmişti. Tuna havalisinde Avar nüfuzu süratle inhitat ediyordu. Bizans ordularına kim mukavemet edebilirdi. İmparatorluğu kim tehdit altında bulundurabilirdi.''[384]

Heraklios'un, bu savaşı sonunda iki düşman da (Sasani ve Avar) ağır bir yenilgiye uğratılmıştı. Ninive yanında yapılan savaşla İran temellerine kadar sarsıldığı gibi İstanbul yakınında yapılan savaş da Avarları sarstı. Avarların yenilgisi Bizans Devleti sınırlarını aşan bir yankı oluşturdu. Birçok kavimler ve bilhassa o zamana kadar Avar Kağanı'nın hakimiyetinde bulunan çok sayıda Slav kabilesi isyan ederek Avar hakimiyetinden kurtuldu. Avarlara karşı yapılan mücadelede sırasında bu devir içinde batı Slavları, Samos idaresinde ilk büyük Slav Devletini kurdular. Birkaç yıl sonra Karadeniz ve Hazar Denizi kuzeyindeki Bulgar kavimler topluluğu da reisleri Kubrat idaresinde Avar hakimiyetinden kurtuldular. Kubrat, Avarlara karşı yaptığı mücadele esnasında Bizans tarafından desteklendi. İmparator Heraklios ile bir ittifak anlaşması yapan Kubrat'a, Patrikios ünvanı verilerek İstanbul'da vaftiz edildi. Sırplar ve Hırvatların göçleri de Bizans ile anlaşma halinde ve Avarlarla mücadele kapsamındadır. Sırplar ve Hırvatlar, Karpatlar ötesindeki yurtlarını terk edip Heraklios'un izniyle Balkan Yarımadası'nda yerleşmeye başladılar. Hırvatlar, Avarlara karşı yaptıkları mücadele sonucunda yarımadanın kuzeybatı kısmına yerleşti. Bunun güneydoğu sınırındaki bölgeyi ise Sırplar işgal etti. Balkan

[384] A.A.Vasılıev, age., s. 252-253 ; Radi Dikici, age., s. 165.

Yarımadası'nda bulunan Slav unsuru yeniden kuvvetlendi. Böylece Bizans, Avar saldırılarından kesin olarak kurtulmuş oldu.[385]

Hint hükümdarı, Heraklios'a kazanmış olduğu zaferden dolayı tebrikler ve aynı zamanda birçok kıymetli taşlar gönderdi. Frank kralı Dagobert, Heraklios ile ebedi bir barış yaptı. 630 yılında İran kraliçesi Boran, Heraklios ile kesin bir barış yaptı. Sasani savaşının bir sonucu olarak Heraklios ilk defa 629 yılında resmen Basileus ünvanını aldı. Bu isim yüzyıllardan beri doğuda bilhassa Mısır'da kullanılıyordu. Bizans İmparatorunun kendisine Basileus ünvanını verdiği tek yabancı hükümdar - Habeş hükümdarı dışında- Sasani Kralı idi. Bury şöyle yazıyor; ''Roma imparatorluğu dışında müstakil büyük bir Basileus mevcut olduğu müddetçe imparatorluk diğer bir hükümdarın taşımakta olduğu bir ünvanı kabulden imtina ettiler. Fakat bu hükümdar imparatorluğa tabi bir vasal derecesine indirildiğinde ve iki devlet arasındaki rekabet ortadan kalktığında imparator yüzyıllardan beri kendisine gayri resmi bir şekilde verilmekte olan bu ünvanı almakla kazanmış olduğu zaferi dünyaya ilan etmek istemiştir.''[386]

Suriye, Filistin ve Mısır'daki Monofisit (Monofizit)[387] halkla imparatorluk arasındaki ilişki tekrar önem kazandı. Dini anlaşmazlıklar önceden Sasani istilasında olduğu gibi şimdi de Arap fethine en büyük yardımı yapmış bulunuyordu.[388] Heraklios'un Sasanilere karşı yaptığı uzun ve devamlı, parlak bu sefer başarı ile sonuçlansa da ağır insan ve para kaybına neden olmuş, bu da Bizans'ın askeri gücünün zayıflamasına sebep olmuştur. Ancak Sasani seferi imparatorlukta beklenen sükunet ortamını sağlayamamıştır. Çünkü Bizans açısından Müslüman Arapların oluşturduğu yeni bir tehlike ortaya çıkmıştır.[389]

---

[385] Georg Ostrogorsky, age., s. 97-98 ; Celalettin Basık, age., s. 211.

[386] A.A.Vasılıev, age., s. 253-254 ; Celalettin Basık, age., s. 212.

[387] İskenderiye Okulu İsa'daki insan kişiliğini geri plana iterek tanrısallığı öne çıkardı ve aşırı bir görüşe kaydı. Bu görüşe Monofisit adı verildi. (Prokopios, age., s. xv. ; Radi Dikici, age., s. 106.)

[388] Georg Ostrogorsky, age., s. 101-102.

[389] A.A.Vasılıev, age., s. 254.

2.2.Bizans İmparatorluğu'nun Araplar İle İlişkileri

2.2.1. İslamiyet Öncesi Bizans İmparatorluğu'nun Araplar İle Temasları

Sami ırkından olan Araplar, M.Ö. Arabistan Yarımadası'nı ve bu yarımadanın kuzeyde Fırat'a kadar uzanan Suriye Çölü'nü işgal etmişlerdi. Arabistan Yarımadası, doğuda Basra Körfezi, güneyde Hint Okyanusu ve batıda Kızıldeniz, kuzeyde Suriye Çölü tarafından çevrilmiştir.[390]

Yarımadanın en tanınmış şehirleri Neced, Yemen ve Hicaz'dır. Göçebe bir kavim olan Araplar Arabistan'ın bilhassa merkezinde ve güneyinde oturuyorlardı. Bedeviler kendilerini Arap ırkının en saf ve otantik temsilcileri ve şahsi vakar ve kıymetin en önemli temsilcileri olarak görüyorlardı. Bizans İmparatorluğu, Suriye'nin doğu sınırındaki Araplarla mecburen temasa geçti ve sınırlarını korumak için bir takım tedbirler aldı. Bu yüzden Roma İmparatorları sınır yerleşimlerinden oluşan ve Suriye Limesi adında bir hat oluşturdular. Bu hat Tuna sınırındaki Germen istilalarına karşı yapılmış olan Limes Ramanus'a benziyordu.[391]

Bizans döneminde iki Arap kabilesi ilişkilerde önemli rol oynamıştır. Birincisi Gassaniler sülalesi, Monofisit bir fikirle Bizans'ın vasalı durumunda, Iustinianos zamanında doğu seferlerinde yardımcı rol oynamıştır. İkinci Arap sülalesi Lahmilerin, merkezi Fırat kenarındaki Hira şehri idi. Bunlarda Sasanilerin vasalı olduklarından Gassanilerin düşmanı durumunda idiler. Hristiyanlık, Nasturilik şeklinde burada taraftarlar buldu. İslam doğduğu sırada Arabistan ve Suriye'de güçlü bir devlet yoktu. Yemende ise Saba - Himyari Krallığı bulunuyordu. Yemen 570 yılına doğru İran tarafından fethedilmişti.[392]

VII. yüzyılın ikinci çeyreğine kadar Arabistan Yarımadası, o zaman Hristiyan dünyası için keşfedilmemiş bölgeydi. Uzak ve misafir sevmez, batının görmüş geçirmiş tüccarlarını cezp edecek bir şey üretmeyen, medeniyete hiçbir katkısı olmamış ve gelecekte de bu türden bir beklenti yaratmayan bir yer. O zamana kadar haklarında kimsenin fazla bir şey bilmediği halkının, vahşilerden bir gömlek daha

---

[390] A.A.Vasılıev, age., s. 254 ; Casim Avcı vd., İlk Dönem İslam Tarihi, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2013, s. 3 ; H. İbrahim Hasan, İslam Tarihi, C.1/1., Kayıhan Yayınları, İstanbul, s. 17.

[391] A.A.Vasılıev, age., s. 255.

[392] A.A.Vasılıev, age., s. 256 ; İzzet Çıvgın, age., s. 423-424 ; Yusuf Ziya Yörükan, Hazret-i Muhammed'in Doğumundan Ölümüne Kadar İslam Dini Tarihi, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s. 16.

üstün olduğu farz ediliyordu. Şiddetli kabile savaşları patlamalarıyla durmadan birbirlerini katleden, aralarına girecek kadar gözü kara her yabancının üzerine acımasızca çullanan, birlik ya da istikrarlı hükümet kurmak için en ufak bir girişimde bulunmayan bir halk. Birkaç tane dağınık Yahudi kolonisi ve Yemen'de bulunan küçük bir Hristiyan cemaati dışındaki ezici çoğunluk, ilkel bir tür çok tanrıcılığa inanıyordu. Ticaret merkezleri olan Mekke'de, baş tapınakları olan Kabe'deki siyah büyük bir kaya, inançlarının odak merkezini oluşturuyordu. Dış dünya söz konusu olduğunda hiçbir ilgileri yoktu, bir etkisi olmadığı gibi bir tehdit de oluşturmuyordu.[393]

2.2.2. İslamiyet Sonrası Bizans İmparatorluğu'nun Araplar İle Temasları

Peygamberimizden önce Araplar kabileler halinde yaşamaktaydılar. Çok küçük sebeplerle kabileler uzun ve kanlı savaşlar yapıyorlardı. Arapları birleştiren ve cihanşümul bir din tesis eden Hz. Muhammed oldu. Hz. Muhammed önderliğinde disiplin ve amaç birliği sağlayarak Arabistan dışına taşmaya başladı. 636 yılında Şam'ı, 638 yılında Kudüs'ü, 639 yılında Suriye'nin tamamını aldılar. On yıl içinde Mısır ve Ermenistan, yirmi yıl içinde Afganistan ve Pencab'ın büyük bir kısmı Müslümanlarca alındı. 711 yılında tüm Kuzey Afrika kıyısını, İspanya'yı alarak 732 yılında Pireneleri aştılar ve ancak Loire kıyılarında durduruldular.[394]

2.2.2.1. Heraklios Dönemi (610-641)

Suriye sınırları üzerinde Arap kabilelerinin saldırılarına karşı Roma İmparatorluğu her zaman korunma zorunluluğu duymuştu. Karşısında göçebelerden başka bir şeyin bulunmadığı sürece, onları tutmak ve püskürtmek kolaydı. Ancak Arapların tam anlamıyla bir devlet kurmasından ve güçlerini teşkilatlandırmasından sonradır ki tehlike güçlendi. İslam peygamberi, nüfuzu ile güzel konuşması ile,

[393] J.Julıus Norwıch, age., s. 246 ; H. İbrahim Hasan, age., s. 19 ; Salih Suruç, Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı, Nesil Yay., İstanbul 2015, s. 144 ; Yusuf Ziya Yörükan, age., s. 13.

[394] A.A.Vasılıev, age., s. 256-259 ; H. İbrahim Hasan, age., 256.

peygamber prestiji ile, siyasi ve dini hayatı ile sımsıkı bağlı, büyük bir devleti kurmaya çalışmaktaydı.[395]

Heraklios, 610 yılında Bizans tahtına oturduğunda Hz. Muhammed'de Arabistan'da peygamberliğini ilan etmişti. Heraklios, 622 yılında Sasani seferini başlattığı yıl ise Hz. Muhammed, Mekke'deki baskılar nedeniyle Mekke'den Medine'ye hicret etmişti. Bu olay İslam çağının başlangıç noktasının simgesi haline geldi. 628 de Sasani seferinden zaferle döndüğünden çok kısa bir süre geçmişti ki 633 yılından itibaren İslam orduları tek bir yüzyıl içinde Paris yakınlarına ve İstanbul kapılarına kadar gelmişlerdi.[396]

Müslümanların Bizans ile ilk resmi münasebetleri Hudeybiye Anlaşmasını (628) müteakip Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ashabından Dihye b.Halife Ferve el-Kelbi ile gönderdiği İslam'a davet mektubuyla başlamıştır.[397]

İslam'ı insanlara ilk tebliğ eden Hz. Muhammed (s.a.v.) olmuştur. O, bütün milletlere İslamiyet'i anlatmak maksadıyla zamanın büyük hükümdarlarına elçiler vasıtasıyla mektup göndermiştir. Mektup gönderilen hükümdarlardan biri de Bizans İmparatoru Heraklios'tur. Ashabından birisi, Bizans meliklerinin mektupları ancak mühürlü olursa okuduklarını söylemiş, O da gümüşten bir yüzük yaptırıp yüzüğün üzerine ilk satırında Muhammed, ortasında Rasul, son satırında Allah lafzının bulunduğu bir yazı nakışlatmış, krallara gönderdiği mektupları bununla mühürlemiştir.

> " Bismillahirrahmanirrahim.
>
> Allahın Rasulü Muhammedden Rum ülkesinin büyüğü Herakla : Selam doğru yola ulaştıran Allah-u Teâlâ'ya tabi olanların üzerine olsun. İslâma gir ki, selim (güven ve esenlik içinde olasın) olasın. Allahu Teala senin ecrini ikiye katlar. Eğer reddedersen hükmün altındaki tebanın günahı da senin üzerinedir."[398]

---

[395] Auguste Baılly, age., s. 132 ; Celalettin Basık, age., s. 216.

[396] J.Julıus Norwıch, age., s. 245 ; H. İbrahim Hasan, age., 121-183.

[397] Hasan Hüseyin Gümüş, Başlangıçtan Emevilerin Sonuna Kadar Anadolu'da İslâm –Bizans Mücadelesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, s. 24 ; Adem Apak, Emevîler Döneminde Anadolu'da Arap-Bizans Mücadelesi, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.18., Sayı: 2, 2009, s. 112 ; Celalettin Basık, age., s. 217 ; Casim Avcı vd., age., s. 110 ; Salih Suruç, age., s. 597 ; Radi Dikici, age., s. 167.

[398] Hasan Hüseyin Gümüş, agt., s. 11 ; H. İbrahim Hasan, age., 210-211 ; Salih Suruç, age., s. 598.

Araplar, 633 yılından itibaren Suriye'yi işgal etmeye başladıklarında Heraklios, İstanbul'da altı ay kaldıktan sonra doğuya geri dönmüştü. Çünkü bölgede kendisini bekleyen sorunlar vardı. Sasanilerin elinden alınan şehirler tekrar düzenlenecekti, imar edilecek, doğu kiliseleri ile arasındaki problemler çözülecek, Sasani zaferleriyle İran'dan İstanbul'a getirilen Gerçek Haç, Kudüs'e getirilecekti. 629 yılında karısı Martina ve oğlu Konstantinos ile birlikte Suriye ve Filistin'e gitmek için yola çıktı. Kudüs'e geldiklerinde Gerçek Haç'ı tekrar inşa edilen Kutsal Kabir Kilisesi'ne yerleştirdi. Heraklios, Şam, Antalya, Urfa, Homs ya da Mambij'de dolaşarak verimsizliği ve yetersizliği ortadan kaldırdı, zenginlerin güçlerini kırarak yönetim çarkını işler hale getirdi. En önemli olarak da Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki dini sorunu çözebilmek için İstanbul'daki Patrik Sergios tarafından geliştirilen yeni fikrin savunuculuğunu yaptı.[399]

634 yılında keşiş Sophronius, Kudüs patriki olunca Monotelizm'in dinsizlikten başka bir şey olmadığını ilan etti. Monofistler ayaklandılar. İran egemenliği sırasında Mısır'da ve Suriye'de kilise makamlarından çoğunu ele geçirmiş oldukları için, daha da şiddetli davranarak, Kadıköy Konsülü kararlarının resmen kaldırılmasını istediler. Bunun üzerine Ortodoks kilisesi tekrar sindirme ve baskı metodlarına döndü. Bu uzun ve kısır çekişmenin sonucu Mısır'ın ve Suriye'nin kendilerini çekinmeden Araplara teslim etmeleri oldu. Tüm çabalar, yapılanlar boşa gitti. Kiliselerin birleştirilmesi ve dini ayrıcalıkların sonlandırılması mümkün olmadı.[400]

Suriye'de bulunan ve Bizans Devleti'nin vasalı Gassanilerin, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) elçi Haris b. Umeyr ile göndermiş olduğu İslam'a davet mektubuna hakaretle karşılık vermeleri ve elçiyi öldürmeleri üzerine Bizans ile ilk savaş başlamış oluyordu. Kuzeye doğru harekete geçen İslam ordusu 629 yılında, Suriye'nin Mute Kasabasında, Gassaniler ve onlara yardıma gelen müşrik Araplardan teşekkül etmiş yüz bin kişilik Bizans ordusuyla karşı karşıya geldi. İki ordu arasındaki sayı farkı nedeniyle Müslüman ordusu yenilmiş, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) görevlendirdiği üç komutan ardı ardına şehit edilmişlerdi. Komutaya getirilen

[399] J.Julıus Norwıch, age., s. 249 ; Radi Dikici, age., s. 170.

[400] J.Julıus Norwıch, age., s. 249 ; Auguste Baılly, age., s. 132-133 ; Celalettin Basık, age., s. 216.

Halid b. Velid Müslüman askerleri daha fazla zayiat vermemeleri için geri çekmişti.[401]

Mute savaşı, Bizans ile Müslümanların ilk önemli karşılaşması, aynı zamanda Hicaz Araplarının yarımada dışını hedef alarak gerçekleştirdikleri ilk askeri faaliyet olmuştur. Hz. Muhammed, Mute Harbi'nin üzerinden daha bir ay geçmeden Bizans'ın himayesi altında bulunan Kudaa kabilesi üzerine Amr b. el-As komutasında bir ordu göndermiştir. Amr, Zatu's-Selasil bölgesinde düşmanı mağlup etmiş, bu sonuçla Müslümanlar Mute'nin intikamını almışlardır.[402]

Heraklios, Kudüsteki "Kutsal Haçı" yerine iade etmek için maiyetinde bulunan kalabalık bir ordu ile Filistin'de bulunuyordu. Arap Lahmi ve Gassani askerlerinin de içinde yer aldığı bu ordunun Arap Yarımadası'na hareket ettiğini haber alan Hz. Peygamber (s.a.v.) güçlü bir İslam ordusu ile Bizans'ı karşılamak istiyordu. Otuz bin askerden oluşan Müslüman ordusu (630) Tebük'e gelerek Bizans kuvvetlerini beklemeye başladı. Ancak Müslümanlarla Bizans kuvvetleri karşı karşıya gelmediler. Hz. Muhammed (s.a.v.) bu süre içinde Tebük civarında bulunan Eyle, Cerbeh ve Erzrah halklarıyla cizye ödemeleri karşılığında, bu halkları Müslümanların himayesine alan anlaşmalar yapmıştır.[403]

Tebük seferi, Müslümanların Bizans İmparatorluğu'na en açık meydan okuma girişimidir. Zira büyük bir orduyla Arap Yarımadası'nı işgal edeceklerini söyleyen Rumların topraklarına giren ve burada yirmi gün boyunca kendilerini bekleyen Müslüman Araplara karşı çıkmamış olması, Bizans'ın doğu sınırının daha batıya kaydırıldığının, başka bir ifadeyle Arap Yarımadası'nın kuzey tarafında yer alan bölgeleri Araplara terk ettiklerinin bir işaretidir. Nitekim bu hadiseden sonra ne Bizanslılar, ne de bölgede onların müttefiki durumundaki Hıristiyan Araplar, Hicaz üzerine herhangi bir askeri faaliyet gerçekleştirememişlerdir. Bundan sonra Araplar ile Bizans'ın hesaplaşma merkezi Biladü'ş-Şam olmuş, Müslümanlar için hücum, Bizanslılar için ise savunma süreci başlamıştır. Dolayısıyla Arap Yarımadası'nın

---

[401] Hasan Hüseyin Gümüş, agt., s. 24-25 ; Adem Apak, agm., s. 113 ; Casim Avcı vd., age., s. 114 ; H. İbrahim Hasan, age., 183-184 ; Salih Suruç, age., s. 653-663 ; Yusuf Ziya Yörükan, age., s. 329-334.

[402] Adem Apak, agm., s. 113 ; Salih Suruç, age., s. 666-669.

[403] Hasan Hüseyin Gümüş, agt., s. 25-26 ; Adem Apak, agm., s. 114 ; Casim Avcı vd., s. 122-123 ; H. İbrahim Hasan, age., s.196 ; Mehmet Açıkgözoğlu, İslam Devletleri Tarihi, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1977, s. 38.

kuzeyinden başlayarak bir taraftan Anadolu içlerine, diğer taraftan da Atlas Okyanusu'na, oradan da Batı Avrupa içlerine kadar ulaştılar. Müslüman Arap fetih harekatının esas başlangıç adımının Tebük seferi ile atıldığını ileri sürmek ve bu faaliyetleri asıl başlatanın da bizzat Hz. Peygamber (s.a.v) olduğunu ifade etmek mümkündür.[404]

Hz. Muhammed, 632 yılında Mekke'de vefat edince İslam Devleti'nin liderliği Hz. Muhammed'in en yakın dostu Hz. Ebu Bekir'e geçti.[405] Hz. Ebubekir döneminde ridde hareketlerinin güçle bastırılması fetihlerin başlamasına bir başlangıç olmuştur. Arabistan silah kuvvetiyle itaat altına alınarak önemli bir askeri güç oluşturulmuştur. 633 yılında 3000'er kişilik üç askeri birlik Suriye'ye sevk edildi ve Suriye fethedilmeye başlandı. 30 Temmuz 634 yılında kazanılan Ecnadeyn zaferiyle Filistin'in kapıları açıldı.[406] 622 yılında başlayan Bizans- Sasani savaşı iki imparatorluğu da oldukça tüketmişti. Artık ciddi bir direniş gösterecek güçte değillerdi. Suriye ve Filistin halkları Bizans İmparatoru'na karşı gerçek sadakat göstermiyordu. Çünkü imparator artık Greko-Romen kültürünü temsil ediyordu. Ayrıca dini olarak da Monofisit geleneklerden hoşlanmadığı için halka zulmettiği günler oluyordu. Müslümanlarsa tüm dinlere hoşgörü ile yaklaşıyorlardı. Bu da Suriye–Filistin halkının Arapları tercih etmesine neden oluyordu.[407]

Hz. Ebubekir 634 yılında vefat edince halife olarak İslam Devletinin başına Hz. Ömer geçti. Müslümanların Bizans topraklarında yapmış oldukları en önemli fetihler Hz. Ömer döneminde yapılmıştır. 634 yılında Müslümanlar Suriye'ye ilk kez akınlar düzenledi. Jordan nehrinin ötesindeki Botra (Bosra) Bizans kalesini aldı ve Antalya'da bulunan Heraklios'un gönderdiği orduyu yendiler.[408]

Ecnadeyn Savaşı devam ettiği sırada Hz. Ebu Bekir vefat etmişti. Yeni halife Hz. Ömer, Halid b. Velid'in yerine Suriye'deki orduların başına Ebu Ubeyde'nin

---

[404] Adem Apak, agt., s. 6 ; Salih Suruç, age., s. 753-770 ; Yusuf Ziya Yörükan, age., s. 390-397.

[405] J.Julıus Norwıch, age., s. 249 ; H. İbrahim Hasan, age., 267 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 77 ; Radi Dikici, age., s. 171.

[406] Şahin Uçar, Anadolu'da İslam- Bizans Mücadelesi, İşaret Yayınları, İstanbul 1990, s.63-64 ; H. İbrahim Hasan, age., 290 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 78 ; Mehmet Açıkgözoğlu, age., s. 40 ; Radi Dikici, age., s. 171.

[407] J.Julıus Norwıch, age., s. 249 ; Celalettin Basık, age., s. 216 ; H. İbrahim Hasan, age., s. 279.

[408] J.Julıus Norwıch, age., s. 249 ; H. İbrahim Hasan, age., 292 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 78 ; Radi Dikici, age., s. 171.

getirilmesini emretmişti. Ecnadeyn Zaferinden sonra ordu Ürdün üzerine yürüdü. Fihl denilen yerde Bizans'ın ihtiyat kuvvetleriyle Halid b. Velid komutasındaki Müslüman askerleri karşı karşıya geldiler. 635 yılı Zilkade ayında Bizans kuvvetleri Müslümanlara yenilerek Şam'a çekilmek zorunda kaldı.[409]

Halid b. Velid komutasındaki ordu, Şam'a çekilen Bizans ordusunu takip ederek Şam'ı kuşattı. Kuşatma başladıktan sonra Ebu Ubeyde'nin başında bulunduğu büyük İslam ordusu da Şam'a geldi. Amr b. As ve Yezid. b. Ebi Süfyan'ın başında bulunduğu diğer iki ordunun da şehri başka bir taraftan kuşatmasına rağmen, Şam'ın sağlam surlarla çevrili olması ve surların etrafında su hendeklerinin bulunması nedeniyle şehir yetmiş gün boyunca kuşatmaya dayanabildi. Halid b. Velid, geceleyin uyguladığı burçlara sızma planıyla şehre girebildi. Müslümanların surları aştıklarını gören halk barış istedi. Böylece Şam 635 yılında Müslüman hakimiyeti altına girdi.[410]

Şam'ın düşmesi üzerine Heraklios büyük bir ordu hazırladı. Müslümanlar Esema ve Şam'daki birliklerini alarak Yermuk Nehri'ne geri çekildiler. 636 yılında Halid b. Velid bir yandan gelecek takviye birlikleri beklerken bir yandan da Bizans ordusuna taciz saldırıları yapıyordu. Beklenen takviye güçlerin gelmesiyle Halid b. Velid kum fırtınasının yaşandığı 20 Ağustos 636 yılında Bizans ordusuna saldırdı[411]ve Bizans ordusunu yenmeyi başardı. Böylece Esema ve Şam Müslümanlar tarafından tekrar ele geçirildi. Bu zafer ile bütün Suriye'nin fetih yolu açıldı.[412] Müslümanlar Bizans'a karşı tarihi bir galibiyet elde etmiş oldular. Humus'tan Antakya'ya geçen Heraklios, Suriye'den ümidini kesmişti. "Ey Suriye! Sana selam olsun! Burası düşman için ne güzel bir ülkedir" demiştir.[413]

---

[409] Muhammed Hudari, "Hulafâ-i Raşidin ve Emeviler Dönemi", C. 2., Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, İstanbul, Çağ Yayınları, 1992, s. 90 ; Celalettin Basık, age., s. 217 ; H. İbrahim Hasan, age., 293 ; Mehmet Açıkgözoğlu, age., s. 42 ; Radi Dikici, age., s. 171.

[410] Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud el-Belâzürî, Fütûhu'l-büldân, Çev. Mustafa Fayda, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 176 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 78 ; Radi Dikici, age., s. 171.

[411] Heraklios, Bizans askerlerine ilaveten Hıristiyan Araplar ve Ermenilerden oluşan 50 000 kişilik bir ordu topladı. İslam kuvvetleri ise 25000 kişiydi. (Şahin Uçar, Anadolu'da..., s. 64-65 ; H. İbrahim Hasan, age., s. 295-296 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 78-79.)

[412] J.Julıus Norwıch, age., s. 249 ; A.A.Vasılıev, age., s. 269 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 79. Suriye halkını çoğunluğu Monofizit mezhebindendi ve bu durum Suriye'nin fazla direnişle karşılaşılmadan İslam orduları tarafından fethedilmesine sebep oldu. (Şahin Uçar, Anadolu'da..., s. 65)

[413] el-Belâzürî, age., s. 195 ; Celalettin Basık, age., s. 218.

Müslümanlar, Kudüs'ü kuşattılar. İki yıllık bir muhasaradan sonra Patrik Sophronios idaresindeki Kudüs daha fazla dayanamadı bir anlaşma yapıldı. 638 yılının sonlarında bir şartla teslim oldu. Halife Ömer bizzat gelip şehri teslim alacaktı. Bu anlaşma şehrin Hristiyan halkı için bir takım dini ve içtimai teminatlar vermekte idi. Hristiyanlar, Kutsal Haç'ı, Müslümanlar Kudüs'e girmeden önce şehir dışına çıkararak İstanbul'a getirmişlerdi. Hz. Ömer, 638 yılında Kudüs'e gelerek şehri teslim aldı.[414] Heraklios, Müslümanların bu başarısı karşısında hiçbir şey yapamadı. Sefer dönüşünde akıl sağlığını yitirdi ve deniz korkusu nedeniyle boğazdan geçemeyerek Anadolu yakasında konakladı. Boğaza kayıklardan oluşan bir köprü yapıldı. Bunların her iki yanı suyu görmeyecek şekilde ağaçlık görünümü verilerek kapatıldı. Heraklios böylece İstanbul'a geçebildi.[415]

Bizans İmparatoru Heraklios, Suriye'yi terk etmek zorunda kalınca İslam ülkesi ile Bizans arasındaki hudut bölgesinde bulunan şehirleri tahrip, burada yaşayan insanları da Anadolu'nun iç kısımlarına göç ettirmişti. Böylece Müslüman akıncıların insandan arındırılmış sınırı geçerek Bizans ile savaşmalarının mümkün olamayacağını düşünüyordu.[416] Bu dönemde Bizans'ın sınır muhafızlığını Arap kaynaklarında Ceracime olarak zikredilen ve Amanos dağlarında yaşayan Hıristiyan Maruniler yapmaktaydı.[417]

2.2.2.2. II. Konstans Dönemi (641-668)

Heraklios, oğulları Konstantinos ve Heraklonas'ı eş imparator olarak ilan etti. 640 yılında hasta yatağında Müslüman ordusunun Alexandria kapılarına dayandığını öğrendi. 11 Şubat 641 yılında öldü. II. Konstans yönetime tamamen hâkim olana kadar yönetimde senato etkili olmuştur.[418]

---

[414] J.Julıus Norwıch, age., s. 249 ; A.A.Vasılıev, age., s. 269 ; Celalettin Basık, age., s. 218 ; H. İbrahim Hasan, age., 297 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 79 ; Mehmet Açıkgözoğlu, age., s. 42.

[415] J.Julıus Norwıch, age.,s. 251 ; Celalettin Basık, age., s. 218 ; Radi Dikici, age., s. 171.

[416] el-Belâzürî, age., s. 234 ; Şahin Uçar, Araplar'ın Anadolu Seferleri, Şule Yayınları, İstanbul 1990, s. 73.

[417] Hasan Hüseyin Gümüş, agt., s. 29 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 73.

[418] J.Julıus Norwıch, age., s. 252-254 ; Celalettin Basık, age., s. 219 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 79-80 ; Radi Dikici, age., s. 172-174.

II. Konstans döneminde Arap ilerlemesi devam etti. İskenderiye patriği Kyros'un Martina'nın emriyle Araplarla yapmış olduğu, bölgenin Bizanslılar tarafından tahliyesi için belirli bir süre veren anlaşma şartlarının uygulanması ile ilgili olarak, Bizans birlikleri 12 Eylül 642'de Rodos ve İskenderiye'yi gemilerle terk ettikten sonra, Arap komutan Amr 29 Eylülde şehre girdi. Amr fetihlerini Kuzey Afrika sahili boyunca yayarak Pentapolis'i ve Syrits kenarındaki Tripolis şehrini de 643 yılında aldı. Hz. Ömer'in ölümünden sonra (644 Kasım) ise Amr yeni halife Osman tarafından görevden alındı. Bu olay Bizanslıları saldırması için cesaretlendirdi. Bizans komutanı Manuel güçlü bir donanmayla Mısır üzerine yürüdü. Bir baskınla İskenderiye'yi aldı. Ancak bu başarı uzun sürmedi. Süratle tekrar Mısır'a gönderilen Amr, Manuel'in ordusunu Nikiu yakınında bozguna uğrattıktan sonra 646 yazında yeniden İskenderiye'yi geri aldı.[419] İskenderiye'nin surlarını yıktırarak daha korunaklı bir yer olan Kahire şehrini kurdurdu. İskenderiye'nin Kobt sekenesi Monofisit patriği Benyamin olduğu halde kendi istekleriyle Arap hakimiyetini kabul ettiler. Manuel, İstanbul'a kaçmak zorunda kaldı. Bu ikinci fetihten sonra İskenderiye artık kesin olarak Müslüman hakimiyetine girdi. Bizans devleti için eyaletlerinin en zengini ve iktisadi bakımdan en önemlisi ebedi olarak kaybedilmiş oldu.[420]

Suriye valisi Muaviye, Suriye ve Mezopotamya'nın fethinden sonra gözünü Armenia ve Anadolu'ya dikti. 642-643 yılında Araplar, Armenia arazisine yeni bir saldırı yaptı. Muaviye 647 yılında Kapadokya'ya girerek Kayseri'yi işgal etti. Buradan Frygia' ya yöneldi. Muaviye, Amorion şehrini alamadı ama yağmalayarak değerli ganimet ve büyük sayıda esirle Dimaşk'a döndü.[421]

II. Konstans, Balkanlarda başarılı seferler yaparken Kuzey Afrika'da, Mısır'da olduğu gibi dini anlaşmazlıklar nedeniyle büyük bir muhalefet oluştu. Bizans'a karşı olan bu muhalefet tehlikeli bir siyasi netice doğurdu. Kuzey Afrika Eksarkhos'u Gregorios, İmparatora karşı isyan etti. Hem kuzey Afrika halkı hem de

---

[419] Georg Ostrogorsky, age., s. 107-108 ; A.A.Vasılıev, age., s. 269 ; Celalettin Basık, age., s. 220 ; H. İbrahim Hasan, age., s. 306 ; Mehmet Açıkgözoğlu, age., s. 42 ; Radi Dikici, age., s. 175.

[420] Georg Ostrogorsky, age., s.107-108 ; A.A.Vasılıev, age., s. 269 ; Celalettin Basık, age., s. 220 ; H. İbrahim Hasan, age., s. 331-332 ; Radi Dikici, age., s. 175.

[421] Georg Ostrogorsky, age., s.108 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 257 ; A.A.Vasılıev, age., s. 272 ; Şahin Uçar, Anadolu'da..., s. 69 ; Celalettin Basık, age., s. 221 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 82-84.

Berberi kabilelerince desteklendi. Bu isyan yüzünden doğabilecek tehlikelerden Bizans'ı Araplar kurtardı. Mısır'da yerleşen ve kuvvetlenen Araplar 647'de Kuzey Afrika Eksarklığına saldırdılar ve isyancı Gregorios'u öldürdüler. Araplar, Gregorios'un başşehri olan Sufetula'yı yağmalayıp, büyük miktarda haraç aldıktan sonra geri döndüler. Böylece Kartaca Eksarklığı şimdilik Bizans'ın elinde kaldı.[422]

II. Konstans, dini mücadeleler nedeniyle tüm dikkatini batıya yönelttiği dönemde Bizans'ın doğu eyaletleri Araplarca teker teker alınmıştı. İtalya'da özellikle Papa Martinus'un tutuklanıp mahkûm edilmesinden sonra Bizans iyice gözden düşmüştü. Müslümanlar Sicilya'yı tehdit etmeye başlamışlardı. İlk defa 652 yılında saldırmışlar ve o tarihten itibaren Kuzey Afrika kıyılarının büyük kısmını ele geçirmişlerdi. 650 yılına doğru Suriye, Anadolu'nun bir kısmı, yukarı Mezopotamya, Filistin, Mısır, Kuzey Afrika'daki Bizans şehirlerinin bir kısmı Müslümanların eline geçmişti. Yapılan fetihlerle Müslümanlar Akdeniz sahillerine kadar gelmişlerdi. Arapların Akdeniz kıyılarına kadar ilerlemiş olmaları onları deniz kuvveti kurmak zorunda bıraktı. Bir donanmaya sahip olmadıkları için sahildeki Arap şehirlerine kolayca saldıran Bizans gemilerine bir şey yapamıyorlardı. Çöl halkı için bu tamamen yeni bir sorundu. Halife Ömer bile donanmanın önemini anlayamamıştı. Müslümanlar bunun ne kadar büyük tehlike olduğunu anladılar. Bizans'a karşı mücadelenin kuvvetli bir donanma olmadan yürütülemeyeceğini anlayan ilk Arap devlet adamı Muaviye'dir.[423]

Hz. Osman devrini, Hz. Ömer devrinden ayıran en belli başlı nitelik, Hz. Osman devrinde Müslümanların denizciliğe verdikleri önem, bunun sonucu olarak da kazanılan zaferlerdir. Muaviye b. Ebû Süfyan Suriye Valisi olunca Hz. Ömer'e bir mektup yazarak Ondan deniz yoluyla gaza edebilmek için bir İslam donanmasının kurulmasını talep etmişti. Hz. Ömer, Amr ibn ül-As Mısır valisi iken, deniz yoluyla fetihler meselesini sormuş, Onun şöyle cevap verdiği kaynaklarda yer almıştır: "Bir takım büyük tekneler ki, içinde küçük adamlar var, sular sakinken, bunların kalpleri endişe ile titrer, sular kabarınca akılları oynar. Denizde insanın yakını azalır, kuşkusu çoğalır. Tekneler eğilirse batar, kurtulursa talihli sayılır.'' Hz. Ömer bu mektubu

[422] Georg Ostrogorsky, age., s. 110.

[423] A.A.Vasılıev, age., s.2 69-272 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 257 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 109 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 84-85.

okuduktan sonra, bunca tehlikeli ve korkulu bir işe girmek istememiş ve Muaviye'nin Kıbrıs'ı feth için istediği izni vermemişti. Hz. Osman halife olunca Muaviye yeni halifenin deniz seferine izin vermesini sağlamak için Ona yazdığı mektupta "Kıbrıs'ın şehirleri Şam'a o kadar yakındır ki deniz ortasından horozların sesi işitilir" diyerek bu işi kolay göstermeye çalıştı.[424]

Suriye valisi Muaviye, donanma inşasına başladı. II. Konstans zamanında Muaviye'nin gemileri Bizans karasularını tehdit etmeye başladı. İki yıl içinde donanma ve denizciler hazır hale gelince Bizans'ın en önemli deniz üslerinden olan Kıbrıs adasına saldırdı ve 649 yılında ilk deniz seferi Kıbrıs'a yapılarak Kıbrıs'ın merkezi Konstantia alındı. Kıbrıs alınarak önemli bir deniz üssü yapıldı. 650 yılında gelişmiş bir ticaret şehri olan Aradus'u aldı. Bunun üzerine Bizans büyük miktarda haraç ödeyerek iki yıllık bir anlaşma imzaladı.[425] Kıbrıs halkı yılda yedi bin dinar cizye ödeyecek, Müslümanların adadan geçişine ve Bizans'a sefere çıkacak Müslüman ordusunun adada konaklamasına izin verecekti.[426]

651 yılında Bizans İmparatoru Konstans, Muaviye'ye Prokopios adında bir elçi göndererek barış istedi. Yapılan iki yıllık barış karşılığında Heraklios'un yeğeni Gregorios, Müslümanlara rehin bırakılmış ve Bizans vergi ödemeyi kabul etmişti. Konstans, bu anlaşmadan istifade edip Armenia seferine çıkmış ve buradaki Bizans hakimiyetini kuvvetlendirmeye çalışmıştır. Ancak Konstans'ın İstanbul'a dönüşünü müteakip Ermeni patriçi Theodoros Rştuni ülkesini barış yoluyla Müslümanlara teslim etmiştir. Konstans'ın geride bıraktığı Bizans askerleri de Müslümanların yardımıyla Armenia'dan çıkartılmıştır. Muaviye, Theodoros'u Armenia, Gürcistan ve Arran'ın prensi olarak tanımıştır.[427]

Ancak bu barış süreci Muaviye'nin donanmasını büyütmesine yaradı. Muaviye donanmasını daha da kuvvetlendirdi ve süre biter bitmez deniz seferine yeniden başladı. 654 yılında Rodos'u tahrip etti. M.Ö. 225 yılında bir depremde

---

[424] Hasan Hüseyin Gümüş, agt., s. 41 ; Bahriye Üçok, İslam Tarihi Emeviler -Abbasiler, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, LXXXIV, Sevinç Matbaası, 1968, s. 11 ; H. İbrahim Hasan, age., s. 331 ; Radi Dikici, age., s. 175.

[425] A.A.Vasılıev, age., s. 269-272 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 257 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 109 ; Celalettin Basık, age., s. 221 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 85 ; Radi Dikici, age., s. 175.

[426] Hasan Hüseyin Gümüş, agt., s. 41 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 85.

[427] Hasan Hüseyin Gümüş, agt., s. 42 ; Şahin Uçar, Anadolu'da..., s. 72-73.

yıkılmış olmasına rağmen dünyanın yedi harikasından biri sayılmakta olan meşhur Helios Heykeli, Urfalı bir Yahudi'ye satıldı. Yahudi tacir heykelin madeni kitlesini 900 deve yükü olarak alıp götürdü. Bundan sonra Girit'e bir yağma saldırısı düzenlendi. Kos (İstanköy) adası Müslümanlar tarafından alındı. Muaviye'nin hedefinin daha o zamanlar da bile İstanbul olduğu anlaşılmaktadır. Kıbrıs, Rodos, Kos istikameti bunu gayet açık olarak göstermektedir. II. Konstans 655 yılında Bizans donanmasının başında Likya sahillerinde (Finike) Araplarla bir savaş yaptı. Bu ilk büyük Bizans-Arap deniz savaşı Bizanslıların tam bir bozgunu ile bitti. İmparator bile büyük tehlikeye düştü ve genç bir Bizans kahramanının fedakarlığı sayesinde kurtuldu. Giysilerini imparatorla değiştirerek onun kaçmasını sağlayıp onun yerine Araplarla savaşarak ölmüştür.[428]

Denizdeki Bizans hakimiyeti sarsılmıştı. Ancak İslam dünyasında çıkan iç karışıklıklar bu durumdan yararlanılmasını engelledi. Hz. Osman'ın son yıllarda başlayan karışıklık, Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra daha da artmış ve Bizans'ın rahatlamasını sağlamıştır. Askeri faaliyetler Hz. Ali ve Suriye valisi Muaviye arasındaki mücadeleden dolayı kesildi. Çünkü Hz. Ali ile mücadeleye giren Muaviye, 661 yılına kadar karışıklıklar nedeniyle beş yıl sefer düzenleyememişti. 17 Haziran 656 da Suriye'de Muaviye; Medine'de Hz. Ali halife ilan edilmesiyle çıkan iç savaş 661 yılında Hz. Ali'nin şehit edilmesiyle son bulmuştu. Bu iç savaş nedeniyle Muaviye, Bizans ile anlaşmak zorunda kaldı. 659 yılında Bizans ile bir anlaşma yaparak yıllık vergi vermeyi kabul etti. Muaviye'nin ateşkes teklifi Bizans tarafından sevinçle kabul edildi. [429]

Muaviye'nin 659 yılındada iç mücadele nedeniyle yaptığı barış fazla sürmedi. İç çatışma 661 yılında Hz. Ali'nin şehit edilmesi ile Muaviye lehine sonuçlandı. Muaviye Şam'ı başkent yaptı. Seksen yıl sürecek Emevi Hanedanlığını kurdu. Muaviye iç sorunları hallettikten ve durumunu güçlendirdikten sonra Bizans'a saldırılarına yeniden başladı. 663 yılından itibaren Araplar yeniden her yıl

---

[428] Georg Ostrogorsky, age., s. 108-109 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 257 ; A.A.Vasılıev, age., s. 272 ; Celalettin Basık, age., s. 221 ; H. İbrahim Hasan, age., s. 334 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 85-89 ; Radi Dikici, age., s. 175-176.

[429] A.A.Vasılıev, age., s. 272 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 109 ; Celalettin Basık, age., s. 221 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 89 ; Radi Dikici, age., s. 176. Haftalık 1000 dinar. (Şahin Uçar, Anadolu'da..., s. 76.)

Anadolu'ya bir ordu ve Ionia kıyısına bir donanma göndererek Bizans'ın şehir ve adalarını birer birer almaya başladı. Kıbrıs- Rodos- Kos adaları hattı Sakız adası (Khios) ve İzmir alınarak desteklendi.[430]

Müslüman fatihler, Suriye ve Mezopotamya topraklarında hızla ilerlemişlerdi. Ama aynı faaliyeti Anadolu'da gerçekleştirmemişler, kendi bölgelerini genişletmeye, Bizans'a tabi olan araziyi de küçültmeye çalışmamışlardır. Hatta zaptettikleri büyük şehirlerde tutunmak için de büyük gayret sarf etmemişler, sadece düzenli olarak her yaz mevsiminde Amanos ve Toros silsileleri yoluyla Anadolu içlerine akınlar yapmışlar, bol esir ve ganimet aldıktan sonra geri dönmüşlerdir. Bu adımların altında Arapların Anadolu'yu kendileri için bir yurt olarak düşünmedikleri gerçeği yatar. Anlaşılan coğrafya ve tabiat şartlarının farklılığı sebebiyle Arap kabileleri özellikle Toros dağlarının kuzey ve batı kısımlarını beğenmemişler ve buralara yerleşmeyi düşünmemişlerdir. Bu sebeple karşılıklı toprak iltihakları gerçekleşse, hatta Arap orduları karadan İstanbul'a kadar ulaşmış olsa da Toros silsilesi her iki devlet arasında tabiî bir sınır olma özelliğini sürdürmüştür. Hatta taraflar büyük zaferler kazandığında bile toprak talebi olmadan anlaşmalar yapılmıştır. Karşılıklı mücadeleler esnasında sadece doğrudan doğruya sınır bölgesinde bulunan ve en mühim geçitlerin anahtarı rolünü gören şehir ve kalelerin ele geçirilmesine özel önem verilmiş, diğer şehir ve bölgeler fazla ısrar edilmeden rakip tarafa bırakılmıştır. Araplar ile Bizans arasında bitip tükenmeyen savaşlar sebebiyle her iki devlet arasında oldukça geniş bir arazi şeridi sahipsiz bir hudut bölgesi olarak atıl vaziyette kalmıştır. Bunda Bizans İmparatoru Heraklios'un Suriye'yi terk etmek zorunda kalınca bölgedeki şehirleri Müslümanlara bırakmamak için tahrip etmesinin, ahalisini de göçe zorlamasının etkisi vardır. Araplar da Anadolu'ya ilerlemeleri sırasında arkalarında kendilerini tehdit edebilecek müstahkem şehirler bırakmamak için buradaki yerleşim birimlerini boşalttıkları ve bölgeyi insansız bir alana çevirmeye çalıştıkları görülmektedir.[431]

[430] A.A.Vasılıev, age., s. 272 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 90-92.

[431] Adem Apak, agm., s. 103-104.

2.2.2.3. IV. Konstantinos Dönemi (668-685)

II. Kontans, 662 yılında çıktığı Batı yolculuğundan dönememiş ve 15 Eylül 668 de Sicilyadaki sarayında bir hizmetlisi tarafından öldürülmüştü. Yerine Kontans batıda bulunurken Doğu eyaletlerini yöneten büyük oğlu IV. Konstantinos, Bizans kralı oldu.[432]

IV. Konstantinos zamanında 672[433] yılında Müslüman Arap donanması Ege Denizi ve Çanakkale Boğazı'nı geçerek Marmara'ya geldi. Kyzikos (Kapıdağ) Yarımadası'nı ele geçirerek burayı üs olarak kullanmaya başladılar. Donanmanın amacı kışı burada geçirip baharda yeniden saldırmaktı. Ancak kışın son derece sert geçmesi, muhasarayı gerçekleştiren ve soğuk iklime alışık olmayan Arapları zor durumda bıraktı. İstanbul'a büyük deniz saldırısı 674 İlkbaharında başladı. Mücadele bütün yaz boyunca devam etti. Son baharda Arap donanması Kapıdağ'a çekildi. Ertesi İlkbaharda bu donanma İstanbul'u yaz boyunca tekrar kuşattı. Genellikle her yıl yaz aylarında saldırıya başlıyorlardı. Müslümanların elinde, duvarları ve savunmacıları topa tutmak için ağır kuşatma düzenekleri ve büyük mancınıkları vardı. Bizans'ın elinde ise Suriye'nin Heliopolis (Baalbek) şehrinden mimar ve kimyager Kallinikos'un icat ettiği Rum Ateşi,[434] Yunan Ateşi, Grejuva Ateşi gibi isimler verilen suda da yanabilen bir silahı bulunmaktaydı. Bu ateş sayesinde düşman gemileri kolaylıkla batırılıyordu. Doğal olarak Müslüman gemileri de özellikle bu ateş nedeniyle başarılı olamadılar ve Bizans, Müslümanları durdurmayı başardı. Müslümanlar kışın yaklaşmasıyla üsleri olan Kyzikos'a çekildiler ve Suriye'den

---

[432] J.Julıus Norwıch, age., s. 263 ; Celalettin Basık, age., s. 224 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 92 ; Radi Dikici, age., s. 178.

[433] Ostrogorsky, Bu tarihi 670 olarak belirtmektedir. (Georg Ostrogorsky, age.,s.116.) ; Daha farklı tarihler verilmektedir. (Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 92-100)

[434] Bizanslılara büyük faydalar sağlayan Grek ateşi ilk defa bu mücadelede kullanılmıştır. Grejuva ateşi özel olarak üretilmiş borular veya sifonlar vasıtası ile atılan ve düşman gemilerine çarptığında ateş alan patlayıcı maddelerden oluşuyordu. Grajuva ateşinin içeriği çok sıkı bir şekilde saklanmıştır ve içerik hakkında bugün bile kesin bilgiye sahip değiliz. Bu ateş kimi zaman pompalarla düşman gemisine püskürtülüyor, ya da dar kutulara konularak hedefe fırlatılıyordu. Bizans donanması Araplar arasında büyük bir panik oluşturan ve sifnofor adı verilen gemilere sahipti. Bu suni ateşi düşman üzerine atmak için başka usullerde vardı. Bu yanıcı sıvı hem gemilerin ahşap gövdelerini yakarken hem de bu sıvı deniz yüzeyinde kalabildiğinden yanan gemiden atlayan askerlerinde kurtulmasına engel oluyordu. Dolayısıyla Rum Ateşi adı verilen bu silah Bizans'ın denizden gelen saldırılara karşı korunmasında çok önemli ve etkili bir güç oluşturuyordu. (Georg Ostrogorsky, age., s. 116.) ; (Radi Dikici, age., s. 179 ; A. Baılly şöyle yazmaktadır: Bu Bizans'ın elinde bulunan en korkunç ve en kesin silahtı. Ona hedef olacağını sadece düşünmek bile düşmanı tir tir titretiyor ve o, işe karışınca aklına kaçmaktan başka bir şey gelmiyordu; bu hal, silahı daha da etkili kılıyordu. (Auguste Baılly, age., s. 138-139.)

yardım istediler. Ellerindeki gemileri tamir ederek kullanılacak hale getirdiler. Baharla birlikte tekrar saldırıya geçseler de sonuç değişmedi. Kuşatmanın ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci yılı aynı başarısızlıkla sonuçlandı. Araplar, İstanbul'u alamadılar. İstanbul surları önünde yapılan deniz savaşlarında büyük kayıplar vererek 678 yılında geri çekilmek zorunda kaldılar Arapların İstanbul'u denizden alma çabaları başarısız oldu. 678 yılında kuşatma kaldırılarak Müslümanlar eve dönmeye başladı. Dönüş yolunda şiddetli bir fırtınaya yakalanarak neredeyse tamamı yok oldular.[435]

Muaviye'nin donanması denizden saldırdığı İstanbul önlerinde başarısız olurken kara ordusu da Bizans sınırında büyük zorluklar yaşıyordu. Merdailer denen Hristiyan korsan çeteleri Toros Dağları'ndan güneye, Suriye'ye ve Lübnan'a inerek Araplara karşı gerilla mücadelesi yapıyorlardı ve bu haydutlara karşı fazla bir başarı sağlanamamıştı. 679 yılında Bizans Kralı'nın barış teklifini kabul etti. Muaviye, ele geçirdiği Ege adalarını tahliye edecek ayrıca yıllık elli köle, elli at ve beş yüz kilo altın haraç verecekti. Muaviye bir yıl sonra öldü.[436]

IV. Konstantinos, Arapları İstanbul'dan atmakla ve Bizans yararına karlı anlaşma yapmakla yalnız kendi ülkesine değil bu sayede Müslüman tehlikesine karşı korunmuş olan Avrupa'ya da büyük bir hizmet yapmış oldu. IV. Konstantinos'un bu başarısının batıda büyük etkisi olmuştur. Bir kronikçiye göre IV. Konstantinos'un zafer haberi Avar Hanı ve diğer batı hükümdarlarına ulaştığında bunlar imparatora elçiler ve hediyeler göndermişler ve kendisi ile barış ve dostluk anlaşmaları yapmak arzusunda olduklarını bildirmişlerdir. Bizans hakimiyetini kabul etmişlerdir. Doğu ve batıda büyük bir barış devresi yaşanmıştır. Bu zaferle Arap ilerleyişine ilk defa dur denilmiştir. O zamana kadar büyük bir mukavemet görmeden ilerleyen Arap

[435] J.Julıus Norwıch, age., s. 263-264 ; A.A.Vasılıev, age., s. 272 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 116 ; Adem Apak, agm., s. 106-107 ; Celalettin Basık, age., s. 224-225 ; ; H. İbrahim Hasan, age., s. 356 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 92-100 ; Radi Dikici, age., s. 179-180. A.A.Vasılıev kuşatmanın bitiş tarihini 677 olarak belirtir. (A.A.Vasılıev, age., s. 272).

[436] J.Julıus Norwıch, age., s. 264 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 116 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 101-102 ; Celalettin Basık, age., s. 216 ; Radi Dikici, age., s. 179-180. Georg Ostrogorsky Anlaşmanın otuz yıllık olduğunu ve 3000 altın verileceğini belirtmiştir. (Georg Ostrogorsky, age., s. 116.)

ilerlemesi durduruldu. Avrupa'nın önünde set olan İstanbul'un alınamaması sadece Bizans Devleti için değil, bütün Avrupa kültürü için de kurtuluş olmuştur.[437]

Muaviye b. Ebû Süfyan'ın halifeliği döneminde Arapların gerçekleştirdikleri İstanbul muhasaraları fetih gerçekleşmediği için başarısız teşebbüsler olarak görülebilir. Ancak bu seferler sebebiyle Bizans İmparatorluğu'nun bütün gücünü İstanbul'un korunmasına yoğunlaştırması, Arapların Anadolu'da çok rahat hareket etmelerine imkân vermiştir.[438]

Yezid'in 683 yılında ölümü nedeniyle çıkan iç savaş nedeniyle Suriye'de artan karışıklardan yararlanmak isteyen IV. Konstantinos, aradaki barışı bozarak Malatya ve Maraş'a saldırdı ve aldı. Yeni halife olan Abdulmelik, Irak'a karşı mücadelesine devam edebilmek için Muaviye'nin ödediğinden fazla haraç ödemek şartıyla anlaşma yaptı. Yılda 360 000 dinar, 360 köle, 360 at vermeyi kabul etti. 685 yılında IV. Konstantinos öldü ve yerine II. Iustinianos imparator oldu.[439]

2.2.2.4. II. Iustinianos Dönemi (685-695/705-711)

II. Iustinianos, Bizans kralı olduğu yıl Müslümanların halifesi de Abdülmelik olmuştu. IV. Konstantinos'un zaferi sayesinde devletin doğudaki durumu iyiydi. Araplar arasında ise Muaviye'nin ölümünden beri iç karışıklıklar devam ediyordu. II. Iustinianos, Emevilerin iç karışıklıklarından yaralanmak için IV. Konstantinos'un Halife Abdülmelik ile yaptığı anlaşmayı bozdu. Arapların ayrılmasından sonra 687 yılında Hazarların akınlarına uğrayan Ermenistan ve Kafkasya'ya, Leontios komutasında bir ordu gönderdi. Merdailerle hareket eden diğer bir ordu ise Antakya'yı aldı(688) ve Lübnan' a kadar ilerledi.[440] İç savaşla uğraşan Abdülmelik barış yaptı. Eski ödenen vergilere ilaveten Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan ve Kıbrıs'ın vergileri iki devlet arasında paylaşılacaktı. Merdailer, Bizans topraklarına

[437] A.A.Vasılıev, age., s. 272-273 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 116-117 ; Celalettin Basık, age., s. 225 ; Radi Dikici, age., s. 180.

[438] Adem Apak, agm., s. 108.

[439] Şahin Uçar, Anadolu'da..., s. 92 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 104.

[440] J.Julıus Norwıch, age., s. 267-268 ; Şahin Uçar, Anadolu'da..., s. 93 ; Celalettin Basık, age., s. 227 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 105 ; Radi Dikici, age., s. 181.

yerleştirilecekti ve bu barış 10 yıl sürecekti.[441] Bu anlaşma sonucuna göre Kıbrıs askerden arındırıldı ve halk yaklaşık üç yüz yıl süren, bir özerklik statüsü kazandı. Anlaşmanın en tartışmalı maddelerinden biri yağmacı Merdailerin Lübnan'dan tahliye edilip Anadolu'ya yerleştirilmeleriydi.[442]

Suriye'de Lübnan dağlarında uzun süreden beri asi, dinsiz, eşkıya manasına gelen "Merdai''(Merdait) adını taşıyan insanlar yaşamaktaydı. Bunlar askeri teşkilata sahiptiler ve şehirlerdeki Bizans otoriteleri için bir çeşit siper oluşturuyorlardı. Araplar, Suriye'yi fethedince Merdailer kuzeye ve Arap - Bizans sınırına doğru kaçtılar ve çevrelerine devamlı akınlar düzenleyerek Arapları taciz ettiler. Merdailer, Anadolu'yu Arap istilalarına karşı koruyan "Tunç Duvar'' olmuşlardır. II. Iustinianos zamanında yapılan anlaşma gereğince Merdaileri, Bizans'ın iç şehirlerine yerleştirmeye razı oldu. İmparatorun bu anlaşması tunç duvarı tahrip etti. Bunların Arap sınırından uzaklaştırılması hiç şüphesiz Arapların yeni fethetmiş oldukları vilayetlerdeki mevkilerini güçlendirdi ve Anadolu'nun içlerine yaptıkları saldırıları kolaylaştırdı.[443]

Merdailer yıllarca Müslümanların başına bela olmuş, gerilla savaşıyla Müslümanları uğraştırmışlar dolayısıyla Bizans'a büyük hizmette bulunmuşlardı. Bizanslılar, Merdailerin Anadolu'ya yerleştirilmesinin Suriye sınırını zayıflatacağını düşünürken Iustinianos onları Antalya ve güney kıyısı boyunca diğer kilit noktalara yerleştirerek savunmasını güçlendireceğine inanıyordu. Arapların hatırı için Bizans sınırındaki Merdaileri göç ettirmesi inandırıcı bir şey değildir. Nikeforos'a göre, Bizans İmparatoru bu kuralı kendi faydası için koydu, amacı da daha sonra Merdailer sayesinde ordusunu kuvvetlendirmekti. Böylece barış bozulunca kuvvetli bir orduya sahip olacaktı.[444]

II. Iustinianos, 688-689 yıllarında Slavlar üzerine seferler düzenledi. Slav köylü ve çiftçilerinin büyük kısmını -yaklaşık iki yüz elli bin- Opsikion themasına yerleştirdi. Yeni güçlerin getirilmesi sadece Bizans ordusunun önemli oranda

---

[441] Georg Ostrogorsky, age., s. 121 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 267-268 ; Şahin Uçar, Anadolu'da..., s. 93 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 105-106 ; Radi Dikici, age., s. 181.

[442] J.Julıus Norwıch, age., s. 267-268 ; Celalettin Basık, age., s. 227 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 107.

[443] A.A.Vasılıev, age., s. 274; Georg Ostrogorsky, age., s. 122-123 ; Celalettin Basık, age., s. 227.

[444] J.Julıus Norwıch, age., s. 267-268 ; Şahin Uçar, Anadolu'da..., s. 94 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 106.

artırmakla kalmaz, aynı zamanda düşman akınlarıyla tahrip edilmiş olan bölgenin iktisadi bakımdan kalkınmasına da katkıda bulunmuştur.[445]

Bizans, Slavlarla anlaşma yaparak; Abdulmelik de iç karışıklıkları önleyerek rahatlamıştı. Kıbrıs halkının göç ettirilmesi Arapların aleyhine olduğu için halifenin bundan vazgeçmesi teklifini II. Iustinianos reddetti. Ayrıca yeni Arap paraları üzerinde haç yerine Kuran ayetleri basılmıştı. Kıbrıs'ın haracı bu paralarla ödenmek istenmişti. Bu nedenlerle 691/692 yılında iki devlet arasında savaş başladı. 691 yılında Araplarla mücadelenin başlamasıyla -Araplar tarafından serbest bırakılarak hürriyetlerine kavuşacakları vaad edilmiş olan- yirmi bin Slav askeri karşı tarafa geçmiştir. Bunun sonucunda Bizans, 692 yılında Sulusaray'da (Amasya) büyük bir yenilgiye uğradı ve Ermenistan'ın Bizans'ta kalmış olan kısmının yeniden Arapların hakimiyetine geçmesine yol açtı.[446] Araplarda kendi taraflarına geçmiş olan Slavları, Bizans'ı örnek alarak, Suriye'ye yerleştirdiler ve onları Bizans'a karşı daha sonraki mücadelede safhalarında savaşçı olarak kullandılar.[447]

Theophanes'e göre Iustinianos, ihanetin gerçekleştiği yerden kilometrelerce uzakta bulunan Opsikion themasindeki tüm Slav aileleri İzmit Körfezi kıyısında toplayarak öldürülmelerini istemiş; binlerce erkek, kadın ve çocuk kılıçtan geçirilerek denize atılmıştı.[448] X. yüzyılda hala Opisikon themasında Slavlara, Kibyraioton theması ile Yunanistan'da da Merdailere rastlamaktayız. Bu Merdailer Yunanistan'da 5087 veya 4087 kişilik bir güce sahip bulunuyorlardı. Şu halde II. Iustinianos'un göç ve iskan politikası pekala önemini ispat etmiş ve buna tabi tutulanlar için oldukça sıkıntılı ve acı şartlar doğurmuş olmasına rağmen bu tedbirler Bizans Devleti'nin hayati bir ihtiyacına cevap vermiştir. Heraklios devrinde themalara stratioteslerin iskanı ile devletin gençleşmesi, canlanması başlamıştı. Heraklios'un halefleri onun eserini devam ettirdiler. Bu gençleştirme oluşumuna,

---

[445] Georg Ostrogorsky, age., s. 122 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 268 ; Celalettin Basık, age., s. 227 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 107-108.

[446] J.Julıus Norwıch, age., s. 269 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 123 ; Celalettin Basık, age., s. 228 ; Şahin Uçar, Anadolu'da..., s. 97 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 109; Şahin Uçar, Slavların kaçtığını belirtir. (Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 109.)

[447] Georg Ostrogorsky, age., s. 123 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 110.

[448] J.Julıus Norwıch, age., s. 269 ; Şahin Uçar, Anadolu'da..., s. 97 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 109.

kansız kalmış devlet arazisine dışarıdan muhacirler getirmek ve bunları asker veya köylü olarak buralara yerleştirmek suretiyle katkıda bulundular.[449]

695 yılında Leontios başkanlığında bir ayaklanma çıktı. Patrikte onlardan yana olduğunu bildirdi. II. Iustinianus tahtan indirilerek burnu ve dilinin yarısı kesildi. Ömür boyu hapis yatmak üzere Kırım sahillerinde ki bugünkü küçük Kerson'a sürgüne gönderildi. Sürgün hayatından kaçarak Hazar Devletine sığınmıştı. Öldürülmek istenince kaçarak Bulgar Hanı Tervel ile ilişki kurarak yardımını sağladı. II. Iustinionos, Tervel Han'ın yardımıyla ikinci kez imparator oldu.[450]

II. Iustinianos ikinci defa tahta oturmasından kısa bir süre sonra Leontios ve Tiberios tarafından esir alınmış altı bin Arap savaş esirini serbest bıraktı. Daha sonra halife I. Velid'e büyük miktarda altın, kalifiye işçilerden oluşan bir ekip ve o sırada inşası devam eden Medine Camii'nin süslenmesi için büyük miktarda mozaik taşı gönderdi. Karşılığında Velid'in ona yirmi bin dinar değerinde bir "ev dolusu" biber armağan ettiği belirtilmektedir.[451]

Araplar, VIII. yüzyılın ilk yarısında Atlas Okyanusu kıyılarına geldiler. Araplar, Bizans'ın Afrika sahilindeki batı karakolu Septem'de daha güçlü bir direnişle karşıladılar. 711 yılında Herkül sütunları civarındaki Septem'i (bugünkü Ceuta İspanyol kalesi) aldıktan sonra Araplar bütün Kuzey Afrika kıyılarına hakim oldu. Aynı zamanda Tarık b. Ziyad'ın idaresindeki Müslüman orduları Afrika'dan İspanya'ya geçtiler. Ve yarımadanın büyük bir kısmını Vizigotların elinden aldılar. Buradaki Vizigotları birkaç yıl içinde yıktılar. İşte bu suretle VIII. asrın başlangıcında Müslüman tehlikesi batı Avrupa'da yeni bir istikamette yani İberya Yarımadası yönünde kendini gösteriyordu. Araplar, İstanbul surlarını aşamadıkları için Avrupa'ya girmese de bir başka yoldan Afrika üzerinden Avrupa'ya girmiş oldu.[452]

II. Iustinianos, önlenemez bir intikam hırsıyla önemli devlet işlerini unuttu. Devletin düşmanlarına karşı savaşmayı ihmal ve bütün gücünü iç düşmanları ile

---

[449] Georg Ostrogorsky, age., s. 123.

[450] Georg Ostrogorsky, age., s. 132 ; Auguste Baılly, age., s. 145-147 ; Celalettin Basık, age., s. 230 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 111-115 ; Radi Dikici, age., s. 185-186.

[451] J.Julıus Norwıch, age., s. 276.

[452] Georg Ostrogorsky, age., s. 132 ; A.A.Vasılıev, age., s. 274 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 116.

yaptığı mücadele ile harcamıştır. Bu politikadan Araplar yararlandılar. 709 yılında Kapadokya sınır bölgesinin kilit konumundaki en önemli kalelerinden birisi olan Tyana'yı kuşattılar. Kabiliyetli devlet adamları öldürüldüğü için ordu yetersizdi ve iyi idare edilemiyordu. Doğal olarak bu ordu yenildi ve Tyana teslim oldu. Bu zafer Arapları imparatorluk içlerine doğru akın yapma konusunda cesaretlendirdi. Araplar 710 ve 711 yıllarında Klikya'ya yaptıkları akınlarda karşılık görmeden birçok kaleyi fethetti. Küçük bir Arap birliği Üsküdar'a (Khrysopolis) kadar ilerledi.[453] Ş.Uçar, bu başarıların kazanılmasında Tiberios'un kardeşi Doğu komutanı Heraklios'un intikam için II. Iustinianos tarafından öldürülmesinin etkisinin olduğunu belirtmektedir. Çünkü Anadolu, Arap saldırılarına karşı savunmasız kaldı demektedir. Ayrıca II. Iustinianos'un, Tervel Han ile savaş yapmak istediğinden doğu ordusunu kuzeye nakletmesinin de Arapların başarılı olmasını sağladığını belirtmiştir.[454]

2.2.2.5. Leontios Dönemi (695-698)

II. Iustinianos'un adamları vergi toplamak için halka, özellikle de zengin aristokratlara o kadar zulmediyorlardı ki artık bu zorluklara dayanamadılar. Leontios liderliğinde isyan ettiler ve II. Iustinianos'u tahtan indirerek burnunu kesip sürgüne gönderdiler. Müslümanlar bir yandan İstanbul'u kuşatırken batıda Kuzey Afrika fetihlerine devam ediyordu. Bizans, eski Batı Roma İmparatorluğu eyaletlerinde Müslümanlara karşı koyamıyordu. Müslümanlar VII. asrın sonunda Afrika eksarklığının merkezi olan Kartaca'yı aldılar.(697).[455]

Müslümanlar ile Suriye, Filistin ve Mısır halkı arasında kurulan münasebetler kuzey Afrika yani bugünkü Trablusgarp, Tunus ve Fas topraklarında kurulan münasebetlerden çok farklı idi. Müslümanlar Suriye, Filistin ve Mısır'da mahalli halkın ciddi bir mukavemeti ile karşılaşmamışlardı. Hatta egemenliği altına aldıkları kavimlerin teveccüh ve yardımını sağlamışlardı. Müslümanlar bu durum karşısında yeni haklara karşı büyük bir müsamaha gösterdiler. Hristiyanların mabetlerine ve dini inançlarına karışmadılar. Sadece belli bir vergi vermeleri ve devlete karşı

[453] Georg Ostrogorsky, age., s. 133-134 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 116 ; Radi Dikici, age., s. 187.

[454] Şahin Uçar, Anadolu'da..., s. 104.

[455] A.A.Vasılıev, age., s. 274 ; Auguste Baılly, age., s. 140 ; Celalettin Basık, age., s. 231 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 111 ; Radi Dikici, age., s. 183-184.

sadakat göstermeleri isteniyordu. Hristiyanlığın en önemli merkezlerinden olan Kudüs, batı Avrupa'nın en ücra yerlerinden Filistin'e mukaddes yerlere ziyarete gelen hacılara açık bulundurulurdu. Hacılara ait oteller ve hastanelere dokunulmadı. Diğer taraftan Suriye, Filistin ve Mısır'da Müslümanlar Bizans medeniyetiyle ilişki kurdular ve bu medeniyetin tesiri fatihler üzerinde görüldü. Suriye, Filistin ve Mısır'da büyük bir din serbestliği görülmektedir.[456]

Kuzey Afrika'da ise durum farklı idi. Burada yaşayan Berberi kabilelerin büyük bir kısmı Müslüman ordularına karşı çok şiddetli bir mukavemet gösterdiler. Müslümanlar ise Berberi memleketlerini müthiş bir tarz da yakıp yıkmak ve yağma etmek sureti ile mukabelede bulundular. Binlerce savaş esiri doğuya götürüldü ve burada köle olarak satıldı. Müslümanlar Kuzey Afrika'yı tamamen fethedince yerli halktan birçoğu Hristiyanlığı kabul etmiş olmakla beraber eski zamanların vahşet halinde kalmışlardı. Bunlar Galya'ya göç ettiler. Afrika kilisesi önemli bir darbe yedi.[457]

Leontios dönemi oldukça sönük geçmiştir. Araplar 697 yılında Latin Afrika'ya girerek Kartacayı aldı. Müslümanlar Kartalca'yı ele geçirince 698'de Afrika eksarkhos'u ortadan kalktı. Leontios, durumu, şehri ve Afrika'yı kurtarmak için büyük bir donanma gönderdi. Bizans başlangıçta başarılı oldu. Ama İlkbaharda karada ve denizde desteklenen Arap birlikleri Bizans ordusunu yenmeyi başardı ve ülke Araplara bırakıldı. Ancak Müslümanlara yenilen bu donanma sefer sonunda cezalandırılmaktan korkarak liderleri Aspimar öncülüğünde isyan ettiler ve adını Tiberios yaptılar. Donanma İstanbul'a geldiğinde yeşiller grubunun da desteğiyle Leontios tahtan indirilerek burnu kesildi ve sürgüne gönderildi, Tiberios kral oldu.[458]

2.2.2.6. II. Tiberios (698-705) ve III. Teodosios (715-717) Dönemi

II. Tiberios, kardeşi Heraklios'un yardımıyla Anadolu'nun kara ve denizden savunmasını güçlendirdi. 700 yılında Suriye üzerine yürüyerek kısa bir süreliğine Ermenistan'ın bir kısmını geri aldı. 703 ve 704 yıllarında Arapların Kilikya'ya

[456] A.A.Vasılıev, age., s. 274 ; Auguste Baılly, age., s. 140.

[457] A.A.Vasılıev, age., s. 275 ; Auguste Baılly, age., s. 140.

[458] A.A.Vasılıev, age., s. 275 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 131 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 111-112 ; Radi Dikici, age., s. 184.

yaptığı saldırıları geri püskürtmeyi başardı ve büyük kayıplar verdirdi. II. Tiberios, kaybedilen Kartaca eksarlığını geri almak ve Arapların ilerlemesini engellemekle ilgili hiçbir şey yapamadı. Araplar sadece yerli Berberilerle mücadele etti. Ancak II. Tiberios 705 yılında tahtan indirildi.[459]

Süleyman b. Abdülmelik dönemi (715-717) Emevîlerde duraklama veya içe kapanma dönemi olarak görülür. Onun iç mücadelelerle geçen ve kısa süren iktidarının en önemli dış politik gelişmesi ise İstanbul'un kuşatılmasıdır. Nitekim 716-717 yılında halifenin emriyle Mesleme b. Abdülmelik karadan, Ömer b. Hübeyre de denizden Bizans'ın başkentini ele geçirmek için harekete geçmişlerdir. Ömer b. Hübeyre Anadolu'nun doğusundan, Bergama'da konuşlanan Mesleme de batı kısmından yola çıkarak birlikte Çanakkale Boğazı'nı aşmışlar ve İstanbul'u Ağustos ayında (716) kuşatma altına almışlardır. İstanbul muhasarasında ordunun başkomutanı Mesleme b. Abdülmelik kuşatmanın kaldırılması halinde kişi başına bir dinar ödenmeyi taahhüt eden Bizans kralı III. Teodosios'un barış teklifini geri çevirdi. Bunun üzerine aynı anda hem karadan hem de denizden saldırılar başladı. Ancak bu esnada meydana gelen şiddetli lodos, Arap gemilerini sürükleyerek donanmanın parçalanmasına sebep oldu. Arapların paniklemesinden istifade eden Bizans donanması saldırarak Müslüman gemilerini batırdı. Bizans'ın bu savaşta da en büyük savunma silahı Rum ateşi oldu. Bizans askerleri Arap donanmasının arasına dalarak yiyecek ihtiyacını karşılayan erzak gemilerini bu silahla ateşe veriyorlardı. Denizdeki kayıpların yanında karadan yapılan saldırılarda güçlü surlar aşılamadı. Bunun üzerine Müslümanlar takviye kuvvet gelinceye kadar kuşatmaya ara verdiler. Ancak o yıl (717) kışın uzun ve şiddetli yaşanması, erzak gemilerinin de Rumlar tarafından imha edilmiş olması Arap askerlerin çok sıkıntı çekmelerine ve büyük kayıp vermelerine sebep oldu. Müslümanlar kuşatmayı kaldırmadılar, ancak gerekli yardımı alamamaları sebebiyle kışı açlık ve sefalet içerisinde geçirmek zorunda kaldılar.[460]

---

[459] Georg Ostrogorsky, age., s. 132 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 272 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 112-115 ; Radi Dikici, age., s. 184-185.

[460] Adem Apak, agm., s. 112-113. ; H. İbrahim Hasan, age., s. 409-410. III. Leon'un Kral olana kadar Müslümanlarla birlikte hareket ettiğini ve yardım ettiğini belirtmektedir. (H. İbrahim Hasan, age., s. 409.)

2.2.2.7. III. Leon Devri (717-741)

718 yılının ilkbaharında Mısır donanması Arap muhasaracıların beklediği yardımı getirdi. Yaklaşık 300 gemilik erzak İstanbul'a ulaştı. Fakat Müslüman donanma içinde bulunan Hıristiyan tayfalar isyan edip ele geçirdikleri gemilerle Bizans kralı III. Leon'a ulaşarak muhasaracı donanmanın yerini haber vermeleri üzerine Arap gemileri Rum ateşi destekli Bizans saldırılarına maruz kaldı. Rum ateşinden kaynaklanan yangınlarda birçok gemi battı. Sağlam kalanları ise Bizanslıların eline geçti. Rumların denizden gerçekleştirdikleri saldırılara ilave olarak Mesleme'nin idaresindeki kara birlikleri Bulgarların; ona yardıma gelen Amr b. Kays idaresindeki askerler de Slavların saldırısına uğradı. Böylece Araplar aynı anda hem Bizans, hem Bulgar hem de Slavlara karşı savaşmak zorunda kaldılar. Bu olumsuz gelişmelere rağmen başkomutan Mesleme halifenin kesin emri gereğince muhasarayı devam ettirdi. Fakat yeni halife olan Ömer b. Abdülaziz'den (717-720) geri dönülmesi emrinin gelmesi üzerine kuşatmaya son verildi. Bu şekilde bir yıldan fazla süren büyük İstanbul kuşatması başarısız oldu. Sefer dönüşünde Müslümanlar hem düşman saldırıları, hem de tabii felaketler sebebiyle pek çok kayıp verdiler. Sonuçta muhasaracı askerler sadece beş gemi ile Suriye'ye dönebildiler. Bundan dolayı Süleyman b. Abdülmelik zamanında gerçekleştirilen İstanbul'un fethi teşebbüsü Arap fetih tarihinin en büyük başarısızlıklarından biri olarak kabul edilir.[461]

Orta Çağ'da dini inanışların devlet politikaları üzerinde ne kadar etkili olduğunu görmekteyiz. Bizans İmparatorları, doğu halkının inancını desteklediğinde batıyı; batı halkının inancını desteklediğinde doğu halkını kaybetmiştir. Gerek Sasaniler ile gerekse Müslüman Araplarla yapılan savaşlarda bunun etkisi görülmüştür. Merkezi yönetimle farklı dini mezheplere sahip olan halk toprakların korunmasında gerekli hassasiyeti göstermemiş, bu nedenle topraklar kolayca elden çıkmıştır.

Birlik ve beraberlik bir ülke için çok önemlidir. İç savaş durumundaki veya içerde güçlü olamayan ülkeler dış mücadelede devamlı zor durumda kalmıştır. Bizans'daki taht kavgalarında Müslümanlar zaferler kazanırken, Müslüman

[461] Adem Apak, age., s. 113-114 ; H. İbrahim Hasan, age., s. 409-410 ; Şahin Uçar, Araplar'ın…, s. 118-128 ; Radi Dikici, age., s. 196-197.

Araplardaki taht kavgalarında Bizans zaferler kazanmıştır. Hz Ali dönemindeki iç çekişmeler nedeniyle akınlar duraksadı. Muaviye anlaşma yaparak Bizans'a yıllık vergi vermeye başladı. Ancak Hz. Ali'nin şehit edilmesiyle yönetime Muaviye'nin tekrar hakim olmasından sonra akınlar yeniden başlayabilmiştir.

Ülkelerin politikalarının belirlenmesinde ticaretin de çok etkili olduğunu görmekteyiz. Sasanilerle sık sık yapılan savaşlar Bizans'ın çok değer verdiği ipek ithalatının durmasına sebep oluyordu. Çin'e giden kara yolu İran arazisinden geçtiği gibi Hint Okyanusundaki deniz ticaretine de, İranlı tüccarlar hakimdiler. I. Iustinianos, Çin ile bağlantıyı zor bir yoldan, Kırımdaki üstleri ve Kafkaslardaki Lazika üzerinden sağlamaya çalıştı. Bizans'ın Kırım ve Kafkas bölgesinde nüfuzunu kuvvetlendirmeye çalışması bu sebeptendir. Bizans, ipek ticareti sorunu nedeniyle, bu sıralarda hakimiyetlerini kuzey Kafkasya' ya kadar uzatmış ve Bizanslılar gibi ipek ticareti yüzünden İranlılarla bozuşmuş olan Türklerle, Bizanslılar arasında ilişki kurulmuştur. I. Iustinianos, İran tehdidine karşın çok uzak ülkelerde bulunan Habeşliler ve Arabistan'daki Himyariler ile anlaşmak istemiştir. Bu sayede Hint Okyanusu yolunu Kızıldeniz üzerinden emniyete almak istiyordu. Doğu ile deniz yolundan ticareti kuvvetlendirmeye çalışarak Habeş Kralının hâkimiyeti altında bulunan Himyarilere bu uzak devletlerden, askeri ve ticari planları için, istifade etmek ve bilhassa İranlılara karşı bunların yardımını temin etmek amacıyla bir heyet gönderdi. Habeşlerden beklenen hizmet, İranlıların elinde bulunan ipek ticaretine son vermeleriydi.

Bizans'ın doğu ticareti, özellikle de ipek ticaretiyle ilgilenmesinin en önemli nedeni İran ile arasındaki düşmanlıktır. Çünkü İran ipek ticaretinden büyük paralar kazanmakta ve bu paraları Bizans'a karşı kullanmaktaydı. Bizans ipek ticaretinin hakimiyetini İran'ın elinden alarak hem İran'ı zayıflatmak, hem de ipek ticaretine ödediği parayı azaltmak istiyordu. Ayrıca İran'ın özellikle savaş dönemlerinde koz olarak kullandığı ipek ticaretini elinden almak istiyordu.

III. BÖLÜM

BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN BATI KOMŞULARI İLE İLİŞKİLERİ

3.1. Bizans İmparatorluğu'nun Vandallar İle İlişkileri

3.1.1. Vandallar'ın Menşei ve Bizans ile İlk Temasları

Vandallar, Cermen kökenli halklardan birisidir. Vandallar tarihçiler tarafından ilk defa Alan ve Süev ittifakı ile birlikte Ren nehrini geçerek üç yıl boyunca Galya'nın yağmalanması olayında kaydedildiler. 409 yılında İspanya'ya girmişler ve buraya yerleşmeden önce İspanya'nın batısını ve güneyini yağmalamışlardı. Vandallar, 429 yılında Alanlarla birlikte İspanya'dan Afrika'ya geçmişler ve Kartaca şehrine hâkim olmuşlardı. Vandallar kurdukları donanma ile Akdeniz'de etkili olmaya başladı ve Sardunya ile Sicilya adalarını kontrol altına aldılar. Vandal donanması Bizans'ın Akdeniz topraklarına sık sık saldırılarda bulundu. 455 yılında Roma şehri de Vandallar tarafından yağmalandı. Bizanslılar, Vandalları Afrika'dan çıkartmaya 465 ve 470 yıllarında iki kez teşebbüs ettiler ancak başarılı olamadılar. Bunun üzerine Bizans, anlaşma yoluyla Afrika'nın kontrolünü Vandallara bıraktı. 439 yılında Kartaca'nın Vandalların eline geçmesinden 533 yılına kadar Afrika'da Vandal krallığı kuruldu. Vandallar da Hristiyanlığın Arius mezhebindendiler. 533 yılında Vandal krallığı içinde yaşayan Romalı nüfusun Ariusçu Vandallardan zulüm görmesini bahane eden Bizans İmparatoru I.Iustinianos, Belissarios komutasında bir orduyu Kartaca'ya gönderdi. Vandal ordusu yenildi, Kartaca alındı ve Vandallar tarihten silindi.[462]

3.1.2. II. Teodosios (408-450) ve Markianos (450-457) Dönemi

Vandallar, fanatik Ariusçu bir Germen kabilesiydi ve önceki yüzyılın sonunda Hunlardan batıya kaçmış ve Galya'nın büyük bir bölümüne saldırıp harap ettikten sonra 409 yılında İspanya'ya yerleşmişlerdi. Orada 428 yılına kadar

[462] Ayşe Kayapınar vd., Bizans Tarihi, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2013, s. 20 ; İzzet Çıvgın, age., s. 112 ; https://tr.wikipedia.org/wiki/Vandallar. 30.10.2015.

kalmışlardı. Bundan sonra yeni kralları Geiserich, tüm halkını deniz yoluyla Kuzey Afrika kıyılarına götürmüştü. Valentinianus ile imzalanan Vandal Devleti'nin imparatorluğun bir parçası olarak tanınacağına dair anlaşmanın ömrü uzun olmadı. 439 yılında Geiserich anlaşmayı yırttı ve bağımsız bir otokrasi ilan etti. Bir süre sonra Sicilya'yı topraklarına ekledi. Başkentini Kartaca'da kurduktan sonra Batı Akdeniz'in sahibi olmuştu.[463]

Batı Roma İmparatoru III. Valentinianus, Ravenna'yı bırakarak tekrar Roma'ya yerleşmişti. Şehir dışında okçuluk talimi yapan altletleri seyretmeye giderken barbarlar tarafından öldürüldü. III. Valentinianus'un çocuğu olmadığından yerine yaşlı bir senatör olan Petronius Maximus seçildi. Gençliğinde iyi bir kariyer yapmış otuz sekiz yaşında konsül ve altı yıl sonra İtalya'nın praefectus praetoriosu olmuştu ama artık yaşlanmıştı. Her taraftan dökülen Batı Roma İmparatorluğunda yapılması gerekenleri yapabilecek güçte ve irade de değildi. III. Valentinianus'un katillerini cezalandırmadı ve arkadaşları arasına aldı. Ayrıca dul imparatoriçe Eudoxia'yı eş olarak almak istedi. Daha otuz yedi yaşında devrinin en güzel kadınların biri olan Eudoxia kendinin iki katı yaşındaki bu yaşlı adamla evlenmek istemiyordu. İstanbul'a başvurmanın da yararı olmayacağını biliyordu. Honoria'nın Atilla'yı çağırdığı gibi Vandal Kralı Geiserich'i yardıma çağırdı.[464]

Sebep ister Eudoxia'nın çağrı mektubu, isterse Roma'yı almak olsun III. Valentinianus'un ölümünden kısa bir süre içinde Vandal donanması harekete geçti. Bu haber Roma'da büyük bir korku ve panik oluşturdu. Yeni imparator Maximus, eli silah tutan herkesi savaşa çağırarak gitmek isteyenlerin gidebileceğini belirtti. Bunun üzerine gücü yeten aileler Vandalların korkusundan şehri terk etmeye, değerli eşyalarını şehirden çıkarmaya başladılar. Bu panik havasının oluşmasında Maximus'un büyük etkisi vardı. Aslında kendisi de şehirden kaçmak istiyordu. 31 Mayıs'ta Vandal donanması İtalya kıyılarına yaklaşınca saray muhafızları durumun sorumlusu olarak gördükleri Maximus'a isyan ederek öldürdüler. Üç gün sonra Kral Geiserich, Ostia'ya ayak basarak Roma kapılarına dayandı.[465]

---

[463] J.Julıus Norwıch, age., s. 136 ; Celalettin Basık, age., s. 142-144 ; İzzet Çıvgın, age., s. 113.

[464] J.Julıus Norwıch, age., s. 135-136 ; Celalettin Basık, age., s. 151.

[465] J.Julıus Norwıch, age., s. 136-137 ; Celalettin Basık, age., s. 144 ; İzzet Çıvgın, age., s. 114.

Üç yıl önce Papa Leon, Atilla'ya yalvardığı gibi yine papa bir kez daha bu sefer Vandallara yalvarmak, şehrin istilasını önlemek için yola çıktı. Tabi ki Roma'nın işgal edilmesine engel olamadı. Ancak Geiserich'den kimseyi öldürmeyeceklerine dair söz aldı. Böylece kapılar açıldı, Vandal ordusu hiçbir direnişle karşılaşmadan şehre girdi. Geiserich şehirdeki bütün zenginlikleri, Eudoxia ve iki kızını da yanına alarak Roma'dan ayrıldı.[466]

3.1.3. I. Leon Dönemi (457-474)

457 yılı Şubat ayının başlarında Bizans İmparatoru Markianos öldü. Böylece Teodosios'un soyundan erkek evlat kalmadı. Kurumsal olarak augustus hala ordu tarafından seçiliyordu. İmparatorların çoğu kendi oğullarını atıyor, hayattayken oğlunun resmen tanınmasını sağlıyorlardı. Evladı olmayan Maximus kimseyi atamamıştı. Bu nedenle halk ordunun başı olan Aspar'ın imparator seçmesini bekliyordu. Yanında çalışan, evinin kahyası, Dacia eyaletinden Hristiyan bir Ortadoks olan Leon'u imparator seçti (457).[467]

I. Leon ile Aspar'ın arası çok geçmeden bozuldu. I. Leon, devletteki Germen gücünü kırmak istiyordu. Bu nedenle Alman ordusunu tasfiye etmeye, İsaurialıların çekirdeğini oluşturduğu yeni bir ordu oluşturmaya karar verdi. Bunlar Kalykadnos Irmağı havzasında bulunan Ikonion ve Lystra'nın güneyinde ki Taurus yabani bölgesinden inmiş dayanıklı, dağlı bir halktı. Gücünü korumak isteyen Aspar ile I. Leon arasındaki mücadele gittikçe şiddetleniyordu. I. Leon'un kayın biraderi olmasına rağmen Basilicus, Isaurialılardan nefret ettiği için Aspar ile birlikte hareket ediyordu. İmparator I. Leon, 468 yılında Kral Geiserich ve Vandallar üzerine deniz seferi düzenledi. İmparatoriçe ve Aspar'ın çabalarıyla bu ordunun başına Basiliscus getirildi. Çoğu Romalı bu seferin çok gerekli olduğunu düşünüyordu. Zira Geiserich'in Roma'yı yağmalamasının cezası hala verilememişti. Batı Roma bunu yapacak güçte olmadığından bunu Bizans İmparatorluğu yapmalıydı. Ayrıca fanatik bir Ariusçu olan Geiserich, Ortadoks Hristiyanlara karşı zulüm başlatmıştı. Çok sayıda kilise ve manastır yakılmış, din adamlarının malları yağmalanmıştı. Bu

[466] J.Julıus Norwıch, age., s. 136-137 ; Celalettin Basık, age., s. 151 ; İzzet Çıvgın, age., s. 114.
[467] J.Julıus Norwıch, age., s. 139 ; Celalettin Basık, age., s. 151.

nedenlerle bu sefer kararı memnunlukla karşılandı. Hemen hazırlıklar başlanarak Vandalları Kuzey Afrika'dan rahatlıkla atabilecek büyüklükte bir ordu hazırlandı.[468]

Basiliscus'un komutasındaki ordu başlangıçta iki önemli başarı kazandı. Birincisi Dalmaçya Lordu Marcellinus, Vandalları Sardinia'dan sürdü. İkincisi ise Heraklios adlı Bizanslı bir general küçük bir kuvvetle Tripolitania'ya çıktı ve güneydoğudan Kartaca'ya yaklaştı. Basiliscus da Merkurion'a çıkmıştı. Fakat doğrudan Vandal başkentine yürüyüp düşmanı habersiz bastırmak yerine bekledi ve ilerlemedi. Bu Geiserich'e istediği fırsatı verdi. Merkurion'a elçiler göndererek imparatorun her dilediğini yapmaya hazır olduğunu sadece gerekli düzenlemeleri yapabilmek için beş güne ihtiyacı olduğunu bildirdi. Kansız bir zafer kazandığını düşünen Basiliscus bunu kabul etti.[469]

Ancak bunu kabul etmesi Basiliscus açısından büyük bir hataydı. Çünkü Geiserich bu beş gün içerinde donanmasını güçlendirdi. Çok sayıda hurda gemiyi ateşleyici olarak hazırlattı. Beşinci gün donanma ateşleyici gemilerle birlikte Merkurion'a doğru harekete geçti. Limana yaklaşınca hurda gemileri ateşleyerek sıkışık bir şekilde limana demirleyen Bizans donanmasının ortasına gönderdi. Basiliscus ve adamları ne onları durduracak ne de yangınları söndürecek güçte değillerdi. Zaten alevler anında gemiden diğerlerine sıçramıştı. Procopius şöyle anlatır: "Ateş yayılırken, Roma donanmasında tabiatıyla telaş ve korku baş göstermişti; rüzgarın ve çatırdayan alevlerin sesi, uzun sırıklarla ateşleyici gemileri iterek diğerlerinden uzaklaştırırken birbirlerine emirler veren askerler ve denizcilerin haykırışlarına karışıyordu…. Şimdi Vandallar da aralarına girmişti. Gemilerine toslayıp batırıyorlar, kaçmaya çalışan askerleri tutsak alıp silahlarına el koyuyorlardı."[470]

Tabii olarak birkaç saat içerisinde savaş sona erdi. Büyük hayallerle başlanan sefer büyük bir hezimete dönüştü. Basiliscus kaçarak İstanbul'a geldi. Kız kardeşi imparatoriçenin yalvarmaları sonucunda I. Leon tarafından bağışlandı. Kuzey Afrika bozgununun tüm suçu komutan Basiliscus üzerine kaldı. Diğer sorumlu tutulan kişi ise Aspar'dı. Bazıları Ariusçu arkadaşı Geiserich ile gizlice anlaştığını Basiliscus'a

[468] J.Julıus Norwıch, age., s. 139-140 ; İzzet Çıvgın, age., s. 117.

[469] J.Julıus Norwıch, age., s. 140.

[470] Norwıch, s. 140.

ihanet etmesi için rüşvet verdiğini iddia ediyordu. Söylentiler gerçek değildi ancak Aspar'ın gözden düşmesine neden oldu. Aspar iki yıl sonra imparatoru tehdit ederek imparatorun küçük kızı Leontia'yı oğlu Patricus'la nişanlamaya ve oğlunu sezar ilan ettirmeye razı etti. Aspar'ın oğulları da boş durmuyorlardı. 469 da I. Leon'un damadı Zenon'a suikast düzenlediler ama öldüremediler. 471 de Aspar'ın oğlu Ardabur, Isaurialıları babasının yanına çekmek için gizli işler çevirmesi son hatalarıydı. I. Leon'un emriyle Aspar ve Ardabur öldürüldü. Patricius yaralı kurtuldu. I. Leon da 3 Şubat 474 yılında öldü.[471]

3.1.4. Zenon (474-475/476-491) ve I. Iustinianos (527-565) Dönemi

I. Leon öldüğünde halef olarak damadı Zenon'un oğlu Leon'u bırakmıştı. Leon henüz yedi yaşındaydı. Leon kısa sürede babası Zenon'u eş imparator olarak ilan etti ve kısa bir süre sonra da öldü. Zenon başa geçer geçmez Vandal Savaşını bitirmek istedi. Elçi olarak senatör Sevarus'u atadı ve göreve verdiği önemi belirtmek için onu Patrikios mertebesine yükseltti. Sevarus kişisel hiçbir hediye kabul etmedi ve Romalı esirlerin serbest bırakılmasının en değerli hediye olacağını söyledi. Bunun üzerine birçok esir serbest bırakıldı. Yılsonuna gelmeden barış imzalandı ve Vandallar sorunu çözülmüş oldu. Bundan sonra Roma için hiçbir tehlike oluşturmadılar.[472]

I.Iustinianos, Nika ayaklanmasını bastırdıktan ve Sasanilerle barış anlaşmasını yaptıktan sonra Batı Roma İmparatorluğu'nu kurtarmak ve Roma İmparatorluğu'nu tek çatı altında toplamak istiyordu. Bu nedenle en değerli kumandanlarından biri olan Belisarios'u 531'de Mezopotamya'dan geri çağırdı. İki yıl önce magister militum per orientem rütbesi verilmişti.[473]

Vandallara karşı yapılacak bir deniz seferinin çok kolay olmayacağı belliydi. Çünkü Vandallar'ın donanması da çok güçlü durumdaydı. Kuzey Afrika'ya kuvvetli bir donanma gönderdikleri gibi V. asrın ortasında Roma'ya karşı bir baskın teşebbüsünde bulunmuşlardı. Ayrıca imparatorluk ordusunun büyük bir kısmı batıya

[471] J.Julıus Norwıch, age., s. 140-141 ; Celalettin Basık, age., s. 153-159.

[472] J.Julıus Norwıch, age., s. 142 ; Celalettin Basık, age., s. 159.

[473] J.Julıus Norwıch, age., s. 170 ; Radi Dikici, age., s. 137-138.

gönderilirse doğu da sorunlar çıkabilirdi. Çünkü doğu da Bizans'ın en önemli düşmanı olan Sasaniler (İran) bunu fırsat bilerek saldırabilirdi. Zaten devamlı sınır savaşları yaşanmaktaydı.[474]

Prokop, Afrika seferinin ilk defa tartışıldığı toplantı hakkında bilgi vermektedir. İmparatorun en sadık müşavirleri bu seferin başarıya ulaşma imkânı hakkında tereddütlerini belirttiler ve böyle bir seferin mevsiminin uygun olmadığını söylediler. I. Iustinianos bile tereddüt etmeye başlamıştı. Fakat za'afına yenildi ve sefere karar verildi. Bu sırada İran'da hükümdar değişikliği oldu. I. Iustinianos, yeni hükümdar Hüsrev Anuşirvan ile 532 yılında "Ebedi Sulh" adı verilen bir anlaşma imzaladı. Anlaşma şartlarına göre Bizans, Sasani Devleti'ne yıllık bir vergi vermeyi taahhüt etti. Doğu da bu anlaşmanın yapılması I. Iustinianos'a batıda daha rahat hareket etme imkânı sağladı. I. Iustinianos ordu ve donanmanın başına Nika ayaklanmasını bastıran en değerli komutanı Belisarios'u geçirdi.[475]

Vandallar bu sırada Roma medeniyetinin etkisiyle eski yırtıcı güçlerini kaybetmişlerdi. Ayrıca Berberi kabilelerinin devamlı isyan çıkarmaları da Vandalları zayıflatmıştı. I. Iustinianos bu iç çatışmanın bir fırsat olduğunu görerek, bu iç çatışmayı daha da şiddetlendirdi. I. Iustinianos, Germen krallıklarının kendi aleyhinde birleşemeyeceklerini biliyordu. Zira Ostrogotlarla Vandalların arası ve Ortodoks Franklarla Ostrogotların arası açılmış durumdaydı ve devamlı mücadele içindeydiler. İspanya'ya hâkim olan Vizigotların Bizans'a yapılacak bir seferde çok uzak olması nedeniyle etkin olması çok zordu. I. Iustinianos bu nedenle düşmanlarını tek tek halletmek için seferlerine başladı.[476]

Başlangıçta kolay biz zafer olacağı düşünülmüş olsa da çetin ve uzun bir sefer oldu. Yeniden alınmak istenen ilk bölge Kuzey Afrika'daki Vandal Krallığı'ydı. Basiliscus yenilgisinden (468) yaklaşık altmış yıl geçmişti. Vandallarla yapılan savaş aralıklarla 533'ten başlayarak 548'e kadar devam etti. Kendilerine vurulan bu darbeyi beklemeyen ve hazırlıksız olan Vandallar, Belisarios karşısında duramadılar ve yenildiler. Birkaç ay içinde krallıkları alınarak imparatorluğa katıldı. Muzaffer I.

---

[474] A.A.Vasılıev, age., s. 171-172.

[475] A.A.Vasılıev, age., s. 171-172 ; Auguste Baılly,age., s. 81 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 64 ; Celalettin Basık, age., s. 172 ; Radi Dikici, age., s. 137-138.

[476] A.A.Vasılıev, age., s. 172.

Iustinianos şu beyanatta bulunuyor: "Allah'ın lütfu bize yalnız Afrika'yı, bütün vilayetleriyle bahşetmedi, fakat Vandalların, Roma'nın zaptında iğtinam etmiş oldukları imparatorluk alemetlerini dahi bizlere iade etti" [477]

Vandal Kralı 477 de ölmüş yerinde Geiserich'in torunu Hilderich Vandal Kralı olmuştu. III. Valentinianus'un kızı Prenses Eudokia'nın oğluydu. Prenses Eudokia, Roma yağmalanınca Kuzey Afrika'ya götürülerek Geiserich'in oğluyla evlendirilmişti. Yani Hilderich anne tarafından Romalıydı ve Roma hayat tarzını benimsemişti, savaştan nefret ediyordu. Procopius huzurunda savaş konusunun konuşulmasına bile izin vermediğini belirtir. Bütün bunlardan haberdar olan I. Iustinianos hiç zorluk çekmeden Vandal Krallığı topraklarını alabileceğini düşünüyordu. Ancak 531 yılında Hilderic'in uzak kuzeni Gelimer bir isyanla tahtı ele geçirdi. I. Iustinianos'un itirazına mektubunda cevap olarak; "Bir hükümdarın kendi işine bakmasından daha hoş bir şey olamayacağını" yazdı. I. Iustinianos bunu savaş ilanı saydı ama danışmanları eski yenilgiyi hatırlatarak savaş yapmamasını istiyorlardı.[478]

Ancak Gelimer'in aşağılaması I. Iustinianos'un çok zoruna gitmişti. Doğulu bir Piskopos'un rüyasında Vandallara karşı kutsal bir savaşta her şeye kadir olanın yardım sözü verdiğini anlatması savaş için büyük bir teşvik oldu. Belisarios aldığı emirle 24 Haziran 533 yılında sefere çıktı. Ordu beş bin süvari ve on bin piyadeden oluşuyordu. Belisarios hepsi hepsi takriben 18.000 kişilik küçük bir savaş gücü ile 533 yılında Afrika'ya çıktı.[479] Bunların en azından yarısı İskandinavyalı Herulilerle karışık Hun paralı barbar askerlerden oluşuyordu. Doksan iki dromonun (hafif ve hızlı savaş gemisi) eşlik ettiği beş bin donanma gemisiyle gidiyorlardı. Kumandan gemisinde kumandanın yanında askeri sekreter Procopius ve her zamanki gibi karısı Antonia vardı.[480]

Donanma Peloponnessos'un güneybatı ucundaki Methone'ye geldi. Donanma tekrar yola çıkarak Catania'ya doğru hareket etti. İtalya'daki Ostrogot Krallığı'nın

---

[477] A.A.Vasılıev, age., s. 172 ; Celalettin Basık, age., s. 172.

[478] J.Julıus Norwıch, age., s. 171 ; İzzet Çıvgın, age., s. 117 ; Radi Dikici, age., s. 138.

[479] Georg Ostrogorsky, age., s. 64 ; Harold Lamb, age., s. 118 ; Ordu 14000 kişidir. (Harold Lamb, age., s. 118.)

[480] J.Julıus Norwıch, age., s. 172 ; Harold Lamb, age., s. 118 ; Radi Dikici, age., s. 138.

Bizans ile iyi ilişkileri devam ettiğinden, Catania önemli bir konumdaydı. Belisarios hem donanmasını hazırlarken hem de düşmanın gücü ve durumu hakkında bilgi topladı. Vandalların yaklaşan donanmadan haberleri olmadığını öğrendi. Fırsatı değerlendirmek isteyen Belisarios harekete geçti. Donanma Malta üzerinden Kuzey Afrika'ya geldi, ordu kıyıya çıktı. Ordu Kartaca'ya doğru ilerlerken gemilerde onları denizden takip ediyorlardı. Bizans donanması on gün sonra 13 Eylül'de Kartaca'ya 15 km kala Vandal ordusu tarafından karşılandı. Gelimer, Bizans donanmasını görür görmez harekete geçti. Bizans ordusunu dar bir vadide karşılayacak ve üç koldan saldıracaktı. Ancak Gelimer'in askerleri arasındaki iletişimsizlik nedeniyle plan uygulanamadı. Bizans'ın Hunlardan oluşan süvari birliği saldırıya geçince Vandal ordusu direnemedi ve kaçtı. Gelimer'in ordusu da Bizans ordusu karşısında tutunamadı ve dağıldı. Belisarios 15 Eylül de Kartaca'ya girdi. Afrika'ya geldiğinden beri adamlarına kesinlikle halka kötü davranmamalarını, yağma yapmamalarını emretmişti. Belisarios saraya giderek tahta oturdu. Gelimer ise kaçtığı Numidia'da Sardunya'ya sefere giden ordusunu geri çağırdı. Gelimer kardeşi ve ordusu gelince yeterli güce kavuştuğunu hissettiğinde Belisarios üzerine yürüdü. Kartaca'yı susuz bırakmak için su kanallarını yıktırdı.[481]

Belisarios da Kartaca'ya girdikten sonra savunma duvarlarını güçlendirmek için çalışmalar yapmıştı ama ordudaki yabancı güçler olan Hunlar ve barbarlara güvenemediğinden bir kuşatmayla karşılaşmak istemiyordu. Bu nedenle açık alanda savaşmak için harekete geçti. İki ordu Kartaca'nın elli km batısındaki Tricamarum'da karşı karşıya geldi. 15 Aralıkta başlayan savaşta daha güçlü ve daha eğitimli olan Bizans ordusu başarılı oldu. Vandal ordusunu dağıttı. Gelimer tekrar Numidia kalesine kaçtı. Belisarios, Hippo şehrine ilerleyerek kraliyet hazinesini, esirleri ve yağmaladıklarını alarak Kartaca'ya döndü. Gelimer ise başlangıçta teslim olmadı. Bir süre Berberilerce korunduğu dağlarda dolandı. 534 yılında Mart ayında teslim olduğunda akıl sağlığını kaybetmişti. Küçük sıkıntılar olsa da Afrika da barış sağlanmıştı.[482]

Savaşı bitmiş olarak gören I. Iustinianos, Belisarios'u ordunun büyük bölümüyle İstanbul'a çağırdı. Bunun üzerine Afrika'daki Berberi kabilelerinden

[481] J.Julıus Norwıch, age., s. 172-174 ; Harold Lamb, age., s. 118-124 ; Radi Dikici, age., s. 138-139.

[482] Norwıch, s. 173-174 ; Harold Lamb, age., s. 118-124 ; Radi Dikici, age., s. 139-140.

Mağribiler ayaklandılar ve Afrika'da kalmış olan Bizans kuvvetleriyle çetin bir mücadeleye giriştiler. Heran gizlenmeye hazır ve savaşı durmadan başka bir alana götüren kaçak bir düşmana karşı yıllarca süren yıpratıcı bir savaş oldu. Afrika'da Belisarios'u istihlaf etmiş olan Salomon mağlup edilerek öldürüldü (544). Mücadele 548 yılına kadar sürdü. Bundan sonra General Jan Troglita sayesinde hâkimiyet sağlandı. Yumuşak diplomatlığı, şahsi prestiji ile memleketi yatıştırmayı başardı. Bu başarılar Afrika'ya yaklaşık kırk yıl sükunet getirdi. Bu zaferler sonunda I. Iustinianos, Afrika'da istediği yerlerin tamamını alamamıştı. Afrika'nın batı kıyıları Ceuta İspanyol (Septum) kalesi dışında fethedilememişti. Kuzey Afrika'nın büyük kısmı, Korsika, Sardunya ve Balear adaları ele geçirilmişti. I. Iustinianos yeni alınan yerlerde düzeni sağlamak için çalıştı.[483]

3.2. Bizans İmparatorluğu'nun Lombardlar İle İlişkileri

3.2.1. Lombardlar'ın Menşei ve Bizans ile İlk Temasları

Lombardlar, Batı Germen halklarından birisidir. VI. yüzyılın başında Panonya bölgesini işgal etmişlerdi. Lombard lideri Audoin, 540 yılında imparator I. Iustinianos ile ittifak kurdu. I. Iustinianos'un generali Narses'in emrine 552 yılında 5500 Lombard askeri verildi. 568 yılında Avarların Panonya bölgesine baskıları nedeniyle Alboin liderliğindeki Lombardlar, İtalya'ya hareket ederek buraya kısa sürede yerleştiler. 605 yılında Bizans, Lombardlarla barış anlaşması yapmak zorunda kaldı. Ancak İtalya'ya yerleşen Lombardlar buradaki kültürden etkilenmeye başladı. Revenna'yı 751 yılında ele geçirerek kendilerine başkent yaptılar. Bu durum Papa ile aralarının açılmasına neden oldu. Papa, Lombardlara karşı Frankları desteklemeye başladı. Frank kralı Şarlman, 774 yılında Lombardları Frank hâkimiyeti altına aldı.[484]

---

[483] A.A.Vasılıev, age., s. 172-173 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 65 ; Auguste Baılly, age., s. 81 ; Celalettin Basık, age., s. 172-174.

[484] Ayşe Kayapınar vd., Bizans Tarihi, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2013, s. 20 ; İzzet Çıvgın, age., s. 134 ; https://tr.wikipedia.org/wiki/Lombardlar. 30.10.2015.

3.2.2. II. Iustinos Dönemi (565-578)

I. Iustinianos zamanında İtalya'daki Got (Ostrogot) krallığına son verilmişti. I. Iustinianos'tan sonra İtalya düşmanlara karşı yeterince korunamadı. İtalya birkaç sene sonra Lombardlar tarafından fethedildi. II. Iustinos devrinde Bizans İmparatorluğu'na en büyük darbeyi Lombardlar indirmiştir. Daha öncesinde aldığı vergiler nedeniyle hiçbir sorun çıkarmamışlardı. Bir Germen kabilesi olan Lombardlar, IV. ve V. yüzyıllarda aşağı Elbe civarındaki yurtlarından güneye, Avusturya bölgesine göçmüşlerdi.[485] 567 de Avarlarla ittifak yaparak Gedipleri yendiler. 568 de Iulius Alplerini aşarak kuzey İtalya'ya geldiler. Geçtikleri yerleri yakıp yıkıyorlardı. Lombardlar din bakımından arianist idiler. Kuzey İtalya kısa sürede Lombardların hâkimiyeti altına girdi. Lombardlar kadın ve çocukları ile ilerliyorlardı ve bunların askeri güçleri pek çok kabileden oluşuyordu. Halk arasında söylenen söylentiye göre I. Iustinanos'un generallerinden İtalya valisi Narses Lombardları İtalya'ya davet etmiştir. Ancak bu söylenti doğru olmamalıdır. Çünkü II. Iustinos'un imparator olmasından kısa bir süre sonra Narses Roma'da ölmüştür.[486]

Lombardlar, üç yıl kuşattıkları ve aldıkları Pavia dışında direnişle karşılaşmadılar. İmparatorluk komutanı Longinus, Ravenna'da tedbirler aldığı için buraya dokunmadan güneye inmeye devam ettiler. Bunlar çeşitli kollara ayrılarak hemen hemen bütün yarımadaya yayılarak savunmasız kalmış şehirleri kolayca aldılar. Daha sonra Benevento şehrini aldılar. Roma henüz alınamasa da Lombardlar tarafından güneyden, kuzeyden ve doğudan olmak üzere üç taraftan çevrildi. Lombardlar, Roma ile Ravenna arasındaki irtibatı kestikleri için Roma'ya Ravenna'daki Bizans valisi de yardım edemeyecekti. Çok uzaktaki İstanbul'dan ise yardım gelmesi zordu. Papa büyük Grergorius'un enerjisi sayesinde Roma bütün hücumlara direndi. Fakat yarımadanın kalan kısmı Germenlerin eline geçti. Kısa bir süre sonra İtalya'da Lombard krallığı kuruldu. Lombard krallığı, Frank krallarının darbeleri ile yıkılıncaya kadar daha 150 yıl süre ile yaşadı. Yarımada bundan sonra

[485] J.Julıus Norwıch, age., s. 219-220 ; İzzet Çıvgın, age., s. 134.

[486] A.A.Vasılıev, age., s. 216 ; Celalettin Basık, age., s. 199 ; İzzet Çıvgın, age., s. 134 ; Radi Dikici, age., s. 147.

imparatorluk etkisi dışına çıktı. Avar kralı Alboin, Toscana'dan ileri gitmedi. Ancak Beyleri daha ilerlere giderek kendi idarelerini kurdular.[487]

Lombardlar, İtalya'ya yerleşmeye gelmişlerdi. Kısa sürede ülkenin büyük bir kısmını ellerine geçirdiler. Kültürel olarak İtalyanlarla iyi ilişkiler kurdular. Sayıları az olduğu için Bizans'ın ve Venediklerin ellerindeki şehirlere saldırmadılar. Lombardlar iki yüz yıldan fazla yaşadılar.[488]

3.2.3. Mavrikios Dönemi (582-602)

Tiberios ve bilhassa Mavrikios, Austrasia kralı II. Hildebert (570-595) ile Lombardlara karşı savaşa teşvik etmek ve Lombardları İtalya'dan çıkarmak amacıyla bir ittifak yapmaya çalıştı. Bu amaçla Mavrikios, II. Hildebert veya annesi Brunhilde'ye 50.000 altın (Solidi) gönderdi ve II. Hildebert'i evlat edindi.[489] Bütün bu çabalar boşa gitti. II. Hildebert ordularını İtalya'ya gönderdi. Ama onun amacı İtalya'yı kendi adına feth etmekti. Mavrikios'a bırakmayı düşünmüyordu. Kendi kaderine terk edilmiş olan Roma'nın koruyuculuğunu papa üstlendi. Lombardlara karşı şehrin savunmasını teşkilatlandırmak zorunda kaldı.[490]

İtalya'daki Bizans güçleri yarımadanın üçte ikisini işgal etmiş olan Lombardlara karşı koyacak güçte değildi. Bizans İmparatorluğu, İtalya'ya yeterli gücü gönderemediğinden valilerin ellerindeki sivil ve askeri yetkileri düzenleyerek güçlerini arttırmaya karar verdi. Sonraları thema adı altında uygulanacak ilkelere göre iktidar tamamıyla eksark denilen askeri bir valide bulunuyor ve o askeri birliklerin komutası ile beraber bütün idari ve adli organları emri altında topluyordu. İtalya'daki Bizans idaresinin başına eksark adını taşıyan bir askeri vali getirildi. Bütün mülki memurların tamamıyla emri altında bulunduran bu valinin makamı Revanna idi. Revanna eksarklığının kurulması VI. yüzyılda Mavrikios zamanında olmuştur. Maurelerin istilalarına karşı koymak üzere Kuzey Afrika Eksarklığı da yine bu tarihte kuruldu. İdari ve adli görevlerin askeri otoritenin elinde toplanması

---

[487] A.A.Vasılıev, age., s. 216 ; Georg Ostrogorsky, age., s. 72 ; Auguste Baılly, age., s. 108 ; İzzet Çıvgın, age., s. 135.

[488] Georg Ostrogorsky, age., s. 72.

[489] A.A.Vasılıev, age., s. 217.

[490] A.A.Vasılıev, age., s. 216-217 ; Paul Lemerle, age., s. 69.

mülki memurları hemen kaldırmıyordu. Memurlar askeri otoriterinin yanında kalacaklar ve askerlerin emrinde olacaklardı. Eksarkın yetkileri gittikçe arttı. Sınırsız bir güce sahip olan eksark imparatora gösterilen aynı saygıya sahip oldu. Revanna'daki sarayı mukaddes vasfını aldı. Bu isim sadece imparator sarayına veriliyordu. Eksark, Roma'ya gittikçe imparator gibi karşılanıyordu. Senato, rahipler ve halk görkemli bir alay oluşturarak şehir surlarının dışında karşılıyordu. Bütün askeri, mülkü, idari ve mali idare eksarkın hakimiyetindeydi.[491] Fakat Revanna Eksarkları, İtalya'daki Lombard tehlikesini ortadan kaldırmayı başaramadı.

3.2.4. II. Konstans Dönemi (641-668)

II. Konstans, Avrupadaki devlet arazisinin önemli noktalarını ziyaret etmek istiyordu. II. Konstans, 662 yılında Konstantinopolis'den ayrılarak sarayını batıya kurma kararı aldı. Karısını ve üç oğlunu İstanbul'da bırakarak Yunanistan'a doğru yola çıktı. Önce Selanik'e geldi ve ardından uzunca bir süre Atina'da kaldı. 663 yılında Adriyatik Denizi'ni geçerek Taranto'ya (Tarentum) geldi. Burada Lombardlarla savaşa karar verdi ve başlangıçta birçok başarı kazandı. Birçok şehir karşı çıkmadan kendisine kapılarını açtı ve kısa süre sonra Beneventum kuşatıldı. Lombardlar ellerinden geldiğince karşı koymaya çalışsa da yerel kuvvetleri yetersiz olduğundan başarılı olamadılar. Fakat imparatorun askeri ve mali kuvveti uzun bir savaşa yetmedi. Şehirdeki kuvvetlerin başkent Pavia'da bulunan Lombord Kralı Grimuald'dan yardım istemeleri üzerine Grimuald acil olarak güçlü bir kurtarma birliği gönderdi. II. Konstans, bir süre sonra kuşatmayı kaldırıp Napoli'ye çekilmek zorunda kaldı. Bu nedenle İtalya'yı Lambordlardan temizlemek çalışması başlangıçtaki başarılara rağmen sonuçsuz kaldı.[492]

Lombard ordusu Beneventum'a ilerlerken Grimuald'ın yardımın yolda olduğunu bildirmesi için görevlendirdiği elçi Bizanslılar tarafından yakalandı. II. Konstans, şehirdeki direnişi kırmak ve kolayca ele geçirmek için haberciye Beneventum'a yardım gelmeyeceği yönünde haber götürürse hayatını bağışlayacağını söyledi. Sesuald adlı haberci de bu öneriyi kabul etti. Ancak şehre

[491] A.A.Vasılıev, age., s. 219-220 ; Auguste Baılly, age., s. 109.

[492] Georg Ostrogorsky, age., s. 113-114 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 261 ; Celalettin Basık, age., s. 223.

yaklaştığında anlaşmaya uymayan haberci yardıma gelen ordunun yolda olduğunu söylemesi üzerine öldürüldü.[493]

Sesuald canından olsa da Beneventum şehrini kurtarmıştı. Gelen yardımla zor durumda kalacağını anlayan II. Konstans kuşatmayı kaldırarak Yunan olduğu için Bizans İmparatoru'nu destekleyen Napoli şehrine, oradan da Roma'ya gitti. Dini çekişmeler nedeniyle Papa Martinus'a ölünceye kadar işkence ettiren imparator, Papa Vitalianus tarafından Roma din adamlarıyla birlikte şehrin 10 km dışında resmi törenle karşılandı. 17 Temmuz 663 yılında II. Konstans, Roma'dan ayrılarak Napoli'ye; oradan da Kalabriya üzerinden güneye ilerleyerek Messina Boğazı'ndan geçip Sicilya'ya geldi ve beş yıl Syracusa'daki sarayında kaldı. Burada kaldığı süre içerisinde ağır vergiler ve yapılan zulümler nedeniyle halkın büyük nefretini kazandı.15 Eylül 668 yılında Yunanlı bir hizmetkârı tarafından öldürüldü. Suikaste nüfuzlu birçok Bizans ve Ermeni ailesi temsilcileri katılmıştı.[494]

Bizans'taki cezalandırmalarla yetinmeyen II. Iustinionos, ilk imparatorluğu sırasında halkının kendisine karşı durum takınmasının intikamını almak üzere Ravenna'ya bir cezalandırma seferi yaptı. Şehri korkunç bir şekilde yağmalattı. Nüfuzlu Ravenna ahalisi zincire vurularak İstanbul'a getirildi ve idam edildi, piskoposlarının gözleri oyuldu.[495]

I. Iustinianos imparator olduğunda İtalya, İspanya ve Afrika'daki topraklarının çoğu elden çıkmıştı. Eski Roma İmparatorluğu'nu tekrar canlandırmak isteyen I. Iustinianos, Ostrogotları, Vizigotları, Vandalları yenerek toprakların büyük bir kısmını geri alsa da Bizans bu toprakları elinde tutamamıştır. I. Iustinianos'un buraları alabilmek için harcadığı paralar boşa gitmiştir. Bu nedenle sonraki İmparatorlar büyük mali sıkıntılar yaşamışlardır, ülke çok zor durumlarda kalmıştır. Mavrikios, 599 yılında Avarlarca esir alınmış on iki bin esiri kurtarmayı ekonomik nedenlerden dolayı reddetmiş ve hepsi öldürülmüştür. Dolayısıyla devleti yönetenlerin politikaları, davranışları hissi olmamalı, artı ve eksileri çok iyi planlanarak hareket edilmelidir.

---

[493] J.Julıus Norwıch, age., s. 261.

[494] Georg Ostrogorsky, age., s. 114 ; J.Julıus Norwıch, age., s. 262 ; Celalettin Basık, age., s. 224.

[495] Georg Ostrogorsky, age., s. 134.

SONUÇ

Tarihe baktığımızda birçok devletin kurulduğunu ve belli bir süre yaşadıktan sonra da yıkıldıklarını görüyoruz. Dünyanın en uzun yaşayan imparatorluklarından biri olan Roma İmparatorluğu'nun da yaklaşık 2200 yıl yaşasa da bir gün yıkıldığını görüyoruz. Hemen İbn Haldun'un devlet teorisi aklımıza geliyor. İbn Haldun, devletleri insanlara benzetmekte, devletler de insanlar gibi doğar, büyür, yaşar ve ölür demektedir. Ne kadar yaşarsa yaşasın her devletin bir insan gibi ömrü olduğunu görüyoruz. Ancak devletlerin uyguladıkları politikaların yaşam süreleri üzerindeki etkilerini de görmekteyiz. Zira doğru politika uygulayan devletlerin ömürleri uzamakta –Osmanlı Devleti- yanlış politika uygulayan devletlerin de-Timur Devleti- ömürleri kısalmaktadır. Buradan da devletlerin uyguladıkları politikaların ne kadar önemli olduğunu anlamaktayız.

Roma İmparatorluğu'nun politikalarını incelediğimizde farklı politikalar uyguladığını görüyoruz. Kimi zaman barışı para ile satın alırken, kimi zaman komşu ülkelerdeki iç çatışmaları, taht kavgalarını destekleyerek zayıf düşürmeye çalıştığını, kimi zaman bu düşman kavimleri, devletleri bir başka düşmanına karşı dost, müttefik ve askeri destek olarak kullandığını, genelde ise ateşe elini vurmadan maşa kullanma diye özetleyebileceğimiz bir siyaset uyguladığını görmekteyiz. Bu politikaya uygun olarak başına bela olan devletleri çeşitli hilelerle birbirine düşürerek birbiriyle mücadele ettirmekte ve her iki devleti de zayıflatmayı başardığını görmekteyiz. Roma İmparatorluğu, kimi zaman Gotlara karşı Hunları, Hunlara karşı Gotları; kimi zaman Avarlara karşı Bulgarları; kimi zaman Bulgarlara karşı Slav ve Hırvatları; İran'a karşı Hazarları, Göktürkleri, Kafkas halklarını vs. maşa olarak kullanmıştır. Devletleri bu şekilde zayıflattıktan sonra da öldürücü darbeyi indirmektedir. Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Peçenekler vs. aynı politikadan nasiplerini almışlardır.

Yine çalışmamızda bir ülkede ki dini problemlerin ve birlik olmanın o ülkenin geleceği açısından ne kadar önemli olduğunu da görmekteyiz. Roma İmparatorluğu'ndaki mezhep anlayışı Arius ve Monofizit olarak parçalandığında devleti ne kadar etkilediğini görmekteyiz. Zira İmparator, Doğu Roma tarafının mezhebini desteklediğinde Batı Roma halkının güvenini kaybettiğini ve devletten

uzaklaştıklarını; Batı Roma tarafının mezhebini desteklediğinde ise Doğu Roma halkının devletten uzaklaştığını görmekteyiz. Aynı bölgede olmasına rağmen mezhep farkı olan halkın da birbirine düşman olduğunu görmekteyiz. Çalışmamızda belirttiğimiz gibi Suriye'nin, Filistin'in ve Mısır'ın, Bizans'ın elinden çıkmasında mezhep kavgaları oldukça etkili olmuştur.

Yine taht kavgalarının da devletin bekasında ne kadar önemli olduğunu görmüş bulunmaktayız. İslam alemi gerek Muaviye ile Hz. Ali mücadelesinde gerekse sonraki mezhep ve taht mücadelelerinde içerde uğraşırken dış ülkelere karşı tavizler vermek zorunda kalmıştır. Muaviye döneminde bu nedenle çok ağır şartlarda Bizans ile anlaşma yapıldığını, Anadolu'ya yapılan fetihlerin de durduğunu, İslam ülkesinin yıkılma tehlikesi geçirdiğini, güç kaybettiğini görmekteyiz. Yine gerek Yezid'in ölümünden sonraki gerekse Halife Abdülmelik dönemindeki çekişmelerden Bizans'ın faydalandığını görmekteyiz.

Hun Türkleri, batıya ilerleyip Kavimler göçünü başlattıktan sonra Bizans'ı etkilemiş ve hem de etkilenmiştir. Bizans ilişki kurduğu Türk kavimleri hakkında zengin bir tarih yazımı geliştirmiştir. Dolayısıyla Bizans kaynaklarının Türk kavimleri hakkında çok önemli ve tarihi bilgiler verdiği görülmektedir. Ancak Bizans kaynakları kuzeyden gelen kavimleri tam tanıyamadıklarından, yeterince bilgiye sahip olmadıklarından ya tamamına barbar demişler ya kavimleri ya da hakimiyet altındaki kavimleri veya birlikte hareket eden kavimleri birbirlerine karıştırmışlardır. Bu da kaynakların incelenmesini zorlaştırmaktadır.

Sonuç olarak devletlerin her ne kadar adları değişse de uyguladıkları politika fazla değişmez. Tarihin en önemli amaçlarından birisi geçmişi öğrenerek geleceğe yön vermektir. Bu nedenle tarihimizi çok iyi öğrenmeli gelecek politikalarımızı da buna göre yönlendirmeliyiz. Dostumuzu düşmanımızı iyi tanımalıyız. Bizi birbirimize düşüren, parçalamaya çalışan oyunlara pirim vermemeli, birlik ve beraberlikten ayrılmamalıyız.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

AÇIKGÖZOĞLU Mehmet, İslam Devletleri Tarihi, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1977.

AHMETBEYOĞLU Ali, Avrupa Hun İmparatorluğu, TTK Yay., Ankara 2001.

AHMETBEYOĞLU Ali, Grek Seyyahı Priskos (V. Asır)'a Göre Avrupa Hunları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1995.

AKŞİT Osman, Roma İmparatorluk Tarihi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakultesi Yayınları, İstanbul 1970.

ARTAMANOV İ.M., Hazar Tarihi (Türkler, Yahudiler, Ruslar), Çev. Ahsen BATUR, Selenge Yay., İstanbul 2004.

AVCI Casim vd., İlk Dönem İslam Tarihi, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2013.

BAILLY Auguste, Bizans Tarihi C. I., Çev. Haluk ŞAMAN, Tercüman 1001 Temel Eser Kervan Kitapçılık.

BAKER Sımon, Eski Roma Bir İmparatorluğun Yükselişi Ve Çöküşü, Çev. Ekin Duru, Say Yayınları, İstanbul 2012.

BASIK Celalettin, Hiç Bizans Olmadı Romulus'tan Fatih'e Roma Devleti, C.1., Türkmen Kitabevi, İstanbul 2013.

BELAZURİ Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud, Fütûhu'l-büldân, Çev. Mustafa Fayda, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

CHEYNET Jean-Claude, Bizans Tarihi, Çev. İsmail YERGUZ, Kültür Kitaplığı 79, Ankara 2008.

ÇAPAN Fatma, Balkanlarda Bizans Türk İlişkileri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 2013.

ÇIVGIN İzzet, Orta Çağ Tarihi, Maya Akademi Yayınları, Ankara 2008.

DEMİRCİOĞLU Halil, Roma Tarihi, I. Cilt. Cumhuriyet, TTK, Ankara 1998.

DEVELİOĞLU Ferit, Osmanlıca –Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, Ankara.

DIEHL Charles, Bizans İmparatorluğu Tarihi, Çev. A. Gökçe BOZKURT, İlgi Kültür Sanat Yay. İstanbul 2010.

DİKİCİ Radi, Bizans İmparatorluğu Tarihi (Şu Bizim Bizans-Byzantium 330-1453), Remzi Kitabevi, İstanbul 2013.

FEHER Geza, Bulgar Türkleri Tarihi, TTK, Ankara 1999.

GRENARD Fernand, Asyanın Yükselişi ve Düşüşü, Çev. Orhan YÜKSEL, MEB, İstanbul 1992.

GRANT Mıchael, Roma'dan Bizans'a, Çev. Z. Zühre İlkgelen, Homer Kitabevi, İstanbul 2000.

GÜNAY Umay Türkeş, Türklerin Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.

GÜMÜŞ Hasan Hüseyin, Başlangıçtan Emevilerin Sonuna Kadar Anadolu'da İslâm –Bizans Mücadelesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010.

HASAN H. İbrahim, İslam Tarihi, C.1/1., Kayıhan Yayınları, İstanbul.

HERRİN Judıth, Bizans Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı, Çev. Uğur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

İPLİKÇİOĞLU Bülent, Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007.

KAFESOĞLU İbrahim, Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yayınları,10. Baskı, İstanbul 1993.

KAFESOĞLU İbrahim, Bulgarların Kökeni, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1985.

KAYAPINAR Ayşe vd., Bizans Tarihi, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2013.

KONUK Süha, VI. Yüzyıl Bizans-Sasani Mücadelesinde Yukarı Dicle Havzası, Muğla Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2012.

KURAT Akdes Nimet, IV. Ve XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Murat Kitabevi Yay. 2. Baskı, Ankara 1992.

LAMB Harold, Bir İmparatorluğun Doğuşu Konstantinapol, Çev. İbrahim Şener-Nesrin Conker, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011.

LENDERİNG Jona, Roma Mermer Şehir, Çev. Burak Sengir, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.

LEMERLE Paul , Bizans Tarihi, Çev, Galip Üstün, İletişim Yay., İstanbul 2013.

LUTTWAK Edward N. , Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi, Çev. M. Efe TUZCU, Epsilon Yay., İstanbul 2012.

MANGALTEPE İsmail, Bizans Kaynaklarında Türkler, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2009.

MORGAN Gıles, Bizans'ın Kısa Tarihi, Çev. Eylem Çağdaş Babaoğlu, Kalkedon Yay., İstanbul 2010.

NORWICH John Julıus, Bizans I, Çev. Hamide KOYUKAN, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2012.

RASONYİ Laszlo, Tuna Köprüleri, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1984.

OSTROGORSKY Georg, Bizans Devleti Tarihi, Çev. Fikret IŞILTAN, TTK, Ankara 1981.

ÖGEL Bahaeddin, Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi, C. I., Ankara 1981.

PROKOPİOS, Bizans'ın Gizli Tarihi, Çev. Orhan DURU, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

SURUÇ Salih, Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı, Nesil Yay., İstanbul 2015.

TAŞAĞIL Ahmet, Gök-Türkler, TTK Yay., Ankara 1998.

TEKİN Oğuz, Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İletişim Yay., İstanbul 2011.

TEKTAŞ Nazım, Tanrının askerleri -1- (Hunlar-Tabgaçlar- Siyenpiler), Burak Yayınları, İstanbul 2006.

THOMPSON Elizabeth A., Hunlar, Çev. M. Sibel Dinçel, Phoenix Yayınları, Ankara 2008.

UÇAR Şahin, Anadolu'da İslam- Bizans Mücadelesi, İşaret Yayınları, İstanbul 1990.

UÇAR Şahin, Araplar'ın Anadolu Seferleri, Şule Yayınları, İstanbul 1990.

ÜÇOK Bahriye, İslam Tarihi Emeviler - Abbasiler, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, LXXXIV, Sevinç Matbaası,1968.

VASILIEV A. A., Bizans İmparatorluğu Tarihi I, Çev. Arif Müfid MANSEL, Ankara 1943.

YÖRÜKAN Yusuf Ziya, Hazret-i Muhammed'in Doğumundan Ölümüne Kadar İslam Dini Tarihi, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001.

MAKALELER

AHMETBEYOĞLU Ali, ''Bulgar Hakan Listesi'', Tarih Enstitüsü Dergisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (ayrı Basım), İstanbul 1994.

AHMETBEYOĞLU Ali, ''Büyük Hun Hükümdarı Atilla'', Türkler Ansiklopedisi, C. I., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 902-915.

AHMETBEYOĞLU Ali, ''Kubrat Han ve Büyük Bulgar Devleti'nin Kuruluşu'', Karadeniz Araştırmaları Dergisi, S.13 (Bahar 2007).

AHMETBEYOĞLU Ali, ''Tervel Han (702-718)'', Prof Dr Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul 1991.

AHMETBEYOĞLU Ali, ''Yurt Tutan Hükümdar Asparuh ve Tuna Bulgar Devleti'nin Kuruluşu'', Omeljan Pritsak Armağanı, Haz. M.Alpargu-Y. Öztürk, Sakarya 2007.

AHMETBEYOĞLU Ali, ''Avrupa Hunları'', Doğu Avrupa Türk Tarihi, Kitabevi, İstanbul 2013, s. 107-187.

AHMETBEYOĞLU Ali, ''Hun Akınları Çağında Balkanlar'', Der. Osman KARATAY-Bilgehan A. GÖKDAĞ, Balkanlar El Kitabı, C. I., KaraM- Vadi Yay., Ankara 2006.

APAK Adem, ‘’Emeviler Döneminde Anadolu'da Arap-Bizans Mücadelesi’’, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi C.18, S. 2, 2009, s. 95-122.

BAHADIR Gürhan, ‘’Anadolu’da Bizans- Sasani Etkileşimi (IV.-VII. Yüzyıllar)’’, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011, p. 685-703,TURKEY.

BAŞTAV Şerif , ‘’Hazar Hanlığı Tarihi’’, Makaleler I, Berikan Yay., Ankara 2005.

BAŞTAV Şerif, ‘’Avar İmparatorluğu’’, Makaleler I, Berikan Yay., Ankara 2005.

BAŞTAV Şerif, ‘’Atilla’nın Hayatı ve Ölümü’’, Türk Kültürü, S.1. 1962.

BAŞTAV Şerif, ‘’Avrupa Hunları’’, Türkler Ansiklopedisi, C. I., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 854-886.

BEŞEVLİEV V., ‘’Proto-Bulgarlar’ın Dini’’, Çev. T. Acaroğlu, Belleten, S. 34, 1945.

BROOK Kevın Alan, ‘’Hazar - Bizans İlişkileri’’, Türkler Ansiklopedisi, C. II., Yeni Türkiye Yay. Ankara 2002, s. 473-478.

HAMZAOĞLU Yusuf, ‘’Slovenya’da Avar İzleri’’, Türkler Ansiklopedisi, C. II., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 687-692.

HERSAK Emıl, ‘’Avarlar: Etnik Yaradılış Tarihlerine Bir Bakış’’, Türkler Ansiklopedisi, C. II., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 641-657.

HUDARİ, Muhammed , “Hulafâ-i Raşidin ve Emeviler Dönemi”, Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, C. 2., Çağ Yayınları, İstanbul 1992.

DEMİRKENT Işın, ‘’Bizans’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 6., İstanbul 1992, s. 230-244.

KAFESOĞLU İbrahim, ‘’Türk Bulgarlar’ın Tarih ve Kültürüne Kısa Bir Bakış’’, Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, S.10-11, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1983.

KAFESOĞLU İbrahim, ‘’XII. Asra Kadar İstanbul’un Türkler Tarafından Muhasaraları’’, İstanbul Enstitüsü Dergisi, C. III., İstanbul 1957.

KARATAY Osman, ‘’Tuna Bulgarları’’, Doğu Avrupa Türk Tarihi, Kitabevi, İstanbul 2013, s. 273-294.

KAYA Abdullah, ‘’Doğudaki Roma’nın Bizanslaştığı Devir: I. Justinianos Dönemi’’ Cumhuriyet Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, C. 37., S. 2., Aralık 2013, s. 17-40.

KAYAPINAR Ayşe, ‘’Tuna Bulgar Devleti(679-1018)’’, Türkler Ansiklopedisi, C. II., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 630-640.

MANGALTEPE İsmail, ‘’Avar Tarihinin En Önemli Savaşı: 626 İstanbul Muhasarası’’, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, S.10, 2006, s. 1-26.

MANGALTEPE İsmail, ‘’VI. Yüzyılın İkinci Yarısında Avar- Bizans Münasebetleri’’, (Prof.Dr. Işın Demirkent Anısına), Dünya Yay., İstanbul 2008.

MİFTAKOV Z., ‘’İlk Bulgar Devlet Oluşumları’’, Türkler Ansiklopedisi, C. II., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 617-624.

SÜLEYMANOVA Sevda A., ‘’Kafkasya ve Avarlar’’, Türkler Ansiklopedisi, C. II., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 674-886.

TOGAN Zeki Velidi , “Hazarlar’’, İslam Ansiklopedisi, M.E.B. Yay., İstanbul 1964.

UYDU YÜCEL Mualla, ‘’Hazar Hakanlığı’’, Türkler Ansiklopedisi, C. II., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 445-463.

ÜREN Umut, ‘’Büyük Bulgar Devleti’’, Doğu Avrupa Türk Tarihi, Kitabevi, İstanbul 2013, s. 251-272.

YUMANADİ Yakov Kuzmin- KULESBOV Pavel V., ‘’Hazarlar’’, Türkler Ansiklopedisi, C. II., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 464-473.

İNTERNET SİTELERİ

http://tr.wikipedia.org/wiki/Slavlar. 27.04.2015

https://tr.wikipedia.org/wiki/I._Alarik. 30.10.2015.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Odoacer. 30.10.2015

https://tr.wikipedia.org/wiki/Lombardlar. 30.10.2015

https://tr.wikipedia.org/wiki/Vandallar. 30.10.2015

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Mustafa GÜLEM

Uyruğu: TC

Doğum Tarihi ve Yeri: 1974-Yıldızeli/SİVAS

e-posta: mgulem58@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans:	Selçuk Üniversitesi Eğitim Fak Tarih Öğretmenliği Bölümü	1996
Yüksek Lisans		

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2015-…….:	Prof Dr Necati Erşen Sosyal Bilimler Lisesi	Müdür Yardımcısı
2013-2014:	Yıldızeli Anadolu İmam Hatip Lisesi	Müdür Vekili
2012-2015:	Yıldızeli Anadolu İmam Hatip Lisesi	Müdür Başyardımcısı
2010-2012:	Yıldızeli Atatürk İlköğretim Okulu	Müdür
2010-2010:	Yıldızeli İMKB Cumhuriyet İlköğretim Okulu	Müdür Yardımcısı
2005-2010:	Yıldızeli Pamukpınar YİBO	Müdür Yardımcısı
2001-2005:	Yıldızeli Pamukpınar YİBO	Öğretmen
1997-2001:	Yolkaya İlköğretim Okulu	Öğretmen
1996-1997:	Kızılköy İlkokulu	Öğretmen

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabanci Dilin Adı:İngilizce KPDS (…..) ÜDS (….) TOEFL (….) EILTS (….)